

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥
 गणनाथसरस्वतीरविशुक्रबृहस्पतीन् ॥ पंचैतान् संस्मरन्नित्यं
 वेदवाणीं प्रवर्तयेत् ॥ अथानुवाकसूत्रम् ॥ इषेत्त्वैका, वसोः
 पवित्रं तिस्रोऽग्नेव्रतपते सप्त, पवित्रेस्थो द्वे, शर्म्मसि तिस्रो,
 धृष्टिरसि शर्म्मसि द्विकौ, देवस्यत्वा तिस्रो, देवस्यत्वा पंच,
 प्रत्युष्टं रक्षस्ति तिस्रो, दशैकत्रिंशत् ॥ हरिः ॐ ॥ **इषेत्त्वा** ॥
 इषेत्त्वोर्ज्जेत्त्वाद्वायवस्तथ देवो वः सविता प्रार्प्येयतु श्रेष्ठतमायु

कर्मणऽआप्यायद्धमग्ध्याऽइन्द्रायभागम्प्रजावतीरनमीवा
 ऽअयुक्षमामावस्तेनऽईशतुमाघशठ्सोडुवाऽअस्मिन्नोपेतौ
 स्यातबुद्धीर्यजमानस्यपशून्पाहि ॥ १ ॥ [१-१] **ब्रसोऽं**
पवित्रम् ॥ ब्रसोऽंपवित्रमसिद्धोरसिपृथिव्यसिमातुरिश्वनो
 घुर्मोसिद्विश्वधाऽअसि ॥ पुरमेणुधाम्महादहंस्वमाह्वाम्माते
 युज्ञपतिह्वार्षीत् ॥ २ ॥ **ब्रसोऽंपवित्रम्** ॥ ब्रसोऽंपवित्रमसि
 शतधारंब्रसोऽंपवित्रमसिसहस्रधारम् ॥ देवस्त्वासवितापुनातु

ब्रसोऽपुवित्रेणशुतधारेणसुप्वाकामंधुक्षः ॥ ३ ॥ साविश्वा
युः ॥ साविश्वायुःसाविश्चकम्मासाविश्चधायाः ॥ इन्द्रस्य
त्वाभागःसोमेनातनश्चिमुविष्णोर्हृद्व्यःरक्ष ॥ ४ ॥ [३-२]
अग्नेव्रतपते । व्रतश्चरिष्यामितच्छैकेयुन्तन्मेराद्यताम् ॥ इद
मुहमनृतात्सुत्यमुपैमि ॥ ५ ॥ कस्त्वा ॥ युनक्तिसत्त्वायुनक्तिक
स्मैत्वायुनक्तितस्मैत्वायुनक्ति ॥ कर्मणेवांवेपायवाम् ॥ ६ ॥
प्रत्युष्टुरक्षः ॥ प्रत्युष्टुरक्षःप्रत्युष्टुऽअरातयोनिष्टुष्टुरक्षो

निष्टुप्साऽअरांतयः ॥ उर्ध्वन्तरिक्षमन्वेमि ॥ ७ ॥ **धूरसि** ॥ धूरं
 सिधूर्ध्वधूर्ध्वन्तुन्धूर्ध्वतय्योस्ममान्धूर्ध्वतितन्धूर्ध्वयंब्रयन्धूर्ध्वमहं ॥
 देवानामसिबह्वितमुहसस्त्रितमुम्पप्रितमुज्जुष्टतमन्देवहूतमम्
 ॥ ८ ॥ अन्हूतमसि । हविर्दानुन्दहंस्वमाह्वाम्मातैयज्ञपति
 र्वापीत् ॥ विष्णुस्त्वाक्रमतामुरुवातायापहतुरक्षोयच्छन्ता
 म्पञ्च ॥ ९ ॥ देवस्यत्वा । सवितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां
 म्पूष्णोहस्ताभ्याम् ॥ अग्नयेजुष्टं हवाम्यग्नीषोमाभ्याम्

ब्रुहृद्भुक्लामि ॥ १० ॥ भुतायत्त्वा ॥ भुतायत्त्वानारांतयेस्वर
भिविक्खयेपुन्दहन्तान्दुय्यापृथिव्यामुर्ध्वन्तरिक्षमन्वेमि
पृथिव्यास्त्वानाभौसादयाम्म्यदिच्याऽउपस्थेग्नेहव्यहरक्ष
॥ ११ ॥ [७-३] पवित्रैस्तथऽ ॥ पवित्रैस्तथोद्वैष्णव्यौ
सवितुर्बः प्रसवऽउत्पुनाम्म्यच्छिद्रेणपवित्रेणसूर्यस्यरश्मि
भिः ॥ देवीरापोऽअग्नेगुवोऽअग्नेपुवोग्रऽहुममुद्ययुज्ञन्
युताग्नेयुज्ञपतिः सुधातुंयुज्ञपतिन्देवयुवम् ॥ १२ ॥ युष्मा

इन्द्रः ॥ युष्माऽइन्द्रो वृणीत वृत्रतूर्य्येयुयमिन्द्रं मवृणीद्धं
 वृत्रतूर्य्येप्रोक्षितास्तथ ॥ अग्नयेत्वा जुष्टुम्प्रोक्षाम्यग्नीषोमां
 न्भयान्त्वा जुष्टुम्प्रोक्षामि ॥ दैव्यायुक्र्मणेशुन्धद्वन्देवयुज्या
 येयद्वो शुद्धाऽपराजुग्धुरिदं वृस्तच्छुन्धामि ॥ १२ ॥ [२-४]

गम्मांसि ॥ शर्मास्यवधूतदुरक्षोवधूताऽअरांतयोदित्यास्त्व
 गंसिप्रतित्वादितिर्वेत्तु ॥ अद्रिरसिद्वानस्पृक्त्योग्रावांसिपृथु
 बुध्प्रतित्वादित्यास्त्वग्भवेत्तु ॥ १४ ॥ **अग्नेस्तनूः** ॥ अग्ने

स्तनूरसिन्धुचोद्विसर्जनन्देववीतयेत्वागृह्णामिवृहद्रावासिन्धान
 स्पृत्त्यः सऽहुदन्देवेभ्यो हविः शमीष्वसुशमिशमीष्व ॥ हवि
 ण्कृदेहिहविण्कृदेहि ॥ १५ ॥ **कुकुटोसि** ॥ कुकुटोसिमधु
 जिह्वऽइषमूर्ज्मवदुत्त्वयाव्ययऽसंज्ञातऽसंज्ञातज्जेषम्मवर्षवृद्ध
 मसिप्रतिस्त्वावर्षवृद्धंवेत्तुपरापूतहरक्षुऽपरापूताऽअरातयोप
 हतहरक्षोवायुर्बोद्विविनकुदुवोवः सविताहिरण्यपाणिऽप्रति
 गृह्णत्त्वच्छिद्रेणपाणिना ॥ १६ ॥ [३-५] **धृष्टिरसि** ॥

धृष्टिरस्य पांग्मेऽअग्निमामादं अहिनिष्क्रव्यादं ६ सेधादेव यजं
 ब्रह्म ॥ ध्रुवमसि पृथिवीन्दं ६ ह ब्रह्म सुवनिस्त्वाक्षत्रवनि सजातुव
 न्युपदधामि भ्रातृव्यस्य बुधाय ॥ १७ ॥ अग्ने ब्रह्म । गृव्मणी
 ण्वधुरुणं मस्यन्तरिक्षन्दं ६ ह ब्रह्म सुवनिस्त्वाक्षत्रवनि सजातुव न्यु
 पदधामि भ्रातृव्यस्य बुधाय ॥ ध्रुवमसि दिवंन्दं ६ ह ब्रह्म सुवनि
 स्त्वाक्षत्रवनि सजातुव न्युपदधामि भ्रातृव्यस्य बुधाय ॥ विश्वा
 न्युस्त्वाशां न्युऽउपदधामि चितं स्थोर्द्धुचितो भृगूणामङ्गिर

सान्तपसातप्यद्धम् ॥ १८ ॥ [२-६] शर्म्मसीसि ॥ शर्म्मास्यवंधूतः
रक्षोवंधूताऽअरांतयोदित्यास्त्वगंसिप्रतित्वादितिर्वेत्तु ॥ धिप
णांसिपर्वतीप्रतित्वादित्यास्त्वग्मेत्तुदिवस्कंभुनीरंसिधिप
णांसिपार्वतेयीप्रतित्वापर्वतीवेत्तुधाह्यमसि ॥ १९ ॥ धाह्य
मसि । धिनुहिदेवाऽप्राणायत्त्वादानायत्त्वाह्यानायत्त्वा ॥
दीर्घामनुप्रसितिमायुषेधान्देवोवःसविताहिरण्यपाणिः
प्रतिगृह्णत्वाच्छिद्रेणपाणिनाचक्षुषेत्वामुहीनाम्पयोसि

॥ २० ॥ [२-७] देवस्यत्त्वा ॥ सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां
 स्पृच्छणो हस्ताभ्याम् ॥ संब्रूयामि समापऽओषधीभिः समोषं
 धयोरसेन ॥ सऽरेवतीर्जगतीभिः पृच्छयन्तां सम्मधुमतीर्म
 धुमतीभिः पृच्छयन्ताम् ॥ २१ ॥ जनयत्यैत्त्वा ॥ जनयत्यै
 त्त्वा संय्यौ मीदमुग्धोरिदमुग्धीषोमयोरिषेत्त्वा घुर्मोसिबिश्वा
 युंरुप्रंथाऽउरुप्रंथस्वोरुतैयज्ञपतिः प्रथतामग्निष्टेत्त्वचुम्मा
 हिः सीदेवस्त्वा सविता श्रपयतु बर्षिष्टेधिनाके ॥ २२ ॥ माभेह ॥

माभेम्मांमंविक्थ्वाऽअतमेम्युजोतमेम्युजंमानम्यप्रजाभू
 यात्रितायंत्वाहितायंत्वेकुतायंत्वा ॥२३॥ [३-८] देवभ्यंत्वा ।
 सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पुण्णोदस्ताभ्याम ॥ आदेदेह
 रुकुतंन्देवेभ्युऽइन्द्रंमवाहुर्मिदक्षिणहस्तंभृष्टिहस्तंतेजा
 द्वायुरसितिग्मतंजाद्विपुतोबुधः ॥२४॥ पृथिविदेवयजनि ॥ पृ
 थिविदेवयजुह्योपद्यास्तेमृतस्मादिदमिपंब्रजङ्गच्छगोष्ठानंब्र
 पंतुतेद्यौर्विधानदेवसवितहपरमस्याम्पृथिव्या ॐ शुतेनुपाशुभ्यो

स्मान्द्वेष्टियञ्चब्रुयन्दिहृप्मस्तमतोमामौक् ॥ २५ ॥ अतारम्भम् ॥
अपारुरुम्पृथिव्यैदेवयजनाद्व्यासंब्रुजङ्गच्छगोष्ठानुंबर्षतुतेद्यौ
र्बिधानदेवसवितॄपरमस्याम्पृथिव्यांशुतेनुपाशैर्य्योस्मान्द्वे
ष्टियञ्चब्रुयन्दिहृप्मस्तमतोमामौक् ॥ अररोदिवृम्मापंप्तोद्
प्सस्तेद्याम्मास्कंन्व्रजङ्गच्छगोष्ठानुंबर्षतुतेद्यौर्बिधानदेवसवि
तॄपरमस्याम्पृथिव्यांशुतेनुपाशैर्य्योस्मान्द्वेष्टियञ्चब्रुयन्दिहृ
प्मस्तमतोमामौक् ॥ २६ ॥ गायत्रेणत्वा ॥ गायत्रेणत्वाच्छ

नन्दसापरिगृह्णामि त्रैष्टुभेन त्वाच्छन्दसापरिगृह्णामि जागतेन
 त्वाच्छन्दसापरिगृह्णामि ॥ सुक्ष्माचासि शिवाचासि स्योनाचा
 सिसुषदाचास्युर्जस्यतीचासि पयस्वती च ॥ २७ ॥ पुराक्रुरम्य ।
 विसृपो विरिष्ठाबुधादाय पृथिवीञ्जीवदानुम् ॥ यामैर्यैश्चन्द्रम
 सिस्वधाभिस्तामुधीरासोऽअनुदिश्य यजन्ते ॥ प्रोक्षणीरासां द
 यद्विषतो ब्रुधोसि ॥ २८ ॥ [५-९] प्रत्युष्टुहर्क्षः ॥ प्रत्युष्टुहर्क्षः
 प्रत्युष्टुऽअरांतयोनिष्टुहर्क्षोनिष्टुऽअरांतयः ॥ अनिशि

तोमिमपत्वनुशिद्धाजिनन्त्वाद्वाजेद्यायैमम्माजिम॥प्रत्युष्टुदर
 शुहप्रत्युष्टुऽअरांतयोनिष्टुप्तुदरशुोनिष्टुप्ताऽअरांतयह॥अनि
 शितासिमपत्वनुशिद्धाजिनीन्त्वाद्वाजेद्यायैमम्माजिम॥२९॥
 अदित्यैरास्नात्तिविष्णोर्विष्णोर्म्युर्जेत्वादेव्येनत्वाचक्षुपावप
 इदयामि॥अग्नेजित्त्वामिसुहृद्देवभ्योवाग्भ्योवाग्भ्योवाग्भ्योवाग्भ्यो
 यजुपे॥३०॥अवितुस्त्वा। प्रभवऽउत्पुनरुम्यच्छिद्रेणपुवित्रे

१ वेष्पोमि इति काण्वाना पाठः । तसंहिताभाष्ये छांदसः प्रकारदेश इति सायणाचार्यमतिः । माध्यावकीयाना तु वेष्पोमि इति पाठः । अथ
 उरदसर्वाधरादिभाष्यकरी, प्रकारदेशस्यानुष्ठे ।

णसूर्यैर्म्यरुदिम्मभिः ॥ सुवितुर्वैः प्रमुवऽउत्तपुनाम्म्यच्छिद्रे
णपुवित्रैणसूर्यैर्म्यरुदिम्मभिः ॥ तेजोभिगुक्रममुमृतममि
धामुनामोसिप्रियन्देवानामनाभृष्टन्देवयजनममि ॥ ३१ ॥

[३-१०] इति श्रीवाजमनेयमंहितायां प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः । अनुवाकसूत्रम् ॥ कृष्णोमिपड, श्वेवाज
जित्तिस्त्रो, मयीद, मशीपोमयोः पंचका, वस्नेदध्यायोचतस्रः,
मंत्रर्चमापंचा, श्रयेकव्यवाहनायपट् सप्तचतुस्त्रिंशत् ॥ हरिः

ॐ ॥ कृष्णोऽसि ॥ कृष्णोऽस्यस्वरेष्टोऽग्नये-दुःसुष्टुम्प्रोक्षामिब्र-
 हिरसि ब्रह्मिपेत्त्वा जुष्टाऽम्प्रोक्षामिब्रह्मिरसिस्मृगभ्यस्त्वा जुष्टुम्प्रो-
 क्षाम्यदित्येव्युन्दनम् ॥ १ ॥ अदित्येव्यु-न्दनमसिब्रिष्णो-
 स्तुप्रोस्यूर्णमम्रदसन्त्वास्तृणामिस्वासुस्तथान्देवेभ्योभुवंपतये-
 स्वाहाभुवंनपतयेस्वाहाभुतानाम्पतयेस्वाहा ॥ २ ॥ गुन्धुर्ब्रह्मस्त्वा-
 ब्रिश्वावंसुहंपरिदधातुब्रिश्वस्यारिष्ट्वेयजमानस्यपरिधिरस्यग्नि-
 रिडऽईडितः ॥ इन्द्रस्यवाहुरसिदक्षिणोब्रिश्वस्यारिष्ट्वेयजमान-

स्यपरिधिरस्यग्निरिडऽईदितः ॥ मित्रावरुणोत्तोरुतःपरिध
त्तान्ध्रुवेणधर्मणाविश्वस्यारिष्ट्यैयजमानस्यपरिधिरस्यग्निरि
डऽईदितः ॥ ३ ॥ वीतिहोत्रन्त्वा । कवेद्युमन्तुऽसमिधीमहि ॥
अग्नेबृहन्तमद्धरे ॥ ४ ॥ सुमिदसि ॥ सुमिदसिसूर्यस्त्वापुर
स्तात्पातुकस्यांश्चिदुभिर्शस्त्यै ॥ सुवितुर्बाहूस्थऽऊर्णम्भ्रद
सन्त्वास्तृणामिस्वासुस्थन्देवेभ्यऽआत्वावसंवोरुद्राऽआदि
त्याःसदन्तु ॥ ५ ॥ घृताह्यसि । जुहूर्नाम्नासेदम्प्रियेणधाम्ना

प्रियं सदुऽआसीदधृताक्ष्यस्युपभृताम्नासेदम्प्रियेण धाम्ना
 प्रियं सदुऽआसीदधृताक्ष्यसिद्धवानाम्नासेदम्प्रियेण धाम्ना
 प्रियं सदुऽआसीदप्रियेण धाम्ना प्रियं सदुऽआसीद ॥ ध्रुवा
 ऽअंसदन्तस्य योनौ ताव्विष्णो पाहि पाहियुज्ञम्पाहियुज्ञपतिं पा
 हि माँर्यं जुह्यम् ॥ ६ ॥ [६-१] अग्नें ब्राजजित् ॥ अग्नें ब्राज
 जिह्वाजन्त्वास रिष्यन्तं ब्राजुजितुं सम्माँर्जिम ॥ नमो देवे
 ष्यः सुधापितृष्यः सुयमेमेभूयास्तमस्कं नमुद्य ॥ ७ ॥ अस्कं

शमद्य । देवेभ्यः आज्यं सन्निभ्रयासुमद्विणा विष्णो मात्वाव
 क्रमिपुं वसुमतीमग्नेतेच्छाया मुपस्थेपुं विष्णो स्थानं मसीतऽ
 इन्द्रो वीर्यं मरुणो दुद्धो दुरऽ आस्थात् ॥ ८ ॥ **अग्नेवे** ॥ अग्ने
 वेहोत्रं वेदूत्युमवतान्त्वान्धावा पृथिवीऽ अवत्त्वन्धावा पृथिवी
 स्विष्टकृदेवेभ्यः इन्द्रऽ आज्येन हविषा भुक्त्वा हास इयोतिषा
 ज्योतिः ॥ ९ ॥ **[३-२] मयिदिमे** ॥ मयीदमिन्द्रऽ इन्द्रियन्दधा
 त्वस्ममात्रायो मघवानं सचन्ताम् ॥ अस्माकं सन्त्वाशिपः

सुत्थानः सन्त्वाशिपुऽउपहूतापृथिवीमातोपमाम्पृथिवी मा
 ताह्वयतामुग्निराग्नीष्टास्वाहा ॥ १० ॥ उपहूतो
 द्यौःपिपुतोपमान्द्यौःपिपुताह्वयतामुग्निराग्नीष्टास्वाहा ॥ देव
 स्यत्वासवितुः प्रसुव्येऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णोहस्ताभ्याम् ॥
 प्रतिगृह्णाम्यग्नेष्टास्येनप्राश्नामि ॥ ११ ॥ एतन्ते । देवसवित
 र्युज्ञमप्राहुर्वृहस्पतये ब्रह्मर्षे ॥ तेनयुज्ञमवृतेनयुज्ञपतिन्तेन
 मामव ॥ १२ ॥ मनोजुतिः ॥ मनोजुतिर्जुपतामाज्यस्यवृहस्प

तिर्य्युज्ञमिमन्तनोत्वारिष्ट्व्युज्ञः समिमन्दधातु ॥ विश्वेदेवासं
 ऽइहमादयन्तामो ॥ ३म्प्रतिष्ठ ॥ १३ ॥ एपाते ॥ एपातेऽअग्नेसु
 मित्तयावद्धैस्तुचाचंप्यायस्व ॥ बुद्धिपीमहिचब्रुयमाचंप्यासि
 पीमहि ॥ अग्नेवाजजिह्वाजन्त्वाममवा० संवाजुजितुहसम्मा
 जिम ॥ १४ ॥ [५-३] अग्नीपोमयोरुज्जितिम् ॥ अग्नीपोमयोरु
 ज्जितिमनूजेषुवाजस्यमाप्सुवेनुप्पोहामि ॥ अग्नीपोमौतमपनु
 दताँप्सुोस्मान्द्वेष्टियञ्चब्रुयन्दिहोष्मोवाजस्यैनम्सुवेनापोहा

मि ॥ इन्द्राग्न्योरुज्जितिमनूजैपुंवाजंभ्यमाप्प्रसुवेनुप्रोहामि ॥
 इन्द्राग्नीतमपेनुदताँय्योस्मान्द्वेष्टियञ्चवृयन्दिहृप्समोवाजंभ्ये
 नप्प्रसुवेनापोहामि ॥ १५ ॥ वसुंभ्यस्त्वा । रुद्रेभ्यस्त्वादि
 त्येभ्यस्त्वासञ्जानाथान्द्यावापृथिवीमित्रावरुणौत्वावृष्ट्या
 वताम् ॥ व्यन्तुवयोक्तृहरिहाणामुरुतामृपंतीर्गच्छवृशाष्टिन्न
 र्भृत्वादिब्रह्मच्छुततो नोवृष्टिमावह ॥ चक्षुष्पाऽअग्नेसिचश्रु
 र्मेपाहि ॥ १६ ॥ यम्परिधिम् ॥ यम्परिधिम्पुय्यधत्थाऽअग्नेदेव

पुणिभिर्गुह्यमानः॥ तन्तऽएतमनुजोपम्भराम्भ्येपनेत्त्वदपचे
 तयाताऽअग्नेःप्रियम्पाथोपीतम् ॥ १७ ॥ सु० सुवभागास्त्ये
 पाबृहन्तःप्रस्तरेष्ठापरिधेयाश्चदेवाः ॥ इमांवाचमुभिविश्वे
 गृणन्तऽआसद्यास्मिन्बुर्हिपिमादयद्बु० स्वाहावाद् ॥ १८ ॥
घृताचीस्त्यः॥ घृताचीस्त्योधुय्योपातःसुम्नेस्त्यःसुम्नेमा
 धत्तम् ॥ यज्ञनमश्चतुऽउपचयज्ञस्यशिवेसन्तिष्टस्वस्विष्टेमेस
 न्तिष्टस्व ॥ १९ ॥ [५-४] अग्नेदध्यायो । शीतमपाहिमादिद्योः

पाहिप्रसिक्त्यैपाहिदुरिष्ट्यैपाहिदुरदमन्याऽअविपन्नः पितुः
 णुसुपदायोनौ स्वाहा वाङ्मयै संव्वेशपतये स्वाहा सरस्वत्यै यशो
 भगिन्यै स्वाहा ॥ २० ॥ वेदो मि ॥ वेदो सि ये नृत्वनन्दे ववेददेवे
 न्भ्यो वेदो भवस्ते नृमहयै वेदो भूयाः ॥ देवा गातु विदो गातुं वित्त्वा
 गातुमिह ॥ मनसस्पतऽइमन्देव युज्ञं स्वाहा वातेधाः ॥ २१ ॥
 सम्बुहिः ॥ सम्बुर्हि रङ्गां हुवि पाघृतेन समादित्यै र्वसुभिः सम्म
 रुद्धिः ॥ समिन्द्रो विश्वदेवेभिरङ्गान् दिव्यन्नभोगच्छतुयस्त्वाहा

॥ २२ ॥ कस्त्वा ॥ कस्त्वाविमुञ्चतिसत्त्वाविमुञ्चतिकस्मै
त्त्वाविमुञ्चतितस्मैत्त्वाविमुञ्चति ॥ पोपायुरक्षसाम्भागोसि
॥ २३ ॥ [४] मञ्चमा ॥ संवर्चसापयमासन्तनूभिरगेहम
हिमनसासदशिवेन ॥ त्वेष्टासुदत्रोविदधातुरायोनुमार्दुतन्यो
यद्विलिष्टम् ॥ २४ ॥ दिविद्विष्णुः ॥ दिविद्विष्णुर्द्व्यङ्गस्तुजा
गतेनच्छन्दसाततोनिर्भक्त्वायोस्मान्द्वेष्टियञ्चयन्दिष्टुष्मो

१ शब्दार्थः । अत्र 'परं तु रेफकारादयम्' (सु. व. प्र. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन रकारादयस्य चकारस्य द्विवचनम् । २ त्वेष्टा । अत्र
रूपान्तरस्यादयस्य रूपो (सु. व. प्र. ४ अ. १०२-सू.) इत्यनेन टकारस्य द्विवचनम् । पूर्व दिवि द्विष्णुः । द्विष्मः । बोध्मान् । इत्येतादृशेषु बोधम् ।

न्तरिक्षे विष्णुर्ध्वं क्र० सुत्रेष्टुभेन च्छन्दसा ततो निर्वर्भक्तो यो
 स्मान्द्वेष्टियञ्च वयन्दिष्टुप्मः पृथिव्यां विष्णुर्ध्वं क्र० सुगाय
 त्रेण च्छन्दसा ततो निर्वर्भक्तो यो स्मान्द्वेष्टियञ्च वयन्दिष्टुप्मो
 स्मादन्नादुस्यै प्रतिष्ठायाऽअग्नौ सुः सङ्गोति पाभूम ॥ २५ ॥
 स्वयम्भुगमि ॥ स्वयम्भूरसिश्चेष्टो रश्मिर्वर्चो दाऽअसिर्वर्चो मे
 देहि ॥ सूर्यस्यावृतमन्वावर्त्ते ॥ २६ ॥ अग्ने गृहपते । सुगृ
 हपतिस्त्वं यागमेहङ्गुहपतिना भूयासः सुगृहपतिस्त्वं मयागमे

गृहपतिनाभूयाः ॥ अस्थुरिणौगार्हपत्यानिसन्तुशतः हिमाः
 सूर्यस्यावृतमन्वावर्त्ते ॥ २७ ॥ अग्नेव्रतपते । व्रतमचारिपु
 न्तदेशकुन्तन्मेराधीदमुहं च ऽएवास्मि सोस्मि ॥ २८ ॥
 [५] अग्नयेकव्यवाहनाय । स्वाहा सोमो यपितुमते स्वाहा ॥
 अपंहता ऽ असुरारक्षां ऽ सिञ्चेदिषदः ॥ २९ ॥ येरूपाणि ।
 प्रतिमुञ्चमाना ऽ असुराः सन्तः स्वधया चरन्ति ॥ पुरापुरोनि
 पुरोयेभरन्त्यग्निष्टौ लोकात्प्रणुदात्युस्मात् ॥ ३० ॥ **अत्र**

पितरः ॥ अत्रपितरोमादयश्चेत्यथाभागमावृत्तायुद्धम् ॥

अमीमदन्तपितरोयथाभागमावृत्तायुपित ॥ ३१ ॥ नमोवह

पितरोरसायुनमोवहपितरः शोपायुनमोवहपितरो जीवायुनमो

वहपितरः सुधायै नमोवहपितरो योगायुनमोवहपितरो मुह्यवेन

मोवहपितरः पितरो नमोवो गृहान्नः पितरो दत्तमुतोवः पितरो दे

प्समेतद्धः पितरो ब्राह्मणः आर्धत्त ॥ ३२ ॥ आर्धत्त । पितरो

गर्भं हृत्सुगम्पुष्करम्भजम् ॥ यथेहपुरुषोसत् ॥ ३३ ॥ उज्ज

ब्रह्मन्तीः ॥ ऊर्जुब्रह्मन्तीरुसृतद्रुतम्पयः-कीलालम्परिस्रुतम् ॥
 सुधास्थं तुर्ष्यतमेपितृन् ॥ ३४ ॥ [६] इति श्रीवाजसनेय
 संहितायां द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ श्रीवेदपुराणाय नमः ॥ अनुवा
 कसूत्रम् । समिधाग्निं, भूर्भुवःस्वश्चतुष्का, वग्निज्योतिर्द्वे, उपप्र
 यन्तोऽअध्वरः पृष्टिः शतिः, भूर्भुवःस्वश्चतस्रो, गृहामातिस्त्रः,
 प्रधासिनो हवामहे पञ्च, पूर्णादर्विद्वे,ऽअक्षन्नमीमदन्तपडे, पते

१ ऊर्जम् । अथ "परं ॥ रेफकाराभ्याम्" (छ. ब. भा. ४ म. १०१ सू.) रेफकाराभ्यां परं व्यञ्जनं द्विरुच्यते । तेन रेफात्परस्य अकारस्य द्विर्भावः

मम, दश ॥ १० ॥ त्रिषष्टिः ॥ ६३ ॥ हरिः ॐ ॥ सुमिधा
 ग्निष् ॥ सुमिधाग्निन्तुवस्यतघृतेर्बोधयतातिथिम् ॥ आस्मिन्म
 न्हृद्या जुहोतन ॥ १ ॥ सुसमिद्धायशोचिषे । घृतन्तीव जुहोतन ॥
 अग्नेयं जातवेदसे ॥ २ ॥ तन्त्वा । सुमिद्धिरग्निर्गोघृतेन बर्द्ध
 यामसि ॥ बृहच्छोचायविष्टुय ॥ ३ ॥ उपत्वा । ग्नेहविष्मन्तीधृ
 ताचीर्यन्तुहय्यत ॥ जुपस्व सुमिधोमम ॥ ४ ॥ [४-१] भूर्भुवः ॥

१ घृतेर्बोधयता । अत्र परं तु रेफहकाराभ्याम् (शु. व. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन एकारात्परस्य सकारस्य अन्त्ये द्वित्वम् । २ सुसमिद्धाय ।
 अत्र माचिष्यः सः पं संसन्निपदे (शु. व. प्रा. ३ अ. ५१ सू.) इत्यनेन सुकारात्परस्य सकारस्य पकारे प्राप्ते अनुसम्भनोत् बृहस्पतिमुत्सुसुसुसमिद्धायः
 (शु. व. प्रा. ३ अ. ८५ क.) इत्यनेन सकारस्य मकृतिमात्रः न पठ्यम् ।

भृन्भृवृहस्युद्यौरिवभृन्नापृथिवीवृद्धगिम्पणा ॥ तस्यास्तेपृथिविदे
 वयजनिपृष्टेग्निसंज्ञादमुन्नाद्यायादधे ॥५॥ आयम् ॥ आयज्ञोः
 पृश्निर्गक्कमीदमदहमातरम्पुगः ॥ पितरंश्चप्रयन्तस्वः ॥ ६ ॥
 अन्तश्चरति । रोचुनाम्यप्राणादपान्ती ॥ द्यवकव्यदमहिपोदि
 वम् ॥ ७ ॥ त्रिदशद्वाम् ॥ त्रिदशद्वामुद्विगं जतिद्वौक्पतुद्वायंधी
 यते ॥ प्रतिवस्तोरुहद्युभिः ॥८॥ [४-२] अग्निर्ज्योतिः ॥ अ

१ वाक्येति । अत्र स्वात्मप्राणादि दहयते संबन्धः (छु. य. मा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन सकारक विग्रहः, तत्र पूर्व उद्विगं विवक्षितं
 १८३ संयोग

ग्निज्योतिर्ज्योतिर्गग्निः स्वाहा सूर्य्यो ज्योतिर्ज्योतिर्हसूर्य्यः
 स्वाहा ॥ अग्निर्वचो ज्योतिर्वचः स्वाहा सूर्य्यो ब्रह्मो ज्योतिर्वचः
 स्वाहा ॥ ज्योतिर्हसूर्य्यः सूर्य्यो ज्योतिर्हस्वाहा ॥ ९ ॥ सुजुहो
 वेन । सवित्रा सुजुगन्धेन्द्रवत्त्या ॥ जुषाणोऽअग्निर्वचस्वाहा ॥
 सुजुहो वेन सवित्रा सुजुरुपमेन्द्रवत्त्या ॥ जुषाणः सूर्य्यो ब्रह्मस्वाहा
 ॥ १० ॥ [२-३] उपप्रयन्तोऽअक्षुरम् ॥ उपप्रयन्तोऽअक्षुर

१ उपप्रयन्तोऽअक्षुरम् अत्र एहोच्या पूर्वप्रकारः (शु य प्रा ष अ १३ सू) इत्यनेन सर्वत्र पूर्वकृते प्राप्ते प्रकृतिभाव ऊसु (शु. य प्रा
 २ अ. ६१ सू.) इत्यनेन गार्हपत्यादिभिः सुत्राणि निर्णयन्ति अत्र ऊसु प्रकृतिभावविधानसं स्यात् पूर्वकृत् ।

स्मन्त्रं बोचमाग्नये ॥ अरेऽअस्मे च गृणवते ॥ ११ ॥ अग्नि
 स्मर्द्धा । द्विवेः ककुत्पतिः प्रथिव्याऽअयम् ॥ अपां रेतां मि
 जिह्वति ॥ १२ ॥ उभावाम् ॥ उभावामिन्द्राग्नीऽआहुवद्वा
 ऽउभा गधमहसुहमादुयद्ये ॥ उभादुतारां विपां रेयीणामुभा
 वाजस्यमातये हुवेवाम् ॥ १३ ॥ अयन्ते ॥ अयन्ते योनिर्ऋत्वि
 यो यतो जातोऽअरोचथाह ॥ तज्ज्ञानन्नं गमुऽआरोहाथानो ब्रह्मया

१ द्विवः ककुत्पतिः अत्र द्विवोऽककुत्पतिवोः (सु. य. प्रा. ३ अ. १४ सू.) इत्यनेन अककुत्पतिवो विषयेऽस्तीत्यस्य सकारविधानाच्चात्र सकार
 ककुत्पत्यात् ।

रुयिम् ॥ १४ ॥ अयमिह । प्रथमो धायिधातुभिर्होता यजिष्ठो
 ऽअद्धरेण्वीद्वयः ॥ यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुर्बर्नेषु चित्रं वि
 ब्रुवं विशे विशे ॥ १५ ॥ अस्य प्रत्काम् ॥ अस्य प्रत्कामनुद्युतं
 शुक्रन्दुदुहे ऽअहयः ॥ पर्यः सहस्रसामृपिम् ॥ १६ ॥ तनुपा ऽ
 अंग्मे । सितन्वस्मे पाहयायुर्दा ऽअंग्मे स्यायुर्मे देहि ब्रह्मो दा ऽअंग्मे
 सि ब्रह्मो मे देहि ॥ अंग्मे यन्मे तुन्वा ऽअनन्तन्मु ऽआपृण ॥ १७ ॥
 इन्धानास्त्वा । शतं हिमाद्युमन्तुः समिधीमहि ॥ ब्रयस्वन्तो

वयस्कृतुहमहंम्यन्तःमहस्कृतम् ॥ अग्नेमपत्कृतस्मन्नुमदेव्या
 सोऽअदाभ्यम् ॥ चित्रावमोम्युस्तिनेपाग्मर्गीय ॥ १८ ॥
 मन्त्वम् ॥ सन्त्वमग्नेम्युय्यम्युवर्चमागथाहममृपीणांमन्त
 न ॥ समिप्रयेणधाम्नाममुहमायुपासंवर्चमासमप्रजयामहृगय
 स्पोपेणग्निमपीय ॥ १९ ॥ अन्धेस्थ ॥ अन्धुस्थान्धोवो
 भक्षीयमहंस्थमहोवोभक्षीयोर्जुस्थोर्जोवोभक्षीयरायस्पोप

१ अन्धसः स्थ इतिपदे अत्यसत्त्वणमुवि साकटापन (१ अ ९ क) इत्यनेन रायसेषु भुक्तंलोकेषु परेषु विसर्गस्य परस्वरणं भवति तमे सकारे मुदि
 परस्वरणं प्राप्त परन्तु जित्परे मुदि तु लृप्तमुदि अितपरे (३ अ १३ क) इत्यनेन स्वे जित्परे मुदि सति विसर्गस्य कोपः । तत उपमाभास्याम्बस
 स्परी (४ अ. १०९ क.) इत्यनेन द्विनि पक्ष चार्थे भन्वराध इति ॥

स्थगुयस्पोषं वोभक्षीय ॥ २० ॥ रेवतीगमं हम् ॥ रेवतीगमं
 हम् ॥ स्मिन्मन्त्रयोनां वस्मिन्मन्त्रगोष्ट्रे स्मिन्मन्त्रोक्ते स्मिन्मन्त्रक्षये ॥ इहेव
 स्तुमापंगात ॥ २१ ॥ सुहृदितामि । विश्वरूप्ययुज्जामाविश
 गोपुत्त्येन ॥ उपत्त्वाग्नेदिवेदिवेदोपावस्तुद्वियाव्रुयम् ॥ नमो भ
 रन्तुऽष्टमसि ॥ २२ ॥ राजन्तमद्धराणाम् ॥ राजन्तमद्धराणां ह्यो
 पामृतस्युदीदिविम् ॥ बद्धमानुषं स्वेदमे ॥ २३ ॥ मनः ॥ मनः
 पितेर्वसुनवेग्नें गृपायुनो भव ॥ सचस्वानहस्वस्तये ॥ २४ ॥

अग्नेत्त्वम् ॥ अग्नेत्त्वन्नोऽअन्तमऽउतत्रानाशिवो भवाव्रु-
 त्थ्यः ॥ वसुगुग्निर्वसुश्चवाऽअच्छानश्चिद्युमन्तमऽगुग्निन्दाह-
 ॥ २५ ॥ तन्त्वा ॥ तन्त्वाशोचिष्टदीदिवहमुम्नायन्नमीमहे
 सखिभ्यः ॥ सनावोधिश्चुधीहवमुरुप्याणोऽअघायुतमम-
 स्मात् ॥ २६ ॥ इहुऽगृहि ॥ इहुऽगृह्यदितुऽगृहिकाम्भ्याऽगृत ॥

१ सनावोधिः । अत्र उपज्ञे च (सु. य. मा. ३ अ. १६ सू.) इत्यनेन स इति पदस्य विसर्जनीयस्य लोपे सनावोधि इति स्थिति-
 २ उपपत्त्या । अत्र उपपत्त्या इति पदम् । अत्र लिप्यन्तापर्यन्तामृणमिन्द्र (सु. य. मा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन नकारस्य जकारे स्वनासंयोगादि-
 विरुध्यते सर्वत्र (सु. य. मा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन यस्य द्वित्वम् । ३ इहेपृहि इति पदम् । अत्र सम्प्रसारणसंवादावम् (सु. य. मा. ५ अ. ४७ सू.)
 इत्यनेन इहे इति प्रकारस्य भवादेशो भवलोः पदस्य लोपः । अत्र सन्धिः लोपः (३ अ. १२५ सू.) इत्यनेन वकारस्य लोपे पुनः स्वरसन्धिप्रसंगे 'न परकात्'
 (सु. य. मा. ३ अ. १ सू.) इति निषेधः ।

मयिवहकामुधरणम्भूयात् ॥ २७ ॥ सोमानुलुखरणं । कुणु
 हिब्रहमणस्पते ॥ कुक्षीवन्तुंय्यऽओशिजः ॥ २८ ॥ योरेवान् ॥
 योरेवाह्योऽअमीवहाब्रसुवित्पुष्टिवर्द्धनः ॥ मनःमिपकुय
 स्तुरः ॥ २९ ॥ मानः ॥ मानुहशऽसोऽअररूपोधूर्तिः प्पण
 इमर्त्यस्य ॥ रक्षाणोब्रहमणस्पते ॥ ३० ॥ महित्रीणाम् ॥

१ "पुष्टिवर्द्धनः" अत्र ऊपमात्पस्याभ्यञ्ज स्थसैः (सु. य. प्रा. ५ सू. १०५) इति सूत्रेण पुष्टिपदे शबसहानां चतुर्णां वर्णानाम् ऊभसंज्ञकत्वात्
 पकारोऽपणः परस्व स्पर्शासंज्ञकस्य टकारस्य द्विव्यं जातम् । तेवैकपकारो द्वौ टकारी च संयोगः । उत्र प्रथमद्वकारः कमनो ज्ञेयः । अन्येऽप्यप्येवाऽऽशेषेण स्वलोपु
 द्विव्यं बोध्यम् । तथैव पुष्टिवर्द्धनः इत्यत्र वर्द्धनः इति पदे परं तु रेफहकाराभ्याम् (४-१०१) इत्यनेन रकारोत्तरवर्तिनः भव्यजनस्य द्विव्यं अऽप्ये
 पकारस्य टकारः । २ रक्षाणः रक्षा नः इति पदम् । अत्र निषण्णाप रथवाहणम् (सु. य. प्रा. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन नकारस्य णकारो निपात्यते ।

महित्रीणामवोस्तुद्युक्षमिन्त्रस्याय्यम्भणः ॥ दुराधर्षद्वरुणस्य
॥ ३१ ॥ नुहितेषाम् ॥ नुहितेषामुमाचननाद्धसुव्वारुणेपु ॥ ईशे
रिपुरघशंसह ॥ ३२ ॥ तेहि । पुत्रासोऽअदितेऽप्रजीवसेम
र्याय ॥ ज्योतिर्यच्छुन्त्यजस्रम् ॥ ३३ ॥ कदाचन । स्तरीरं
सिनेन्द्रसश्चसिदाशुपे ॥ उपोषेन्नुमंघवन्भूयऽइन्नुतेदानंन्देवस्य
पृथ्यते ॥ ३४ ॥ तत्सवितुः ॥ तत्सवितुर्वरेण्युम्भर्गोदेवस्य
धीमहि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ३५ ॥ शतम् ॥ १०० ॥

5

12614

सुग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यहोपज्ञायावसुवित्तमः ॥ अग्नेर्गृहपते
 भिक्षुम्भसुभिसहऽआयच्छस्व ॥ ३९ ॥ अयमुग्निः ॥ अय
 मुग्निः पुरीष्योरयिमांशुपुष्टिवर्द्धनः ॥ अग्नेर्पुरीष्योऽभिद्युम्भ
 सुभिसहऽआयच्छस्व ॥ ४० ॥ [४-५] गृहामा । विनीतमा
 वैपद्धमूर्जम्भिः भ्रतुऽएवमसि ॥ ऊर्जम्भिः भ्रतुऽसुमनाः सुमेधा
 गृहानैमिमनसामोदमानः ॥ ४१ ॥ येषामुद्येति । प्रवसन्त्येषु

१ 'प्रवसन्त्येषु' इत्यत्र 'स्वरासंयोगविहित्यते सर्वत्र (१०० अ. ५ अ. ४ अ. सू.)' इत्यनेन तकारस्य द्वित्वम् ।

124

मोपूष्णऽइन्द्रात्रपुत्सुदेवैरस्तिहिष्मतिशुष्मिन्नवयाः ॥ मुह
 श्रिचस्यमीदुपोयुध्याहुविष्मतोमरुतोबन्दतेगीः ॥ ४६ ॥ अक्र
 ण्कर्म । कर्मकृतः सहवाचामयोभुवा ॥ देवेभ्यः कर्मकृ
 त्वास्तुम्प्रेतसचाभुवः ॥ ४७ ॥ अवभृथनिचुम्पुण । निचेरु
 सिनिचुम्पुणः ॥ अवदेवैर्देवकृतमेनोयासिपुमवमर्त्यैर्मर्त्यैक
 तम्पुरुषाव्णोदेवरिषस्पाहि ॥ ४८ ॥ [५-७] पुष्णादिर्ब्रि ॥

१ मो पूष्ण । अत्र मो पुनः इति पदम् । “निषण्णाव रयवाहणम् (३ अ. ८० सू)” इत्यनेन प्रकारस्य निषावः २ हिष्मतिः अत्र हेमियादय
 (३ अ. ६८ सू) इत्यनेन मकारोदये द्विशब्दापरस्य सकारस्य प्रकारः । तत्र “कर्मणान्तस्याभ्यस्य स्पर्शः” इति द्विर्यम् । ३ देवरिषस्पाहि । अत्र “अप्यनो
 रजसो रिषः स्पृशन्पात्री (३ अ. २८ सू)” इत्यस्मिन् प्राप्ती इति धातुग्रहणात् प्राचातो रूपे परेऽपि रिषः सितर्गस्य सकारः । तत्र कर्मणान्तस्याभ्यस्य
 स्पर्शः (४ अ. १०२ सू) इत्यनेन एकारस्य द्वित्वम् ।

पूष्णादिर्विपरापतसुपूष्णापुनरापत । ब्रुस्त्रेवुविक्रीणावहाऽइप
 मूर्जं शतक्रतो ॥ ४९ ॥ देहिमे ॥ देहिमेददामितेनिमेधेहि
 नितेदधे ॥ निहारं ब्रुहरांसिमेनिहारं निहराणितेस्वाहा ॥ ५० ॥
 [२-८] अक्षुन्नमीमदन्त ॥ अक्षुन्नमीमदन्तुहय्यवप्प्रियाऽअ
 धूपत ॥ अस्तोपतुखभानयोविष्प्रानविष्ट्यामुतीयोजुश्चिन्द्र
 तेहरी ॥ ५१ ॥ सुसुन्दरीन्त्वा ॥ सुसुन्दरीन्त्वाव्ययम्मघवन्व

१ सुसुन्दरीन्त्वा अत्र 'माधिर्य' इति पठ्यमानपद्ये (३ अ ५९ सू) इत्यनेन पाठोपलब्धः । "अनुसन्तानां सुसुन्दरीन्त्वा सुसुन्दरीन्त्वा" (शु. ब. प्रा. ३ अ ८२ सू) इत्यनेन प्रकृतिसावः न परवन् ।

न्दिषीमहि ॥ प्रनूनम्पूर्णवन्धुरस्तुतोयासिब्रशौ २ ॥ ऽअनु
योजान्विन्द्रतेहरी ॥ ५२ ॥ मनोनु ॥ मनोज्वाह्वामहेनारा
शुद्धसेनस्तोमेन ॥ पितृणाञ्चमन्मभिः ॥ ५३ ॥ आनः ॥
आनऽएतुमनुःपुनःक्रत्वंदक्षायजीवसे ॥ ज्योक्नुसूर्य्यन्दुशे
॥ ५४ ॥ पुनर्नः । पितरोमनोददातुदैव्योजनः ॥ जीवञ्चा
तःसचेमहि ॥ ५५ ॥ ब्रुयःसोम । ब्रुतेतवमनस्तनूपुविष्म
तः ॥ प्रजावन्तःसचेमहि ॥ ५६ ॥ [६-९] एषर्ते । रुद्र

भागः सुहस्वस्राभिवकयातञ्जुषस्वस्वाहैषतेरुद्रभागऽआखुम्ते
 पशुः ॥ ५७ ॥ अवरुद्रम् ॥ अवरुद्रमं दीमुहयवन्दे वन्नयम्बकम् ॥
 यथानोव्वस्यसुस्करद्यथानुःश्रेयसुस्करद्यथानोव्यवसाययात्
 ॥ ५८ ॥ भेषजमंसि । भेषजङ्गवेश्वायुपुरुषाय भेषजम् ॥
 सुखम्भेषाय मेष्ण्यै ॥ ५९ ॥ इयम्बकं इयजामहे । सुगन्धिम्पु

१ आखु ते । अद्य सथयो मम् (३ अ ८ सू)" इत्यनेन सकारे परे सार्वे आखुस्ते इति रुद्रम् । २ वल्लसत्कारम् अत्र "समानपदे च (३ अ ३० सू)" इत्यप्रार्थौ "कविष्कारकृषिषु (३ अ. ३२ सू)" इत्यनेन कल्पने विसर्जनीयस्य सकारः । ततः "अपमान्तस्याग्न्यस्य स्पर्शः" इति ककारस्य द्वित्वम् । ३ भेषजत्कारम् अत्र "समानपदे च (३ अ ३० सू)" इत्यनेन समानपदे विसर्गोऽय ककारे परे सकारः । ततः "अपमान्तस्याग्न्यस्य स्पर्शः (४ अ. १०२ सू)" इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम् ।

द्विवर्द्धनम् ॥ उर्वारुकमिव बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥
 त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं धूपंति वेदनम् ॥ उर्वारुकमिव बन्ध-
 नान्मृत्योर्मुक्षीय मामृतात् ॥ ६० ॥ एतत्ते । रुद्रावसन्तेन
 पुरोमूर्जवतोतीहि ॥ अवंततधन्वापिनाकावसुः कृत्तिवासाऽ
 अहिर्ऋसन्नहश्चिवोतीहि ॥ ६१ ॥ त्र्यायुपञ्चमदग्नेः कुशश्च
 पस्य त्र्यायुपम् ॥ यदेवेषु त्र्यायुपन्तन्नोऽस्तु त्र्यायुपम् ॥ ६२ ॥
 शिवो नाम ॥ शिवो नामासि स्वधितिस्तेऽपि तानमस्तेऽस्तु मा

माहिःसीः ॥ निवर्त्तयाम्म्यायुपेन्नाद्यायप्पुजननायरायस्पो
 षायसुप्पजास्त्वायंसुवीर्याय ॥ ६३ ॥ १० ॥ [७-१०]
 इति श्रीवाजसनेयसंहितायांतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ श्रीवेदपुरु
 पायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ एदंद्वे, महीनाम्पयश्चतस्र, आकू
 त्याक्रकूसामयोर्द्विकौ, व्रतंकृणुतपडे, पाते चतस्रो, वस्व्य
 सितिस्र, एपतेद्वे, शुक्रंत्वाचतस्रो, ऽऽदित्यास्त्वगष्टौ, दश सप्त
 त्रिंशत् ॥ १० ॥ ३७ ॥ ४ ॥ हरिः ॐ ॥ ॥ एदमंगन्म

१ एदमंगन् अथ अ दश अथ * कण्ठादिवर्ण एकाग्रम् (४ अ ५३ सू) इत्यनेन कण्ठात्पर इयं पूर्वस्वर परश्च एकारमापद्यते, तेन एदमंगन्

देवयजनमृथिद्यायत्रदेवासोऽअजुपन्तुविश्वे ॥ क्रकृसामा
 ऋभ्यां७सुन्तरन्तोयजुर्भीरायस्पोपेणुसमिपामदेम ॥ इमाऽ
 आपः६शमुमेसन्तुदेवीरोपधेत्रायस्वस्वधितेमैन६हि६सी६ ॥ १ ॥
 आपोऽअस्मान् ॥ आपोऽअस्मान्मातरः३शुन्धयन्तुघृतेन
 नोघृतप्वः३पुनन्तु ॥ विश्वहिरिप्रम्वहन्तिदेवीरुदिदांभ्यु६

१ हिरी : (हिङ्गी) अत्र अनुस्वारस्य मपूर्वात् (छ. य. मा. १ अ. ५७ सू.) इत्यनेन अकारात्तौ अनुसन्तानौ (छ. य. मा. ३ अ. ८२ सू.)
 इत्यनेन प्रकृतिभावे अथातुस्वारस्य गृहित्वादेवाः पापसहारेकं (छ. य. मा. १ परिशिष्ट सू.) इत्यनेन अनुस्वारस्य दीर्घगुणम् । २ शुन्धयन्तु अत्र
 स्वरान् । इति सूत्रेण द्विषे प्राहऽपि क्वर्गादि आनुत्तमे (छ. य. मा. ४ अ. ११५ सू.) इत्यनेन क्वर्गादि द्वित्वनिषेधाच्च नकारादपि स्वर्गादि प्रकारे
 नकारस्य च द्वित्वम् । एवमेवेतादृशेषु स्वरेषु केषु । यमा पुनन्तु । शान्तिः । मत्पञ्चमः । सप्त । अन्तरिक्षम् । अनुषम्ब, सम्भरम्बः ।

शुचिरापुतऽङ्गमि ॥ दीक्षातपसोस्तनूरसितान्त्वाशिवा७शु
 गमाम्परिदधेभुद्रं बवर्णम्पुष्प्यन् ॥ २ ॥ [२-१] मुहीनाम्पर्यः ॥
 मुहीनाम्पर्योसिबर्चोदाऽअसिबर्चोमेदेहि ॥ बृत्रस्यासिकुनीनं
 कश्चक्षुर्दाऽअसिचक्षुर्ममेदेहि ॥ ३ ॥ चिरपतिर्म्मा ॥ चिरपति
 र्म्मापुनातुवाक्पतिर्म्मापुनातुदेवोमासवितापुनात्त्वच्छिद्रेणपु
 वित्रेणसूर्यस्यरश्मिभिः ॥ तस्यतेपवित्रपतेपवित्रपूतस्यय
 त्कामहपुनेतच्छेकेयम् ॥ ४ ॥ आवः ॥ आवोदेवासऽईमहेवामम्प्र

१ पुष्प्यन् अत्र स्वराक्षसोपादिद्विरुद्धत सर्वत्र (छ ५ मा क. १०० सू.) इत्यनेन प्रकारेण द्विवचम्

युक्त्यद्धरे ॥ आवोदेवासऽआशिपोयुल्लियासोहवामहे ॥ ५ ॥
स्वाहायज्ञम् ॥ स्वाहायज्ञमनंसुहस्वाहोरोरुन्तरिक्षात्स्वाहा
द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहावातादारभेस्वाहा ॥ ६ ॥ [४-२]
आकूत्यैप्प्रयुजे ॥ आकूत्यैप्प्रयुजेग्नयेस्वाहामेधायैमनसेग्न
येस्वाहादीक्षायैतपसेग्नयेस्वाहासरस्वत्यैपुष्णैग्नयेस्वाहा ॥
आपोदेवीर्बृहतीर्विश्वशम्भुवोद्यावापृथिवीऽउरोऽअन्तरिक्ष ॥
बृहस्पतयेहुविषाविधेमस्वाहा ॥ ७ ॥ विश्वोदेवस्य ॥ विश्वो

देवस्यनेतुर्मर्त्तोबुरीतसुक्ख्यम् ॥ विश्वोरायऽइपुच्यतिद्युम्नं
 गीतपुष्प्यसेखाहा ॥ ८ ॥ [२-३] ऋक्सामयोऽशिल्पे ॥ ऋक्साम
 योऽशिल्पेस्त्युस्तेवामारभेतेमापातुमास्ययुक्षस्योदचः ॥ श
 र्म्मासिशर्म्ममेयच्छुनमस्तेऽअस्तुमामाहिऽसीऽ ॥ ९ ॥ ऊर्ग
 सि ॥ ऊर्गस्याङ्गिरस्यूर्णम्प्रदाऽऊर्जुमयिधेहि ॥ सोमस्यनी
 विरसिद्विष्णोऽशर्म्मासिशर्म्मयजमानस्येन्द्रस्ययोनिरसिसुस
 स्याऽकुपीस्कृधि ॥ उच्छ्रयस्ववनस्पतऽऊर्द्धोमापाह्यऽहंसऽ

आस्ययज्ञस्योदचः ॥ १० ॥ [२-४] ब्रतङ्कुणुत । ब्रतङ्कुणुता
 ग्निर्ब्रह्माग्निर्यज्ञो ब्रतस्पर्तिर्यज्ञिर्यः ॥ दैवीन्धियस्मनाम
 हेसुमृढीकामभिष्टयेच्चोर्ध्वयुज्ञवाहसः सुतीर्थानोऽसुद्व
 शो ॥ ये देवामनो जाता मनोयुजो दक्षकृतवस्ते नो वन्तु ते नः पान्तु
 तेऽभ्युह स्वाहा ॥ ११ ॥ श्वात्राऽपीताः ॥ श्वात्राऽपीता भवतयुय
 मापोऽअस्माकमुन्तरुदरे सुशेवाः ॥ ताऽअस्मभ्यमयुक्ष्मा

१ अत्र वृत्तम् कृणुत इति पदम् । स्पर्ति परस्पर्तम् (छु व अ. ४ अ. १२ सू.) इत्यनेन भकात्स्व स्वर्तपणं चरे स्पर्तवर्णस्य पञ्चमाक्षरो भवति
 तेन चकारः पणन्तं च चकारः ।

ऽअनमीवाऽअनांगसुःखदन्तुदेवीरमृताऽकृतावृधः ॥ १२ ॥
 इयन्ते । युज्ञियातुनूरपोमुञ्चामिनप्पुजाम् ॥ अहुहोमुचः
 स्वाहाकृताऽपृथिवीमाविशतपृथिव्यासम्भव ॥ १३ ॥ अग्ने
 त्वम् ॥ अग्नेत्त्वऽसुजागृहिद्वयऽसुमन्दिपीमहि ॥ रक्षाणोऽ
 अप्रयुच्छन्प्रबुधेनऽपुनस्कृधि ॥ १४ ॥ पुनर्मनः ॥ पुनर्मनऽपु
 नरायुर्मऽआगुन्पुनः ॥ प्राणऽपुनरात्कमामुऽआगुन्पुनश्चक्षुः

१ पुनस्कृधि । यत्र ऊष्मान्तस्थाम्बुध स्पर्शः (मु. य. मा. ४ अ. १०५ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्विग्वे पाठे कवर्णः (मु. य. मा. ४ अ. १११ सू.)
 इत्यनेन कवर्णपदे स्पर्शः निषेधाच्च ककारस्य द्विग्वम् । यत्र यत्र कर्मभ्योऽन्तःस्थेभ्यश्च परः स्पर्शवर्णः क्वचित्द्विग्वेत्तत्र तत्र द्वित्वाभावो ज्ञेयः यथा कृयीस्कृधि ।

पुनः श्रोत्रं मुऽआगन् ॥ वैश्वानरोऽअदब्धस्तनूपाऽअग्निर्नैः
 पातुदुरितादवद्यात् ॥ १५ ॥ त्वमंग्ने । व्रतपाऽअसिदेवऽ
 आमर्त्येष्ववा ॥ त्वँयुशेष्वीड्यः ॥ रास्वेयत्सोमाभूयो
 भरदेवो नैः सविता वसोर्धाता वस्वदात् ॥ १६ ॥ [६-५]
 एपाते । शुक्रतनूरेतद्वर्चस्तया सम्भवन् ब्राजं जज्ञच्छ ॥ जूरसि
 धृतामनसा जुष्टा विष्णवे ॥ १७ ॥ तस्यास्ते । सत्यसंवसः
 प्रसवेतन्वो यन्ममं शीय स्वाहा ॥ शुक्रमंसि चन्द्रमंस्यमृतमसि वै

श्वदेवमसि ॥ १८ ॥ चिदसि । मुनासिधीरसिदक्षिणासिधु
 त्रियासियुज्ञियास्यदितिरस्युभयतहशीर्ष्णी ॥ सानुहसुप्राची
 सुप्रतीच्येधिमित्रस्त्वापुदिवधीतास्पुपाद्धनरुप्पात्त्रिन्द्राया
 द्यक्षाय ॥ १९ ॥ अनुत्वा । मातामन्यतामनुपितानुभ्राता
 सगुभ्यो न सखासयूथ्यह ॥ सादेविदेवमच्छेहीन्द्रायसोमं हरु
 द्रस्त्वावत्तयतुस्वस्तिसोमं सखापुनरेहि ॥ २० ॥ [४-६]
 द्वस्व्यसि ॥ द्वस्व्यस्यदितिरस्यादित्यासिरुद्रासिचन्द्रासि ॥

बृहस्पतिष्ठासुम्मेरम्णातुरुद्रोवसुभिराचके ॥ २१ ॥ अदि
 त्वास्त्वा । मुर्द्धन्नाजिघर्मिदेवयजनेपृथिव्याऽइडायास्पद
 मसिघृतवत्स्वाहा ॥ अस्मेरमस्त्रास्मेतेवन्धुस्त्वेरायोमेरायो
 माव्ययङ्गुरायस्पोपेणुद्वियोष्मृतोतोरायः ॥ २२ ॥ समक्ख्ये ।
 दुध्याधियासन्दक्षिणयोरुचक्षसा ॥ मामुऽआयुष्प्रमोपीम्मोऽ
 अहन्तवन्वीरंविदेयतवदेविसुन्दशि ॥ २३ ॥ [३-७] एषते ।

१ समक्ख्ये । अत्र अस्त्रासंयोगः (ह्रु व मा ङ क १०० सू) इत्यनेन लकारस्य द्वित्वं जाते प्रथमं द्वितीयास्तृतीयाश्चतुर्थी (ह्रु व मा ङ क १०८ सू) इत्यनेन सन्धाने ककारो निहितः ।

गायत्रोभागऽइतिमेसोमायब्रूतादेषतेत्रैष्टुभोभागऽइतिमेसो
 मायब्रूतादेषतेजागतोभागऽइतिमेसोमायब्रूताच्छन्दोनामा
 नां साम्राज्यं ज्ञच्छेतिमेसोमायब्रूतादास्माकोसिशुक्रस्ते
 ग्रह्योद्विचितस्त्वाविविचिन्वन्तु ॥ २४ ॥ अभित्त्यम् ॥ अभि
 त्त्यन्देवऽसवितारमोण्योऽकुविक्रतुमर्चामिसुत्त्यसंवदुरत्तधा
 सुभिप्प्रियम्मुतिङ्गुविम् ॥ ऊर्द्धायस्यामतिर्भाऽअदिद्युतुत्सवी

१ देवदुसवितारमोण्यो । अत्र येषम् इत्यस्य सकारस्य अनुस्वारं रोषासु भकारः (सु य प्रा. ४ स-१ सू) इत्यनेन उपमणि सकारे परे अनुस्वारे
 अधानुस्वारस्य गृमिषादेशः शपसहस्रेषु (का प. १ सू) इत्यनेन (गृकारे) कृते गृमिषादेश रूपम् । एवम् उरुहिराजा । अदृहोमुचः । इषादिष्यकेषु
 गृकारोऽनेन ज्ञेयः । अथ दुसुम् । अमे खदुसुजा. सोमदुदवस्त्वा ।

मानिहिरण्यपाणिगमिमातसुक्रतुः कृपास्यः ॥ प्रजाव्ययस्त्वा
 प्रजास्त्वनुप्राणन्तुप्रजास्त्वमनुप्राणिहि ॥ २५ ॥ [२-८]
 शुक्रन्त्वा । शुक्लेणक्रीणामिचन्द्रश्चन्द्रेणामृतममृतेन ॥ सुग्मे
 तेगोरस्ममेतेचन्द्राणितपसस्तनूरसिप्रजापतेर्बर्णीः परमेणपु
 शुनाक्रीयसेसहस्रपोषम्पुपेयम् ॥ २६ ॥ मित्रो नः ॥ मित्रो नः ए
 हि सुमित्रधुः इन्द्रस्योरुमा विशदक्षिणमुशन्नुशन्तं ॐ स्योनः स्यो
 नम् ॥ खानुभ्राजा हविरेवम्भारे हस्तसुहस्तकृशानवेतेवः सोम

क्रयणास्तान्नक्षदुस्मावोदभन् ॥ २७ ॥ परिमा । ग्नेदुश्चरिता
 दाधुस्वामासुचरितेभज ॥ उदायुपास्वायुपोदस्थाममृताँ २ ॥
 ऽअनुं ॥ २८ ॥ प्रतिपन्थाम् ॥ प्रतिपन्थामपद्गहिस्वस्तिगा
 मनेहसम् ॥ येनविश्वाहपरिद्विपोवृणक्तिद्विन्दतेवसु ॥ २९ ॥
 [४-९] अदित्यास्त्वक् ॥ अदित्यास्त्वगस्यदित्यैसदुऽआ
 सीद ॥ अस्तब्भनाद्यांवृपुभोऽअन्तरिक्षममिमीतवारिमाणंमृ
 थिव्याः ॥ आसीदुद्विश्वाभुवनानिसुम्प्राद्विश्वेत्तानिवरुणस्य

पृ ३

॥ ६

॥ ३० ॥

व्रतानि ॥ ३० ॥ वनेपुवि ॥ वनेपुव्यन्तरिक्षन्ततान्वाजम
 वत्सुपयऽउस्त्रियासु ॥ हुत्सुक्रतुंबुरुणोविवक्षुगिनिदुवि
 सूर्यमदधात्सोममद्रौ ॥ ३१ ॥ सूर्यस्यचक्षुः ॥ सूर्यस्य
 चक्षुरारोहाग्नेरक्षुःकुनीनकम् ॥ यत्रैतशेभिरीयसेव्राजमा
 नोविपश्चिता ॥ ३२ ॥ उस्त्रावेतम् ॥ उस्त्रावेतन्धूर्पाहोयुज्ये
 थामनुश्रूऽअवीरहणौब्रह्मचोदनौ ॥ सुस्ति यजमानस्यगृहा

१ अत्र स्वराज्ययोगः (शु. ब. प्रा. ४ अ. १०० म्) इत्यनेन द्विवे प्राप्ते न क्षम्यमिति सत्येभ्यस्तेकम् (शु. ब. प्रा. ६ अ. २० म्) इत्यनेन
 'नेतेभ्यः' परस्व नक्षत्रस्य द्विवे न भवति तेन अत्र, सुत्र, चित्रम्, चित्रम्, सत्यम् । तत्र गच्छ, यत्र पूर्वं । इत्यन्तु द्विवेभावो ज्ञेयः ।

जगच्छतम् ॥ ३३ ॥ भुद्रोमे । सिष्प्रक्यवस्वभुवस्प्यतेविश्वा
 न्युभिधामानि ॥ मात्वापरिपुर्णिोविदुस्मात्त्वापरिपुन्थिनो
 विदुस्मात्त्वावृकाऽअघायवोविदन् ॥ इयेनोभूत्वापरापतयजं
 मानस्यगृहाग्नेच्छतन्नोसंस्कृतम् ॥ ३४ ॥ नमोमित्रस्य ॥ नमो
 मित्रस्यवरुणस्यचक्षसेमहोदेवायतदृतऽसंपर्य्यत ॥ दुरेदृशोदेव
 जातायकेतवोदिवस्पुत्रायसूर्यायशऽसत ॥ ३५ ॥ वरुणस्यो
 त्तम्भनम् ॥ वरुणस्योत्तम्भनमसिवरुणस्यस्कम्भसर्जनीस्थो

ब्रह्मणस्य ऽऋतुसदं न्यसि ब्रह्मणस्य ऽऋतुसदं नमसि ब्रह्मणस्य ऽऋतु
सदं नमसीद ॥ ३६ ॥ याते ॥ याते धामानि हविषा यजन्ति
ताते विश्वा परिभूरस्तु यज्ञम् ॥ गयस्फानः प्रतरणं सुवीरो
वीरहा प्रचरा सोमदुर्व्यान् ॥ ३७ ॥ [८-१०] इति श्रीवाज
सनेयसंहितायां चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥
अनुवाकसूत्रम्—अग्नेस्तनू, रापतयेत्वा चतुष्कौ, तप्तायनी मेद्वे,
इन्द्रघोपस्त्वास्तिस्त्रो, युंजते मनाष्टौ, देवस्यत्वा चतस्त्रो, देव

स्यत्वापंच, विभूरसिचतस्रो, ज्योतिरसिप, दुरुद्विष्णोतिस्रो,
दश त्रिचत्वारिंशत् ॥ [अ. ५ मं. ४३-अनु० १०] हरिः ॐ ॥

अग्नेरुत्तमः ॥ अग्नेस्तुनूरसिद्विष्णवेत्वासोमस्यतुनूरसिद्वि
ष्णवेत्वातिथेरातित्थ्यमसिद्विष्णवेत्वाइश्येनायत्वासोम
भृतेद्विष्णवेत्वाग्नयेत्वारायस्पोपदेद्विष्णवेत्वा ॥ १ ॥

अग्नेर्जनित्रम् ॥ अग्नेर्जनित्रमसिद्वृषणौस्थऽउर्ध्वइश्यस्या
युरसिपुरुखाऽअसि ॥ गायत्रेणत्वाच्छन्दसामन्थामित्रैष्टुभे

नत्वाच्छन्दसामन्थामिजागतेनत्वाच्छन्दसामन्थामि ॥ २ ॥
भवतन्नः ॥ भवतन्नःसमनसौसर्चेतसावरेपसौ ॥ मायुज्ञः
हिःसिष्टुम्मायुज्ञपतिज्ञातवेदसौशिवोभवतमुद्यनः ॥ ३ ॥
अग्नावग्निः ॥ अग्नावग्निश्चरतिप्रविष्टःकृपीणाम्पुत्रोऽं
मिशस्तिपावा ॥ सनःस्योनःसुयजायजेहदेवेभ्योहुव्यः
सदुमप्प्रयुच्छन्त्स्वाहा ॥ ४ ॥ [४-१] आपतयेत्वा ॥ आ
पतयेत्वापरिपतयेगृह्णामितनूनप्त्रेशाकुरायशक्नुःओजि

ष्टाय ॥ अनाष्टमस्य नाधुष्यन्देवानामोजोनंभिः शस्त्र्यभिः
 शस्त्रिपाऽअनंभिः शस्त्रेभ्यः मञ्जसासुत्त्यमुपगेषं स्थिते माधाः
 ॥ ५ ॥ अग्नेव्रतपाः ॥ अग्नेव्रतपास्त्वेव्रतपायातवतुनूरियः
 सामयियोममंतनूरेपासात्त्वयि ॥ सहनोव्रतपतेव्रताभ्यनुमे
 दीक्षान्दीक्षापतिर्मन्त्र्यतामनुतपस्तपस्पतिः ॥ ६ ॥ अहं
 शुरं शुष्टे । देवसोमाण्यायतामिन्द्रायैकधनुविदे ॥ आतुब्भ्यु
 मिन्द्रं ण्यायतामात्त्वमिन्द्रायण्यायस्व ॥ आप्याययास्ममा

न्तसखीन्तसुन्यामेधयासुरित्ततेदेवसोमसुन्यामंशीय ॥ एष्टा
रायुहंप्रेषेभगायऽकृतमृतवां देवभ्योनमोद्यावापृथिवीभ्याम्
॥ ७ ॥ याते ॥ यातेऽअग्नेयहंशयातुनूर्बर्षिष्टागह्वरेष्टा ॥ उग्रं
ब्रचोऽअपावधीत्वेपंब्रचोऽअपावधीत्स्वाहा ॥ यातेऽअग्नेरजहं
शयातुनूर्बर्षिष्टागह्वरेष्टा ॥ उग्रंब्रचोऽअपावधीत्वेपंब्रचोऽ
अपावधीत्स्वाहा ॥ यातेऽअग्नेहरिशयातुनूर्बर्षिष्टागह्वरेष्टा ॥
उग्रंब्रचोऽअपावधीत्वेपंब्रचोऽअपावधीत्स्वाहा ॥ ८ ॥ [४-२]

तुप्तायनीमे ॥ तुप्तायनीमेसिद्धित्तायनीमेस्यवंताह्मानाधिता
 दवंताह्माव्यधितात् ॥ विदेदुग्निर्नभोनामाग्नेऽअङ्गिरऽआयुं
 नानाम्मोहियोस्याम्पृथिव्यामसियत्तेनाधृष्टन्नामयज्ञियन्तेन
 त्वादधेविदेदुग्निर्नभोनामाग्नेऽअङ्गिरऽआयुंनानाम्मोहियो
 द्वितीयस्याम्पृथिव्यामसियत्तेनाधृष्टन्नामयज्ञियन्तेनत्वादधे
 विदेदुग्निर्नभोनामाग्नेऽअङ्गिरऽआयुंनानाम्मोहियस्तृतीय
 स्याम्पृथिव्यामसियत्तेनाधृष्टन्नामयज्ञियन्तेनत्वादधे ॥ अनुं

त्वदेवर्षीत्ये ॥ ९ ॥ सिं० ह्यसि । सपत्नसाहीदेवेभ्यः कल्प
 सां० सिं० ह्यसिसपत्नसाहीदेवेभ्यः शुन्धस्व सिं० ह्यसिसपत्न
 साहीदेवेभ्यः शुम्भस्व ॥ १० ॥ [२-३] इन्द्रघोपस्त्वा ॥ इन्द्र
 घोपस्त्वावसुभिः पुरस्तात्पातु प्रचेतास्त्वारुद्रेः पुश्चात्पातु म
 नोजवास्त्वापितृभिर्दक्षिणतः पातु द्विश्वकर्मार्त्वादित्यैरुत्तर
 तः पात्स्विदमुहन्तुप्तं बार्वाहिर्द्वायुज्ञान्निःसृजामि ॥ ११ ॥

१ अत्र अनुस्वारं रोप्सु मकार (अ व मा ४ अ० १ सू) इत्यनेन मकारस्यानुस्वारं कृतं अथातुभ्यास्य गृहिभ्यादेशः शपमदरेकेषु (अ व
 या पयिणि सू) इत्यनेन दीर्घगुणारे प्राप्ते नातुस्वारः (अ व मा ४ अ० १०९ सू) इत्यनेन स्थाने इति संपादो परे सकारे न दीर्घगुणारः किन्तु इत्यनेन

सि॒॒ह्यसि ॥ सि॒॒ह्यसि॒स्वाहा॑सि॒॒ह्यस्यादि॑त्यवनिः॒स्वाहा॑
 सि॒॒ह्यसि॒ब्रह्म॑वनिः॒क्षत्र॑वनिः॒स्वाहा॑सि॒॒ह्यसि॒सुप्र॑जाव
 नी॒राय॑स्पोप॒वनिः॒स्वाहा॑सि॒॒ह्यस्याव॑हदे॒वान्य॑ज॒माना॑य॒स्वा
 हा॑भूते॒भ्यस्त्वा ॥ १२ ॥ ध्रु॒वो॒सि । पृथि॒वी॒न्द॒ह॒द्भुव॑क्षिद॒स्य
 न्त॒रिक्ष॑न्द॒ह॒द्भ्यु॒त॒क्षिद॑सिदि॒वन्द॒ह॒द्भाग्मे॑पु॒री॒प॒म॒सि ॥ १३ ॥
 [३-४] यु॒ञ्जते॑मनः॒ ॥ यु॒ञ्जते॑मनः॒उ॒तयु॑ञ्जते॒धियो॑वि॒ष्प्रावि॑
 ष्य॒स्यबृ॑ह॒तोवि॑प॒श्चितः॒ ॥ वि॒होत्रा॑दधे॒व्युना॑विदे॒कुऽइ॒न्मुही॑

देवस्य सवितुः परिष्टुतिः स्वाहा ॥ १४ ॥ इदं द्विष्णुः ॥ इदं
 द्विष्णुर्विचक्रमेत्रे धानिदधे पुदम् ॥ समं दमस्य पा० सुरे स्वाहा
 ॥ १५ ॥ इरावती धेनुमती ॥ इरावती धेनुमती हि भुनक्तु सूर्यवसिनी
 मनवेदशस्या ॥ व्यस्कम्भनारोदसी द्विष्णवे ते द्वाधत्थं पृथिवीम्
 भितो मधूखैः स्वाहा ॥ १६ ॥ देवश्रुतो देवेषु ॥ देवश्रुतो देवेष्वप्य
 घोपतु प्राचीं प्येतं मद्धरद्भुलपयन्तीऽकुर्द्धं व्युत्तन्नयतु ममाजिह्व
 रतम् ॥ स्वहोष्टु मावदतन्देवी देव्युऽआयुर्मम निर्वोदिष्टमुजा

१ अत्र इकाभापरस्य गकारस्य परं तु रकारस्य अभावः (छ. प. प्र. ४ अ. १०३ सू.) इत्यनेन दिश्यम्

अस्मानिर्वादिष्टमन्नं रमेथां वृष्मन् इष्टयिष्याः ॥ १७ ॥ त्रिषण्णोर्नु ।
 कं व्रीर्याणि प्रवोच्यः पार्थिवानि द्विमुमेरजां स ॥ योऽ
 अस्केभायुदुत्तरं सुधस्तथैव च क्रमाणस्त्रेधोरुगायो द्विषणं वे
 च्वा ॥ १८ ॥ दिवोवा । द्विषणऽउतवां पृथिव्यामुहोवां द्वि
 षणऽउरोरन्तरिक्षात् ॥ उभाहिहस्तावसुनापूणस्वाप्रयच्छुद
 क्षिणादोतसुध्या द्विषणं वेच्वा ॥ १९ ॥ प्रतत् ॥ प्रतद्विषणुं

१ अत्र अप्मान्तस्थाभ्यश्च न्यसः (सु. प. भा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन द्वित्वम् ॥ यथा - विषणाऽऽकृतं वा विषणऽउरोरं । द्विषणश्चेत्य ।
 प्रतद्विषणुः विषणोरगारम् इत्यादिषु बोध्यम् ।

स्तवते ब्रूयर्थेण मृगो न भीमः कुचुरो गिरिष्ठाः ॥ यस्योरुपुत्रिपु
 विक्रमणे प्वधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ॥ २० ॥ विष्णो रुरा
 टम् ॥ विष्णो रुराटमसि विष्णो हस्त्रे स्थो विष्णो हस्यूर
 सि विष्णो ह्रुवो सि ॥ विष्णुवर्मसि विष्णवेत्त्वा ॥ २१ ॥ [८-५]
 देवस्यत्वा । सवितुः प्रसवे श्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णो हस्ता
 भ्याम् ॥ आददेनाय्यसीदमह रक्षसाङ्गीवाऽपि कुन्तामि ॥
 बृहन्नसि बृहद्रवा बृहतीमिन्द्राय द्वाचैवद ॥ २२ ॥ रक्षो हणं च

लुगुहनम् ॥ रक्षोहणं बलुगुहनं वैष्णवीमिदमुहन्तं बलुगमुत्तिक
 रामियम्मेनिष्टयोयमुमात्त्योनिचुखानेदमुहन्तं बलुगमुत्तिकरा
 मियम्मेसमानोयमसमानोनिचुखानेदमुहन्तं बलुगमुत्तिकरा
 मियम्मेसबन्धुर्यमसबन्धुर्निचुखानेदमुहन्तं बलुगमुत्तिकरा
 मियम्मेसजातोयमसजातोनिचुखानोत्कृत्याङ्किरामि ॥ २३ ॥
 म्वराडंसि । सपत्कुहासत्रराडस्यभिमातिहाजनुराडंसिरक्षोहा
 सत्रराडस्यमित्रुहा ॥ २४ ॥ रक्षोहणोवह ॥ रक्षोहणोवोव

लुगुहनुहंप्रोक्षामिब्वैष्णुवाब्रक्षोहणोवोबलुगुहनोवनयामिब्वै
ष्णुवाब्रक्षोहणोवोबलुगुहनोवस्तृणामिब्वैष्णुवाब्रक्षोहणोवां
बलुगुहनाऽउपदधामिब्वैष्णुवीरक्षोहणोवांबलुगुहनोपम्यूहा
मिब्वैष्णुवीब्वैष्णुवमसिब्वैष्णुवास्तथ ॥ २५ ॥ [४-६] देवस्य
त्वा । सवितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णोहस्ताभ्याम् ॥
आददेनाय्यसीदमुहृरक्षसाङ्गीवाऽअपि कृन्तामि ॥ यवोसि
युवयास्मद्वेपोयवयारातीर्द्विवेत्त्वान्तरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वा

शु. ध
सहि
॥ ३८ ॥

शुन्धन्ताँल्लोकाः पितृपदनाहपितृपदनमसि ॥ २६ ॥ उदि
वंम् ॥ उदिवं० स्तभानान्तरिक्षस्पृणदहहस्वपृथिव्यान्द्युतान
स्त्वांमारुतोमिनोतुमित्रावरुणौद्भुवेणधर्मणा ॥ ब्रह्मवनि
त्वाक्षत्रवनिरायस्पोपुवनिपूर्यहामि ॥ ब्रह्मदहक्षत्रन्दह
हायुर्दहप्रजान्दह ॥ २७ ॥ ध्रुवासि । ध्रुवोय्यजमानो
स्मिन्नायतनेप्रजयापशुभिर्भूयात् ॥ घृतेनद्यावापृथिवी
पूर्येथामिन्द्रस्यच्छुदिरसिबिश्वजुनस्यच्छाया ॥ २८ ॥ परि

पू. अ.
॥ ५ ॥

॥ ३८ ॥

त्वा । गिर्वणोगिरिऽइमा भवन्तु विश्वतः ॥ बुद्धायुमनुवृद्धयो
 जुष्टा भवन्तु जुष्टयः ॥ २९ ॥ इन्द्रस्यस्यूः ॥ इन्द्रस्यस्यूरसी
 न्द्रस्यद्भुवोसि ॥ ऐन्द्रमंसि वैश्वदेवमंसि ॥ ३० ॥ [५-७]
 बिभूरसि । प्रवाहणो वह्निरसि हव्यवाहनः ॥ श्वात्रोसि प्रचे
 तास्तुथोसि विश्ववेदाऽउशिर्गसि ॥ ३१ ॥ उशिर्गसि । कुवि
 रङ्गारिरसि वम्भारिरवस्यूरसि दुवस्वाञ्छुन्ध्यूरसि मार्जालीयः
 सुम्भ्राडसि कुशानुः परिपद्योसि पवमानो नभोसि प्रतक्का मृष्टो

सिहव्यसूदनऽकृतधामासिस्वज्योतिःसमुद्गोसि ॥ ३२ ॥
समुद्गोसि । विश्वव्यचाऽअज्जोस्येकपादहिरसिबुध्योवागस्यैन्द्र
मसिसदोस्यृतस्यद्वारौमामासन्ताप्तमर्द्धनामर्द्धपतेप्प्रमातिर
स्वस्तिमेस्मिन्नपथिदेवयानेभूयान्मिन्त्रस्यमा ॥ ३३ ॥ मित्र
स्यमा ॥ मित्रस्यमा चक्षुषेक्षद्धमग्नेयःसगराःसगरास्तथ
मगरेणनाम्नारौद्रेणानीकेनपातमाग्नेयःपिपूतमाग्नेयोगोपा
यतमानमोवोस्तुमामाहिःसिष्ट ॥ ३४ ॥ [४-८] ज्योति

रसि । विश्वरूपं विश्वेषां नन्देवानां सुमित् ॥ त्वं सोम तनु
कृद्भयो द्वेषोऽभ्यो न्यकृतेभ्यः ऽउरुयन्ता सिव रूथं स्वाहा जुषा
णोऽअप्सुराज्यस्य वेतु स्वाहा ॥ ३५ ॥ शतम् ॥ २०० ॥
अग्ने नय । सुपथारायेऽअस्मान् विश्वानि देववृयुनानि वि
द्वान् ॥ युयोद्धयस्मज्जुहुराणमेनोभूर्यिष्ठान्तेनमः ऽउक्लिं विधेम
॥ ३६ ॥ अयन्नः ॥ अयन्नोऽअग्निर्वारिवस्कृणो र्वयस्सृधः

पूरऽएतुप्प्रभिन्दन् ॥ अयंद्वाजाञ्जयतुद्वाजसातावयदंशत्रू
ञ्जयतुजहंपाणुह्स्वाहा ॥ ३७ ॥ उरुद्विष्णो ॥ उरुद्विष्णो
बिष्क्रमस्वोरुक्षयायनस्कृधि ॥ घृतद्वृतयोनेपिवुप्प्रप्प्रयज्ञपति
न्तिरुस्वाहा ॥ ३८ ॥ देवसवितॄ ॥ देवसवितरेपतेसोमस्तॄ
रक्षस्वमात्त्वादभन् ॥ एतत्त्वन्देवसोमदेवोदेवाँ २ ॥ ऽउपा
गाऽइदमुहम्मनुष्यान्त्सहरायस्पोषेणुस्वाहानिर्व्वरुणस्युपा

१ अत्र बाजान् अयतु इति पदे चकारवर्गश्चकारवर्गो चकारवर्गम् । (सु. य. मा. ४. अ. १५. सू.) इत्यनेन बाजान् एव्यदितवर्गस्य चकारस्य
अयतुपदपठिते चकारवर्गं पठे चकारवर्गं बाजम् । तत्र बाजाञ्जयतु । एवं याज्ञञ्जयतु ।

शान्दमुच्ये ॥ ३९ ॥ अग्नेव्रतपाह ॥ अग्नेव्रतपास्त्वेव्रतपाया
तवतुनूस्मर्यभृदुपासात्त्वयियोममंतुनूस्त्वय्यभृदियदमाम
यि ॥ यथायुथन्नोव्रतपतेव्रतान्यनुमेदीशान्दीशापतिरमुलं
स्तानुतपुस्तपस्पतिः ॥ ४० ॥ [६-९] उरुबिण्णो ॥ उरुबि
ण्णोविक्रमस्योरुक्षयायनस्कृधि ॥ घृतहृतयोनेपिवृष्यप्रयुज
पतिन्तिरुग्वाहा ॥ ४१ ॥ अत्त्युन्यान् ॥ अत्त्युन्याँ २ ॥
ऽअगुन्नान्याँ २ ॥ ऽउपागामुर्वाचित्वापरेऽभ्योविदम्पुरोवरे

बभ्यह ॥ तन्त्वा जुपामहे देववनस्पते देवयुज्यायै देवास्त्वा देव
युज्यायै जुपन्तुं विष्णवेत्वा ॥ ओषधे आर्यस्वस्वधिते मैनह
हिंसीह ॥ ४२ ॥ द्याम्मा ॥ द्याम्मा लेखीरन्तरिक्षम्मा हिं
सीह पृथिव्या सम्भव ॥ अयं हि त्वास्वधितिस्तेति जानह प्रणि
नायं महते सौभगाय ॥ अतुस्त्वनन्दे ववनस्पतेशुतवल्शो वि
रोहसुहस्त्रं वल्शा विवुयं रुहेम ॥ ४३ ॥ [३-१०१] ॥
इति श्रीवाजसनेयसंहितायां पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ देवस्यत्वापडु, पावी
रसिपंच, माहिःपट्, संतेतिस्रः, समुद्रंगच्छ, हविष्मतीरिमा
द्विकौ, हृदेत्वापंच, देवस्यत्वाष्टौ, अष्टौ सप्तत्रिंशत् ॥
[अ. ६ मं. ३७ अनु. ८] हरिः ॐ ॥ हुक् ॥ सवितुः प्रसवे
श्विनोर्बाहुभ्याम्पुष्णो हस्ताभ्याम् ॥ आददेनाय्यसीदम्
हृदरक्षसाङ्गीवाऽपि कृन्तामि ॥ यवोसियुवयास्मद्वेपोयुव
यारांतीर्दिवेत्त्वान्तरिक्षायत्वापृथिव्यैत्वाशुन्धन्ताँल्लोकाः

पितृपदेनाहं पितृपदनममि ॥ १ ॥ अग्नेऽग्नीरमि । स्वावेजः
उक्षेत्तुणां मेतस्यैवित्तादविच्छास्त्वाम्यनिदेव संत्वांसवितामज्ज्ञां
नक्तुमुपिप्पलाभ्युमत्त्वोपधीभ्यः ॥ त्वामग्नेषां प्रभुः प्रभुः
न्तरिक्षुं मम द्वयेनाप्राह पृथिवीमुपेगणादृहीह ॥ २ ॥ याते ॥
याते त्वामाद्युदममि गमद्वैयत्रगावो भूरिः शृङ्गाऽअयामः ॥
अत्राहुतदुग्गायस्युविष्णोः परमस्पृदमवभां रिभूरि ॥ ब्रह्म
वनिच्छाश्च वनिरायस्योपुवनिपय्यहामि ॥ ब्रह्मदृहश्च

१ अत्र द्यौः एवा इति पदम् । तस्योऽसम् (अ य मा ६ अ. ८ सू) इत्यनेन व्यापदिते तस्मिन् एव विसर्जनीयस्य सत्ये व्यवहृति ।

त्रन्दुहहायुर्दहहप्रजान्दहह ॥ ३ ॥ विष्णोःकर्मणि ।
 पश्यत्यतोब्रुतानिपस्पशे ॥ इन्द्रस्ययुज्युहसखा ॥ ४ ॥
 तद्विष्णोः । परमम्पुदःसदापश्यन्तिसुरयः ॥ दिवीवचशु
 रार्ततम् ॥ ५ ॥ पुरिवीरसि ॥ पुरिवीरसिपरित्त्वादैवीर्विशो
 व्ययन्ताम्परीमय्यजमानुहरायोमनुष्याणाम् ॥ दिवःसुनु
 रस्येपतेपृथिव्याल्लोकऽआरण्यस्तेपशुः ॥ ६ ॥ [६-१] उपा
 वीरसि ॥ उपावीरस्युपदेवान्दैवीर्विशुह्प्रगुरुशिजोब्रह्मिन्

मान् ॥ देवत्त्वद्वर्षसुरमहृद्भ्यातेस्वदन्ताम् ॥ ७ ॥ रेवतीर
मच्छम् ॥ रेवतीरमच्छमृहस्पतेधारयाब्रसृनि ॥ क्रुतस्यत्त्वा
देवहविहपाशेनुप्रतिमुञ्चामिधर्पामानुपदं ॥ ८ ॥ देवस्यत्त्वा ।
सवितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पुष्णोहस्ताब्भ्याम् ॥ अग्नी
पोमाब्भ्याञ्जुष्टनियुनज्जिम ॥ अद्भ्यस्त्त्र्योपधीब्भ्योनुत्त्वा
मातामङ्ग्यतामनुपितानुभ्रातासगुब्भ्योनुसखासयूत्थयदं ॥

१ धारय धसृनि पदम् । अथ भभरहिममांतगुमांतभसुतधारयपुष्णोहस्तेतिव्यधाय = (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनन वकार पर धारयवादेना
कारस्य धारयं विधीयते । तेन धारयावर्गम् २ अथ पिवासोमम् (शु. य. प्रा. ३ अ. १२९ सू.) इत्यनन धर्प इत्यकारस्य धारं

अग्नीषोमाभ्यान्त्वा जुष्टुमप्रोक्षामि ॥ ९ ॥ उपाम्पेरुः ॥
 उपाम्पेरुरस्यापो देवीः स्वदन्तु स्वात्तश्चित्सर्वे वहविः ॥ सन्ते
 प्राणो वातेन गच्छतां समज्ज्ञानियजत्रैः सैव युज्ञपतिराशिपा
 ॥ १० ॥ घृतेनाक्तौ । पशून् स्वायेथां रेवंतियजमानेऽप्यि
 न्धाऽआविश ॥ उरोरन्तरिक्षात्सजूर्देवेन वातेनास्यहविष
 स्तमनाय जुसमस्यतु न्वाभव ॥ वृषोर्वृषीं यसियुज्ञेयुज्ञपतिन्धाः
 स्वाहा देवेभ्यो देवेभ्युः स्वाहा ॥ ११ ॥ [५-२] माहिः ॥

माहिर्भूर्मापृदाकुर्नमस्तऽआतानानुर्वाप्तेहि ॥ घृतम्यकु
ल्याऽउपऽकृतस्यपत्थ्याऽअनु ॥ १२ ॥ देवीरापह । शुद्धात्रो
द्भुसुपरिविष्टादेवेपुसुपरिविष्टाव्ययम्परिवेष्टारोभूयास्म ॥ १३ ॥
वाचन्ते ॥ वाचन्तेशुन्धामिप्राणन्तेशुन्धामिचक्षुस्तेशुन्धा
मिश्रोत्रन्तेशुन्धामिनाभिन्तेशुन्धामिमैङ्गन्तेशुन्धामिपायु
न्तेशुन्धामिचुरित्रास्तेशुन्धामि ॥ १४ ॥ मनस्ते ॥
मनस्तुऽआप्यायतांवाक्स्तुऽआप्यायताम्प्राणस्तुऽआप्याय

ताञ्चक्षुस्तुऽआप्यायतां श्रोत्रं तुऽआप्यायताम् ॥ यत्ते कृ
 रंयदास्ति तत्तुऽआप्यायतां चिष्ट्यायतां तु तत्तेशु चतुशम
 होऽभ्यः ॥ ओषधेऽत्रायस्व स्वधिते मे न हृदि हृसी ॥ १५ ॥ रक्ष
 साम्भागः ॥ रक्ष साम्भागोऽसि निरस्तु ह रक्षऽहुदमुह ह रक्षोभि
 तिष्टामीदमुह ह रक्षो ववाधऽहुदमुह ह रक्षो धुमन्तमो नयामि ॥ घृ
 तेन द्यावा पृथिवी प्रोर्णुवाथां द्यायो वेस्तोकानां मुग्धिराज्यं स्य वे

१ निष्प्रायणम् अत्र ति स्त्यायताम् इति पदम् अथ ने स्त्यासतो (ऋ य प्रा ३ अ ३० सू) इत्यनेन नेत्यसतोऽप्यस्य स्त्यासन्वाचोवा
 मकारस्य प्रकारः भवति सहित्याम् इति परये पातयो मूर्धन्यम् इति दृश्ये (शु य प्रा ३ अ ४० सू) कप्पान्तस्यास्यश्च स्पर्श इत्यनेन टकस्य द्वित्वम्

तु स्वाहा स्वाहा कृतेऽकुर्ध्वनभसम्मारुतज्ञच्छतम् ॥ १६ ॥
 इदमापह ॥ इदमापहप्रवहतावद्यञ्चमलञ्चयत् ॥ यच्चाभिदु
 द्रोहानृतुंय्यचशेषेऽअभीरुणम् ॥ आपोमातस्मादेनसहपव
 मानश्चमुञ्चतु ॥ १७ ॥ [६-३] सन्ते ॥ सन्तेमनोमन
 सासम्प्राणःप्राणेनगच्छताम् ॥ रेडस्यग्निष्ठाश्रीणात्त्वाप
 स्त्वासमरिणुत्वातस्यत्वाद्वाज्यैपुष्पणोरहयाऽकुप्समणोद्य
 थिपुत्प्रयुंतुन्देपः ॥ १८ ॥ घृतहुतपावानह ॥ घृतहुतपा

वानहं पिवतु ब्रह्मा सा पावानहं पिवतु न्तर्दिक्षस्य हुवि रसि स्वाहा ॥
 दिशः प्रदिशः आदिशो द्विदिशः उदिशो दिग्भ्यः स्वाहा । १९ ।
 ऐन्द्रः प्राणः ॥ ऐन्द्रः प्राणोऽअङ्गेऽअङ्गे निदी च्यदैन्द्रऽउदुनो
 ऽअङ्गेऽअङ्गे निधीतः ॥ देवत्त्वष्टुर्भूरिते सप्तमे तु सत्तु मायद्वि
 पुरुषं भवति ॥ देवत्रायन्तु मवसे सखा यो नुं च्वा माता पितरो
 मदन्तु ॥ २० ॥ [३-४] समुद्रं च्छु ॥ समुद्रं च्छु स्वाहा
 न्तर्दिक्षं च्छु स्वाहा देवः सवितारं च्छु स्वाहा मित्रावरुणौ गच्छु

स्वाहा होरा त्रेगच्छ स्वाहा च्छन्दा ॐ सिगच्छ स्वाहा चावां पृथिवी
गच्छ स्वाहा युज्ञं च्छ स्वाहा सोमं च्छ स्वाहा दिव्यं च्छ भोगच्छ
स्वाहा गिं च्छैश्वानरं च्छ स्वाहा मनो मेहादिं च्छ दिवं च्छ धूमो
गच्छ तु म्रुज्योतिः पृथिवीं भस्मना पृण स्वाहा ॥ २१ ॥ माप ३ ॥
मापो मोपधीर्हि ऽसीर्द्धाम्नो धाम्नो राजुस्ततो ब्रह्म नो मुञ्च ॥
यद्वा हुरग्न्या ऽइति ब्रह्मणेति शपो महेततो ब्रह्म नो मुञ्च ॥ सुमि
त्रियानु ऽआपु ऽओपधय ऽसन्तु दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु यो

स्मान्द्वेष्टियञ्चब्रुयन्दिष्टम् ॥ २२ ॥ [२-५] हविष्मती
रिमाः ॥ हविष्मतीरिमाऽआपोहविष्माँ २ ॥ ५आविवा
सति ॥ हविष्मान्देवोऽअद्भुरोहविष्माँ २ ॥ ५अस्तुसूर्यः
॥ २३ ॥ अग्नेर्ब्रुः ॥ अग्नेर्ब्रुपन्नगृहस्यसदसिसादयामीन्द्रा
ग्न्योऽर्भागुधेयीस्थमित्रावरुणयोऽर्भागुधेयीस्थद्विश्वेपान्दे
वानांर्भागुधेयीस्थ ॥ अमूर्जाऽउपसूर्येयाभिर्ब्रुसूर्यः
सुह ॥ तानोहिष्वन्त्वद्भुरम् ॥ २४ ॥ [२-६] हुदेत्वा ॥

हुदेच्यामनसेत्त्वादिवेत्त्वासूय्यीयत्त्वा ॥ ऊर्द्धमिममं ह्यरन्दि
विदेवेपुहोत्रायच्छ ॥ २५ ॥ सोमराजन् ॥ सोमराजुश्चि
श्वास्त्वम्प्रजाऽउपावरोहुविश्वास्त्र्यम्प्रजाऽउपावरोहन्तु ॥
शृणोत्त्वग्निःसुमिधाहवम्मे शृण्वन्त्वापोधिपणाश्चदेवीः ॥
श्रोतांग्रावाणोविदुपोनयुजःशृणोतुदेवःसविताहवम्मे स्वाहा
॥ २६ ॥ देवीरापह ॥ देवीरापोऽअपान्नपाद्योवऽउर्मिर्हवि

१ अत्र विधाऽङ्गान्तं परिहितं त्वाम् (अ. य. पा. ५ अ. २७ सू.) इत्यनेन विश्वपदम् उपागतं (आन्तम्) जान विश्वपदम् विधापदम् ।

२ श्रोतांग्रावाण । विधासोमम् (अ. य. पा. ३ अ. १२ सू.) इत्यनेन श्रोतं हन्तं क्रियापदम् अङ्गान्तं दीर्घः ।

पयऽइन्द्रियावांश्मुदिन्तमः ॥ तन्देवेभ्योदेवत्रादत्तशुक्ले
भ्योयेपांश्भागस्त्यस्वाहा ॥ २७ ॥ कार्पिरसि ॥ कार्पिरसि
समुद्रस्यत्वाक्षित्याऽउन्नयामि ॥ समापोऽअद्विरंगमतसमो
पंधीभिरोपंधीः ॥ २८ ॥ यमग्नौ ॥ यमग्नौपुत्सुमर्त्यमवा
वाजेपुयञ्जुनाः ॥ सयन्ताशश्वतीरिपुःस्वाहा ॥ २९ ॥ [५-७]
देवस्यत्वा ॥ देवस्यत्वासवितुःप्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पुष्णो
हस्ताभ्याम् ॥ आददेरावांसिगभीरमिममक्षुरहुधीन्द्रायसु

पूतमम् ॥ उत्तमेनपुविनोज्ज्वलस्वन्तुस्मधुमन्तुस्पयस्वन्तंनिष्ठा
भ्यास्त्यदेवश्रुतस्तुर्पयतमामनोमे ॥ ३० ॥ मनोमे । तर्प
यतुवाचम्मेतर्पयतप्राणम्मेतर्पयतुचक्षुस्मेतर्पयतुश्रोत्रम्मे
तर्पयतुत्मानम्मेतर्पयतपुजास्मेतर्पयतपुशूस्मेतर्पयतगु
णास्मेतर्पयतगुणामेमावितृपन् ॥ ३१ ॥ इन्द्रायत्वा ॥ इन्द्रा
यत्वावसुमतेरुद्रवतुऽइन्द्रायत्वादित्यवतुऽइन्द्रायत्वाभिमा
तिग्मे ॥ श्येनायत्वासोमभृतेऽग्नयेत्वारायस्प्योपदे ॥ ३२ ॥

यत्ते । सोमदिविज्योतिर्यत्पृथिव्याँय्यदुरावुन्तरिक्षे ॥ तेना
 स्ममैयजमानायोरुरायेकृद्दधिदात्रेबोच ॥ ३३ ॥ श्वात्रास्तथ ॥
 श्वात्रास्तथवृत्रतुरोराधोगूर्त्ताऽअमृतम्यपत्कीः ॥ तादेवीर्देवत्रे
 मँय्यज्ञज्ञयतोपहूताः सोमस्यपिबत ॥ ३४ ॥ माभेः ॥
 माभेर्मासंविक्थ्याऽऊर्जन्धत्स्वधिपणेब्रीड्वीसुतीब्रीडयेथामू
 र्जन्धयाथाम् ॥ पाप्ममाहुतो न सोमः ॥ ३५ ॥ प्रागपा
 क् ॥ प्रागपागुदंगधुराक्सुर्व्वतस्त्वादिशुऽआधावन्तु ॥ अम्ब

शु. य.
सहि.
॥ ४९ ॥

निष्पंरुसमुरीर्द्विदाम् ॥ ३६ ॥ त्वमुङ्ग ॥ त्वमुङ्गप्रशङ्
सिपोदेवशशविष्टुमर्त्यम् ॥ नत्त्वदुन्योमघवन्नस्तिमर्द्धितेन्द्र
ब्रवीमितेवचः ॥ ३७ ॥ [८-८] इति श्रीवाजसनेयसंहिता-
यां पष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसू-
त्रम् ॥ द्वाचस्पतयेत्रिको, पयामगृहीतोसित्रिका, वायोद्विका,
यंब्रांद्विको, यावामेका, तंप्रत्नथाचतस्रो, ऽयंब्रेनस्त्रिका,

पृ. अ.
॥ ७ ॥

॥ ४९

१ निष्पंरु नमः इति विसर्गक आभिर्निर्दिष्ट इवावा वसतिर्विदिष्टः (शु. य. प्र. १ अ. १३ सू.) इत्यनेन यथायोग्य ककारप्रकारपरयो विसर्गनीयस्य
पक्षः २ क्रियते ज्ञातं प्रकारे कृते निष्पंरु । तत्त ऊष्मान्तस्त्वाम्यस्य स्पर्शः (शु. य. प्र. १ अ. १०२ सू.) इत्यनेन प्रकारस्य हित्वम्

येदेवासस्त्रिका, इन्द्राय मूर्धनान्द्विकौ, यस्तएका, प्राणायमे
तिस्रो, मधवऽएकेन्द्राग्नीऽआगतमेका, धैको, मासऽएका, वि
श्वेदेवासऽआगतऽएके, न्द्रमरुत्वऽएका, मरुत्वन्तंवृषभमेका,
मरुतान्त्वा, सजोपाऽइन्द्रऽएका, मरुत्वाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएका,
महाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएका, महाँ २ ॥ ऽइन्द्रऽएको, दुत्यमष्टौ
पंचविंशतिरष्टाचत्वारिंशत् [अ. ७ मं. ४८ अनु. २५]

१ इति शतपथब्राह्मणम् ।

हरिः ॐ॥ **विश्वेभ्यः पवस्व** इण्णोऽअहशुभ्युज्जभस्तिपूतः॥
 देवो देवेभ्यः पवस्वयेषां भुगोसि ॥ १ ॥ मधुमतीर्नः ॥ मधुम
 तीर्नऽइपस्कृधियत्ते सोमादांभ्युन्नामुजागृवितस्मै ते सोमसो
 मायुस्वाहा स्वाहोर्बुन्तरिक्षमन्वेमिस्वाङ्कतोसि ॥ २ ॥ स्वाङ्क
 तोसि । विश्वेभ्यऽइन्द्रियेभ्यो दिव्येभ्यः पार्थिवेभ्यो मन
 स्त्वाष्टुस्वाहा त्वासुभवसूर्याय देवेभ्यस्त्वामरीचिपेभ्यो दे

१ वाचस्पत्ययः अत्र प्रकृत्यः कर्त्रोः पक्षयोश्च (शु. व. भा. ४ अ. ११ सू.) इत्यनेन विनर्गोश्च प्रकृतिमात्रे प्राप्ते पतिताल्प्यस्वाहादये (शु. व. भा. ३
 अ. ३१ सू.) इत्यनेन पतितब्धः परे चित्तर्जनीयस्य सकारे कृते उपमान्तस्याभ्यश्च स्वर्गोः (शु. व. भा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पक्षस्य द्विष्यम् ।

वा० शोयस्मैत्वेडेतरसुच्यमुपरिप्पुताभुक्तेनहृतोसौफद्मा
 णायत्त्वाव्यानायत्त्वा ॥ ३ ॥ [३-१] उपयामगृहीतोसि ॥
 उपयामगृहीतोस्यन्तर्ग्यच्छमघवरूपाहिसोमम् ॥ उरुप्प्यराय
 ऽएपोयजस्व ॥ ४ ॥ अन्तस्ते ॥ अन्तस्तेद्यावापृथिवीर्दधा
 म्यन्तर्दधाम्युर्बुन्तरिक्षम् ॥ सजूर्देवेभिरवरैर्हपरैश्चान्तर्ग्या
 मेसंघवन्मादयस्व ॥ ५ ॥ स्वाङ्कृतोसि ॥ स्वाङ्कृतोसिद्विश्वेभ्यऽ

१ अन्तस्ते । अत्र स्वराक्षसोर्गादिद्वन्द्वेते समेप्र (ह्र. य. प्रा. ४ अ. १०० सू.) द्वावेन नकारस्य द्वित्वे प्राप्ते स्वर्गोमे जानुत्तमे (शु. य. प्रा.
 ४ अ. ११५ सू.) द्वन्द्वेन स्वर्गोमे तकारे परे द्विप्रतिषेधात् द्वित्वम् ।

इन्द्रियेभ्योऽदिद्येभ्यः पार्थिवेभ्यो मनस्त्वाष्ट्रस्वाहात्त्वासु
भवसूर्याय देवेभ्यस्त्वा मरीचिपेभ्यः उदानायत्त्वा ॥ ६ ॥
[३-२] आवायो ॥ आवायो भूषशुचिपाऽउपेनः सहस्रान्ते नि
युतोऽब्रिश्चवार ॥ उपोतेऽअन्धो मर्द्यमयामियस्य देवदधिपे पूर्व
पेयं द्वायवेत्त्वा ॥ ७ ॥ इन्द्रवायूऽइमे । सुताऽउपुष्प्रयो भिरागं
तम् ॥ इन्द्रो वा मुशन्ति हि ॥ उपयामगृहीतो सिद्वायवेऽइन्द्र

१ इन्द्रवायुभ्याम् । अत्र पूर्वं इन्द्रो वा मुशन्ति हि (शु. य. प्र. ३ अ. ११८ सू.) इत्यनेन अवापौ इन्द्रात्मासौ पूर्णस्य पदान्तस्याकारस्य दीर्घविधाना-
त्प्रायस्त्वन्तस्य द्वाकारस्य दीर्घोक्तो वायुश्चाप्यपरत्वात् ।

वायुबभ्यान्त्वैषतेयोनिःसुजोषोबभ्यान्त्वा ॥ ८ ॥ [२-३]

अयं ब्राम् ॥ अयं ब्राम् मित्रावरुणासुतः सोमं ऽकृतावृधा ॥ म

मेदिह श्रुतुद्वम् ॥ उपयामगृहीतोसिमित्रावरुणाबभ्यान्त्वा

॥ ९ ॥ रायावृयम् ॥ रायावृयं संसुवा ७ सोमदेमहृद्वयेन देवा

यवंसेनुगावं ॥ तान्धेनुमिमित्रावरुणायुवन्नोविश्वाहाधत्तमनं

परस्फुरन्तीमेपतेयोनिर्कृतायुबभ्यान्त्वा ॥ १० ॥ [२-४]

यावाम् ॥ यावाङ्कशामधुमन्त्यश्विनासुनृतावती ॥ तया

युज्जमिमिश्रतम् ॥ उपयागृहीतोस्यश्विबभ्यान्त्वैपतेयोनि
मार्गोद्धीबभ्यान्त्वा ॥ ११ ॥ [१-५] तस्मत्कथा । पूर्वं
थाविश्वयेमथाज्येष्टतातिम्वर्हिपदं स्युर्विदम् ॥ प्रतीचीनं
वृजनन्दोहसेधुनिमाशुञ्जयन्तमनुयासुवर्द्धसे ॥ उपयागृ
हीतोसिराण्डायत्त्वैपतेयोनिर्वीरताम्पाहयपमृष्टृक्षण्डोद्देवा
रुत्वाशुक्रपाशप्रणयन्त्वनाभृष्टासि ॥ १२ ॥ सुवीरोद्दीरान् ॥
सुवीरोद्दीरान्प्रजुनयन्परीहयभिरायस्योपेणयजमानम् ॥

सञ्जग्मानो दिवा प्रथिव्या शुक्रः शुक्रदो चिपानिरस्तुः शण्डः
शुक्रम्याधिष्ठानमसि ॥ १३ ॥ अच्छिन्नस्यने । देवसोमसुवीर्य
स्वरायरूपोपस्यददितारः स्याम ॥ साप्रथमोऽसंरुतिर्विश्ववा
रासप्रथमो ब्रह्मणो मित्रोऽजग्मिः ॥ १४ ॥ सप्रथमः ॥ सप्रथमो
बृहस्पतिश्चिकित्वांस्तस्माद्ब्रह्मद्रोयमुतमाजुहोतुस्वाहा ॥
बृहस्पन्तुहोत्रासहोयाः सिद्धायाः सुप्रीताः सुहुतायस्वाहाया

१ मथपा. सम (१५ प. मा. ३ अ. १३६ सू.) इत्यनेन तत्र १२५ अक्षरं अनुनासिकमुच्चार्य पाठान्तस्थाया (छ. प. मा. ३ अ. १३१ सू.) इत्यनेन
चोपधारामनुनासिकं कृतं रूपम् । मात्र धामन्तवृत्तः (छ. प. मा. ३ अ. १३६ सू.) इति लिप्यर्थवत्पठ्याभावात् ॥ २ मृग्यस्तु होवा । अतः सप्रथमः
(छ. प. मा. ३ अ. १३६ सू.) इत्यनेन समानपदे विधीयमानं कार्यं प्राप्तं परञ्च तवर्गे च (छ. प. मा. ३ अ. १३६ सू.) इत्यनेन निवेद्याप्तं पाठम् ।

हुग्मीत् ॥ १५ ॥ [४-६] अयंवेनः ॥ अयंवेनश्चोदय
त्पृश्निगर्भज्योतिर्जरायुरजसोविमाने ॥ इममुपाठं संज्ञमे
मूय्यैस्यशिशुन्नविप्रामुतिभीरिहन्ति ॥ उपयामगृहीतोसिम
क्कीयत्वा ॥ १६ ॥ मनोन । येषु हवने पुतिग्मं विपुलं शय्यां वनु
थोद्वन्ता ॥ आयः शय्याभिस्तु विनूम्णोऽमुष्याः श्रीणीता
दिशुक्तं भस्तावेपतेयोनिः प्रजाः पाह्यपमृष्टो मक्को देवास्त्वांम
न्धिपाः प्रणयन्त्वनाधृष्टासि ॥ १७ ॥ सुप्रजाः । प्रजाः

प्रजुनयन्परीह्यभिगयस्पोषेणयजमानम् ॥ सञ्जग्मानो
 दिवापृथिव्यामुन्धीमुन्धिशाँचिपानिरस्तोमकौमुन्धिनोधि
 प्तानमसि ॥ १८ ॥ [३-७] येदेवासह ॥ येदेवासोदिव्येका
 दशस्थपृथिव्यामद्येकादशस्थ ॥ अप्सुक्षितोमहिनैकादश
 स्थतेदेवासोयज्ञमिमञ्जुपद्धम् ॥ १९ ॥ उपयामगृहीतोसि ॥
 उपयामगृहीतोस्याग्रयणोसि स्वाग्रयणं पाहियज्ञम्पाहियज्ञ
 पतिं विष्णुस्त्वामिन्द्रियेण पातु विष्णुन्त्वम्पाहयुभिसर्वना

निपाहि ॥ २० ॥ सोमः पवते ॥ सोमः पवते सोमः पवते स्मै
ब्रह्मणे स्मै शुक्राया स्मै सुवृते यजमानाय पवतऽद्विपऽकुर्जे प
वते द्वयऽओपधीभ्यः पवते द्यावापृथिवीभ्यः पवते सुभुताय
पवते विश्वेभ्यः सत्त्वादेवेभ्यऽएपते योनिर्विश्वेभ्यः सत्त्वादेवे
भ्यः ॥ २१ ॥ [३-८] उपयामगृहीतोसीन्द्राय स्वाबृहद्व
ते वयं स्वतऽउक्थाम्यङ्गलामि ॥ यत्तऽइन्द्रबृहद्वयस्तस्मै
स्त्वाविष्णवे स्त्वेपते योनिरुक्थेभ्यः सत्त्वादेवेभ्यः सत्त्वादेवाद्यै

द्युज्ञस्यायुपेगृह्णामिमित्रावरुणाभ्यान्त्वा ॥ २२ ॥ मित्रा
 वरुणाभ्यान्त्वा । देवाद्युज्ञस्यायुपेगृह्णामीन्द्रायत्वा देवा
 द्युज्ञस्यायुपेगृह्णामीन्द्राग्निभ्यान्त्वा देवाद्युज्ञस्यायु
 पेगृह्णामीन्द्रावरुणाभ्यान्त्वा देवाद्युज्ञस्यायुपेगृह्णामी
 न्द्राबृहस्पतिभ्यान्त्वा देवाद्युज्ञस्यायुपेगृह्णामीन्द्रावि
 ष्णुभ्यान्त्वा देवाद्युज्ञस्यायुपेगृह्णामि ॥ २३ ॥ [२-९]
 मुद्धानंदिबुवः ॥ मुद्धानंदिबुवोऽअरतिस्पृथिव्यावैश्वानरमृतऽ

आजुतसुग्निम् ॥ कुरिःसुग्निजुगोत्तये ॥ २४ ॥ उपयाससुग्निजे ॥
 शितिर्हुवाणान्ध्रुवतुमोच्युतानामच्युतक्षित्तमाऽगुपन्नानिजे
 अनागयत्वा ॥ ध्रुवन्ध्रुवेणमनमावाचासोममवनेनयानि ॥ अथा
 नुऽद्वन्द्वऽद्विहोसपत्न्याऽसमनसस्करत् ॥ २५ ॥ [२-१०] गच्छन्
 इन्द्रसस्करन्दतियस्तेऽअद्विशुग्निर्विच्युतोधिपण्योरुपस्तथात् ॥
 शुद्धय्योर्वापरिवायःपवित्रात्तन्नेजुहोमिमनसावपदृतुंस्या

हादिवानामुत्क्रमणमसि ॥ २६ ॥ [१-११] प्राणायमे । ब्रह्मो
 दाब्रह्मसेपवस्वव्यानायमेब्रह्मोदाब्रह्मसेपवस्वोदानायमेब्रह्मोदा
 ब्रह्मसेपवस्ववाचेमेब्रह्मोदाब्रह्मसेपवस्वकृतुदक्षाभ्याम्मेब्रह्मो
 दाब्रह्मसेपवस्वश्रोत्रायमेब्रह्मोदाब्रह्मसेपवस्वचक्षुर्भ्याम्मेब्र
 ह्मोदसौब्रह्मसेपवेथमात्ममनेमे ॥ २७ ॥ आत्ममनेमे । ब्रह्मोदा
 ब्रह्मसेपवस्वौजसेमेब्रह्मोदाब्रह्मसेपवस्वायुपेमेब्रह्मोदाब्रह्मसेपव
 स्वद्विश्वाभ्यामेप्पुजाभ्यांब्रह्मोदसौब्रह्मसेपवेथाम् ॥ २८ ॥

शु य
संहि.
॥ ५६ ॥

कोसि । कतुमोसिकस्यासिकोनामासि ॥ यस्यतेनामामन्म
हियन्त्वासोमेनातीतृपाम ॥ भूर्भुवःस्वःसुप्रजाःप्रजाभिः
स्या७सुवीरोर्वीरैःसुपोपु७पोपैः ॥ २९ ॥ [३-१२] उपया
मगृहीतोसिमध्वेत्वोपयामगृहीतोसिमाधवायत्वोपयामगृ
हीतोसिशुक्रायत्वोपयामगृहीतोसिशुचयेत्वोपयामगृहीतो
सिनभसेत्वोपयामगृहीतोसिनभस्यायत्वोपयामगृहीतोसीपे
त्वोपयामगृहीतोस्युज्जेत्वोपयामगृहीतोसिसहसेत्वोपयामगृ

हीतोसिसहस्रायत्त्वोपयामगृहीतोसितपसेत्त्वोपयामगृहीतो
सितपस्यायत्त्वोपयामगृहीतोस्यहसस्पृतयेत्त्वा ॥ ३० ॥

[१-१३] इन्द्राग्नीऽआगतम् ॥ इन्द्राग्नीऽआगतऽसुतङ्गी
र्भिर्भभोवरेण्यम् ॥ अस्यपातन्ध्रयेपिता ॥ उपयामगृहीतो
सीन्द्राग्निभ्यान्त्वैपतेयोनिरिन्द्राग्निभ्यान्त्वा ॥ ३१ ॥

[१-१४] आघ ॥ आघायेऽअग्निमिन्धुतेस्तृणन्तिवर्हिरानु

१ आघाये : अत्र अश्वोदारिपसाञ्जनवसादिबर्ह्वपतशुसजहमावावात्पृथग्भवत यकारे (मु. व. प्र. ३ अ. ११३ द्) एकारे एते
दीर्घा भवन्ति । तेन च इत्यस्याकारस्य दीर्घः एवम् अघायत इत्यत्रापि दीर्घः ।

पक् ॥ येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ उपयामगृहीतोस्यग्नीन्द्रा
ब्भ्यान्त्वैपतेयोनिरग्नीन्द्राब्भ्यान्त्वा ॥ ३२ ॥ [१-१५]
ओमांसश्चर्पणीधृतः ॥ ओमांसश्चर्पणीधृतोविश्वेदेवासुऽआ
गत ॥ दाश्वाऽसौदाशुपः सुतम् ॥ उपयामगृहीतोसि विश्वे
ब्भ्यस्त्वादेवेब्भ्यऽएपतेयोनिर्विश्वेब्भ्यस्त्वादेवेब्भ्यः ॥ ३३ ॥
[१-१६] विश्वेदेवासः ॥ विश्वेदेवासुऽआगतश्चणुतामऽइमः

१ अत्र पिशातोमम् । (शु. य. प्रा. ३ अ. १२५ सू.) इत्यनेन चर्पणीशब्दलोकारस्य दीर्घे चर्पणीधृतः । २ अणुत मऽइमम् । अत्र अणुतत्विभि
प्रतिभक्तपिबन्तस्मिन्मकारे (शु. य. प्रा. ३ अ. ११७ सू.) इत्यनेन मकारे एते एते दीर्घा भवन्ति । इति लकारस्य दीर्घे अणुतामऽइमम्

हवम् ॥ एदम्बेहिर्निपीदत ॥ उपयामगृहीतोसिद्विश्वेभ्य
 रत्त्वादेवेभ्यऽएषतेयोनिर्विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यः ॥ ३४ ॥
 [१-१७] इन्द्रमरुत्त्वह ॥ इन्द्रमरुत्त्वऽइहपाहिसोमँय्यथा
 शार्युतेऽअपिवहसुतस्य ॥ तवुष्पणीतीनवशूरशर्मन्नाविवा
 सन्तिकवयःसुयुक्ताः ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामुरुत्त्व
 तऽएषतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामुरुत्त्वते ॥ ३५ ॥ [१-१८] मुरु
 त्वन्तंब्रुपभं । ब्रावृधानमकवारिन्दिद्व्यह्शसमिन्द्रम् ॥

१ यहिनिर्पीदत अत्र ति सर्वत्र इति परम् । अत्र म तौदन (अ व मा. ३ अ ५६ सू) दत्तमेत न परस्व संबन्धतयात्यन्तकारस्य प्रकार ।

विश्वासाहमवमेनूतनायोग्रहसंहोदामिहतद्वेमे ॥ उप
यामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामुरुत्त्वतऽएपतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामुरु
त्त्वते ॥ [१-१९] उपयामगृहीतोसिमुरुतान्त्वौजसे ॥ ३६ ॥
[१-२०] सजोपाऽइन्द्र ॥ सजोपाऽइन्द्रसगणोमुरुद्धिः
सोमम्पिववृत्रहाशूरविद्वान् ॥ जुहिशत्रुं १ ॥ रपमृधोनुदु
स्वाथामयङ्गुहिबिष्वतो नह ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वा

१ विश्वासाहम् अय विश्वासाहकारण विश्वासाहमेनूतनायोग्रहसंहोदामिहतद्वेमे (शु. य. शा. ३ अ. १०१ सू.) इत्यनेन सप्तपदे वीर्वाप्ताः । २ (इति शतपदे)
३ शत्रुं ॥ ४ रपमृधः । अय स्वर्धोपपत्ति (शु. य. शा. ३ अ. १२२ सू.) इत्यनेन लकारस्य स्वर्धोपपत्ति अनुसारे उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामुरुत्त्वते च रूपम् ।

मुरुत्त्वतऽपुतेयोनिरिन्द्रायत्त्वामुरुत्त्वते ॥ ३७ ॥ [१-२१]

मुरुत्त्वाँ २ ॥ इन्द्र । वृषभोरणायुषिषामोममनुष्यधम्म

दाय ॥ आसिञ्चस्व जुठरेमद्धऽकुर्मिन्त्वङ्गराजाभिप्स्यतिपत्तम्

तानाम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वामुरुत्त्वतऽपुतेयोनि

रिन्द्रायत्त्वामुरुत्त्वते ॥ ३८ ॥ [१-२२] मुहाँ २ ॥ इन्द्रः ॥

मुहाँ २ ॥ इन्द्रो नृवदाचर्षणिष्पाऽउतद्विबर्हीऽअमिनः सहो

१ मङ्गलान् इन्द्रः । अताकाराण्यो यकारम् (सु य प्रा ३ अ १४३ सू) इत्यनेन स्वरं परं सकारस्य यकारे कृते उपधायाऽमनुनासिक्ये च यत्रयां पदान्तया
स्वरास्यो लोपः (सु य प्रा ४ अ १२५ सू) इत्यनेन यकारलोपे न परकालः (सु य प्रा ३ अ ४ सू) इत्यनेन मन्थेतिषेधः । मथेव मुहाँ २ इन्द्रः ।

भिः ॥ अस्मद्द्व्यग्ववावृधेव्वीर्यायोरुपपृथुःसुकृतःकर्तृभि
र्भूत ॥ उपयामगृहीतोसिमहेन्द्रायत्त्वैपतेयोनिर्महेन्द्राय
त्त्वा ॥ ३९ ॥ [१-२३] मुहाँ २ ॥ इन्द्रः ॥ मुहाँ २ ॥ इन्द्रो
यऽओजसापुर्जन्योवृष्टिमाँ २ ॥ इव ॥ स्तोमैर्वृत्सम्यव्रावृधे ॥
उपयामगृहीतोसिमहेन्द्रायत्त्वैपतेयोनिर्महेन्द्रायत्त्वा ॥ ४०
[१-२४] उदुत्त्यम् ॥ उदुत्त्यञ्जातवेदसन्देवंब्रह्मन्तिकेतवः ॥

१ कर्तृभिः । अत्र पठन्तु रफहकाराभ्याम् (शु. य. प्रा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यस्यापवादभूतेन उपसृष्ट्या (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन लकारेण
द्वित्वे प्राप्ते ऋवर्णे च (शु. य. प्रा. ४ अ. १११ सू.) इत्यनेन ऋवर्णे परे ऋजलस्य द्विर्भावनिषेधात् त्रिभ्यम् । गुणरहस्येभ्योऽपि बाध्यम् ।

दृशेद्विश्वायसूर्यं ॐ स्वाहा ॥ ४१ ॥ चित्रन्देवानाम् ॥ चित्रन्देवा
नामुदगादनीकञ्चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः ॥ आप्नाद्यावा
पृथिवीऽअन्तरिक्षदसूर्यऽआत्कमाजगतस्तुस्त्युपश्च स्वाहा
॥ ४२ ॥ अग्नेनयः । सुपथारायेऽअस्मन्निवश्वा निदेवव्रयुना
निबिद्धान् ॥ युयोद्धयुस्मज्जहुराणमेनोभूयिष्ठान्तेनमऽउ
क्तिविधेमस्वाहा ॥ ४३ ॥ अयनः ॥ अयन्नोऽअग्निर्द्वरि
वस्कृणोत्त्वयम्मृधः पुरऽएतुष्प्रभिन्दन् ॥ अयंवाजाअयतुवा

जंसातावयुः शत्रूञ्जयतु जह्वापाणः स्वाहा ॥ ४४ ॥ रूपेणवः ॥
रूपेणवोरूपमुन्म्यागान्तुधोवोविश्ववेदाविभजतु ॥ कृतम्
पथाप्तेतचन्द्रदक्षिणाविस्मैः पश्यद्व्यन्तरिक्षं यतस्वन्नः स्मैः
॥ ४५ ॥ ब्राह्मणमुद्य । विदेयस्मितुमन्तस्मितुमत्त्यमृपिमा
पेयः सुधातुदक्षिणम् ॥ अस्मद्वातादेवव्रागच्छतश्चदाता
माविशत ॥ ४६ ॥ अग्नयेत्वा ॥ अग्नयेत्वा मह्यं वरुणोदरातु

१ लिख । मन्त्र वेदुदय (सु ग प्रा ३ अ ६० सू) इत्येतेन वे । उपसर्गादयस्य सकारस्य पकारादयः पकारः । अर्वात्तः । अतो । यत्तः । अकारः । अम् ।
पकारादयस्य तेनसर्गादयः सकारस्य पकारः ।

सोमृतुत्त्वमंशीयायुर्द्वात्रऽण्विमयोमह्यम्प्रतिग्रहीत्रेरुद्राय
त्त्वामह्यंब्रुणोददातुसोमृतुत्त्वमंशीयप्राणोद्वात्रऽण्विब्रयो
मह्यम्प्रतिग्रहीत्रेवृहस्पतयेत्त्वामह्यंब्रुणोददातुसोमृतुत्त्व
मंशीयुत्त्वग्गुद्वात्रऽण्विमयोमह्यम्प्रतिग्रहीत्रेयुमायत्त्वामह्यं
ब्रुणोददातुसोमृतुत्त्वमंशीयुहयोद्वात्रऽण्विब्रयोमह्यम्प्रति
ग्रहीत्रे ॥ ४७ ॥ कोदात् ॥ कोद्वात्कस्ममाऽअद्वात्कामोद्वा
त्कामायादात् ॥ कामोद्वाताकामः-प्रतिग्रहीताकामैतत्ते

॥ ४८ ॥ [८-२५] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां सप्तमोऽध्यायः

॥ ७ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ उपयामगृ-
हीतोस्यादित्येभ्यः पंच, वाममद्यद्वे, सुशर्मास्येका, बृहस्प-
तिसुतस्यद्वे, हरिरसिचतस्रः, समिन्द्रेऽष्टौ, माहिः पंच,
ऽएजतुदशमास्यः पंचा, तिष्ठेका, युक्ष्याह्येके, न्द्रमिदेका,
यस्मान्नद्वे, ऽग्नेपवस्वो, तिष्ठन्न, दृश्रमु, दुत्यमेकैका, जिघ्र-
द्वे, विनइन्द्र, वाचस्पतिं, विश्वकर्मन्नेकैका, अयेत्वाचतस्र,

इहरतिस्त्रिः, परमेष्ठीदश, त्रयोविंशतिस्त्रिषष्टिः ॥ [अ. ८
मं. ६३ अनु. २३] हरिः ॐ ॥ उपयामगृहीतोमि ॥ उपया
मगृहीतोस्यादित्येभ्यस्त्वा ॥ द्विष्णःऽउरुगायैपतेसोमस्तदं
रक्षस्वमात्त्वादभन् ॥ १ ॥ कुदाचुन । स्तुरीरसिनेन्द्रसश्चसि
दाशुपे ॥ उपोपेन्नुमंघवृन्भूयऽइन्नुतेदानन्देवस्यपृच्यतऽआ
दित्येभ्यस्त्वा ॥ २ ॥ कुदाचुन । प्रयुच्छस्युभेनिपासिज
न्मनी ॥ तुरीयादित्युसर्वनन्तऽइन्द्रियमातस्तथावृमृतन्दि

ह्यादित्येभ्यस्त्वा ॥ ३ ॥ युज्ञोदेवानाम् ॥ युज्ञोदेवाना
म्प्रत्येतिसुम्नमादित्यासोभैर्वतामृडयन्तः ॥ आवोर्वाची
सुमुतिर्वृत्त्यादुहोश्चिद्याव्रिवोवित्तुरासदादित्येभ्यस्त्वा
॥ ४ ॥ द्विर्वस्वनादित्य ॥ द्विर्वस्वनादित्यैपतेसोमपीथस्त
स्मिन्मत्स्व ॥ श्रदस्मैनरोवचसेदधातनुयदाशीर्द्वादम्पती
वाममश्नुतः ॥ पुमाश्नुत्रोजायतेद्विन्दतेद्वस्वधाद्विश्वाहारपऽ
एधतेगूहे ॥ ५ ॥ [५-१] वाममुद्य । सवितव्राममुश्वादिवे

१ सवत मृडयन्तः । अथ क्षुण्णिविभिन्नस्मिन्मत्स्वतिष्ठतस्मतिष्ठतस्म मकारे (शु. व. प्र. १ अ. ११० सू.) इत्यनेन मकारे दोषं भवता युज्यन्तः ।

दिवेवाममुस्मभ्यः६सावी६ ॥ वामस्यहिक्षयस्यदेवभूरेरयाधि
यावामभाजःस्याम ॥ ६ ॥ उपयामगृहीतोसि । सावित्रो
सिचनोधाश्चनोधाऽअसिचनोमयिधेहि ॥ जिह्वयज्ञजिह्व
यज्ञपतिम्भगायदेवायत्त्वासवित्रे ॥ ७ ॥ [२-२] शतम्
॥ ३०० ॥ उपयामगृहीतोसि । सुशर्मासिसुप्रतिष्ठानोबृहदु
क्षायुनमः ॥ विश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्यऽएपतेयोनिर्विश्वेभ्य
स्त्वादेवेभ्यः ॥ ८ ॥ [१-३] उपयामगृहीतोसि ॥ उप

यामगृहीतोसिबृहस्पतिसुतस्यदेवसोमतुऽइन्दोरिन्द्रियावतुह
पत्नीवतोग्रहौ २ ॥ ऽक्रध्यासम् ॥ अहम्पुरस्तादुहमुवस्ता
द्यदुन्तरिक्षन्तदुमेपिताभूत् ॥ अहं सूर्य्यमुभयतोददर्शाह
न्देवानाम्परमद्ब्रुहायत् ॥ ९ ॥ अग्ना ३ ॥ ऽइपत्नीवन् ॥
अग्ना ३ ॥ ऽइपत्नीवन्त्सजूर्देवेनुत्त्वष्टासोमम्पिबुस्वाहा ॥
प्रजापतिर्वृषासिरेतोधारेतोमयिधेहिप्रजापतेस्तेबृष्णोरेतो

१ बृहस्पतिगुह्यम् । अत्र भाषितं सः संसमानपदे (शु. व. भा. ३ अ. १६ सू.) इत्यनेन ससं वत्से मासे अनुसन्ततोत्तु बृहस्पतिः (शु. व. भा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन समानपदे ससं सकृदिभाषयित्वा स वत्सम् । तस्य कथ्यमानत्वाभ्यस्य स्वर्तः (शु. व. भा. ३ अ. १०१ सू.) इति प्रकारेण हित्वम् ।

धसोरितोधामशीय ॥ १० ॥ [२-४] उपयामगृहीतोसि ॥
 उपयामगृहीतोसिहरिरसिहारियो जुनोहरिर्भ्यान्त्वा ॥ हय्यो
 ह्वानास्तथसहसोमाऽइन्द्राय ॥ ११ ॥ यस्तै । ऽअश्वसनि
 बर्भक्षोयोगोसेनिस्तस्यतऽहृष्ट्यजुषस्तुतस्तोमस्यशस्तोक्थ
 स्योपहूतस्योपहूतोभक्षयामि ॥ १२ ॥ देवकृतस्यैनसः ॥
 देवकृतस्यैनसोवयजनमसिमनुष्यकृतस्यैनसोवयजनमसिपि
 तृकृतस्यैनसोवयजनमस्यात्तमकृतस्यैनसोवयजनमस्यैनसऽए

१ गोसमिद्ध. मविःकः सः वं समानपदे (छ. व. मा. १ व. ५१ सू.) इत्यनेन पाठमाहो अनुमन्तः (१ व. ६२ सू.) इत्यनेन निदिधत्ते ।

नसोवयजनमसि ॥ यच्चाहमेनोविद्वाँश्चकारयच्चाविद्वाँस्तस्य
सर्वस्यैनसोवयजनमसि ॥ १३ ॥ संबर्चसा ॥ संबर्चसापयसासन्तु
नूभिरगन्महिमनसासः शिवेन ॥ त्वष्टासुदत्रोविदधातुरायो
नुमार्हुतन्वोयद्विलिष्टम् ॥ १४ ॥ [४-५] समिन्द्र । णोमनसाने
पिगोभिः सः सुरिभिर्मघवन्तसः सुस्त्या ॥ सम्ब्रह्मणादेव
कृतं यदस्तिसन्देवानां सुमतौ यशियानां स्वाहा ॥ १५ ॥

१ समिन्द्रो अथ इन्द्र इति वरद्वयेन धाविभ्यः (शु. य. प्रा. १ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सम्ब्रह्मणादेव विष्णोर्वायव्यादेव
मिन्द्रः एतत्परिणोपते समिन्द्रः (शु. य. प्रा. १ अ. २३ सू.) इत्यनेन जत्वं लिपासते

संबर्चसा ॥ संबर्चसापयसासन्तनूभिरगन्महिमनंसासदंशि
वेन। त्वष्टासुदत्रोबिदधातुरायोनुमार्ष्टुतन्वोयद्विलिष्टम् ॥ १६ ॥
धातारातिः। संवितेदञ्जुपंताम्प्रजापतिर्निधिपादेवोऽअग्निः ॥
त्वष्टाबिष्णुः प्रजयासदंरराणायजमानायुद्विणन्दधातु
स्वाहा ॥ १७ ॥ सुगावः ॥ सुगावोदेवाः सदनाऽअकर्म्यऽ
आजुग्मेददं सर्वनञ्जुपाणाः ॥ भरमाणाब्रह्मानाहुवींष्यु
स्ममेधत्तवसवोवसूनिस्वाहा ॥ १८ ॥ याँ २ ॥ आवह ॥

याँ २ ॥ ऽआवहऽउशुतोदेवदेवाँस्तत्तात्प्रेरयस्वेऽअग्नेसुधस्त्ये ॥
 जुक्षिवा७सःपपिवा७सं शुविश्वेसुहुर्म७सुरातिष्ठतानु
 स्वाहा ॥ १९ ॥ वृयहृहि । त्वाप्प्रयुतियज्ञेऽअस्मिन्नग्नेहोतार
 मवृणीमहीह ॥ ऋधंगयाऽऋधंगुताशमिष्टाहप्रजानयज्ञमु
 पयाहिबिद्वान्त्स्वाहा ॥ २० ॥ देवांगातुविदह ॥ देवांगातुविदोगा
 तुंविच्वांगातुमित ॥ मनसस्पतऽहुमन्दैवयज्ञ७स्वाहावातेधाह
 ॥ २१ ॥ यज्ञयज्ञम् ॥ यज्ञयज्ञज्ञच्छयज्ञपतिज्ञच्छुस्वाँय्योनि

न च्छुस्वाहा ॥ उपतयुजायज्ञपतसहसूक्तवाकुहसर्ववीरस्तज्जु
 पस्वस्वाहा ॥ २२ ॥ [८-६] माहिः॑ माहिर्भुर्माष्टदाकुह ॥
 उरुहिराजावरुणश्चकारसूर्यायुपन्थामन्वेतुवाऽउ ॥ अप
 देपादाप्रतिधातवेकरुतापवुक्ताहृदयाविधश्चित् ॥ नमोवरुणा
 याभिष्टितोवरुणस्युपाशः ॥ २३ ॥ अग्नेरनीकम् ॥ अग्ने
 रनीकमुपऽआविवेशुपान्नपारप्रतिरक्षन्नसूर्यम् ॥ दमेदमेसु

१ इति वाचिधित ॥ अत्र नमश्च विमलितुमिति प्रसूतचार्यध्वनितेति प्रसूतधारवाधितभङ्गुरकपुनाध्वनितम् (प्र. प. मा ३ अ २८ द्) इत्यनेन
 वकारे एते ह्रस्वाकारका दीर्घाकारे विधीयन्ते । अतो ह्रस्वपदान्कारका दीर्घाकारः ।

मिधैयक्ष्यग्नेप्रतितेजिह्वाघृतमुच्चरण्युत्स्वाहा ॥ २४ ॥ सुमु
द्रेते ॥ सुमुद्रेतेहृदयमुण्ण्यन्तःसन्त्वाविशुन्त्वोपधीरुतापः ॥
युज्ञस्यत्वायज्ञपतेसुक्कोक्तौनमोवाकेविधेमयत्स्वाहा ॥ २५ ॥
देवीरापः ॥ देवीरापऽएवोगर्भस्तदसुप्पीतुहसुभृतम्बिभृत ॥
देवसोमैपतेलोकस्तस्मिञ्छुब्रक्ष्वपरिचब्रक्ष्व ॥ २६ ॥ अवं
भृथनिचुम्पुण । निचेरुरसिनिचुम्पुणः ॥ अवंदेवैर्देवकृतमे
नोयासिपुमवमर्त्यैर्मर्त्यैकृतम्पुरुषाण्णोदेवरिपस्पाहिदेवा

नां सुमिदसि ॥ २७ ॥ [५-७] एजंतुदशमास्यः ॥ एज
 तुदशमास्योगर्भोजुरायुणासुह ॥ यथायंब्रायुरेजंतियथासमू
 द्रऽएजति ॥ एवायन्दशमास्योऽअस्रजुरायुणासुह ॥ २८ ॥
 यस्यैते । यज्ञियोगर्भो यस्यैयोनिर्हिरण्ययी ॥ अज्ञान्यहु
 तायस्यतम्मात्रासमंजीगमुं स्वाहा ॥ २९ ॥ पुरुदुस्मोवि
 पुरुषः ॥ पुरुदुस्मोविपुरुषऽइन्दुरन्तर्म्महिमानं मानञ्जुधी
 रः ॥ एकपदीन्दिपदीन्त्रिपदीञ्चतुष्पदीमष्टापदीम्भुवनानु

प्रथन्तां स्वाहा ॥ ३० ॥ मरुतो यस्य ॥ मरुतो यस्य हि क्षये
पृथादिवो द्विमहसः ॥ ससुगोपातमोजनः ॥ ३१ ॥ मुही
द्यौः । पृथिवी च नऽहमँयुश्मिमिक्षताम् ॥ पिपृतान्नो भरी
मभिः ॥ ३२ ॥ [५-८] आतिष्ठ । बृत्रहृत्रथँयुक्ताते ब्र
ह्मणा हरी ॥ अर्वाची नु हसुते मनोग्रावा कृणोतु बृग्मुना ॥
उपयामगृहीतो सीन्द्राय त्वा षोडशिनऽएष ते यो निरिन्द्राय त्वा

१ अत्र विना सोमम् (शु. य. प्रा. म. १३० सू.) इत्यनेन पाप इत्यत्र दत्ताकृतस्य दीर्घः । २ आतिष्ठ बृत्रहृन् । अत्र तिष्ठामुदात्तम् । (शु. य.
प्रा. ३ अ. १०३ सू.) शिष्टेति तत्पदं दीर्घमापद्यते यथा मुदात्तं भवति । इत्यनेन विधीयमानो दीर्घकृत आतिष्ठपदस्य आद्युदात्तत्वाभावेन न दीर्घः ।

पोडुशिने ॥ ३३ ॥ [१-९] युक्क्ष्वाहि । केशिनाहरीवृषणा
 कक्ष्युप्पा ॥ अथानऽइन्द्रसोमपागिरामुपश्रुतिञ्चर ॥ उप
 यामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वापोडुशिनेऽएपतेयोनिरिन्द्रायत्त्वापो
 डुशिने ॥ ३४ ॥ [१-१०] इन्द्रमित् ॥ इन्द्रमिद्धरीबहुतोप्प्रति
 धृष्टशवसम् ॥ कर्पीणाञ्चस्तुतीरुपयुज्ञश्चुमानुपाणाम् ॥ उप
 यामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वापोडुशिनेऽएपतेयोनिरिन्द्रायत्त्वापो
 डुशिने ॥ ३५ ॥ [१-११] यस्मान्न । जातःपरोऽअक्योऽअ

१ यत् पिबो लोकम् (सु. य. भा. ३ अ. १३० सू.) इत्यनेन प्रकारेण दीर्घे युक्क्ष्वाहि इति ।

स्तित्तयऽआविवेशभुवनानिबिश्वा ॥ प्रजापतिहप्रजयासठ-
रराणस्त्रीणिज्योतीं०पिसचतेसपोडुशी ॥ ३६ ॥ इन्द्रश्च ।
सुम्भ्राद्वरुणश्चुराजातोतेभुक्षञ्चक्रतुरग्रऽएतम् ॥ तयोरुहमनुभु-
क्षम्भक्षयामिवाग्देवीजुपाणासोमस्यतृप्यतुसुहप्राणेनुस्वा-
हा ॥ ३७ ॥ [२-१२] अग्नेपवस्व ॥ अग्नेपवस्वस्वपाऽअस्ममे-
वर्चःसुवीर्यम् ॥ दधद्भुयिम्मयिपोषम् ॥ उपयामगृहीतोस्य-
ग्नयेत्त्वावर्चसऽएषतेयोनिर्ग्नयेत्त्वावर्चसे ॥ अग्नेवर्चस्विह्व-

चैस्वाँस्त्वनन्देवेष्णसिद्धचैस्वानुहम्मनुष्येषुभूयासम् ॥ ३८ ॥

[१-१३] उत्तिष्ठन्नोजसा ॥ उत्तिष्ठन्नोजसासुहृदीत्वीशिष्येऽ

अवेपयः ॥ सोममिन्द्रचमूसुतम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्राय

त्तवौजसऽएपतेवोनिरिन्द्रायत्तवौजसे ॥ इन्द्रौजिष्ठौजिष्ठुस्त्वन

न्देवेष्णस्योजिष्ठोहम्मनुष्येषुभूयासम् ॥ ३९ ॥ [१-१४]

अहश्श्रमस्य । केतवोद्विरश्ममयोजनौ २ ॥ ५अनु ॥ आजन्तोऽ

अग्नयोयथा ॥ उपयामगृहीतोसिसूर्यायत्वाब्भ्राजायैपते

योनिःसूर्यायत्त्वाब्भ्राजाय ॥ सूर्य्यंभ्राजिष्ठुंभ्राजिष्ठुस्त्वं
न्देवेष्वसिंभ्राजिष्ठोहम्मनुष्येषुभूयासम् ॥ ४० ॥ [१-१५]
उदुत्त्यम् ॥ उदुत्त्यञ्जातवेदसन्दुवंबहन्तिकेतवः ॥ दृशेवि
श्वायसूर्य्यम् ॥ उपयामगृहीतोसिसूर्यायत्त्वाब्भ्राजायैपते
योनिःसूर्यायत्त्वाब्भ्राजाय ॥ ४१ ॥ [१-१६] आजिग्म ॥
आजिग्मकुलशम्मुह्यात्त्वाविशुन्तित्वन्दवः ॥ पुनरुज्जानिवर्त्त
स्वसानंःसहस्रन्धुक्क्ष्वोरुधारापयस्वतीपुनर्माविशताद्भुयिः

॥ ४२ ॥ इडेरन्ते ॥ इडेरन्तेहव्येकाम्येचन्द्रेज्योतेदितिसर
 स्वतिमहिबिश्श्रुति ॥ एतातेऽअग्नयेनामानिदेवेभ्योमासुकृत
 म्भूतात् ॥ ४३ ॥ [२-१७] विनः ॥ विनऽइन्द्रमृधोजहि
 नीचायच्छपृतन्युतः ॥ योऽअस्ममाँर ॥ ॥ ॥ अभिदासुत्त्यध
 रङ्गमयातमः ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्वाविमृधःऽएपते
 योनिरिन्द्रायत्वाविमृधे ॥ ४४ ॥ [१-१८] वाचस्पति ।

१ अथ नामानि । अथ नामानिपदस्य निबन्धो बहुलम् (श्रु. व. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इति सूत्रेण पदान्तीवस्य निबन्धस्य कोपे प्राप्तेऽपि सूत्रे
 बहुलम् ग्रहणाकस्मिन् भवति । तेन मात्र लोपः । २ अथ पित्रा सोमम् (श्रु. व. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन वीर्याकारे जाते गमयातमः ।

द्विश्वकर्मणामृतयेमनोजुवंद्वाजेऽअद्याहुवेम ॥ सनोद्विश्वा
निहवन्नानिजोपाद्विश्वशम्भुरवंसेसाधुकर्मा ॥ उपयामगृही
तोसीन्द्रायत्त्वाद्विश्वकर्मणऽएपतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाद्विश्वक
र्मणे ॥ ४५ ॥ [१-१९] विश्वकर्महविषा ॥ विश्वकर्म
हविषावर्द्धनेनत्रातारमिन्द्रमकृणोरबुध्यम् ॥ तस्मैविशु
समनमन्तपूर्वीर्यमुग्रोद्विहृद्योयथासत् ॥ उपयामगृहीतो

१. अथ हुवेम । अथ अथ तं इकारव्यकारमन्तपूर्वीमतेवेवेपु (शु. य. मा. ३. अ. ११५ सू.) इत्यनेन अन्तेवेत्तत्पदं इत्यङ्कारतकारव्यकारमन्त-
पूर्वीमतेवेत्तत्परेषु दीर्घमावर्त्तते । इति इकारं चो अन्तर्गताकारो दीर्घो जायते । तेन अन्ताहुवेम इति ।

सीन्द्रायत्त्वाविश्वकर्मणऽपतेयोनिरिन्द्रायत्त्वाविश्वक
र्मणे ॥ ४६ ॥ [१-२०] उपयामगृहीतोसि ॥ उपयाम
गृहीतोस्युग्नयेत्त्वागायत्रच्छन्दसङ्गृह्णामीन्द्रायत्त्वात्रिष्टुप्छ
न्दसङ्गृह्णामिविश्वेभ्यस्त्वादेवेभ्योजगच्छन्दसङ्गृह्णाम्यनु
ष्टुप्तेभिर्गुरः ॥ ४७ ॥ ब्रेशीनान्त्वा ॥ ब्रेशीनान्त्वापत्नमुन्नाधू
नोमिकुकुननानान्त्वापत्नमुन्नाधूनोमिभुन्दनानान्त्वापत्नमु
न्नाधूनोमिसुदिन्तमानान्त्वापत्नमुन्नाधूनोमिसुधुन्तमाना

न्त्वापत्नमुन्नाधूनोमिशुक्रन्त्वाशुक्रऽआधूनोम्यहोरूपेसूर्य
स्यरुशिश्मपु ॥ ४८ ॥ कुकुभर्ऽरूपं । वृषभस्यरोचतेवृह
च्छुक्रश्शुक्रस्यपुरोगाऽसोमुहसोमस्यपुरोगाऽ ॥ यत्तैसोमादा
बभ्युन्नामुजागृवितस्मैत्वागृह्णामितस्मैतेसोमुसोमायुस्वा
हा ॥ ४९ ॥ उशिक्त्वम् ॥ उशिक्त्वन्देवसोमाग्नेऽप्रियम्पाथो
पीहिब्रशीत्त्वन्देवसोमेन्द्रस्यप्रियम्पाथोपीह्युस्मत्संस्वात्त्व
न्देवसोमबिश्वेषान्देवानाम्प्रियम्पाथोपीहि ॥ ५० ॥ [४-२१]

इहरतिः ॥ इहरतिरिहरमद्धमिहधृतिरिहस्वधृतिः स्वाहा ॥
 उपसूजनधुरुणम्मात्रेधुरुणोमातरन्धयन् ॥ रायस्पोषमुस्मा
 सुदीधरत्स्वाहा ॥ ५१ ॥ सुत्रस्यऽक्रद्धिः ॥ सुत्रस्यऽक्रद्धिर
 स्यगन्मज्ज्योतिरमृताऽअभूम ॥ दिवम्पृथिव्याऽअद्यारुहामा
 विदामदेवान्त्स्वज्योतिः ॥ ५२ ॥ युवन्तम् ॥ युवन्तमि
 न्द्रापर्वतापुरोयुधायोनः पृतन्यादपृतन्तमिद्धतं बज्ज्रेण तन्तु
 मिद्धतम् ॥ दुरेचत्तायच्छन्तसद्गहनं व्यदिनक्षत् ॥ अस्मा

कुदुरात्रुपरिगूरविश्वतोदुर्मादिपीष्टविश्वतः ॥ भूर्भुवःस्वः
सुप्रजाः प्रजाभिः स्याम सुवीरा वीरैः सुपोपादपोपैः ॥ ५३ ॥
[३-२२] पुरमेष्ट्युभिधीतः । प्रजापतिर्वाचिध्याहतायाम
न्धोऽअच्छेतः सविता सुन्यां विश्वकर्ममादीक्षायाम्पुपासो मक्र
यण्णयामिन्द्रश्च ॥ ५४ ॥ इन्द्रश्च । मरुतश्च क्रुयायोपोत्थितो
मुरः पुण्यमानो मित्रः क्रीतो विष्णुः शिपिविष्टः कुरावासन्नो

१ परमेष्ट्युभिधीतः । यत्र परमेष्ट्याभिधीत इत्यत्र नाभिध्या- अः व समासपदे (सु. व. आ. ३ अ. ५३ सू.) इत्यनेन सकारण कवे वाचपी-
सुर्धन्वा (सु. व. आ. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन वकारादयो तर्ही सुर्धन्वावाचपदे । वकारण वकारो वकारण अन्तो भवतीति हेतवः । एवं वकारण
वकारो कृते उपवास्यान्वयः स्वर्गः (सु. व. आ. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन वकारण द्विष्यम् ।

द्विष्णुर्नृरन्धिपः प्रोह्यमाणः सोमः ॥ ५५ ॥

॥ प्रोह्यमाणः सोमः आगतो बरुणः आसुन्द्यामासंजो

गिराग्नीध्रः इन्द्रो हविर्दानेथर्वापावहिह्वयमाणो विश्वे देवाः

॥ ५६ ॥ ॥ विश्वे देवाः अहशुपुन्युप्तो द्विष्णुं रा

प्प्रीतुपाः आप्यायेयमानो यमः सुयमानो द्विष्णुः सम्भ्रयमा

णो ब्राह्मणः पुयमानः शुक्रः पुतः शुक्रः क्षीरः श्रीर्मन्थी सक्तुः श्रीर्वि

१ आप्यायेयमानः अत्र आप्यायेयमानो बभूव (कु. व. प्र. ४ अ. १५१ सू.) इत्यनेन द्वि. वकारः संयोगः प्रचलितः नैव द्विष्कारे इमे पुनः
स्मृत्यामे कर्मणे वकारे प्राप्ते तस्य विवेकाः ।

श्वेदेवा? ॥ ५७ ॥ ~~विश्वेदेवा~~ ॥ विश्वेदेवाश्चमसेपूनीतोसुहो
मायोद्यंतोरुद्रोह्यमानोवातोब्भ्यावृत्तो नृचक्षाःप्रतिक्ख्यातो
भुक्षोभुक्ष्यमाणःपितरोनाराशुहसाःसुन्नःसिन्धुः ॥ ५८ ॥
सुन्नःसिन्धुः ॥ सुन्नःसिन्धुरवभूथायोद्यतःसमुद्रोब्भ्यवाहि
यमाणःसलिलःप्रप्लुतोययोरोजसास्कभितारजाःसिद्धीर्घ्य
भिर्विरितमाशविष्टा ॥ यापत्येतेऽअप्रतीतासहोभिर्विष्णुः
अगन्धर्वरुणापूर्वहूतौ ॥ ५९ ॥ ~~देवान्दिव्यं~~ ॥ देवान्दिव्यंम

गन्धुश्चरुत्ततोमाद्रविणमष्टुमनुष्यानुन्तारिक्षमगन्धुश्चरुत्ततो
माद्रविणमष्टुपितृष्टुथिर्वीमगन्धुश्चरुत्ततोमाद्रविणमष्टुयङ्कञ्च
लोकमगन्धुश्चरुत्ततोमेभुद्रमभूत् ॥ ६० ॥ चतुस्त्रिंशुच
न्तवह ॥ चतुस्त्रिंशुत्तन्तवोयेवितत्किरेयऽइमंयुञ्जंस्व
धयाददन्ते ॥ तेषाञ्छिन्नं सम्भवेतदधामिस्वाहाधुम्मोऽ
अप्येतुदेवान् ॥ ६१ ॥ युञ्जसुदोहः ॥ युञ्जसुदोहोवित
तहंपुरुत्रासोऽअष्टुधादिवमुन्वातंतान ॥ सयञ्जधुक्श्वमहिमे

शु. य.
संहि.
॥ ७४ ॥

प्रजायां ॐ गुयस्पोपं विश्वमायुरशीयुस्वाहा ॥ ६२ ॥ ~~वाजस्ये~~
~~वाजस्ये~~ ॥ आपवस्वुहिरिण्यवदश्ववत्सोमव्वीरवत् ॥ वाजुङ्गोमं
न्तुमाभंरुस्वाहा ॥ ६३ ॥ [१०-२३] ॥ इति श्रीवाजसनेय
संहितायामष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनु
वाकसूत्रम् ॥ देवसवितश्चतस्र, इंद्रस्यवज्रः पंच, देवस्याहं
दशा, पयेस्वाहातिस्रो, वाजस्येममष्टा, वग्निरेकाक्षरेणचतुष्कौ,

१ हिरण्यवदश्वत् नत्र भवसन्त्य वत्परे नवरहिः (शु. य. मा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन भवसन्त्याकृतस्य वीर्यकारे प्राप्ते वाजस्ये-
रुवात् (शु. य. मा. ३ अ. १९ सू.) इत्यनेन हिरण्यवदश्वत्परकावदश्वत्कारो न दीर्घ इति निषेधाच्चात्रावदश्वत्कारो दीर्घः ।

पू. अ
॥ ९ ॥

॥ ७४ ॥

पतेचतुष्कौ, सवितात्वाद्दे, अष्टौचत्वारिंशत् [अ. ९ मं. ४०
अनु. ८] हरिः ॐ ॥ देवसवितः ॥ देवसवितुं प्रसुं वयुं जम्प्रसुं
वयुं जपतिम्भगाय ॥ दिव्यो गन्धर्वश्चेतुषूँ केतनं पुनातु वाच
स्पतिर्वाजं न हंसदतु स्वाहा ॥ १ ॥ ध्रुवसदन्त्वा । नृपदं मनुः
सदमुपयामगृहीतो सीन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येपते यो निरिन्द्रा
य त्वा जुष्टं तमम् ॥ अप्सु पदन्त्वा घृतं सदं द्यौः सदमुपयाम
गृहीतो सीन्द्राय त्वा जुष्टं गृह्णाम्येपते यो निरिन्द्राय त्वा जुष्टं

मम् ॥ पृथिविसदन्त्वान्तरिक्षसदन्दिविसदन्देवसदन्नाकुसदं
मुपयामर्गहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टं हृल्लाम्येपतेयोनिरिन्द्राय
त्वाजुष्टतमम् ॥ २ ॥ अपा० रसम् ॥ अपा० रसमुद्वयसुह
सूर्ये सन्तं सुमाहितम् ॥ अपा० रसस्य योरसस्तं द्वौ गृह्णाम्यु
त्तममुपयामर्गहीतोसीन्द्रायत्वाजुष्टं हृल्लाम्येपतेयोनिरिन्द्रा

१ पृथिविसदन्त्वा । अत्र भाविः स. वं समानपदं (शु. व. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन समानपदं वाच्यमासीत् पृथिविविष्णुपरिवर्षि-
शकुनिवासिभ्यः (शु. व. प्रा. ३ अ. ८३ सू.) इत्यनेन पृथिविपरक सत्यं वदन्तिरेकः । एवं विविसदन्देवसदम् इत्यादिषु बोध्यम् । २ अपा०
रसम् अत्र । दीर्घादर्थमात्रा दीर्घाभावात् (शु. व. प्रा. ४ अ. १५९ सू.) इत्यनेन दीर्घास्वरात्परोऽनुस्वारोऽर्थमात्राकाङ्क्षो भवति तेन अपामित्य
अऽऽकारावात् सकारत्वात्परोऽनुस्वारोऽर्थमात्रादर्थको इत्यो मुंकारोऽत्र शेषः । एवं अपा० रसम् । एषा मि, प्रजायां रसस्तोपम् ।

यत्त्वाजुष्टतमम् ॥ ३ ॥ ग्रहाऽऊर्जाहुतयः ॥ ग्रहाऽऊर्जाहुत
योध्यन्तोद्विप्रायमुतिम् ॥ तेषांविशिंप्रियाणांबोहमिपुमूर्जः
समग्रभमुपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वाजुष्टऋत्नाम्येपतेयोनि
रिन्द्रायत्त्वाजुष्टतमम् ॥ सम्पृचौस्थःसम्माभुद्रेणपृङ्गद्विपृचौ
स्थोद्विमापाप्मनापृङ्गम् ॥ ४ ॥ [४-१] इन्द्रस्यवज्रः ॥
इन्द्रस्यवज्रोसिद्वाजुसास्त्वयायंवाजःसेत् ॥ वाजस्यनुष्णं
सुवेमातरम्मुहीमदितिनामुवचसाकरामहे ॥ यस्यामिदंविश्व

म्भुवनमाविवेशुतस्यान्नोदेवः सविताधर्मसाविपत् ॥ ५ ॥
अप्स्वन्तः॥ अप्स्वन्तरमृतमुप्सुभेपुजमुपामुतप्रशस्तिपुष्य
श्याभवतब्बाजिनः ॥ देवीरापोयोवऽकुर्मिः प्रतूर्तिः ककुद्मा
न्वाजुसास्तेनायं ब्राजं ऽसेत् ॥ ६ ॥ ब्रातोवा ॥ ब्रातोवामनो
वागन्धुर्बाः सुप्सविं ऽशतिः ॥ तेऽअग्रे श्वमयुञ्जस्तेऽअस्मिन्
जुवमादधुः ॥ ७ ॥ ब्रातरं हाभव । ब्राजिन्युज्यमानुऽइन्द्र
स्येवदक्षिणं श्रियैधि ॥ युञ्जन्तुत्त्वामुस्तोविश्ववैदसुऽआतेत्त्व

ष्टापुत्सुजुवन्दधातु ॥ ८ ॥ जुवोयः ॥ जुवोयस्तेवाजिन्निहितो
 गुहायः शयेनेपरीतोऽअचरच्चवाते ॥ तेननोवाजिन्वलेवान्व
 लेनवाजुजिच्चभवसमनेचपारयिष्णुः ॥ वाजिनोवाजजितो
 वाजऽसरिष्यन्तोवृहस्पतेर्भागमवजिघ्रत ॥ ९ ॥ [५-२]
 देवस्याहम् ॥ देवस्याहऽसवितुःसुवेसुत्यसंवसोवृहस्पतेरुत्त
 मन्नाकऽरुहेयम् ॥ देवस्याहऽसवितुःसुवेसुत्यसंवसोऽइन्द्रस्यो
 त्तमन्नाकऽरुहेयम् ॥ देवस्याहऽसवितुःसुवेसुत्यप्प्रसंवसो

बृहस्पतेरुत्तमन्नाकमरुहम् ॥ देवस्याहः सवितुः सवेसुत्त्यप्प्र
सवसुऽइन्द्रस्योत्तमन्नाकमरुहम् ॥ १० ॥ बृहस्पतेर्वाजम् ॥
बृहस्पतेर्वाजञ्जयबृहस्पतयेवाचं ब्रूदतु बृहस्पतिर्वाजञ्जाप
यत ॥ इन्द्रवाजञ्जयेन्द्रायवाचं ब्रूदतेन्द्रं वाजञ्जापयत ॥ ११ ॥
एपावः ॥ एपावः सासुत्त्यासं वागं भूद्यया बृहस्पतिर्वाजम्
जीजपता जीजपतु बृहस्पतिर्वाजं वनस्पतयो विमुञ्चयद्धम् ॥
एपावः सासुत्त्यासं वागं भूद्ययेन्द्रं वाजम् जीजपता जीजपतेन्द्रं

बाजुवनस्पतयाविमुच्यद्धम् ॥ १२ ॥ देवस्याहम् ॥ देवस्याहम्
 सवितुःसुवेसुत्त्यप्प्रसवसोवृहस्पतेर्बाजुजितोबाजुञ्जपम् ॥
 बाजिनोबाजजितोद्धनस्कम्भुवन्तोयोजनामिमानाःकाष्ठा
 ङ्गच्छत ॥ १३ ॥ एपस्यः ॥ एपस्यबाजीक्षिपणितुरण्य
 तिग्नीवायांभुद्धोऽपिकुक्षऽआसनि ॥ कर्तुन्दधिक्राऽअ
 नुसहसनिष्यदत्तपथामङ्गुलं स्रग्वापनीफणत्स्वाहा ॥ १४ ॥

१ एप स बाजी । अत्र स एव च (सु व मा १ अ १० सू) इति सूत्रेण उपरे पञ्चमे एव इत्यस्य विसर्गस्य लोपः । तमेव स इत्यस्य बाजी-
 पदिते वकारे एवञ्जने नरे विसर्गजीवस्य लोपः । तेन एपस्यबाजी अत्र लोपागमविकारप्रकृतिमात्रात् ननुर्त्तु सन्धीनां मध्येऽयं लोपनामा सन्धिर्विज्ञेयः ।

उतस्मम् ॥ उतस्ममास्यद्रवतस्तुरण्युतःपूर्णन्नवेरनुवातिप्र
गुर्दिनः ॥ श्येनस्यैवद्रजतोऽअङ्कुसम्परिदधिक्काव्णः
सहोर्जातरित्रतुःस्वाहा ॥ १५ ॥ शन्नः ॥ शन्नोभवन्तुब्रा
जिनोहवेषुदेवतातामितद्रवःस्वर्काः ॥ जुम्भयन्तोहिंवृकह
रक्षांसिसनेम्युस्ममद्युयवन्नमीवाह ॥ १६ ॥ तेनः ॥ तेनोऽ
अर्वन्तोहवनुश्रुतोहवंबिश्चैशृण्वन्तुब्राजिनोमितद्रवः ॥ सह
स्रसामेधसातासनिष्पयवोमहोयेधनंऽसमिथेपुंजन्भिरे ॥ १७ ॥

ब्राजैवाजेवत । ब्राजिनो नो धनेषु ब्रिष्पाऽअमृताऽऋतज्ञाः ॥
 अस्य मर्द्धः पिवत मादयं दन्तुः प्लायात पृथिभिर्देवयानैः ॥ १८ ॥
 आमा ॥ आमा ब्राजस्य प्रसुवोजगम्या देमेद्यावा पृथिवी विश्व
 रूपे ॥ आमा गन्ताम्पितरां मातरां चामा सोमोऽअमृतत्त्वेन ग
 म्यात् ॥ ब्राजिनो ब्राजजितो ब्राजं ससूवा ॐ सो बृहस्पते
 वर्मा गमवजिघ्रत निमृजानाः ॥ १९ ॥ [१०-३] आप
 ये स्वाहा । स्वापये स्वाहा पिजाय स्वाहा ऋतवे स्वाहा वसवे स्वाहा

हृर्षतये स्वाहा ह्वे मुग्धाय स्वाहा मुग्धाय वै न ऽशिनाय स्वाहा वि
नुक्षिने ऽआन्त्यायुनाय स्वाहान्त्याय भौवनाय स्वाहा भुवनस्य
पतये स्वाहा धिपतये स्वाहा ॥ २० ॥ आयुर्धुश्नेन । कल्प
ताम्प्राणोयुश्नेन कल्पताञ्चक्षुर्धुश्नेन कल्पतांश्रोत्रैर्धुश्नेन
कल्पताम्पृष्ठैर्धुश्नेन कल्पतां व्युक्षोयुश्नेन कल्पताम् ॥ प्रजा
पते ऽप्रजा ऽअभूमस्वर्देवा ऽअगन्तुमामृता ऽअभूम ॥ २१ ॥

१ अहर्षतये । अथ सप्तमपदे च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते, अहःपती रेचन् (शु. य. प्रा. ३ अ. ३९ सू.) इत्यनेन
पतिप्राप्ते पदे अहमिच्छत्य विसर्जनीयस्य रेचः । अथ अगन्तुमामृतस्य स्पष्टः (शु. य. प्रा. ३ अ. १०१ सू.) इत्यनेन नकारस्य द्विषन् ।

अस्मेवः ॥ अस्मेवोऽस्त्विन्द्रियमस्मेनस्मणमुतक्रतुर
 स्मेवर्चा०॥सिसन्तुवः ॥ नमोमात्रेष्टिष्यै नमोमात्रेष्टि
 ष्याऽइयन्तेराइयन्तासियमनोद्धवोसिधुरुणः ॥ कृष्यैत्वा
 क्षेमायत्वारुष्यैत्वापोषायत्वा ॥ २२ ॥ [३-४] ब्राज
 स्येमम् ॥ ब्राजस्येमम्प्रसवःसुपुवेग्रेसोमुहराजानुमोपधीष्व
 प्सु ॥ ताऽअस्मभ्युम्मधुमतीर्भवन्तुब्रयःराष्ट्रेजागृयाम
 पुरोहिताःस्वाहा ॥ २३ ॥ ब्राजस्येमाम् ॥ ब्राजस्येमाम्प्रसवःशि

श्रियेदिवमिमाचुद्विश्वाभुवनानिसुम्भ्राद् ॥ अदित्सन्तन्दा
पयतिप्पजानन्त्सनोरयिदः सर्व्वीरुन्नियच्छतुस्वाहा ॥ २४ ॥
व्राजस्यनु । प्रसुवऽआबंभूवेमाचुद्विश्वाभुवनानिसुर्व्वतः ॥
सनेमिराजापरियातिद्विद्वान्प्रजाम्पुष्टिर्द्वयमानोऽअस्ममेस्वा
हा ॥ २५ ॥ सोमद्वराजानम् ॥ सोमद्वराजानुमवसेग्निमु
द्वारंभामहे ॥ आदित्याद्विषण्णुदसूर्य्यमब्रह्माणंशुबृहस्प
तिंस्वाहा ॥ २६ ॥ अर्य्यमणुम्वृहस्पतिम् ॥ अर्य्यमणु

बृहस्पतिमिन्द्रुन्दानायचोदय ॥ वाचंविष्णुहसरस्वतीं
 सवितारंश्चवाजिनंस्वाहा ॥ २७ ॥ अग्नेऽअच्छ ॥ अग्नेऽ
 अच्छात्रदेहनुं प्रतिनंसुमनांभव ॥ प्रनोयच्छसहस्रजित्त्व
 हिधनुदाऽअसिस्वाहा ॥ २८ ॥ प्रनः ॥ प्रनोयच्छत्वर्यमा
 प्रपुषाप्रबृहस्पतिः ॥ प्रवाग्देवीददातुनंस्वाहा ॥ २९ ॥ देव
 स्यत्वा । सवितुःप्रसुवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पुष्णोहस्ताभ्याम् ॥

१ प्रनो यच्छत्वर्यमा । अथ ऋषेभ्यो नकारो नकारं समानपदे (मु. य. प्रा. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन ऋकारपकारेणेत्य अस्तो नकारो
 यकारमापद्यते समानपदे । अनेन समानपदे णवविधायादत्र प्र नो इति पदयोः समानपदत्वाभावात् अत्वम् ।

सरस्वत्यै द्वाचोयन्तुर्व्यन्त्रियेदयामिबृहस्पतेर्द्वासाम्म्राज्येना
भिषिञ्चाम्यसौ ॥ ३० ॥ [८-५] अग्निरेकाक्षरेण । प्पाणमुद
जयत्तमुज्जेषमुश्विनौ द्वयक्षरेण द्विपदो मनुष्यानुदजयत्तान्ता
नुज्जेषं द्विषण्णरुयक्षरेण त्रीँल्लोकानुदजयत्तानुज्जेषं सोमश्चतुर
क्षरेण चतुष्पदं पशूनुदजयत्तानुज्जेषम्पुषापञ्चाक्षरेण ॥ ३१ ॥
पुषापञ्चाक्षरेण ॥ पुषापञ्चाक्षरेण पञ्चदिशऽउदजयत्ताऽउज्जै

१ अमिषिञ्चामि । अत्र अमेत्र (शु. य. भा. ३ अ. १५ दृ.) इत्यनेन जमेः परस्मै सिङ्गाभातिपदबदितस्य सकारस्य वत्ये रूपम् ।

षट्सविताषडक्षरेण षडृतूनुदं जयुत्तानुज्जैपम्मुस्तः सुप्ताक्षरे
 ण सुप्तग्राम्या षुशूनुदं जयुत्तानुज्जैपम्मुस्तः सुप्तिरष्टाक्षरेण
 गायत्रीमुदं जयुत्तामुज्जैपम्मुस्तो नवाक्षरेण ॥ ३२ ॥ मित्रो
 नवाक्षरेण । त्रिष्टुतुंस्तोमुदं जयुत्तमुज्जैपंवरुणो दशाक्षरेण
 विराजमुदं जयुत्तामुज्जैपमिन्द्रऽएकादशाक्षरेण त्रिष्टुभमुदं ज
 युत्तामुज्जैपं विश्वेदेवा द्वादशाक्षरेण जगतीमुदं जयुत्तामुज्जैपं
 संवखयो दशाक्षरेण ॥ ३३ ॥ वसंवखयो दशाक्षरेण । त्रयोद

श०स्तोममुदंजयुस्तमुजैपठिरुद्राश्चतुर्दशाक्षरेणचतुर्दश०
स्तोममुदंजयुस्तमुजैपमादित्याःपञ्चदशाक्षरेणपञ्चदश०स्तो
ममुदंजयुस्तमुजैपमदिति०षोडशाक्षरेणषोडश०स्तोममुदं
जयुत्तमुजैपम्प्रजापति०सप्तदशाक्षरेणसप्तदश०स्तोममुदं
जयुत्तमुजैपम् ॥ ३४ ॥ [४-६] एपते । निर्ऋतेभागस्त
शुपस्वस्वाहाग्निर्नैत्रेऽभ्योदेवेऽभ्यःपुरु०सह्य०स्वाहायमनैत्रे

१ अदितिः षोडशा । अत्र प्रत्ययसर्वनाम्भ्युनि वाक्यार्थः (शु. य. भा. ३ अ. १ सू.) इति विसर्गेण परसर्वने प्राप्ते अधिकारं साधयः अपतेतु
(शु. य. भा. ३ अ. १० सू.) इत्यनेन परसर्वनमित्येवाहितार्थं दृष्टं । सोपागमविकारप्रकृतिमात्रानां चतुर्णां सम्बन्धः । मध्ये बहुलिमावाक्योऽर्थं लभितः ।

ऋयोदेवेऋयोदक्षिणासद्भ्यः स्वाहा विश्वदेवनेत्रेऋयोदेवेऋयः
पश्चात्सद्भ्यः स्वाहामित्रावरुणनेत्रेऋयोवामुरुक्षेत्रेऋयोवादेवे
ऋयऽउत्तरासद्भ्यः स्वाहा सोमनेत्रेऋयोदेवेऋयऽउपरिसद्भ्योदुवं
स्वद्भ्यः स्वाहा ॥ ३५ ॥ ये देवाः ॥ ये देवाऽअग्निनेत्राः पुरः सदुस्ते
ऋयः स्वाहा ये देवायुमनेत्रादक्षिणासदुस्तेऋयः स्वाहा ये देवा
विश्वदेवनेत्राः पश्चात्सदुस्तेऋयः स्वाहा ये देवामित्रावरुणने
त्रावामुरुक्षेत्रावोत्तरासदुस्तेऋयः स्वाहा ये देवाः सोमनेत्राऽ

उपरिसदोदुवस्वन्तुस्तेभ्युहस्वाहा ॥ ३६ ॥ अग्नेसहस्व ॥
अग्नेसहस्वपृतनाऽअभिमातीरपास्य ॥ दुष्टरुस्तरन्तरातीर्बर्चो
धायुज्ञवाहसि ॥ ३७ ॥ देवस्यत्वा । सवितुःप्रसवेऽश्विनो
र्बाहुभ्याम्पुष्णोहस्ताभ्याम् ॥ उपांशोर्बोर्भ्येण जुहोमि
हुतं रक्षुहस्वाहारक्षंसान्त्वाबुधायावधिष्मुरक्षोवधिष्मामु
मुसौ हुतः ॥ ३८ ॥ [४-७] सवितात्वा । सुवानां सुवता

१ उपरिसदः । अत्र नाभिः साः ये समाचरये (शु. व. मा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन स्वमासी पृथिविर्द्विपृथिवीर्वापिनाकुम्भिपाभिः
(शु. व. मा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन उपरिषाब्दात्परस्य सद् इत्यस्य सत्यं प्रकृतिभावे आते न दत्तम् ।

उपरिसदोदुर्वस्वन्तुस्तेऽभ्युहस्वाहा ॥ ३६ ॥ अग्नेसहस्व ॥
अग्नेसहस्वपृतनाऽअभिमातीरपास्य ॥ दुष्टरस्तरन्नरातीर्बर्चो
धायज्ञवाहसि ॥ ३७ ॥ देवस्यत्वा । सवितुःप्रसवेऽश्विनो
र्बाहुभ्याम्पुष्णोहस्ताभ्याम् ॥ उपांशोर्बोर्ग्येण जुहोमि
हुतं रक्षुहस्वाहारक्षंसान्त्वावधायार्वाधिष्मुरक्षोर्वाधिष्मामु
मसौ हुतः ॥ ३८ ॥ [४-७] सवितात्वा । सुवानां सुवता

१ उपरिसदः । अत्र सावित्रः सः यं समाकपदे (हु. य. मा. ३ अ. ७६ सू.) इत्यनेन परममहो पृथिविदिव्युपरिचर्याविशकुनिवासिभ्य
(हु. य. मा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन उपरिसदोदुर्वस्व सः इत्यस्य सः प्रकृतिभावे जले न पतन्ति ।

मुग्धिर्गृहपतीनां सोमो ब्रह्मरूपतीनाम् ॥ बृहस्पतिर्वाचऽ
इन्द्रो ज्यैष्ठ्याय रुद्रः पशुभ्यो मित्रः सत्यो बरुणो धर्मपतीना
म् ॥ ३९ ॥ इमन्देवाः ॥ इमन्देवाऽअसपत्न्यः सुवद्धमहते
क्षत्राय महते ज्यैष्ठ्याय महते जानराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियाय ॥
इमममुष्यपुत्रममुष्यपुत्रमस्यैविशऽएष वो मीराजु सोमो
स्मार्कं ब्राह्मणानां राजा ॥ ४० ॥ [२-८] ॥ इति श्रीवाज
सनेयसंहितायां नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ अपोदेवाश्चतस्रः, सोमस्यत्विपिः पञ्चा,
वेष्टादन्दशूकाः सप्त, सोमस्यत्वाचतस्र, इन्द्रस्यवज्रः पञ्च,
स्योनासिचतस्रः, सवित्राप्रसवित्रैका, श्विभ्यांपच्यस्वचतस्रो,
ष्टौचतुस्त्रिंशत् [अ. १० मं. ३४ अनु. ८] हरिः ॐ ॥ **अपोदेवाः ॥**
अपोदेवामधुमतीरगृध्मणुन्नूर्जस्वतीराजुस्त्रिचिदानाह ॥ याभि
र्मित्रावरुणावृध्म्यपिञ्चुन्याभिरिन्द्रमनयुन्नत्यरांतीह ॥ १ ॥

१ अग्निसिद्धय । अग्नि अतिष्ठत् । इति द्वे पदे अग्न अग्नेय (छ. ३ अ. ४० सू.) अग्नेयमग्नौत्तरस्य सिद्धतेः लकारः वकारश्चावतने संज्ञितावाम् ।
इति इत्यनेनासिद्धयपदवदितकालस्य व्यवधानेन वाचाप्राप्तेः अग्न्यदितोऽपि (छ. व. भा. ३ अ. ३६ सू.) इत्यनेन व्यवधानेऽपि वकारे रूपम् ।

बृष्णऽङ्गुर्मिः ॥ बृष्णऽङ्गुर्मिरसिराष्टृदाराष्ट्रम्मेदेहि स्वाहा
 बृष्णऽङ्गुर्मिरसिराष्टृदाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदेहि बृषसेनोसिराष्टृदारा
 ष्ट्रम्मेदेहि स्वाहा बृषसेनोसिराष्टृदाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदेह्युत्थेतस्तथ
 ॥ २ ॥ अर्थेतस्तथ । राष्टृदाराष्ट्रम्मेदत्तुस्वाहात्थेतस्तथराष्ट्र
 दाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदुत्तौजस्वतीस्तथराष्टृदाराष्ट्रम्मेदत्तुस्वाहौजस्व
 तीस्तथराष्टृदाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदुत्तापःपरिवाहिणीस्तथराष्टृदाराष्ट्र
 म्मेदत्तुस्वाहापःपरिवाहिणीस्तथराष्टृदाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदत्तापा

म्पतिरसिराष्टुदाराष्ट्रम्मेदेहि स्वाहा पांम्पतिरसिराष्टुदाराष्ट्रमुमु
ष्ममेदेह्यपाङ्गम्भोसिराष्टुदाराष्ट्रम्मेदेहि स्वाहा पाङ्गम्भोसिराष्टु
दाराष्ट्रमुमुष्ममेदेहिसूर्य्यै त्वचसस्तथ ॥ ३ ॥ सूर्य्यै त्व
चसस्तथ । राष्टुदाराष्ट्रम्मेदत्तु स्वाहा सूर्य्यै त्वचसस्तथ राष्टुदा
राष्ट्रमुमुष्ममेदत्तु सूर्य्यै त्वचसस्तथ राष्टुदाराष्ट्रम्मेदत्तु स्वाहा सूर्य्यै
त्वचसस्तथ राष्टुदाराष्ट्रमुमुष्ममेदत्तु मान्दास्तथ राष्टुदाराष्ट्रम्मेदत्तु
स्वाहामान्दास्तथ राष्टुदाराष्ट्रमुमुष्ममेदत्तु ब्रजुक्षितस्तथ राष्टुदा

राष्ट्रम्मेदत्तस्वाहाब्रजुक्षितस्तथराष्ट्रदाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदत्तबाशा
स्तथराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्तस्वाहाबाशास्तथराष्ट्रदाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदत्त
शविष्ठास्तथराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्तस्वाहाशविष्ठास्तथराष्ट्रदाराष्ट्रमु
ष्ट्रम्मेदत्तशङ्करीस्तथराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्तस्वाहाशङ्करीस्तथराष्ट्र
दाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदत्तजनुभृतस्तथराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्तस्वाहाजनुभृ
तस्तथराष्ट्रदाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदत्तबिम्बुभृतस्तथराष्ट्रदाराष्ट्रम्मेदत्त
स्वाहाबिम्बुभृतस्तथराष्ट्रदाराष्ट्रमुष्ट्रम्मेदुत्तापःसुराजस्तथरा

दृदारुष्टुमुष्टुमैदत्त ॥ मधुमतीर्मधुमतीभिः पृथ्यन्ताम्महि
शुत्रङ्गत्रियायवन्वानाऽअनाधृष्टाः सीदतसुहो जसोमहि शुत्रङ्ग
त्रियायुदधतीः ॥ ४ ॥ [४-१] शतम् ॥ ४०० ॥ सोमस्यत्वि
पिः ॥ सोमस्यत्विपिगसितवैवमेत्विपिर्भूयात् ॥ अग्नये स्वा
हा सोमायु स्वाहा सवित्रे स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा पूष्ण्ये स्वाहा बृह
स्पतये स्वाहा इन्द्रायु स्वाहा घोषायु स्वाहा शूक्रायु स्वाहा ऽंशायु
स्वाहा भगायु स्वाहा धर्म्यम्णे स्वाहा ॥ ५ ॥ पुवित्रे स्थः ॥ पुवि

त्रेस्तथोवैष्णव्योसवितुर्बः प्रसुवऽउत्पुनाम्म्यच्छिद्रेणपुत्रि
 त्रेणसूय्यैस्यरुहिम्मभिः ॥ अनिभृष्टमसिद्धाचोबन्धुस्तपो
 जाःसोमस्यदुत्रमसिस्वाहाराजसुः ॥ ६ ॥ सुधमादोद्युम्भि
 नीः ॥ सुधमादोद्युम्भिनीरापऽएताऽअनाधृष्टाऽअपस्योवसा
 नाः ॥ पुरत्यासुचक्रेवरुणःसुधस्थमुपांशिशुम्भानृतमा
 सुन्तः ॥ ७ ॥ क्षत्रस्योल्बम् ॥ क्षत्रस्योल्बमसिक्षत्रस्यजरा
 द्यवसिक्षत्रस्ययोनिरसिक्षत्रस्यनाभिरसीन्द्रस्यद्वात्रैग्धमसिमि

त्रस्यासिद्धरुणस्यासित्वयायं ब्रह्मं ब्रधेत् ॥ दृवासिरुजासिशु
मासि ॥ पातैनुम्प्राञ्चम्पातैनुम्प्रत्यञ्चम्पातैनुन्तिर्यञ्चन्दि
ग्भ्यः पात ॥ ८ ॥ आविर्मम्य्याः ॥ आविर्मम्य्याऽआ
वित्तोऽअग्निर्गृहपतिरावित्तऽइन्द्रो बृद्धश्च वाऽआवित्तो मित्रा
वरुणो धृतव्रता वावित्तः पूषा त्रिःश्ववेदोऽआवित्तेद्यावां पृथिवी त्रि
श्वशंभुवा वावित्तादिति रुरुशर्मा ॥ ९ ॥ [५-२] अवेष्टा
दन्दुशूकाः ॥ अवेष्टादन्दुशूकाः प्राचीमारोहगायत्रीत्वाव

तुरथन्तरद्वसामंत्रिवृत्स्तोमोद्वसन्तऽऋतुर्ब्रह्मद्रविणन्दक्षिणा
 मारोह ॥ १० ॥ दक्षिणामारोह । त्रिष्टुप्त्वावतुवृहत्सामंपञ्चदु
 शस्तोमोग्नीष्मऽऋतुश्क्षत्रन्द्रविणम्प्रतीचीमारोह ॥ ११ ॥
 प्रतीचीमारोह । जगतीत्वावतुवैरूपद्वसामंसप्तदुशस्तोमो
 दुर्षाऽऋतुर्विष्टविणमुदीचीमारोह ॥ १२ ॥ उदीचीमारोहा ।
 नुष्टुप्त्वावतुवैराजद्वसामेकविदुशस्तोमःशरदुतुफलुन्द्रवि
 णमुर्ध्वमारोह ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वमारोह । पुङ्क्तिस्त्वावतुशाङ्कर

रैवतेसामनीत्रिणवत्रयस्त्रिदशौस्तोमौहेमन्तशिशिरावृतूवर्चो
 ब्रविणुम्प्रत्यस्तुन्नमुचेऽंशिरः ॥ १४ ॥ सोमस्यत्विषिः ॥
 सोमस्यत्विषिर्गसितवेवमेत्विषिर्भूयात् ॥ मृत्योः पाह्यो
 जोसिसहोऽप्यमृतमसि ॥ १५ ॥ हिरण्यरूपाऽउपसः ॥
 हिरण्यरूपाऽउपसो विरोकऽउभाविन्द्राऽउदितुः सूर्यश्च ॥
 आसो हतं ब्रुणमित्रगर्तन्ततश्चक्षायामदिति न्दिति च मित्रोसि
 ब्रुणोसि ॥ १६ ॥ [७-३] सोमस्यत्वा । द्युम्नना

भिपिञ्चाम्मयुग्मेऽर्वाजसासूर्यस्यवर्चसेन्द्रस्येन्द्रियेण ॥ क्षत्रा
 णाक्षत्रपतिरेक्ष्यतिदिद्युर्वाहि ॥ १७ ॥ इमन्देवाः ॥ इम
 न्देवाऽअसपत्न्यः सुवद्धम्महतेक्षत्रायमहतेज्यैष्ठ्यायमहते
 जानराज्यायेन्द्रस्येन्द्रियार्थं ॥ इममुष्प्यपुत्रमुष्प्यपुत्र
 मुस्यैश्विशऽएपवोमीराजुसोमोस्मार्कम्ब्राह्मणानां राजा
 ॥ १८ ॥ प्रपर्वतस्य । वृषभस्यपृष्ठान्नावश्चरन्तिस्वसिचऽइया
 नाः ॥ ताऽआववृत्रघ्नधुरागुदक्ताऽअहिम्बुध्न्यमनुरीयमा

शु. य
सहि
॥ ८९ ॥

णाहं ॥ विष्णोर्विक्रमं नमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि विष्णोर्विक्रान्तमसि ॥ १९ ॥ प्रजापतेन । त्वदेतान्यन्यो विश्वारूपा
णि परितावभूव ॥ यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नोऽस्तु यममु
द्यं पितासावस्य पिताव्ययं स्यामपतयोरयीणां स्वाहा ॥ रुद्र
यत्ते क्रि विपरन्तामृतस्मिन्नुतमस्य मेष्टमसि स्वाहा ॥ २० ॥
[४-४] इन्द्रस्य बज्रं ॥ इन्द्रस्य बज्रं सिमित्रावरुणयोस्तु
प्रशास्त्रोऽप्रशिपायुनज्जिम ॥ अब्यथायैत्वा स्वधायैत्वारिष्टोऽ

पू. अ.
॥ १० ॥

॥ ८९ ॥

अर्जुनो मरुताम्प्रसवेन जुयापामुमनसासमिन्द्रियेण ॥ २१ ॥
 माते ॥ मातः इन्द्रतेव्यन्तुरापाडयुक्तासोऽब्रह्मतावि
 दसाम ॥ तिष्ठारथमधियं ब्रज्जहस्तारदम्मीन्देवयमसेस्व
 श्वान् ॥ २२ ॥ अग्नये गृहपतये ॥ अग्नये गृहपतये स्वाहा सोमाय
 वनस्पतये स्वाहा मरुतामोजसे स्वाहेन्द्रस्येन्द्रियाय स्वाहा ॥
 प्रथिविमातुर्मामाहिँसीम्मोऽहुहन्त्वाम् ॥ २३ ॥ हुहसश्शु
 चिपत् ॥ हुहसश्शुचिपद्वसुरन्तरिक्षसद्भोतावेदिपदतिथिर्दुरोण

१ निहायन । अथ तिष्ठारथम् (इ. व. पा. ३. अ. १-४ सू.) इत्यनेन तिष्ठेत्यप्येवायुदाये कलाकारण दीर्घा भवति । अ. ११ दीर्घाकारः ।

शु. य
सहि.
॥ १० ॥

सत् ॥ नृपद्वरसदृशसद्वयोमसदुज्जागोजाऽऽकृतजाऽअद्विजाऽ
ऋतम्बुहत् ॥ २४ ॥ इयंदसि ॥ इयंदुस्यायुरस्यायुम्मंयिधेहि
युहुंसिबच्चोसिबच्चोमयिधेह्यूर्गस्यूर्जुम्मयिधेहि ॥ इन्द्रस्यवां
वोम्यृकृतोवाहूऽअभ्युपावहरामि ॥ २५ ॥ [५-५] स्योनासि ।
सुपदासि क्षुत्रस्य योनिरसि ॥ स्योनामासीदसुपदामासीदक्षुत्र
स्य योनिमासीद ॥ २६ ॥ निपसाद । धृतव्रंतोवरुणं पुरच्यास्वा ॥
साम्भ्राज्याय सुकृतुः ॥ २७ ॥ अभिभूरसि ॥ अभिभूरस्येता

१ निपसाद । भय नि तसावृ इति पदम् ॥ साद न (कु. व या ३ न १० सू) इत्येव ते. परस्मै ससादगच्छत् ॥ तारस्य ॥ तरे निपसादेति ॥ २ ।

स्तेपञ्चदिशः कल्पन्ताम्ब्रह्मस्त्वंब्रह्मासिसवितासिसुत्य
 प्रसवो बरुणोसिसुत्यो जाऽइन्द्रोसिबिशो जारुद्रोसिसुशेवः ॥
 बहुकारश्चैस्करभूयस्करेन्द्रस्यबज्ज्रोसितेनमेरुद्य ॥ २८ ॥
 अग्निःपृथुः ॥ अग्निःपृथुर्द्धर्मणस्पतिर्जुपाणोऽअग्निःपृ
 थुर्द्धर्मणस्पतिराज्यस्यवेतुस्वाहास्वाहाकृताऽसूर्यस्यरश्मि
 भिर्यतद्धः सजातानाम्मद्युमेष्ठयाय ॥ २९ ॥ [४-६] सुवि
 त्वाप्रसवित्रा । सरस्वत्यावाचात्त्वष्टारूपैःपुष्पणापशुभिरिन्द्रै

णास्ममेवृहस्पतिनाब्रह्मणावरुणेनौजसाग्निनातेजसासोमे
नुराज्ञाविष्णुनादशुम्भ्यादेवतयाप्प्रसूतहंप्रसर्पामि ॥ ३० ॥
[१-७] अश्विभ्यामपच्यस्व ॥ अश्विभ्यामपच्यस्वसरस्व
त्यैपच्यस्वेन्द्रायसुत्राम्मणैपच्यस्व ॥ द्वायुपुतपुवित्रेणप्प्र
त्यङ्क्सोमोऽतिस्रुतहं ॥ इन्द्रस्ययुज्यहंसखा ॥ ३१ ॥ कुवि
दुङ्ग । यवमन्तोयवश्चिद्यथादान्त्यनुपूर्व्ववियूय ॥ इहेहपाङ्कणु

१ मय्यङ्क्सोमोऽति । अत्र मय्यङ्ग सोम इति चदम् । इति व्याख्यां सकारे (शु. व. प्र. १ व. ३५ सू.) ककारभकारौ यथासंख्यं ककारभकाराभ्यां
उकारे परे व्यवधीयेते । तेनात्र ककारभकारौ ककारे कपम् । ओपमसमधिकार्यकृतिभावात् यत्तुर्ना सन्धीनां मध्येऽवसागमात्कः तन्निः ।

हिभोजनानियेवर्हिपोनमऽउक्तिं व्यजन्ति ॥ उपयामगृहीतो
स्युश्चिब्भ्यान्त्वासरस्वत्यैत्वेन्द्रायत्वासुत्राम्मणे ॥ ३२ ॥ युवद्वि
सुरामम् ॥ युवद्विसुराममश्चिनानमुचावासुरेसचा ॥ द्विपिपा
नाशुभस्पतीऽइन्द्रुङ्कर्मस्वावतम् ॥ ३३ ॥ पुत्रमिवपितरौ ॥
पुत्रमिवपितरावश्चिनोभेन्द्रावथुल्काव्यैर्द्विसनाभिः ॥ यत्सु
रामुंध्यपिवृंहशचीभिःसरस्वतीत्वामघवन्नभिषणक् ॥ ३४ ॥
[४-८] इतिश्रीवाजसनेयसंहितायांदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

श्रीवेदपुरुषायनमः । अनुवाकसूत्रम् । युञ्जानएकादश, प्रतूतं
वाजिन्पोडश, देवस्यत्वादशा, पोदेवीर्द्वादशा, पोह्येकादशा,
दितिष्ठापञ्चा, कूतिमग्निमष्टादश, सप्तत्र्यशीतिः ॥ [अ. ११
मं. ८३ अनु० ७] ॥ हरिःॐ ॥ युञ्जानः प्रथमम् ॥ युञ्जानः
प्रथमम् मनस्तत्त्वाय सविताधियः ॥ अग्नेज्योतिर्निचाय्य
पृथिव्याऽअद्भ्याभरत् ॥ १ ॥ युक्तेन मनसा । वृयन्देवस्य सवितुः
सुवे ॥ स्वर्ग्याय शक्त्या ॥ २ ॥ युक्त्वाय सविता । देवान्त्स्व

पृ. अ

॥ ११ ॥

॥ १२ ॥

स्युतो धिया दिवम् ॥ बृहज्ज्योतिः करिष्युतः सविता प्रसुवाति
 तान् ॥ ३ ॥ युञ्जते मनः ॥ युञ्जते मनः उत युञ्जते धियो विप्रा
 विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ॥ विहोत्रा दधे ब्रयुना विदेकः इन्मही
 देवस्य सवितुः परिष्टुतिः ॥ ४ ॥ युजेवांम् ॥ युजेवांम् ब्रह्म पुर्ध्य
 नमोभिर्विश्वेऽश्वेऽएतु पृथ्व्ये वसुरे ॥ अण्वन्तु विश्वेऽअमृत
 स्य पुत्राऽआये धामानि दिव्यानि तस्तथुः ॥ ५ ॥ यस्य प्रयाणम् ॥
 यस्य प्रयाणं मन्वन्त्यः इद्युर्देवा देवस्य महिमानुमोजसा ॥

यः पार्थिवानि द्विमुमेसऽएतं शोरजां ॐ सिद्धेवः सवितामहि च
ना ॥ ६ ॥ देवसवितः ॥ देवसवितुः प्रमुवयुक्षम्प्रमुवयुक्षपति
म्भगाय ॥ दिध्योगन्धुर्ध्वः केतुपूः केतन्नः पुनातु द्वाचस्पतिर्द्वा
चन्नः स्वदतु ॥ ७ ॥ इमन्नः ॥ इमन्नो देवसवितर्युक्षम्प्रणय
देवाभ्युदिसखिविदः सत्राजितन्धनुजितं ॐ स्वर्जितम् ॥ ऋचा
स्तोमो हसमर्द्धयगायुत्रेण रथन्तुरम्बुहद्गायुत्रवर्त्तनि स्वाहा ॥ ८ ॥

१ प्रणय, नन्न य नय इति पठ्यम् । नय समानपदाकृतिव नपदेभ्यः ह्रस्वत्वाप्रप्तौ घनेतिपुदातिदिनोमीनाम् (सु. य. भा. ३ अ. ८९ सू.) ह्रस्वेन
मपूर्वाणां वेति पुदाति दिनोमि ह्रस्वेनां नकारस्य नकारो विधीयते तेनाह प्रणय इत्यत्र नयम् । सूत्रे दिनोमीतिभिरन्यत्रिकावयव विभक्त्याभावात्तत्र य नयम् ।

देवस्यत्वा । सवितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पूष्णो हस्ताभ्या
 म् ॥ आददे गायत्रेण च्छन्दसाङ्गिरस्वत्पृथिव्याः सुधस्थान्दुग्धि
 म्पूरीष्यमङ्गिरस्वदाभरत्रैर्दुभेन च्छन्दसाङ्गिरस्वत् ॥ ९ ॥
 अङ्गिरसि ॥ अङ्गिरसि नाय्यसि त्वया वयमग्निं शक्रे मुख
 नितुः सुधस्थऽआ ॥ जागतेन च्छन्दसाङ्गिरस्वत् ॥ १० ॥
 हस्तऽआधाय । सविता विभ्रद विभ्रद हिरण्ययीम् ॥ अग्ने

१ वेदुमेन । अथ ऋषेभ्यो नकारो नकारो समानपदे (सु. व. प्र. १ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदं स्वरवद्वक्येन (सु. व. प्र. १ अ. ८६ सू.)
 इत्यनेन व्यवधानेऽपि सिहितं प्राक्कल कलस्य किलिस्तिर्गम्यमप्यवहितोऽपि (सु. व. प्र. १ अ. ९६ सू.) इत्यनेन अकारककारस्य (मध्यमवर्ग)
 चनरेटवर्गस्यवधानेन अक्षरेभ्यः नत्स नकारश्च बहुतिमावत्त्वं ज्ञातं सिध्यते ।

ज्योतिर्निचाय्यपृथिव्याऽअद्याभरुदानुष्टुभेनच्छन्दसाङ्गिर
स्वत् ॥ ११ ॥ [११-१] प्रतूर्त्तवाजिन् ॥ प्रतूर्त्तवाजिन्नाद्रव्वरि
ष्टामनुसंवतम् ॥ दिवितेजन्मपरममुन्तरिक्षेतवनाभिः पृथि
व्यामधियोनिरित् ॥ १२ ॥ युञ्जाथां रासभम् ॥ युञ्जाथां
रासभं युवमस्मिन्मह्यामेवृषण्वसू ॥ अग्निम्भरन्तमस्मयुम्
॥ १३ ॥ योगेयोगेतुवस्तरम् ॥ योगेयोगेतुवस्तरं वाजे वाजे
हवामहे ॥ सखायुऽइन्द्रमुतये ॥ १४ ॥ प्रतूर्त्तनेहि ॥ प्रतूर्त्त

नेह्यवक्रामन्नशस्तीरुद्रस्युगाणंपत्त्यम्मयोभूरेहि ॥ उर्ध्वन्तरिक्षं
 ब्रीहिसुस्तिर्गव्यूतिरभयानिकृष्णवक्त्रपुष्पणासुयुजांसह ॥ १५ ॥
 पृथिव्याःसुधस्तथात् ॥ पृथिव्याःसुधस्तथादुग्निम्पुरीष्यमङ्गि
 रस्वदाभराग्निम्पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छेमोग्निम्पुरीष्यमङ्गिर
 स्वद्भरिष्यामह ॥ १६ ॥ अन्वग्निः ॥ अन्वग्निरुपसामग्र्य
 मकरुद्यदन्वहानिष्प्रथमोजातवेदाह ॥ अनुसूर्यस्यपुरुत्राच
 रश्मीननुद्यावापृथिवीऽआततन्थ ॥ १७ ॥ आगत्त्यंबाजी ॥

आगच्छ्यद्वाज्यद्धानुहसर्वामृधोबिधूनुते ॥ अग्निं सुधस्तथे
महुतिचक्षुपानिचिकीपते ॥ १८ ॥ आक्रम्यद्वाजिन् ॥ आक्र
म्यद्वाजिपृथिवीमुग्निमिच्छरुचात्त्वम् ॥ भूम्यावृत्त्वायं
नोब्रूहियतुह्रस्वनेमृतं ब्रुयम् ॥ १९ ॥ द्यौस्ते । पृष्ठमृथिवी
सुधस्तथमात्कमान्तरिक्षं समुद्रोयोनिः ॥ विख्यायचक्षु
पात्त्वमुभितिष्ठपृतन्युतः ॥ २० ॥ उत्क्राम । महुतेसौभगाया
स्ममादुस्थानाद्रविणोदाद्वाजिन् ॥ ब्रुयंस्यामसुमतौपृथि

ध्याऽअग्निह्वनन्तऽउपस्थेऽअस्याह॥२१॥ उदक्कमीत्॥ उदक्क
 मीद्विणोदाद्वाज्यर्वाकुःसुलोकःसुकृतम्पृथिध्याम्॥ ततः
 खनेमसुप्प्रतीकमुग्निंस्वोरुहाणाऽअधिनाकमुत्तमम्॥२२॥
 आत्वा॥ जिघर्म्मिमनसाघृतेनंप्रतिश्रियन्तुम्भुवनानिद्विश्वा॥
 पृथुन्तिरश्वावयसावृहन्तुंध्यचिष्टुमन्नैरभुसन्दृशानम्॥२३॥
 आविश्वतः॥ प्रत्यञ्जिघर्म्म्यरक्षसामनसातज्जुपेन॥ मर्ष्य
 श्रीस्पृहयद्वर्णोऽअग्निर्नाभिमृशेतुन्वाजन्मुराणह॥२४॥

परिवाजपतिः ॥ परिवाजपतिः कुविरग्निर्हृद्यान्यक्रमीत् ॥
दधुद्रत्कानिदुशुपे ॥ २५ ॥ परित्त्वा । ग्नेपुरं ब्रुयं विष्प्रं सह
स्यधीमहि ॥ धूपद्वर्णान्दिवेदिवेहन्तारम्भं भूरुवावताम् ॥ २६ ॥
त्वमग्ने ॥ त्वमग्नेद्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वम
श्मन्नुस्परि ॥ त्वं ब्रूनेऽभ्युस्त्वमोपधीऽभ्युस्त्वन्नृणान्नृपतेजा

१ परिवाजपतिः कविः । अत्र कविपराकृषिषु (शु. य. प्रा. ३ अ. ३२ सू.) इत्यनेन कविपरे वनिशब्दस्य विमर्शस्य प्रकारे मासे वाजपति-
र्वासाऽपदिभिपुरन्त पसंभ्येतान्कपाध्वमिति च (शु. य. प्रा. ३ अ. ३८ सू.) इत्यनेन सकाशकारार्थोर्मिषेधादिसर्जनाय एव । २ भूरुवावताम् । अत्र
अथस्मिन्नभिमुमति (शु. य. प्रा. ३ अ. २८ सू.) इत्यनेन प्रकारे चरे भूरुवावताम् इत्याकारस्य दीर्घाकारः । ३ नृणाम् । अत्र अयरेभ्यो नकारो
नकारं समानपदे (शु. य. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन समानपदे अकारश्च नकारश्च पठ्यम् ।

यसेशुचिः ॥ २७ ॥ [१६-२] देवस्यंत्वा । सवितुः प्रस
 वेश्विनोर्वाहुभ्याम्पुष्णोहस्ताब्भ्याम् ॥ पृथिव्याः सुधस्तथा
 दुग्निम्पुरीष्यमद्भिरुखत्स्वनामि ॥ ज्योतिष्मन्तन्त्वाग्ने
 सुप्रतीकुमर्जसेणभानुनादीद्यंतम् ॥ शिवम्प्रजाब्भ्योहिं
 सन्तम्पृथिव्याः सुधस्तथा दुग्निम्पुरीष्यमद्भिरुखत्स्वनामह
 ॥ २८ ॥ अपाम्पृष्ठम् ॥ अपाम्पृष्ठमसियोनिर्गग्नेः समुद्रम्
 भितुः पिन्वमानम् ॥ बद्धमानोमुहाँ २ ॥ ५ आचपुष्करेदिवो

मात्रयावरिम्णाप्प्रथस्व ॥ २९ ॥ शर्मच ॥ शर्मचुस्तथो
 ब्रमचस्तथोच्छिद्रेबहुलेऽउभे ॥ व्यचस्वतीसंबसाथाम्भतम्
 ग्निम्पुरीष्यम् ॥ ३० ॥ संबसाथाम् ॥ संबसाथाऽंस्वविदा
 सुमीचीऽउरसात्कमना ॥ अग्निमुन्तर्भरिष्यन्तीज्योति
 ष्मन्तुमजस्रमित् ॥ ३१ ॥ पुरीष्योसि । विश्वभराऽअथ
 ब्रात्वाप्प्रथमोनिरमन्थदग्ने ॥ त्वामग्नेपुष्करादद्यथर्बानिर
 मन्थत ॥ मुधोविश्वस्यब्राघतः ॥ ३२ ॥ तमुत्त्वा । दुध्य

इक्रपिः पुत्रऽर्धेऽअथर्वणः ॥ बृत्रहर्णम्पुरन्दुरम् ॥ ३३ ॥
 तमुत्त्वा । पात्थ्यो बृपासमीधेदस्युहन्तमम् ॥ धनुञ्जयऽरणे
 रणे ॥ ३४ ॥ सीदहोतः ॥ सीदहोतः स्वऽउलोकेचिकित्त्वा
 न्तसीदयायुज्ञऽसुकृतस्य यो नो ॥ देवावीर्देवाह्विषायजास्य
 ग्नेवृहद्यजमाने ब्रयोधाः ॥ ३५ ॥ निहोता । होतृपदने वि
 दानस्त्वेपो दीदिवान् २ ॥ ॥ असदत्सुदक्षः ॥ अदब्धव्रतप्रम
 तिर्वसिष्ठः सहस्रम्भुरः शुचिजिह्वोऽअग्निः ॥ ३६ ॥ सऽसी

१ सायण वज्रम् ३३ ५५२ । अत्र अयोदशभिस्तान्त्रिक्यं आचमनम् (पृ. ३५. १. ५. १११. सू.) इत्यनेन अकाले परे श्रीर्धर्मिभानात् । सायणवज्रम् ।

दस्व । मुहौ २॥ऽअसिशोचस्वदेववीतमहं ॥ विधुममग्नेऽअरुप
मिमयेद्यसृजप्रशस्तदर्शितम् ॥ ३७ ॥ [१०-३] अपोदेवीः ॥
अपोदेवीरूपंमृजुमधुमतीरयुक्ष्मायन्प्रजाव्यः ॥ तासाम्ना
स्थानादुज्जिहतामोपधयहंसुपिप्पलाः ॥ ३८ ॥ सन्ते । वायु
र्मर्तुरिश्वादधातूत्तानायाहृदयैर्व्यद्विकस्तम् ॥ योदेवानाञ्चर
सिप्प्राणथेनकस्मैदेवव्रपडस्तुतुव्यम् ॥ ३९ ॥ सुजातोज्यो
तिपा । सहशर्मव्रूथमासदुत्स्वः ॥ वासोऽअग्नेविश्व

रूपदुःसंध्ययस्वविभावसो ॥४०॥ उदुंतिष्ठ । स्वद्धुरावानोदुध्या
धिया ॥ दृशेचभासावृहतासुगुह्यनिराग्नेयाहिसुशस्तिभिः
॥ ४१ ॥ ऊर्ध्वऽऊपुर्णः ॥ ऊर्ध्वऽऊपुर्णऽऊतयेतिष्टादेवो
नसंविता ॥ ऊर्ध्वोवाजस्यसनितायदुद्धिभिर्वाघद्भिर्बिह्वयामहे
॥ ४२ ॥ सजातः ॥ सजातोगर्भोऽसिरोदस्योरग्नेचारुर्बि
भृतऽओपधीपु ॥ चित्रः शिशुः परितमां स्यक्त्वून्प्रमातृभ्योऽ

[illegible]

山 史 記

पू. अ.
॥ २२ ॥

॥ २२ ॥

250

अग्नुऽआयाहिद्वीतये ॥ ४६ ॥ क्रुतं सुत्तयम् ॥ क्रुतं सु
त्तयम् क्रुतं सुत्तयम् ग्निम्पूरीष्यमग्निं स्वर्द्धरामह ॥ ओषधयः
प्रतिमोदद्धमग्निमेतं शिवमायन्तं मुवभ्यत्रयुष्माः ॥ व्यस्य
द्विश्वाऽअनिराऽअमीवानिपीदन्तोऽअपंदुर्मूर्तिर्ब्रहि ॥ ४७ ॥
ओषधयः प्रति । गृह्णीतु पुष्पं वतीः सुपिप्पलाः ॥ अयं ब्रह्मो
गर्भः ऽ क्रुत्वि यः प्रत्क्रुतं सुधस्थमासं दत् ॥ ४८ ॥ द्विपाजं सा ।
पृथुना शोशुं चानोवाधं स्वद्विपोरक्षसोऽअमीवाह ॥ सुशर्मणो

बृहतः शर्मणि स्यामुग्मेरुहः सुहवस्युष्णीतौ ॥४९॥ [१२-४]
 आपोहि । धामयो भुवस्तानऽकुर्जे दधातन ॥ मुहेरणा युच
 क्षसे ॥ ५० ॥ योवः । शिवतमोरसुस्तस्य भाजयते हनः ॥
 उशतीरिव मातरः ॥ ५१ ॥ तस्ममाऽअरम् ॥ तस्ममाऽअरंज
 मामवोचस्य क्षयाय जिह्वंथ ॥ आपो जुनयंथा च नह ॥ ५२ ॥
 मित्रः सुहसृज्य । पृथिवी भूमिं शुज्योतिपासुह ॥ सुजातञ्जात

१ द्विष्टामयः । अत्र हि स्वामयो भुवः । अत्र हेर्मिभोदधः (शु. व. मा. ३ अ. ५८ सू.) इत्यनेन द्विष्टामान्तरः मकारोदबो धकारोदबो वा सकात्स
 पकारो निर्धोपते । तया सहि तयाः धुये वकारस्य वकारे ऊष्मान्त्वस्याम्बयः स्पर्शः (शु. व. मा. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन वकारस्य द्वित्वम् ।

वेदमयक्षमायत्त्वासत्सृजामिष्प्रजाभ्यः ॥ ५३ ॥ रुद्राः सह
सृज्यं । पृथिवीम्बृहज्ज्योतिःसमीधिरे । तेषाम्भानुरजंसुऽह
च्छुक्रोदेवेपुरोचते ॥ ५४ ॥ सः सृष्ट्वां ब्रसुभिः ॥ सः सृष्ट्वां ब्रसुभी
रुद्रेर्द्वारैः कर्मण्युममृदम् ॥ हस्ताभ्याममृद्धीङ्गत्वासिनी
वालीकृणोतुताम् ॥ ५५ ॥ सिनीवालीसुकपर्दा । सुकुरीरा
स्वौपशा ॥ सातुभ्यमदितेमह्योखान्दधातुहस्तयोः ॥ ५६ ॥
उखाङ्गणोतु ॥ उखाङ्गणोतुशक्त्यावाहुभ्यामदितिर्द्विया ॥

मातापुत्रं व्यथोपस्थे साग्निम्विभर्तुर्गर्भुऽआ ॥ मुखस्य शि
रोसि ॥ ५७ ॥ ब्रह्मवत्त्वा । कृण्वन्तु गायत्रेण च्छन्दसाङ्गिरस्वद्भु
वासि पृथिव्यसि धारयामयि प्रजाऽं रायस्पोपङ्गौ पुत्र्यदसुवी
र्यदसजातान्यजमाना यरुद्रास्त्वा कृण्वन्तु त्रैष्टुभेन च्छन्दसा
ङ्गिरस्वद्भुवास्यन्तरिक्षमसि धारयामयि प्रजाऽं रायस्पोपङ्गौ
पुत्र्यदसुवीर्यदसजातान्यजमाना यादित्यास्त्वा कृण्वन्तु
जागतेन च्छन्दसाङ्गिरस्वद्भुवासि द्यौरसि धारयामयि प्रजाऽं

रायस्पोपङ्गोपुत्त्यठसुवीर्यंठसजाताद्यजमानायविश्वत्वा
देवावैश्वानुराशृण्वन्त्वानुष्टुभेनच्छन्दसाङ्गिरस्वहुवासिदि
शोसिधारयामयिप्रजा०रायस्पोपङ्गोपुत्त्यठसुवीर्यंठस
जाताद्यजमानाय ॥ ५८ ॥ अदित्यैरास्ना ॥ अदित्यैरा
स्नास्यदितिष्टेविलङ्घ्नातु ॥ कृत्वायुसामुहीमुखाम्मृन्मयीं
य्योनिमुग्नये ॥ पुत्रेभ्युहंप्रायच्छुददितिहंप्रयानिति ॥ ५९ ॥
व्रसंवस्त्वा । धूपयन्तुगायत्रेणच्छन्दसाङ्गिरस्वहुद्रास्त्वाधूप

यन्तुत्रैष्टुभेनुच्छन्दसाङ्गिरुस्वदादित्यास्त्वाधूपयन्तुजागतेन
 च्छन्दसाङ्गिरुस्वद्विष्ट्वेत्वादेवावैष्ट्वानुराधूपयन्त्वानुष्टुभेनुच्छ
 न्दसाङ्गिरुस्वदिन्द्रस्त्वाधूपयतुब्रह्मणस्त्वाधूपयतुबिष्णुस्त्वा
 धूपयतु ॥ ६० ॥ [११-५] अदितिष्टा । देवीविष्ट्वदेष्ट्यावतीपृ
 थिष्ट्याः सुधस्त्येऽअङ्गिरुस्वत्स्वनत्त्ववटदेवानान्त्वापत्कीर्द्धेवी
 विष्ट्वदेष्ट्यावतीः पृथिष्ट्याः सुधस्त्येऽअङ्गिरुस्वदधतूखेधिपणा

१ अदितिष्टादेवी । इति वदन्त्येव संहिःपुराणि (शु. य. प्र. ६ अ. २५ सू.) इत्यनेन संहिः अदितिः एतेषां विसर्जनीयसकारणं वरं
 समानपदे विधीयते । तेनात्र अदितिर्विसर्जनीयस वारं दृष्टे उपमानतत्वात्प्रत्यक्षं स्पष्टं (शु. य. प्र. ६ अ. १०२ सू.) इति टकारस्य द्वित्वम् ।

स्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीऽप्रथिध्याऽसुधस्तथेऽअङ्गिरस्वदुभी
 न्धतामुखेर्ब्रह्मत्रीष्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीऽप्रथिध्याऽसुधस्तथेऽ
 अङ्गिरस्वच्छृपयन्तूखेगन्नास्त्वादेवीर्विश्वदेव्यावतीऽप्रथिध्याऽ
 सुधस्तथेऽअङ्गिरस्वत्पचन्तूखेजनयुस्त्वाच्छिन्नपत्रादेवीर्वि
 श्वदेव्यावतीऽप्रथिध्याऽसुधस्तथेऽअङ्गिरस्वत्पचन्तूखे ॥ ६१ ॥
 मित्रस्यचर्पणीधृतः ॥ मित्रस्यचर्पणीधृतोवोदेवस्यसानुसि ॥

१ वक्त्रीः स्वा इति पदम् । अथ मातृभिर्निमिःपापुभिर्ब्रह्मत्रीः (सु. व. प्र. १ अ. १९ सू.) इत्यनेन वक्त्रादरे ग्वापरे वक्त्री इत्यत्र विसर्जनीय-
 तस्य चर्प मातृभ्योर्धृत्वात् (सु. व. प्र. १ अ. ८० सू.) इति नृधृत्वात् कजास्तत्वावयव स्पर्शः (सु. व. प्र. ४ अ. १०२ सू.) इति द्विग्वे वक्त्रीका ।

द्युम्नाश्चित्रश्रवस्तमम् ॥ ६२ ॥ देवस्त्वा । सवितो ह्वपतु सुपा
णिः स्वङ्गुरिः सुवाहुरुतशक्त्या ॥ अच्यथमानापृथिव्यामाशा
दिशुऽआपृण ॥ ६३ ॥ उत्थाय बृहती । भुवो दुतिष्ठद्भुवात्त्वम् ॥
मित्रैतान्तऽउखाम्परिददाम्यभित्त्याऽएपामाभेदि ॥ ६४ ॥
वसवस्त्वा ॥ वसवस्त्वाच्छन्दन्तु गायत्रेण च्छन्दसाङ्गिरस्वद्भु
द्रास्त्वाच्छन्दन्तु त्रैष्टुभेन च्छन्दसाङ्गिरस्वदादित्त्यास्त्वाच्छ
न्दन्तु जागतेन च्छन्दसाङ्गिरस्वद्विश्वेत्वा देवा वैश्वानुराऽआच्छ

न्दुन्त्वानुष्टुभेनच्छन्दसाङ्गिरुखत् ॥ ६५ ॥ [५-६] आकूति
 मुग्निम् ॥ आकूतिमुग्निम्प्रयुजुंस्वाहामनोमेधामुग्निम्प्रयु
 जुंस्वाहाचित्तंविज्ञातमुग्निम्प्रयुजुंस्वाहावाचोविधृतिम्
 ग्निम्प्रयुजुंस्वाहाप्रजापतयेमनवेस्वाहाग्नयेवैश्वानुरायस्वा
 हा ॥ ६६ ॥ विश्वोदेवस्य । नेतुर्मर्त्तोबुरीतसुवर्यम् ॥ वि
 श्वोरायऽइषुद्यातिद्युम्नंबृणीतपुष्प्यसेस्वाहा ॥ ६७ ॥ मासु ।
 भित्थामासुरिषोम्बधूष्णुब्रीरयस्वसु ॥ अग्निश्चेदङ्गिरिष्य

थहं ॥ ६८ ॥ दृढहं स्वदेवि । पृथिविस्वस्त्यऽआसुरीमाया
स्वधया कृतासि ॥ जुष्टं देवेभ्यऽद्भुतमस्तु हव्यमरिष्टाच्च मुदि-
हियज्ञेऽअस्मिन् ॥ ६९ ॥ द्रुन्नहं सर्पिरासुतिहं । प्रत्कोहो
तावरेण्यहं ॥ सहसंस्पुत्रोऽअद्भुतहं ॥ ७० ॥ शतम् ॥ ५०० ॥
परं स्याऽअधि । संब्रतो वराँ २ ॥ ७१ ॥ अद्भुतं ॥ यत्राहमस्मिन्
ताँ २ ॥ ७२ ॥ अद्भुतं ॥ ७३ ॥ परमस्याहं परावतः ॥ परमस्याहं
परावतो रोहिदंश्चऽद्भुतागं हि ॥ पुरीष्यः पुरुषिप्रयोगश्च वन्त

१ सहस्रः पुत्रः इत्यत्र राघः सहस्रं पोषयुषयोः (शु. य. भा. ३ अ. २५ सू.) इत्यनेन राघसहस्राब्दयोः मकारस्य पोषयुष्यपरयोः परयोः कर्मणः साधनम् । सहस्रस्य भाः ।

रामृधः ॥ ७२ ॥ यदग्ने ॥ यदग्नेकानिकानिचिदातेदारू
णिदुद्भसि ॥ सर्वन्तदस्तुतेघृतन्तज्जुपस्वयविष्टय ॥ ७३ ॥
यदति ॥ यदत्युपजिह्विकायहुम्भ्रोऽतिसर्पति ॥ सर्वन्त
दस्तुतेघृतन्तज्जुपस्वयविष्टय ॥ ७४ ॥ अहरहरप्प्रयावम् ॥
अहरहरप्प्रयावुम्भरन्तोश्वायेवतिष्ठतेघ्रासमंस्मै ॥ रायस्पोपे
णसमिपामदुन्तोग्नेमातेप्प्रतिवेशारिपाम ॥ ७५ ॥ नाभापृ
थिष्याः । समिधानेऽअग्भौरायस्पोपायबृहुतेहवामहे ॥ इर

म्मुदम्बुहदुक्थुँय्यजत्रुञ्जेतारमुग्निमृत्तनासुसासुहिम् ॥ ७६ ॥
याःसेनाः ॥ याःसेनाऽअभीत्त्वरीराव्याधिनीरुगणाऽउत ॥
येस्तेनायेचुतस्करास्तौस्तेऽअग्नेपिदधाम्म्यास्ये ॥ ७७ ॥
द०ष्ट्राभ्याम्मलिम्लून् ॥ द०ष्ट्राभ्याम्मलिम्लूञ्जम्भ्यै
स्तौस्करौ२॥ऽउत ॥ हनुंभ्या०स्तेनाऽभंगवुस्तौस्त्वह्वादि
सुखादितान् ॥ ७८ ॥ येजनेषु । मुलिम्लवस्तेनासुस्तस्कर

१ तस्करौऽउत । तत् कारऽउत इति पठं । अथ तद्गुह्यौ करपलोच्छ्लोपम् (शु. व. मा. १ अ. ५२ सू.) इत्यनेन तच्छब्दस्य करपदपरे लकारे
पूर्वस्य लङितितकारस्य लोपे च कृते उपान्तस्थाभ्यस्य स्पर्शः (शु. व. मा. १ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम् ।

रावने ॥ येकक्षेप्पवघायवुस्तौस्तैदधामिजम्भयो ॥ ७९ ॥
योऽअस्मभ्यं ॥ योऽअस्मभ्यंमरातीयाद्यश्चनोद्वेपते
जनः ॥ निन्दाद्योऽअस्मान्धिप्साञ्चसर्वन्तम्मस्मसाकुरु
॥ ८० ॥ सट्थितम्मे ॥ सट्थितम्मेब्रह्मसट्थितंवीर्युम्ब
लंम् ॥ सट्थितंभुज्जिण्णुयस्याहमस्मिपुरोहितं ॥ ८१ ॥
उदैपाम् ॥ उदैपाम्वाहोऽअतिरुद्धुच्चोऽअथोवलंम् ॥ शिणोमि
ब्रह्मेणामित्रानुत्तयामिस्वाँ ॥ ८२ ॥ अन्नपुतेन्नस्य ।

नोदेह्यनमीवस्यशुष्मिणः ॥ प्रप्रदुतारन्तारिपुऽऊर्जोन्मोदे
हिद्विपदेचतुष्पदे ॥ ८३ ॥ [१८-७] ॥ इति श्रीवाजसनेय
संहितायाम् एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥
अनुवाकसूत्रम् ॥ दशानः सप्तदश, दिवस्परिद्वादश, समिधा
ग्निपंचदशा, पेतसप्तदशा, सुन्वन्तमयजमानंत्रयोदश, याऽ
ओषधीः सप्तविंशति, मर्मापोडश, सप्तसप्तदशऽशतम् ॥
[अ. १२ मं. ११७ अनु. ७] हरिः ॐ ॥ दृशानोरुक्मः ॥

दृशानोरुक्मऽनुर्ध्याद्यौहुर्मर्मपुमायुःश्रियेरुचानः ॥ अग्नि
 रमृतोऽअभवद्वयोभिर्धर्यदेनन्द्यौरजनयत्सुरेताः ॥ १ ॥ नक्तो
 पासासमनसा ॥ नक्तोपासासमनसाविरूपेधापयेतेशिशु
 मेकं समीची ॥ द्यावाशामारुक्मोऽअन्तर्विभातिदेवाऽअग्नि
 न्धारयन्द्रविणोदाः ॥ २ ॥ विश्वारूपाणि ॥ विश्वारूपाणि
 प्रतिमुञ्चतेकुविःप्रासावीद्भृद्द्विपदेचतुष्पदे ॥ विनाकंम

१ दशानः अत्र सप्तमेऽधः (छु. व. प्रा. ३ व. ८५ सू.) इत्यनेन सामान्यतः स्वरस्य ह्रस्वस्य (छु. व. प्रा. ३ व. ८६ सू.) इत्यनेन एतेरेव व्यवधानेऽपि
 नक्तविधायां ज्ञेयमिति । यथापि त्रिभिर्वागध्वज्यवद्विपदेऽपि (छु. व. प्रा. ३ व. ९५ सू.) इत्यनेन नक्तविधेः स्वरस्य ह्रस्वस्य व्यवधानार्थं ज्ञेयः ।

कख्यत्सवितावरेण्योनुप्प्रयाणमुपसोबिराजति ॥ ३ ॥ सुपण्णो
सि। गुरुत्तमोऽस्त्रिवृत्तेशिरोगायत्रञ्चक्षुर्वृहद्रथन्तुरेपक्षौ ॥ स्तोमोऽ
आत्माच्छन्दोऽस्यङ्गानियजूंषिनाम ॥ सामतेतनूर्बामदे
द्व्यैत्यज्ञायज्ञियम्पुच्छन्धिष्ण्योऽशुफाः ॥ सुपण्णोऽसिगुरु
त्मान्दिवङ्गच्छस्वः पत ॥ ४ ॥ विष्णोः क्रमः ॥ विष्णोः
क्रमोऽसि सपत्न्युहागायत्रञ्छन्दोऽआरोहपृथिवीमनुविक्रमस्व
विष्णोः क्रमोऽस्यभिमातिहात्रैष्टुभुञ्छन्दोऽआरोहान्तरिक्षम

नूविक्रमस्युद्विष्णोः क्रमोऽस्य रातीयुतो हुन्ता जागृतुञ्छन्दुऽआ
रोहदिवमनूविक्रमस्युद्विष्णोः क्रमोऽसि शत्रूयुतो हुन्ता नुष्टुभ
ञ्छन्दुऽआरोहदिशो नूविक्रमस्य ॥ ५ ॥ अक्रन्ददुग्धिः ॥ अक्र
न्ददुग्धिरस्तुनयनिबुध्योऽक्षामुरेरिहद्वीरुधः समुञ्जन् ॥ सुद्यो
जज्ञानो विहीमिद्धोऽअकख्युदारोदसीभानुनाभात्त्युन्तः ॥ ६ ॥
अग्नेऽभ्यावर्तिन् ॥ अग्नेऽभ्यावर्तिन्नुभिमानिबर्त्तुस्वायुपावर्च्च
साप्पुजयाधनेन ॥ सुह्यामेधयारुह्यापोपेण ॥ ७ ॥ अग्नेऽ

अङ्गिरः । शुतन्तेसन्त्यावृतः सहस्रन्तऽउपावृतः ॥ अध्या
पोपस्युपोपेण पुनर्नो नुष्टमाकृधि पुनर्नोरयिमाकृधि ॥ ८ ॥ पुन
रुज्जा । निवर्त्तस्व पुनरग्नऽहुपायुपा ॥ पुनर्नः पाह्यऽहसः ॥ ९ ॥
सहरया । निवर्त्तस्वाग्नेपि न्वस्वधारया ॥ विश्वप्स्वया विश्वत
स्पृगि ॥ १० ॥ आत्वा । हार्षसन्तरभूर्धुवस्तिष्ठाविचाचलिः ॥
विशस्त्वासर्वावाञ्छन्तुमात्त्वद्राष्ट्रमधिभ्रशत् ॥ ११ ॥
उदुत्तमम् ॥ उदुत्तमम्बरुणपाशमुस्मदवाधुमं द्विमद्वयमलं

श्रैथाय ॥ अथाब्रुयमादित्यवृतेतवानागसोऽअदितयेस्याम
 ॥ १२ ॥ अग्नेवृहन् ॥ अग्नेवृहन्नुपसामूर्द्धोऽअस्थानिर्ज
 गुह्यान्तमसोज्योतिपागात् ॥ अग्निर्भानुनारुशतास्वङ्गऽ
 आज्ञातोविश्वासद्भान्यप्पाह ॥ १३ ॥ हुहसःशुचिपत् ॥ हुह
 सःशुचिपद्वसुन्तरिक्षसद्धोताविदिपदतिथिर्हुरोणसत् ॥ नृप
 ह्वरसद्वत्सद्वथोमसदुब्धागोजाऽऽकृतजाऽअद्विजाऽऽकृतम्बृहत्

१ अथय इति पदम् । अथोदादिबल्लोचननक्षत्रादवर्द्धुपशानुसङ्गनापारात्पुनश्चतस्रः पङ्क्तौ (अ. ५. भा. ३. म. ११३ ह.) इत्यनेन एतेषां पङ्क्तौ
 चो दीर्घा । तेन अथय इति पदम् ।

॥ १४ ॥ सीदुत्त्वम् ॥ सीदुत्त्वम्मातुरस्याऽउपस्थेद्विश्वान्य
ग्नेद्युनानिद्विद्वान् ॥ मैनान्तपसामार्चिपाभिर्शोचीरन्तरं
स्याऽंशुक्रज्योतिर्विभाहि ॥ १५ ॥ अन्तरंग्ने । रुचात्त्वमु
खाग्राहसदनेखे ॥ तस्यास्त्वदहरसातपश्चातवेदःशिवोभव
॥ १६ ॥ शिवोभुत्वा । मह्यमग्नेऽअथोसीदशिवस्त्वम् ॥
शिवाश्कृत्वादिशुहसर्वाहस्योन्योनिमिहासदः ॥ १७ ॥ [१७-१]
दिवस्परि । प्रथमज्ञेऽअग्निरुस्मद्वितीयुस्परिजातवेदाः ॥

तृतीयमुप्सुनृमणाऽअजस्रमिन्धानऽएनञ्जरतेस्वाधीः ॥ १८ ॥
 विद्द्वाते ॥ विद्द्वातेऽअग्नेत्रेधात्रयाणि विद्द्वातेधामविभृ
 तापुरुत्रा ॥ विद्द्वातेनामंपरमङ्गुहाय विद्द्वातमुत्संय्यतऽ
 आजुगन्थ ॥ १९ ॥ समुद्रेत्वा । नृमणाऽअप्सुन्तनृचक्षाऽ
 ईधेदिवोऽअग्नेऽऊर्ध्वन् ॥ तृतीयेत्वारजसितस्थिवा ॥ संमुपा
 मुपस्थेमहिषाऽअवर्द्धन् ॥ २० ॥ अक्रन्ददुग्मिः ॥ अक्रन्द

१ नृमणा । अत्र ऋपरेभ्यो नकारो नकारं समानपदे (शु. व. प्रा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन नन्वाप्राप्तौ स्वरयवहर्कपेक्ष (शु. व. प्रा. ३ अ. ८६ सू.)
 पूर्ववर्धमानेऽपि ऋपरेभ्यो नत्वविधानात्पवर्गस्य व्यवधानेऽपि नन्वे नृमणा इति रूपम् ।

दुग्निस्तनयं निवृद्धौः क्षामारे रिह द्वीरुधः समञ्जन् ॥ सुद्योज
ज्ञानो विहीमिद्धोऽअकख्यदारोदंसी भानुना भात्त्यन्तः ॥ २१ ॥
श्रीणामुंदारः ॥ श्रीणामुंदारोधरुणोरयीणाम्मनीषाणाम्प्रा
र्ष्येणुहसोमंगोपाह ॥ वसुः सुनुः सहसोऽअप्सुराजा विभात्त्य
ग्रंऽउपसां मिधानः ॥ २२ ॥ विश्वस्य केतुह ॥ विश्वस्य केतु
वर्भुवनस्य गर्भुऽआरोदंसीऽअपृणा जायमानह ॥ व्रीडुश्चिद्वि
मभिनत्परायञ्जनाय दुग्निमयं जन्तुपञ्च ॥ २३ ॥ उशिक्पां

वृकः ॥ उशिक्पावृकोऽअरुतिः सुमेधामर्त्तैष्वग्निरमृतोनि
धायि ॥ इयत्तिधुममरुषम्भरिम्भ्रदुच्छुक्केणशोचिषाद्यामिनं
क्षन् ॥ २४ ॥ दृशानोरुक्मः ॥ दृशानोरुक्मऽउर्व्याव्यद्यौह
र्मर्षमायुःश्रियेरुचानः ॥ अग्निरमृतोऽअभवद्वयोभिर्व्य
देनन्द्यौरजनयत्सुरेताः ॥ २५ ॥ यस्त्तै ॥ यस्त्तैऽअद्यकृण
वद्भद्रशोचेपुपन्देवघृतवन्तमग्ने ॥ प्रतन्नयप्प्रतुरं वस्योऽअच्छा
भिसुम्भन्देवभक्तैर्व्यविष्ट ॥ २६ ॥ आतम् ॥ आतम्भजसौ

श्रवसेष्वग्नः ऽउक्थः ऽउक्थः ऽआभजशस्यमाने ॥ प्रियः सूर्यः
प्रियो ऽअग्नाभवात्त्युज्जातेन भिनदुदुज्जनित्वैः ॥ २७ ॥
त्वामग्ने ॥ त्वामग्नेयजमाना ऽअनुद्युन्विष्यावसुदधिरेव
व्याणि ॥ त्वया सह द्रविणमिच्छमाना ब्रजङ्गो मन्तमूशिजो वि
वद्भुः ॥ २८ ॥ अस्ताव्यग्निः ॥ अस्ताव्यग्निर्नरा ऽसुशे
वो वै श्वानुर ऽऋषिभिः सोमगोपाः ॥ अद्वेपेद्यावापृथिवी हुवेम
देवा धृत्तरयिमुस्ममेसु वीरम् ॥ २९ ॥ [१२-२] सुमिधाग्निम् ॥

सुमिधाग्निन्दुवस्यतघृतैर्बोधयुतातिथिम् ॥ आस्मिन्नुद्घ्याजुं
 होतन ॥ ३० ॥ उदुत्वा ॥ उदुत्वाविश्वेदेवाऽअग्नेभरन्तु
 चित्तिभिः ॥ सनोभवशिवस्त्वढःसुप्रतीकोविभावसुह ॥ ३१ ॥
 प्रेत् ॥ प्रेदग्नेज्योतिष्मान्याहिशिवेभिरुर्चिभिष्टुम् ॥ बृहद्भि
 र्भानुभिर्भासुन्माहिःसीस्तुन्वाप्नुजाः ॥ ३२ ॥ अक्रन्द

१ अर्चिभिस्तुम् इति पदम् । अत्र मातृभिरर्चिभिः पायुतिर्वह्नीः (शु. व. प्र. ३ अ. ७९ सू.) इत्यनेन मातृभिः अर्चिभिः पायुतिर्वह्नी
 एतेषां पदानां एकारक्षरे मत्वये विसर्ज्यदीपसकारस्य षः । तेन सत्यं पत्ये, पाययी मूर्धन्यम् (शु. व. प्र. ३ अ. ८० सू.) इत्यनेन स्वमित्यस्य तस्य मूर्धन्ये
 टकारे कम्पान्तस्याभ्यञ्ज स्पृशः (शु. व. प्र. ३ अ. १०२ सू.) इति टस्य द्वित्वे अर्चिभिष्टुम् ।

दुग्निः ॥ अक्रन्ददुग्निस्तनयान्निवृद्धौः क्षामुरेरिह द्वीरुधः
समुञ्जन् ॥ सुद्योजज्ञानो विहीमिद्धोऽअक्ख्यदारोदसीभानु
नाभात्त्यन्तः ॥ ३३ ॥ प्रप्रायम् ॥ प्रप्रायमुग्निर्भरतस्य
शृण्वेव्वियत्सूर्यो नरोचते बृहद्भाः ॥ अभियः पुरुषं पृतना सुत
स्थौ दीदायुदैर्घ्योऽअतिथिः शिवो नः ॥ ३४ ॥ आपो देवी ॥
आपो देवी ॥ प्रतिगृह्णीतु भस्मै तत्स्योने कृणुद्धः सुरभाऽउ
लोके ॥ तस्मै नमन्ताञ्जनयः सुपत्नीर्म्मर्तिव पुत्रांश्चिभृता

प्लवेनत् ॥ ३५ ॥ अप्सृग्ने ॥ अप्सृग्नेसधिष्ट्वंसौपधी
 रनुरुद्धयसे ॥ गब्भोसञ्जायसेपुनः ॥ ३६ ॥ गब्भोऽसि ॥
 गब्भोऽस्योपधीनाङ्गब्भोवृनुस्पतीनाम् ॥ गब्भोविश्वस्य
 भुतस्याग्नेगब्भोऽअपामसि ॥ ३७ ॥ प्रसद्यभस्मना ॥
 प्रसद्यभस्मनायोनिमुपश्चपृथिवीमग्ने ॥ सुहृसृज्यमातृभिष्ट्व

१ सधिष्ट्व । अत्र सधिलव इति पदद्वयम् । अत्र विसर्गस्य परमवर्णे, सधिलवुरितिः (सु. व. भा. ६ अ. २६ सू.) इत्यनेन धत्वे कथ्मा न्यत्वा-
 भ्यश्च स्पर्श इत्यनेन टस्य द्वित्वम् । २ सः ओषधीः इति पदद्वयम् । अत्र सऽओषधीमयोः (सु. व. भा. ६ अ. १५ सू.) इत्यनेन ओषधीपरे सः पदस्य
 विसर्गनीयत्वं लोपे, सम्भवत्तर पेकागोकारी (सु. व. भा. ३ अ. ५० सू.) इत्यनेन इदी सौपधी इति पदम् । ३ मातृभिस्त्यङ् इति पदम् । मातृभिः-

दुयोतिष्मन्पुनरासंदह ॥ ३८ ॥ पुनरासद्य ॥ पुनरासद्य
सदनमुपश्रुपृथिवीमग्ने ॥ शेषेमातुर्यथोपस्थेन्तरस्यां
शिवतमह ॥ ३९ ॥ पुनरुर्जा । निवर्त्तस्वपुनरग्नेऽहुषायुपा ॥
पुनर्नहपाह्यहसह ॥ ४० ॥ सुहरय्या । निवर्त्तस्वाग्नेपिन्व
स्वधारया ॥ विश्वप्स्याविश्वतुस्परि ॥ ४१ ॥ बोधांमे ।
ऽअस्यवचसोयविष्टुमहहिष्टस्यप्रभृतस्यस्वधावह ॥ पीयति

विभिः पायुभिर्वक्त्रो (शु. य. प्रा. १ अ. ७९ सू.) इत्यनेन माह्विः अविभिः पायुभिः वक्त्रो एतेषां पदानां विसर्जनीयस्य सकारस्य चकार एकाग्रं
प्रत्यये परे इति पाठे च पातयौ मूर्धन्यम् (शु. य. प्रा. १ अ. ८० सू.) इत्यनेन तस्य मूर्धन्ये टकारे ऊष्मान्तः इत्यनेन तस्य द्वित्वम् ।

त्वोऽअनुत्त्वोगृणातिबृन्दारुष्टेतद्वृन्देऽअग्ने ॥ ४२ ॥ स
 बोधि । सुरिर्मधवावसुपतेवसुदावन ॥ युयोद्धस्मद्वेपां
 सिद्विश्वकर्मणेस्वाहा ॥ ४३ ॥ पुनस्त्वा । दित्यारुद्रावसंवृ
 समिन्धताम्पुनर्ब्रह्माणोवसुनीथयुज्ञैः ॥ घृतेनत्त्वन्तुद्वयं
 स्वसत्याःसन्तुयजमानस्यकामां ॥ ४४ ॥ [१५-३] अपेत ॥
 अपेतव्रीतविचसर्पतातोयेत्रुस्थपुराणायचनूतनां ॥ अदा

१ वृन्दारुष्टे अत्र वृन्दाकः ते इति पदद्वयम् । वृन्दाकर्मादिः (बु. य. प्रा. ३ अ. ७४ सू.) इत्यनेन वृन्दारोः विसर्गोऽप्यस्य, पातर्था मूर्धन्यम् ।
 इत्यनेन च ते इत्यस्य मूर्धन्ये टकारे कृते अपमान्त्रस्याभ्यस्य स्पर्शः (बु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इति टकारस्य द्वित्वम् ।

द्युमोवसानं पृथिव्याऽअक्रान्तिमम्पितरोऽलोकमस्मै ॥ ४५ ॥
सुज्ञानमसि । कामुधरणम्भयिते कामुधरणम्भूयात् ॥ अग्ने
र्धस्मांस्यग्नेः पुरीषमसि चितं स्थ परिचितंऽऊर्द्धचितंऽश्रय
द्धम् ॥ ४६ ॥ अयं सः ॥ अयं सोऽअग्निर्व्यस्मिन्त्सो
ममिन्द्रः सुतन्दुधे जुठरे ब्रावशानः ॥ सुहस्रियं ब्राजुमत्यु
न्नसप्तिं ससुवान्तसन्तस्तूयसे जातवेदः ॥ ४७ ॥ अग्नेयत् ॥
अग्नेयत्ते दिवि ब्रह्मः पृथिव्याँ व्यदोषधीष्वप्स्वायं जत्र ॥

येनान्तरिक्षमुर्वातुतन्त्रत्वेपः सभानुरर्णवो नूचक्ष्णाः ॥ ४८ ॥
 अग्नेदिवः ॥ अग्नेदिवोऽअर्णमच्छाजिगास्यच्छादेवाँ २ ॥
 ऽअचिषेधिष्ण्याये ॥ यारौचनेपरस्तात्सूर्यस्ययाश्चावस्ता
 दुपतिष्ठन्तुऽआर्पः ॥ ४९ ॥ पुरीष्यासोऽअग्नयः । प्रौव
 णेभिः सजोपसह ॥ जुपन्तौयुजमद्बुहोनमीवाऽइषोमुहीः
 ॥ ५० ॥ इडामग्ने । पुरुददः सः सुनिङ्गोः शश्वत्तुमहर्वमा

१ यत्र यकारवकाररहितदीर्घस्वमित्तराग्नौ विसर्गस्तत्र कतिश्चिकाक्षेपः सर्वत्र कार्यः । २ प्रावणेभिः । अत्र प्रवणः प्रवणः प्रवणः (शु क मा ३ अ
 १०५ सू) इत्यनेन वन शब्द वास इत्येतेषु पदेषु अ इत्येतेष्वस्य हस्ताकारस्य दीर्घाकारो विधीयते । अत्र मसन्दाङ्गनाम्ना पराः । तेन प्रत्ययाकारो दीर्घः

नायसाध ॥ स्यान्नःसुनुस्तनयोद्विजावाग्नेसातेसुमतिर्भूत्त्व
रम्मे ॥ ५१ ॥ अयन्ते ॥ अयन्तेयोनिर्ऋत्त्वियोयतोजातोऽ
अरोचथा ॥ तज्ज्ञानन्नग्नुऽआरोहाथानोबद्धयारयिम् ॥ ५२ ॥
चिदसि ॥ चिदसितयादेवतयाङ्गिरस्वद्भुवासीदपरिचिदसित
यादेवतयाङ्गिरस्वद्भुवासीद ॥ ५३ ॥ लोकम्पूण । छिद्रम्पू
णार्थोसीदद्भुवात्त्वम् ॥ इन्द्राग्नीत्वावृहस्पतिरस्मिन्मन्योना
वसीपदन् ॥ ५४ ॥ ताऽअस्य ॥ ताऽअस्यसूददोहसुहसोमं७

श्रीणन्तिपृश्नयः ॥ जन्मन्देवानांविशस्त्रिष्वारोचनेदिवः
 ॥ ५५ ॥ इन्द्रंविश्वाः ॥ इन्द्रंविश्वाऽअवीवृधन्त्समुद्रघ्न्यं च
 सुहिरं ॥ रथीतमंरथीनांवाजानां सत्पतिम्पतिम् ॥ ५६ ॥
 समितम् ॥ समितुहसङ्कल्पेथां सप्रियौरोचिष्णू सुमनस्य
 मानौ ॥ इषमूर्जंभिसुंघसानौ ॥ ५७ ॥ संद्वाम् ॥ संद्वाम्

१ रथितमम् । इति षडम् । रथि लकारानकारयोः (अ य या इ अ. ११२ सू) इत्यनेन लकारे लकारे च परे रथि इत्येतावदेवं दीर्घं भवति ।
 तेन रथीतमम् । २ उपसर्गात्परो यस्तु स मकारो लघुर्भूतः । वो वां वा वै मन्त्रपाठे लघ्वो गुरवः पदे । इति कामिल्यत्वात् लघुत्वम् ।

म्मना०सिसंवृतासमुच्चित्तान्याकरंम् ॥ अग्नेपुरीष्याधिपा
भवत्त्वन्नऽइपमूर्ज्ज्व्यजमानायधेहि ॥ ५८ ॥ अग्नेत्त्वम् ॥
अग्नेत्त्वम्पुरीष्योरयिमान्पुष्टिमाँ२॥५९॥ अंसि ॥ शिवाःकृत्वा
दिशुहंसर्वाहंस्वयोनिमिहासदह ॥ ५९ ॥ भवतन्नहं ॥ भवं
तन्नहंसमनसौसचेतसावरेपसौ ॥ मायुन्नहंहिहंसिष्टुम्मायुन्न
पतिञ्जातवेदसौशिवौभवतमुद्यनः ॥ ६० ॥ मातेवपुत्रम् ॥ माते

१ अत्र सकारोच्चारं इतिगद्येन गुरुवाक्यं कर्षा । अत्र चपञ्चाननगदी सकारवाचं गुरुवाक्यं । "गुरुवाक्यंमकारे क्वाप्" इति वा. शिक्षापान् ।

वंपुत्रम्पृथिवीपुरीष्यमुग्निंस्वेयोनावभारुखा ॥ तांविश्वैर्ह
 वैर्ऋतुभिःसंविदुनःप्रजापतिर्विश्वकर्मोविमुञ्चतु ॥ ६१ ॥
 [१७-४] असुन्वन्तुमयंजमानम् ॥ असुन्वन्तुमयंजमान
 मिच्छस्तेनस्येत्यामन्विहितस्करस्य ॥ अन्यमुस्मदिच्छु
 सातऽइत्यानमोदेविनिर्ऋतेतुब्भ्यमस्तु ॥ ६२ ॥ नमुहसुते ॥
 नमुहसुतेनिर्ऋतेतिग्मतेजोयुस्मयुंविच्यताबन्धमेतम् ॥ युमे

१ वकारविभिः शोको गुह्यं पुनर्भूतः । आदी गुह्यं पुनर्भूते वदानो न भूतः । ननु वदादी वकारकपोकारं गुह्यभूतम् । ननु वदादेभ्यो
 वदा न वदलान्ते वकारकदा तु कसेन कनु कभूतं मध्यमद्वयलोकात्मनम् । ननु वकारः वदलान्ते वर्तते चेत् न गुह्यद्वयलोकात्मनोति इति ।

नृत्तव्युम्भ्यासं विदुः नोत्तमेनाकेऽअधिरोहयैनम् ॥ ६३ ॥
 यस्यास्ते । घोरऽआसञ्जुहोम्भ्येषाम्बुन्धानामवसर्जनाय ॥ या
 न्त्वा जनोभूमिरिति प्रमन्दते निर्ऋतिं त्वाहम्परिवेदद्विष्वतः
 ॥ ६४ ॥ यन्ते । देवीनिर्ऋतिरावन्धुपाशङ्गीवास्वविचृत्यम् ॥
 तन्ते विष्ट्याम्भ्यायुपोनमद्यादथैतस्मिन्तुमहिप्सूतः ॥ नमो
 भूत्यैवेदञ्चकार ॥ ६५ ॥ निवेशनं सुहृन्मनः ॥ निवेशनं

१ विष्ट्यामि अत्र विष्ट्यामि इति पदम् । अत्र वेनुंरवाः (सु. अ. भा. ३ अ. १० सू.) इत्यनेन वे उपसर्गात्परस्य वकारोदस्य सकारस्य
 वकारो कृते कारसंयोगादिर्विष्ट्यामे (सु. अ. भा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन वकारस्य त्रित्वे कथम् ।

सङ्गमनोवसूनां विश्वारूपाभिचष्टेशचीभिः ॥ देवऽदेवसविता
सुत्त्यधुर्मेन्द्रो न तस्तथौ समरे पथीनाम् ॥ ६६ ॥ सीरायुञ्जन्ति ।
कुवयो युगाद्वितन्वते पृथक् ॥ धीरादेवेषु सुम्नुया ॥ ६७ ॥
युनक्तु सीरा ॥ युनक्तु सीराद्वियुगात्तनुद्धृते यो नो विपते हवी
जम् ॥ गिराच श्रुष्टिः सभराऽअसन्नो नेदीयऽइत्सुण्यः पक्वमे
यात् ॥ ६८ ॥ शुनः सु । फालाद्विकृपन्तु भूमिः शुनङ्गीना
शाऽअभियन्तु ब्राह्मणः ॥ शुनां सीराह विपातो शमाना सुपिप्पला

शु. य.
षडि.

॥११८॥

ऽओषधीः कर्त्तुनास्मि ॥ ६९ ॥ घृतेन सीतां ॥ घृतेन सीतामधु-
ना समञ्जयतां विश्वे देवैरनुमतामुरुद्भिः ॥ ऊर्जस्वतीपयसापि
श्वमानास्मान्त्सीतेपयसाभ्याववृत्स्व ॥ ७० ॥ लाङ्गलु-
म्पवीरवत् ॥ लाङ्गलुम्पवीरवत्सुशेवंऽसोमुपि त्सरु ॥ तदुद्धप-
तिगामविम्प्रफुर्ध्वं श्रुपीवरीम्प्रस्थावद्वथुवाहणम् ॥ ७१ ॥
कामङ्कामदुधे । धुक्श्वमित्राय ब्रूणाय च ॥ इन्द्रायाश्चिभ्या-
म्पुष्पणेष्पुजाभ्युऽओषधीभ्यः ॥ ७२ ॥ विमुच्यद्भम् ॥

पू. अ.

॥ १२ ॥

॥ ११८ ॥

विमुञ्च्यद्धमग्दयादेवयानाऽअगन्तुतमसैरुप्पारमुस्य ॥ ज्यो
 तिरापाम ॥ ७३ ॥ सुजूरब्दः ॥ सुजूरब्दोऽअयवोभिःसुजु
 रुपाऽअरुणीभिः ॥ सुजोपसावुश्चिनादःसोभिःसुजुःसूरऽ
 एतंशेनसुजुर्वैश्वानुरऽइडंयाघृतेनस्वाहा ॥ ७४ ॥ [१३-५]
 याऽओपधीः ॥ याऽओपधीःपूर्वाजातादेवेभ्यस्त्रियुगम्पुरा ॥
 मनैनुबुभ्रूणामुहःशुतन्धामानिसुप्तच ॥ ७५ ॥ शुतंभ्रः ॥

१ तमसत्पारम् । अत्र तमसोऽपरस्मात् (जु. व. पा. ३. ४. २६ सू.) इत्यनेन विसर्जनीयः सकारमापचतेऽपरस्मान्छन्दे परे । इति तमस इत्यस्य
 विसर्गस्य सकारे कृते तमसत्पारम् । अथवा तमसः पारम् इति स्यात् । अपरस्मात्किम् । आदित्यवर्णन्दमसः परस्मात् (संहिता ॥ ३१ मं. १८)

शुतं ब्रौऽअम्बुधामानिसुहस्रमुतवोरुहः ॥ अधाशतक्रत्त्वोयु
यमिमम्मेऽअगुदङ्कृत ॥ ७६ ॥ ओपधीहप्प्रति । मोदद्भुम्पु
प्पवतीहप्प्रसूवरीह ॥ अश्वाऽइवसुजित्त्वरीर्धीरुधः पारयि
प्पवः ॥ ७७ ॥ ओपधीरिति । मातरुस्तद्ब्रौदेवीरुपब्रुवे ॥
सुनेयुमश्चङ्गां ब्रासऽआत्कमानुन्तवंपूरुप ॥ ७८ ॥ अश्वत्थे
वः ॥ अश्वत्थेवोनिपदनम्पूर्णवोब्रुसुतिष्कृता ॥ गोभाजुऽइ

। एवमेवापिनी को वा वा वै यदि निपातनी । आवेसाङ्गं विकल्पार्थं ह्रस्वदृष्टास्तु ते स्मृताः । जर्षादिरेत्यत्र उकारर्षोः (वा. सि.) । वसतिः
उत्ता इति पठ्यम् । जर्षादिरेत्यत्र उकारर्षोः (वा. सि.) । वसतिः
उत्ता इति पठ्यम् । जर्षादिरेत्यत्र उकारर्षोः (वा. सि.) । वसतिः

शुतं ब्रौऽअम्बुधामानिसुहस्रमुतवोरुहः ॥ अधाशतक्रत्त्वोयु
यमिमम्मेऽअगुदङ्कृत ॥ ७६ ॥ ओपधीहप्प्रति । मोदद्धम्पु
प्पवतीहप्प्रसूवरीह ॥ अश्वाऽइवसुजित्त्वरीर्बोरुधः पारयि
प्पवः ॥ ७७ ॥ ओपधीरिति । मातरुस्तद्धोदेवीरुपब्रुवे ॥
सुनेयुमश्चङ्गांवासंऽआत्कमानुन्तवंपूरुप ॥ ७८ ॥ अश्वत्थे
वः ॥ अश्वत्थेवोनिपदनम्पुण्णैवोव्वसुतिष्कृता ॥ गोभाजुऽइ

१ स्कन्दर्वादिभिर्बो वां वा वे यदि निपातवी । आदेशाच्च विकल्पार्था ईषत्स्वृष्टान्मु ते स्मृताः । अर्वादेमे लघव उच्चारणोपाः (या हि) २ वसतिः
हृवा इति पठन् । आभिहितैव हृवापावसतिर्वरिषः (शु. य. प्रा ३ अ. २३ सू) इत्यनेन ककारपकारयोः परवोरितेनां सप्त पठन् । तेन वसतिष्कृता

रिकलासथयत्सुनवथपूरुषम् ॥ ७९ ॥ यत्रोपधीः । सुम
 ग्मतुराजानुहसमिताविव ॥ विष्प्रुहसऽउच्यतेभिपग्रक्षोहा
 मीवुचातनह ॥ ८० ॥ अश्वावुतीऽसोमावुतीम् ॥ अश्वाव
 तीऽसोमावुतीमुर्जयन्तीमुदोजसम् ॥ आवित्सिसर्वाऽओप
 धीरुस्माऽअरिष्टतातये ॥ ८१ ॥ उच्छुष्ममाः ॥ उच्छुष्ममाऽ
 ओपधीनाङ्गावोगोष्ठादिवेस्ते ॥ धनंऽसनिष्यन्तीनामात्कमा

१ अश्वावुतीम् । इति पदम् । अथ अक्षरान्तिमुपदि- (अ. न. म. १ म. १८ सू) इत्यनेन प्रकारे परे अक्षरान्ति इत्याकरस
 दीर्घाकरः । तेन अक्षरान्तीम् । एवं सोमावुती रसमीकरीम् ।

नन्तवंपूरुप ॥ ८२ ॥ इष्टुतिर्नाम । वोमाताथोयुयंस्थुनि
 पृंतीह ॥ सीराशपंतुत्रिणीस्थनयदुमयतिनिष्टुथ ॥ ८३ ॥
 अतिविश्वाः । परिष्ठास्तेनऽइवब्रजमक्रमुह ॥ ओपधीहप्रा
 चुह्यवुध्यत्तिकञ्चतुर्वोरपः ॥ ८४ ॥ यदिमाः ॥ यदिमात्रा
 जयन्नुहमोपधीहस्तऽआदुधे ॥ आत्ममायक्षमस्यनश्यतिपु
 राजीवुगृभोयथा ॥ ८५ ॥ यस्योपधीह । प्रसर्पुथाङ्गमङ्ग
 म्परुप्परुह ॥ ततोयक्षमंविवाधद्धऽउग्रोमंद्यमुशीरिव ॥ ८६ ॥

साकँय्यक्ष्म ॥ साकँय्यक्ष्मुप्पपतुचापेणकिकिदीविना ॥ सा
 कँवातस्युद्धाज्यासाकन्नइदयनिहाकया ॥ ८७ ॥ अन्यावः ॥
 अन्यावोऽअन्यामवत्त्वन्यान्यस्याऽउपावत् ॥ ताऽसब्बीःसं
 विदुनाऽइदम्मेप्पावत्तावचः ॥ ८८ ॥ याऽफुलिनीह ॥ याऽ
 फुलिनीर्याऽअफुलाऽअपुप्पायाश्चपुप्पिणीह ॥ बृहस्पति
 प्रसूतास्तानोमुञ्चन्त्वहंसह ॥ ८९ ॥ मुञ्चन्तुमा । शप

१ इदम्मेप्पावत्तावचः । अत्र अथर्वविममनिसुमतिश्चसुतधारधपुणितेविसेन्द्रियचारयन्निप्रमङ्गवपुषाधसद्भवपुण्यर्थाभ्यववाप्यर्षमकिप्रत्यभि
 वकारे (सु. प. मा. ६ अ. ५८ सू.) इत्यनेन वचः इत्यस्य वकारे परे जनय इत्यस्य ह्रस्वकारस्य दीर्घाकारः ।

तथादथोव्वरुणयादुत ॥ अथोयमस्यपङ्क्तिशान्तसर्वस्ममादेवकि
लिङ्गपात् ॥ ९० ॥ अवपतन्तीरवदन् ॥ अवपतन्तीरवदन्दि
वऽओषधयुस्परि ॥ यज्जीवमुञ्चवामहेनसरिष्यातिपूरुषः
॥ ९१ ॥ याऽओषधीः ॥ याऽओषधीःसोमराज्ञीर्ब्रह्मीशत
विचक्षणाः ॥ तासामसित्वमुत्तमारुङ्गामायुशःहुदे ॥ ९२ ॥
याऽओषधीः ॥ याऽओषधीःसोमराज्ञीर्विष्टिताःपृथिवीमनु ॥

१ पुरुषः । अत्र पुरुषोऽवसाने (सु. अ. प्र. ३ अ. १२० सू.) पुरुष इति शेषो निपात्यते अवसाने चेत् । अत्र पुरुषस्य निपातनारीषे ।
मनसस्य पुरुषऽप्येवम् । अत्र हस्त एव ।

बृहस्पतिप्रसूताऽअस्यैसन्दत्तवीर्यम् ॥ ९३ ॥ याश्च ॥
याश्चेदमुपशृण्वन्ति याश्चदुरम्परागताः ॥ सर्वाःसुहृत्त्येवी
रुधोस्यैसन्दत्तवीर्यम् ॥ ९४ ॥ मावः ॥ मावोरिषत्स्वनि
तायस्मैचाहङ्गनामिव ॥ द्विपाचतुष्पादुस्ममाकुदुसर्वम
स्त्वनानुरम् ॥ ९५ ॥ ओषधयुःसम् ॥ ओषधयुःसमंवद
न्तुसोमेनसहराज्ञा ॥ यस्मैकृणोतिवाह्णस्तदराजन्पार
यामसि ॥ ९६ ॥ नाशुयित्रीबुलासंस्य ॥ नाशुयित्रीबुलासु

स्वाशेमऽउगुचिनाममि ॥ अथोऽनुतम्ययक्ष्माणां पाकुरोरसि
नागनी ॥ ९७ ॥ त्वाङ्गन्धुर्वा ॥ त्वाङ्गन्धुर्वाऽअखनूस्त्वा
मिन्दृस्त्वाम्बृहस्पतिः ॥ त्वामोपधेसोमोराजाविद्वाज्य
दमादमुच्यत ॥ ९८ ॥ सहस्रमे ॥ सहस्रमेऽअरातीहसहस्र
पृतनायतः ॥ सहस्रसर्वपाप्मानुः सहमानास्योपधे ॥ ९९ ॥
दीर्घायुस्ते ॥ दीर्घायुस्तऽओपधेखनितायस्मै चत्वाखना
म्बृहम् ॥ अथोत्त्वन्दीर्घायुर्भुत्वाशतवल्शाविरोहतात

अत्र ककारसकारयोर्ध्वि ह्रितारम्भा स्वरभक्तिर्बोध्या ।

॥ १०० ॥ त्वमुत्तुमा । स्योपधेतवंबुक्षाऽउपस्तयः ॥ उप
स्तिरस्तुसोस्ममाकुँव्योऽअस्ममाँ२॥ऽअभिदासति ॥ १०१ ॥
[२७-६] मामा ॥ मामाहिःसीजनितायःपृथिव्यायोवा
दिवःसुत्त्यधम्मन्व्यानद् ॥ यश्चापश्चन्द्राःप्रथमोजुजानुक
स्ममैदेवायहविपाविधेम ॥ १०२ ॥ अुभ्यावर्त्तस्व । पृथि
वियुज्ञेनुपयसासुह ॥ वृषान्तेऽअग्निरिपितोऽअरोहत् ॥ १०३ ॥
अग्नेयत् ॥ अग्नेयत्तेशुक्कँव्यच्चन्द्रँव्यत्पुतँव्यच्चयुक्षियम् ॥

तद्देवेभ्योभरामसि ॥ १०४ ॥ इपमूर्जम् ॥ इपमूर्जंमुहमि
तऽआदमृतस्ययोनिंमहिपस्यधाराम् ॥ आमागोपुविशुत्वा
तनूपुजहामिसेदिमनिराममीवाम् ॥ १०५ ॥ अग्नेतव ॥
अग्नेतवश्रवोवयोमहिभ्राजन्तेऽअर्चयोविभावसो ॥ बृह
द्भानोशवंसाव्राजमुक्थयुन्दधासिदुशुपैकवे ॥ १०६ ॥
पावकवर्चाऽशुक्रवर्चाऽ ॥ पावकवर्चाऽशुक्रवर्चाऽअनूनवर्चाऽ
उदियर्पिभानुना ॥ पुत्रोमातरांविचरन्नुपावसिपूणक्षिरोदसीऽ

उभे ॥ १०७ ॥ ऊर्जोनपात् ॥ ऊर्जोनपाजातवेदहसुशु
 स्तिभिर्मन्दस्वधीतिभिर्हितः ॥ त्वेऽइपहसन्दधुर्भूरिवर्ष
 सश्चित्रोतयोवामजाताह ॥ १०८ ॥ दुरज्यन्नग्ने । प्रथय
 स्वजुन्तुभिरस्ममेरायोऽअमर्त्य ॥ सदर्शितस्यवपुपोद्विराज
 सिपूणक्षिसानुसिद्धतुम् ॥ १०९ ॥ इष्कुत्तारिमद्धुरस्य ॥
 इष्कुत्तारिमद्धुरस्यप्रचेतसुद्वयन्तुहाराधसोमुहः ॥ रातिवामस्य

१ निश्चयेन कर्तारम् निष्कर्तामिति भावे निशब्धो बहुलम् (सु. प. भा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन कविप्रकारमावस्थ लोके इष्कुत्तारम् ।

सुभगां म्मुहीमिपुन्दधांसिसानुसिद्धं रुयिम् ॥ ११० ॥ कृतावा
नम्महिपं । विश्वदर्शतमुग्निं सुम्नायं दधिरेपुरोजनां ॥ श्रुत्क
र्णं सुप्रथंस्तमन्त्वागिरादैद्युम्मानुपायुगा ॥ १११ ॥ आ
प्यायस्व ॥ आप्यायस्व समेतुते विश्वतः सोमवृष्णयम् ॥ भवा
वाजस्यमङ्गुथे ॥ ११२ ॥ सन्ते ॥ सन्तेपयोऽंसिसमुयन्तु
वाजाः संवृष्णयान्यभिमातिपाहः ॥ आप्यायमानोऽग्रम्

१ कृतावानम् । अत्र अक्षरम् = (शु. य. मा. १ अ. १८ सू.) इत्यनेन वकारे परे कृतशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः । २ मयन्मात्रस्य हन्ते
परम् । अत्र वावेस्य परे मय इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य स वावह्रस्वाकारस्य पापुषु च (शु. य. मा. १ अ. ११० सू.) इत्यनेन दीर्घे अयन्मात्रस्य । एषच
मवासापुर्विशोः अन्ताऽअव्ययः ।

तांयसोमद्विविश्रवां०स्युत्तुमानिधिष्व ॥ ११३ ॥ आप्याय
 स्व । मदिन्तमुसोमद्विश्रैभिरुदशुभिः ॥ भवानहसुप्रथस्त
 मुहसखांबुधे ॥ ११४ ॥ आते । ब्रुत्सोमनोयमत्परमाचि
 त्सुधस्त्थात् ॥ अग्नेत्त्वाङ्गामयागिरा ॥ ११५ ॥ तुभ्य
 न्ताः ॥ तुभ्यन्ताऽअङ्गिरस्तमुद्विश्रवाःसुक्षितयुहपृथक् ॥
 अग्नेकामाययेमिरे ॥ ११६ ॥ अग्निःप्रियेषु ॥ अग्निः

१ भवन इति पदम् । अथ ह्येतेषां हस्तकारस्य वः परे अथ च (मु. व. वा. १ म. १२१ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे कृते अथानः इति पदम् ।

प्रियेषु धाम सुकामो भूतस्युभयस्य ॥ सुम्राडेको बिराजति
॥ ११७ ॥ [१६-७] इति श्रीवाजमनेयसंहितायां द्वादशोऽ
ध्यायः ॥ १२ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥
मयि गृह्णामि पंचदश, ध्रुवास्येकादश, मधुवाताऽएकादश,
मम्यकृन्वन्ति नवे, मंमापड, पांत्वैका,ऽयं पुरः पंच, मप्ताष्टा पंचा
शत् [अनु. ७ मं. ५८ अ. १३] ॥ हरिः ॐ ॥ मयि
गृह्णामि ॥ मयि गृह्णाम्यग्नेऽअग्निर्गुयस्पोषाय गुप्त्रजा

स्त्वायंसुवीर्याय ॥ मामुदेवताः सचन्ताम् ॥ १ ॥ अपाम्पू
ष्टम् ॥ अपाम्पूष्टमसियोनिर्गमेः समुद्रमभितुः पिबन्मानम् ॥
वर्द्धमानोमुहो ॥ २ ॥ आचपुष्करेदिवोमात्रयाद्वरिम्णाप्प्रथस्य
॥ २ ॥ ब्रह्मयज्ञानम् ॥ ब्रह्मयज्ञानमप्रथमम्पुरस्ताद्विती
मृतः सुरुचोवैनऽआवह ॥ सबुध्याऽउपमाऽअस्यविष्टाः सत
श्चयोनिमसतश्चबिबः ॥ ३ ॥ हिरण्यगुर्भः समम् ॥ हिरण्य
गुर्भः समवर्त्तताग्नेभुतस्यजातः पतिरेकऽआसीत् ॥ सदाधार

पृथिवीन्ध्यामुतेमाङ्गस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ ४ ॥ इप्स
श्चैस्कन्द । पृथिवीमनुध्यामिमञ्जुयोनिमनुयश्चपूर्वः ॥ समा
नय्योनिमनुमञ्जरन्तन्द्रप्समञ्जुहोम्यनुसुप्तहोत्राः ॥ ५ ॥
नमोस्तु । सूर्येभ्यो ये केचपृथिवीमनु ॥ येऽनुन्तरिक्षे ये दि
वितेभ्यः सूर्येभ्यो नमः ॥ ६ ॥ याऽइषवः ॥ याऽइषवो
यातुधानानाँय्येवावनुस्पतीँ ॥ १ ॥ रनु ॥ येवावुटेपुशेरतेतेभ्यः
सूर्येभ्यो नमः ॥ ७ ॥ येवा ॥ येवामीरोचनेदिवो येवा

सूर्यस्यरुश्मिपु ॥ येषामुष्णसुसंदस्कृतन्तेऽभ्यःसुर्षेऽभ्यो न
मः ॥ ८ ॥ कृणुष्वपाजः ॥ कृणुष्वपाजुहप्रसितिन्नपृथ्वीं
य्याहिराजेवामवाँ २ ॥ ९ ॥ तृष्णीमनुप्रसितिन्द्रुणानो
स्तासिबिद्यरुक्षसुस्तपिष्ठै ॥ ९ ॥ तवऽभ्रमासः ॥ तवऽभ्र
मासऽआशुयापंतुन्त्यनुस्पृशधृषताशोशुचान ॥ तपूँष्य

१ सवस्कृतम् अत्र सदीर्घोर्नमस्कृतगिता पठेत् (सु. य. प्रा. ३ अ. ३४ सू.) इत्यनेन यथासंख्यं सवः जीः ममः एतेषां विसर्गोपसर्गविधिनः सत्य
अमेव कर्तुं विद्या.पयः एतेषु षडेषु परेषु प्रकारः । एवं धकारे कृते ऋषाण्यन्ताभ्यश्च स्पर्शः (सु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्विवेगे षोड
शवर्ग (सु. य. प्रा. ४ अ. ११३ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्विवर्गविधेः ।

ग्ने जुह्वापतु ज्ञानसन्दिगतो ब्रिसृजु ब्रिष्वगुल्काः ॥ १० ॥ प्रति
स्पर्शः ॥ प्रतिस्पर्शो ब्रिसृजु तूष्णीतमो भवा पायुर्विशोऽअ
स्याऽअदध ॥ योनोदरेऽअघशंसो योऽअन्त्यग्ने मा किं
ध्यथिरादधर्पीत् ॥ ११ ॥ उदग्ने । तिष्ठु प्रत्यातनुष्वन्य
मित्राँ २ ॥ ॥ ओषतात्तिग्महेते ॥ योनोऽअरातिंसमिधानच
क्नेनीचातन्ध्वक्षयतु सन्नशुष्कम् ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वो भव ॥ ऊर्ध्वो भव
प्रतिविद्याद्युस्ममदुविष्कृणुष्वदैध्यान्यग्ने ॥ अवस्थिरा

१ माकिं । अथ इत्यादिर्माकिं (इ. व. ३. ३. ३० इ.) इत्यनेन विमर्शज सन्न कथं दितं कथम् ।

तनुहियातुजूनांश्रामिमजामिम्प्रमृणीहिशत्रून् ॥ अग्नेष्टु
तेजसासादयामि ॥ १३ ॥ अग्निर्मूर्द्धा । दिवश्कुकुत्पतिः
पृथिव्याऽअयम् ॥ अपांरेतांसिजिह्वति ॥ इन्द्रस्यत्त्वौज
सासादयामि ॥ १४ ॥ भुवोयज्ञस्य ॥ भुवोयज्ञस्यरजसश्चने
तायत्रानियुद्धिः सचसेशिवाभिः ॥ दिविमूर्द्धानन्दधिपेस्वर्पा
जिह्वामग्नेचकूपेहव्युवाहम् ॥ १५ ॥ [१५-१] ध्रुवासि ।
धरुणास्तृताविश्वकर्मणा ॥ मात्त्वांसमुद्रऽउद्धधीन्मासुप

ण्णोद्यथमानापृथिवीन्दृढह ॥ १६ ॥ प्रजापतिष्ठा । साद
यत्त्वपाम्पृष्टेसमुद्रस्येमन् ॥ द्यचस्वतीम्प्रथस्वतीम्प्रथस्वपृथि
द्यसि ॥ १७ ॥ भूरसि ॥ भूरसिभूमिरस्यदितिरसिद्विष्वधाया
द्विष्वस्यभुवनस्यधुत्री ॥ पृथिवीन्द्यच्छपृथिवीन्दृढहपृथिवी
म्माहिंसीह ॥ १८ ॥ द्विष्वस्मैप्राणाय ॥ द्विष्वस्मैप्रा
णायपानायद्यानायौदानायप्रतिष्ठायैचुरित्राय ॥ अग्निष्ठा

१ प्रजापतिष्ठा । सकारपरे च (सु व दा इ न ऋ ए) इत्यनेन लकारे चो वकारेकाधराचलीकाक्षरे इत्यनेन विसर्गवीचसकारस्य लपत्य
अत्र प्रजापतिषब्दं पाञ्चालोः पठितव्यम् सप्त वकारे इत्ये द्विष्वे कपद् ।

भिपांतुमुह्यास्वस्त्याच्छुर्दिपाशन्तमेनतयादिवतयाङ्गिरस्वहु
 वासीद ॥ १९ ॥ काण्डात्काण्डात्प्ररोहन्ती ॥ काण्डा
 त्काण्डात्प्ररोहन्तीपरुपहंपरुपस्परि ॥ एवानोदूर्ध्वेऽप्रतनुसु
 हस्रेणशुतेनच ॥ २० ॥ याशुतेन । प्रतनोपिसुहस्रेणाविरो
 हसि ॥ तस्यास्तेदेवीष्टुकेबिधेमहविषाब्रुयम् ॥ २१ ॥ यास्ते ॥
 यास्तेऽअग्नेसूव्यैरुचोदिवमातुन्वन्तिरहिष्मभिः ॥ ताभि

१ परपः पञ्चमपरि । अत्र समानपदे च (यु. व. शा. ३ अ. १० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते न पठनः परुषि (यु. व. शा. ३ अ. ३० सू.) इत्यनेन
 परुषि परे पूर्वपरुषशब्दपरित्यज्यते न सकारो निमित्त्यते । अतो न सकारः किन्तु विग्रह एव

नोऽअद्यसर्वाभीरुचेजनायनस्कृधि ॥ २२ ॥ यावः ॥ या
वोदेवाःसूर्येरुचोगोष्वश्वेषुयारुचः ॥ इन्द्राग्नीताभिःस
र्वाभीरुचन्नोधत्तबृहस्पते ॥ २३ ॥ विराड्ज्योतिः ॥ वि
राड्ज्योतिरधारयत्स्वराड्ज्योतिरधारयत् ॥ प्रजापतिश्चासा
दयतुपृष्टेपृथिव्याज्योतिष्मतीम् ॥ विश्वस्मैप्राणायाना
यद्यानायुर्विश्वज्योतिर्यच्छ ॥ अग्निष्टेधिपतिस्तयादेवत

१ अग्निष्टे । अग्निके इति पठ्यते । अथ वायुरग्निष्टेरेकाग्रते (शु. य. मा. ३ अ. १४ सू.) इत्यनेन एकाग्रते ते पदे पदे अग्निसम्पत्तिस्तत्तत्
पदे पदे अग्निष्टेरेकाग्रते इति (शु. य. मा. ४ अ. १-२ सू.) इत्यनेन इति द्वित्वम् ।

याङ्गिरस्वद्भुवासीद ॥ २४ ॥ मधुश्च ॥ मधुश्चुमाध्वश्चुद्वासं
 न्तिकावृतूऽअग्नेरन्तर्हृष्टेपोसिकल्पेत्तान्द्यावापृथिवीकल्पं
 न्तामापुऽओषधयुऽकल्पन्तामुग्नयुऽ पृथङ्ममज्ज्यैष्ठ्यायुस
 व्रताः ॥ येऽअग्नयुऽसमंनसोन्तराद्यावापृथिवीऽदुमे ॥ वासं
 न्तिकावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसंविशन्तु
 तयादेवतयाङ्गिरस्वद्भुवेसीदतम् ॥ २५ ॥ अपाढासि ॥ अपा

। अभिसंविशन्तु । अत्र भाषिणः सः यं गमानपदं (सु. य. प्रा. ३ अ. ५३ सू.) अनेन मातृत्वं वक्तव्यं अनुसन्ततोऽनुदत्तस्वमितुतत्वं सुसंविदाय-
 सुमन्तमभिसत्त्वाऽभिसंविशन्तु* (सु. अ. प्रा. ३ अ. ५२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे वत्साभावः

ढासिसहमानासहस्रारातीहसहस्वपृतनायुतः ॥ सहस्रंवीर्या
सिसामाजिह्व ॥ २६ ॥ [११-२] मधुवाताह ॥ मधुवाताऽक्र
तायुतेमधुक्क्षरन्तिसिन्धवह ॥ माद्धीर्नहसुन्त्वोपधीह ॥ २७ ॥
मधुनक्तम् ॥ मधुनक्तमुतोपसोमधुमुत्पात्तिवहुरजः ॥ म
धुर्धोरस्तुनहपिता ॥ २८ ॥ मधुमान्नह ॥ मधुमान्नोबनस्पति
र्मधुमाँर ॥ २९ ॥ अस्तुसूर्यः ॥ माद्ध्वीर्गावोभवन्तुनह ॥ २९ ॥
अपाङ्गम्भन् ॥ अपाङ्गम्भन्त्सीदुमात्त्वासूर्योभिताप्सुहिमा

शिवेश्वानुरः ॥ अच्छिन्नपत्राहंप्रजाऽअनुवीक्षुम्वानुत्वादि
व्यावृष्टिः सचताम् ॥ ३० ॥ त्रीन्त्समुद्रान् ॥ त्रीन्त्समुद्रा
न्त्समं सृपत्स्वर्गानुपाम्पतिर्वृषभऽदृष्टकानाम् ॥ पुरीपुं ब्रसानं
सुकृतस्य लोके तत्र गच्छत्यत्र पूर्वपरेताः ॥ ३१ ॥ मुहीद्योः ।
पृथिवीचनऽदुर्मय्युल्लसिमिव क्षताम् ॥ पिपूतान्नोभरीमभिः
॥ ३२ ॥ विष्णोः कर्माणि । पश्यत्यतो ब्रूतानि पस्पशे ॥
इन्द्रस्य युज्युः सर्वा ॥ ३३ ॥ ध्रुवासि । ध्रुणे तो जज्ञे प्रथम

मेढ्रभ्यो योनिर्द्भ्योऽअधिजातवेदाः ॥ सगायुभ्यात्रिष्टुभानुष्टु
भाचदेवेभ्यो ह्य्यं ब्रह्म तु प्रजानन् ॥ ३४ ॥ इषेराये । रम
स्वसहसेद्युम्नऽउज्जंऽअपत्त्याय ॥ सुम्नाडसिस्वराडसिसार
स्वतौत्त्वोत्सौप्पावताम् ॥ ३५ ॥ अग्नेयुक्क्ष्व ॥ अग्नेयुक्क्ष्वाहि
येतवाश्वा सो देवसाधवः ॥ अरुं ब्रह्मन्ति मुन्यवे ॥ ३६ ॥
युक्क्ष्वाहि । देवहूतमाँ २ ॥ अश्वौँ २ ॥ अग्नेरुथीरिँव ॥ निहोता
पुर्ध्यः सदः ॥ ३७ ॥ [११-३] सुम्यक्स्त्रवन्ति । सुरितो

नधेनाऽअन्तर्हृदामनसापुयमानाः ॥ घृतस्यधाराऽअभिचाक
 शीमिहिरुण्ययोर्वेतसोमर्द्धोऽअग्नेः ॥ ३८ ॥ रुचेत्त्वा ।
 रुचेत्त्वाभासेत्त्वाज्योतिषेत्त्वा ॥ अभूदिदंविश्वस्यभुवनस्य
 ब्राजिनमुग्नेर्विश्वानुरस्यच ॥ ३९ ॥ अग्निज्योतिषा ॥
 अग्निज्योतिषाज्योतिष्मन्माध्रुक्मोर्वर्चसावर्चस्वान् ॥ सहस्र
 दाऽअंसिसहस्रायत्त्वा ॥ ४० ॥ आदित्यज्जन्मम् ॥ आदित्य

१ यत्र रक्तपदस्य हृकारमेव च स्पर्शवर्णस्य द्वित्वं तत्र ऊष्मास्तस्याग्नेश्च स्यात् (ह्रु य प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन शेषम् । अत्र परं तु
 रेणहकाराम्बाम् इत्यनेन विधीयमानस्य द्वित्वस्यापवादभूतत्वात् । यथा संवर्धसा । गन्धर्मम् । पारिधवम् । अधुर्मिन्नम् । अग्निज्योतिषा ।

शु. व.
संहि.

॥१३२॥

ङ्गर्भुम्पयसासमङ्गिसुहस्रस्यप्रतिमांविश्वरूपम् ॥ परिवृद्धि
हरसामाभिर्मंस्थाःशुतायुपङ्कणुहिचीयमानः ॥४१॥ द्वाते
स्यजुतिं । बरुणस्यनाभिर्मञ्जुज्ञानैःसरिरस्युमद्ध्ये ॥ शिशु
नुदीनौऽहरिमद्विबुद्धमग्नेमाहिःसीःपरमेष्ठ्योमन् ॥४२॥
अजस्रमिन्दुम् ॥ अजस्रमिन्दुमरुपम्भुरण्युमग्निमीडे

१ मन्त्रः । अत्र संयोगाद्यो यो भवेत् (या सि) यत्र संयोगाद्योऽनुस्वारो मात्रिको द्विमात्रिको वा वर्णो भवेत्तत्र कथयन्त्यत्र संयोगाद्य
नञ्पिप्वा इत्यत्र बोध्यः । संयोगात्पूर्वं संयोगपूर्वः इति मन्त्राय । अत्र नानुस्वार (शु. व. प्र. ३ अ. १-९ सू.) लिङ्गम् २ वर्णो नु मात्रिक
पूर्वं अनुस्वारो द्विमात्रिकः । (या सि) मात्रिकः (इत्यवर्णपूर्व) अनुस्वारे सो द्विमात्रिको द्वेष्टो बोध्यः उक्तार्थोपपन्नः । अत्र अनुस्वारो एवपूर्वोऽव्ययमात्रा
पूर्वो वाच्यमर्त्तः (शु. व. प्र. ४ अ. १२६ सू.) प्रमाणम् । ३ द्विमात्रिकं मात्रिकं स्वादिनि (या सि) । अत्रानुस्वारोऽव्ययमात्रा
मात्रिकोऽ (इत्यः ० इत्याकारक) अनुस्वारो विधयो इत्याकारोपपन्नः । अत्र वीर्षाद्वर्त्तमात्रा पूर्वो वाच्यः (शु. व. प्र. ४ अ. १२६ सू.) लिङ्गम् ।

३४६

पू. अ.

॥ १३ ॥

॥१३२॥

पूर्वचित्तिन्नमोभिः ॥ सपर्वभिर्ऋतुशतकल्पमानोगाम्माहिः
 सौरदिति विराजम् ॥ ४३ ॥ ब्रह्मन्त्रिन्त्वष्टुः ॥ ब्रह्मन्त्रिन्त्व
 ष्टुर्ब्रह्मणस्य नाभिर्मविज्ञानात्तरजसुः परस्मात् ॥ मुही
 साहस्रीमसुरस्य मायामग्नेमाहिः सीः परमेष्ठ्योमन् ॥ ४४ ॥
 योऽअग्निः ॥ योऽअग्निर्गग्नेरद्य जायतु शोकात्तृथिद्याऽउत
 वादिवस्परि ॥ येन प्रजाविश्वकर्मजुजानुतमग्नेहेडुः परि
 तेष्टुणक्तु ॥ ४५ ॥ चित्रन्देवानां ॥ चित्रन्देवानामुदङ्गाद

नीकञ्चकक्षुर्मिमुत्रस्यद्वरुणस्याग्नेः ॥ आप्माद्यावापृथिवीऽअन्त
रेकक्षुदसूर्यऽआत्कमाजगंतस्तुस्तथुपंश्च ॥ ४६ ॥ [९-४]
इमम्मा । हिंसीर्हिपादंस्पशुःसहस्राकक्षोमेधायचीयमानः ॥
मयुस्पशुस्मेधमग्नेजुपस्वतेनचिह्नानस्तुह्योनिपीद ॥ मयु
न्तेशुगृच्छतुयन्दिहृष्मस्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ४७ ॥ इमम्मा ।
हिंसीरेकशफस्पशुङ्कनिक्रदंवाजिनंवाजिनेषु ॥ गौरमारु

१ यत्र स्वरापरस्य संयोगलाघादस्य हिंसी इत्यन्ते तत्र स्वरासंयोगादिर्दिश्यते सर्वेषु (अ य मा ङ म ण्ड म्) इत्यनेन शेषम् । चिह्नानः । संस्प-
त्यमानः । जनिषन् । वरुणस्याग्नेः परब्रह्म सेशोरा सज्जारायऽवगालम्बदस्यसूर्योऽप्यवर्णानां न चेदं तत्र तु हित्वाभाय एव यथा इमम्मा । गौरन्ते

ण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्तुज्योनिपीद ॥ गौरन्तेशुर्ग
 च्छतुयन्दिहृप्मस्तन्तेशुर्गच्छतु ॥ ४८ ॥ इमदसाहुस्त्रम् ॥
 इमदसाहुस्त्रदशुतधारमुत्संध्युच्यमानदसरिरस्यमद्ध्ये ॥
 घृतन्दुहानामदितिअनायाग्मेमाहिदसीदपरमेध्योमन् ॥ गुव
 यमारण्यमनुतेदिशामितेनचिन्वानस्तुज्योनिपीद ॥ गुवय
 न्तेशुर्गच्छतुयन्दिहृप्मस्तन्तेशुर्गच्छतु ॥ ४९ ॥ इममूर्ण्णा
 युं । वरुणस्यनाभिन्त्वचम्पशुनान्दिहृपदाञ्चतुप्पदाम् ॥ त्वष्टुः

प्रजानाम्प्रथमञ्जुनित्रमग्नेमाहिँसीहपरमेध्योमन् ॥ उष्ट्रं
मारुण्यमनुतेदिशामितेनचिह्नवानस्तुह्नोनिपीद ॥ उष्ट्रन्ते
शुगृच्छतुयन्दिह्ममस्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ५० ॥ अजोहि ॥ अजो
ह्यग्नेरजनिष्टशोकात्सोऽपश्यज्जनितारुमग्ने ॥ तेनदेवादेव
तामग्रमायुस्तेनरोहमायुनुपमेद्यासह ॥ शुरुभमारुण्यमनुते
दिशामितेनचिह्नवानस्तुह्नोनिपीद ॥ शुरुभन्तेशुगृच्छतुय
न्दिह्ममस्तन्तेशुगृच्छतु ॥ ५१ ॥ त्वँर्याविष्ट । दाशुषानूँः

पाहिशृणुधीगिरः ॥ रक्शातोकमुतत्कमना ॥ ५२ ॥ [६-५]
 उपान्त्वा ॥ उपान्त्वेमन्त्सादयाम्म्युपान्त्वोद्भान्त्सादयाम्म्यु
 पान्त्वाभस्मन्त्सादयाम्म्युपान्त्वाज्योतिपिसादयाम्म्युपा
 न्त्वार्येनेसादयाम्म्युर्णवेत्त्वासदनेसादयामिसमूहेत्त्वासदने
 सादयामिसरिरेत्त्वासदनेसादयाम्म्युपान्त्वाक्शर्येसादयाम्म्यु
 पान्त्वासधिपिसादयाम्म्युपान्त्वासदनेसादयाम्म्युपान्त्वासुध
 स्तथेसादयाम्म्युपान्त्वायोनौसादयाम्म्युपान्त्वापुरीपिसादया

१ गुमनि इति चयम् । निजन्तो बहुलम् (शु. प. भा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन कश्चिन्नकारवदित्कारस्यापि लोपः पृथे कोपे गुमन्तं स्यात् ।

मम्युपान्त्वापाथसिसादयामिगायत्रेणत्वाच्छन्दसासादयामि
त्रेष्टुभेनत्वाच्छन्दसामादयामिजागतेनत्वाच्छन्दसासादया
मम्यानुष्टुभेनत्वाच्छन्दसासादयामिपाङ्केनत्वाच्छन्दसासाद
यामि ॥ ५३ ॥ [१-६] अयम्पुरः ॥ अयम्पुगेभुवस्तस्य
प्राणोभौवायुनोब्रह्मसुन्तः प्राणायुनोगायत्रीब्राह्मसुन्तीगायत्र्यै
गायत्रज्ञायत्रादुपांशुरुपांशोस्त्रिवृत्रिवृतोरथन्तरंब्रह्मसिष्टः
ऋषिः प्रजापतिर्गृहीतयात्त्वयाप्राणहृत्क्षामिप्रजाव्ययः

॥ ५४ ॥ अयन्दक्षिणा । विश्वकर्मतस्य मनो वै विश्वकर्मण हु
 म्मोमानुसन्निपुव्यैस्मीत्रिपुमः स्वारं स्वारादन्तय्यामोन्त
 य्यामार्षद्वदुशः पञ्चदुशादृह हुरद्वां जुऽकपिः प्रजापतिगृही
 तयात्त्वयामनोगृह्णामि प्रजाव्ययः ॥ ५५ ॥ अयम्पुश्चात् ॥
 अयम्पुश्चाद्विश्वव्यं चास्तस्य चक्षुर्वै विश्वव्यं च संवृषांश्चाक्षु
 ण्यो जगती वृषी जगत्याऽकवसं मृक् स माच्छुक्रः शुक्रास्संस्त
 दुशः संप्तदुशाद्वै रूपञ्जुमदग्निर्कपिः प्रजापतिगृहीतयात्त्वया

णवत्रयस्त्रिदशौत्रिणवत्रयस्त्रिदशाब्भ्यांॐशाङ्करैवृतेद्विश्वक
 र्म्मऽक्रपिः प्रजापतिगृहीतयात्त्वयावाचं हृत्त्वामिप्रजाब्भ्यो
 लोकन्ताऽइन्द्रम् ॥ ५८ ॥ [५-७] इति श्रीवाजसनेयसंहि
 तायां त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥
 अनुवाकसूत्रम् ॥ ध्रुवक्षितिर्षट्, सजूर्ऋतुभिर्द्विका, मूर्द्धा द्वयो
 द्विका, इन्द्राग्नीऽअव्यथमानाॐषडा, युर्मेषडा, शुस्त्रिवृदेका,

१ अष्टावः १२-लोकेष्टुणः १ ताऽअंकाः २ । इन्द्राग्निः ३ ॥ इति प्रतीकानि ॥

५४

५५

५६

मेर्भागोसिचतुष्कै, कयाचतुष्का, एवेकत्रिंशत् [अ. १४
मं. ३१ अनु. ८] ॥ हरिः ॐ ॥ ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिः ॥
ध्रुवक्षितिर्ध्रुवयोनिर्ध्रुवासिर्ध्रुवय्योनिमासीदसाधुया ॥ उक्ख्य
स्यकेतुम्प्रथमञ्जुषाणाश्विनांक्षुर्यसादयतामिहत्वा ॥ १ ॥
कुलायिनीघृतवती ॥ कुलायिनीघृतवतीपुरान्धिहस्योनेसीदुस
दनेष्टथिच्छा ॥ अभित्त्वारुद्रावसवोगृणन्तिवृमाब्रह्मपीपि

१ ध्रुवयानि ॥ अत्र समानपदे कचरेभ्यः सारण्यवृत्तपदं (उ. व. भा. ३ अ. १२ सू.) इत्यनेन कचपात्तौ इत्यासी विप्रभातो- (व. सु. भा. ३ अ. १३ सू.) इत्यनेन कचनिषेधः ।

हि सौभगायाश्चिनाद्धूर्यसादयतामिहत्त्वा ॥ २ ॥ स्वैर्दक्षैः ॥
 स्वैर्दक्षैर्दक्षपितेहसीददेवानां ॐ सुम्नेवृहतेरणाय ॥ पितेवैधि
 सुनवऽआसुशेवास्वावेशातुवांसर्विशस्वाश्चिनाद्धूर्यसादयता
 मिहत्त्वा ॥ ३ ॥ पृथिव्याऽपुरीपम् ॥ पृथिव्याऽपुरीपस्य
 प्सोनामुतान्त्वाविश्वेऽअभिगृणन्तुदेवाः ॥ स्तोमं पृष्ट्वा घृतव
 तीहसीदप्प्रजावदुस्मभेद्रविणायजस्वाश्चिनाद्धूर्यसादयतामि
 हत्त्वा ॥ ४ ॥ अदित्यास्त्वा । पृष्ट्वेसादयाम्युन्तारिक्क्षस्यधुत्री

विष्टम्भनीन्दिशामधिपत्नीम्भुवनानाम् ॥ कुर्मिर्द्विप्सोऽ
अपामंसिद्विष्वक्कर्मातुऽकपिरुश्विना दुर्यसादयतामिहत्वा
॥ ५ ॥ शुक्रश्च ॥ शुक्रश्चुचिश्चुग्रेष्मावृतूऽअग्नेरन्तर्हश्चलेषो
सिकल्पेतान्द्यावाप्रथिवीकल्पन्तामापुऽओषधयुऽकल्पन्ता
सुग्नयुऽपृथुद्ममुज्ज्यैष्ठ्यायुसव्रताः ॥ येऽअग्नयुऽसमनसो
न्तराद्यावाप्रथिवीऽइमे ॥ ग्रैष्मावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्र
मिवदेवाऽअभिसंविशन्तुतयादेवतयाद्भिरस्वद्भुवेसीदतम् ॥ ६ ॥

[६-१]सजूर्कृतुभिः।सजूर्विधाभिःसजूर्देवैःसजूर्देवैर्व्योनाधै
रग्नयेत्त्वावैश्वानुरायाश्विनाद्धय्युसादयतामिहत्त्वासजूर्कृतु
भिःसजूर्विधाभिःसजूर्बसुभिःसजूर्देवैर्व्योनाधैरग्नयेत्त्वावै
श्वानुरायाश्विनाद्धय्युसादयतामिहत्त्वासजूर्कृतुभिःसजूर्वि
धाभिःसजूर्देवैःसजूर्देवैर्व्योनाधैरग्नयेत्त्वावैश्वानुरायाश्वि
नाद्धय्युसादयतामिहत्त्वासजूर्कृतुभिःसजूर्विधाभिःसजूर्
दित्यैःसजूर्देवैर्व्योनाधैरग्नयेत्त्वावैश्वानुरायाश्विनाद्धय्युसा

दयतामिहत्त्वांसुजूर्कतुभिः सुजूर्विधाभिः सुजूर्विश्वैर्देवैः सु
जूर्देवैर्व्योनाधैरग्नेयैश्चानुरायाश्विनाक्षुर्व्यसादयतामि
हत्त्वा ॥ ७ ॥ प्राणम्मै । पाह्यपानम्मै पाहिद्यानम्मै पाहिचक्षु
र्ममऽनुर्ध्याविभाहि श्रोत्रम्मै श्लोकय ॥ अपश्पिन्वौ पंधीर्जिह्व
हिपादवचतुष्पात्पाहिदिवो बृष्टिमेरय ॥ ८ ॥ [२-२] मुद्धा
वयः । प्रजापतिश्छन्दः क्षत्रं वयोमयन्दुच्छन्दो विष्टुम्भो
वयोधिपतिश्छन्दो विश्वकर्मावयः परमेष्ठीच्छन्दो वस्तो

वयो॥ विवलञ्छन्दो॥ वृष्णिर्बयो॥ विशालञ्छन्दुः॥ पुरुषो वयस्तु
 न्द्रञ्छन्दो॥ व्याघ्रो वयोना॥ धृष्टञ्छन्दः॥ सिंहो वयश्छदिश्छ
 न्दः॥ पट्टवा॥ वयो॥ बृहती च्छन्दः॥ उक्क्षा वयः॥ ककुप्छन्दः॥ क्रपुभो
 वयः॥ सुतो बृहती च्छन्दो॥ नृङ्गा वयः॥ ॥ ९ ॥ अनुङ्गा वयः॥ । पङ्क्ति
 श्छन्दो॥ धेनुर्बयो॥ जगती च्छन्दुः॥ ह्यविर्बयो॥ सिद्धुप्छन्दो॥ दित्य
 वा॥ वयो॥ विराड्छन्दुः॥ पञ्चा॥ विर्बयो॥ गायत्री च्छन्दः॥ सिवत्सो वयः॥ उ
 ष्णिक्छन्दः॥ रतुर्बयो॥ वा॥ नृङ्गा वयो॥ लोकेन्ता॥ इन्द्रम् ॥ १० ॥

१ अथवा १२ त कृष्ण १ ताडमन्त्र २ । इन्द्राय ३ ॥ इति प्रजापति ॥

[२-३] इन्द्राग्नीऽअव्ययथमानाम् ॥ इन्द्राग्नीऽअव्यय
थमानामिष्टकान्दृढहर्तय्युवम् ॥ पृष्ठेनुद्यावापृथिवीऽअन्त
रिक्क्षञ्चुविबाधसे ॥ ११ ॥ विश्वकर्मस्त्वा । सादयत्त्वन्त
रिक्क्षस्यपृष्ठेव्यचस्वतीम्प्रथस्वतीमुन्तरिक्क्षँय्यच्छान्तरिक्क्ष
न्दृढहान्तरिक्क्षुम्माहिँसीँ ॥ विश्वस्मैप्राणायानाय
व्यानायोदानायप्रतिष्ठायैचरित्राय ॥ वायुष्ट्वाभिपातुमुह्यास्व
स्त्याच्छुर्दिपाशन्तमेनुतयादेवतयाङ्गिरस्वहुवासीद ॥ १२ ॥

शतम् ॥ ७०० ॥ राह्यसि ॥ राह्यसिप्पाचीदिग्विराडसि
 दक्षिणदिक्सुम्प्राडसिप्रतीचीदिक्सुराडसुदीचीदिगधिप
 त्मयसिबृहतीदिक् ॥ १३ ॥ विश्वकर्मत्वा । सादयत्त्वं
 न्तरिक्षस्यपृष्ठेज्योतिष्मतीम् ॥ विश्वंस्मैप्राणायापानाय
 ध्यानायविश्वंज्योतिर्व्यच्छ ॥ वायुष्टेधिपतिस्तथादेवतया
 क्षिरस्वद्भुवासीद ॥ १४ ॥ नभश्च । नभस्यश्चवार्षिकावुत्तूऽ

१ वायुष्टे । अत्र वायुस्म इति पदम् "वायुरक्षिराण्येकाक्षरे" (शु. व. प्रा. ३ अ. ५३ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे पदे पदे वायुः अक्षिः अग्नेः एतेषां
 विसर्गस्य पदं भवति ततः प्राक् उक्तान्तस्थाग्यश्च स्पर्शः (शु. व. प्रा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वे रूपम् ।

शु. य
संहि.

॥ १४१ ॥

अग्नेरन्तःश्लेषोसिकल्पेतान्द्यावापृथिवीकल्पन्तामापऽओ
पधयःकल्पन्तामुग्नयःपृथुहूममुज्ज्यैष्ठ्यायुसब्रताः ॥ येऽ
अग्नयःसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽहमे ॥ द्वापिकावतूऽअं
भिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसंविशन्तुतयादेवतयाङ्गि
रस्वह्रुवेसीदतम् ॥ १५ ॥ इपश्च ॥ इपश्चोर्जश्चशारदा
वतूऽअग्नेरन्तःश्लेषोसिकल्पेतान्द्यावापृथिवीकल्पन्तामा
पऽओपधयःकल्पन्तामुग्नयःपृथुहूममुज्ज्यैष्ठ्यायुसब्रताः ॥

३६४

पू. म.

॥ १४ ॥

॥ १४१ ॥

येऽअग्नयुहसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽइमे ॥ शारदावृतूऽ
 अभिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसंविशन्तुतयादेवतया
 जिरस्वहुवेसीदतम् ॥ १६ ॥ [६-३] आयुर्मम । पाहिष्वा
 णम्मपाह्यपानम्मपाहिष्यानम्मपाहिचक्षुम्मपाहि श्रोत्रम्म
 पाहिवाचम्मपिन्वमनोमेजिन्वात्कमानम्मपाहिज्योतिर्ममय
 च्छ ॥ १७ ॥ माच्छन्दः । प्रमाच्छन्दः प्रतिमाच्छन्दोऽअस्त्री
 वयुश्छन्दः पुङ्क्तिश्छन्दऽउष्णिक्छन्दो बृहतीच्छन्दो नूहु

१ अत्र "अस्त्रीवच्छन्दः" इत्यत्र "वच्छन्दोः शब्द" इत्यनेन वकारोत्तरपठितो विसर्जनीयश्च वकारः ।

पृच्छन्दो विराट्छन्दो गायत्रीछन्दस्त्रिष्टुप्छन्दोजगतीछन्दः
॥ १८ ॥ पृथिवीछन्दः ॥ पृथिवीछन्दोन्तरिक्षञ्छन्दो
द्यौश्छन्दोऽसमाश्छन्दोनक्षत्राणिछन्दोवाक्छन्दोमनु
श्छन्दः कृपिश्छन्दोहिरण्यञ्छन्दोगौश्छन्दोजाछन्दो
श्चछन्दः ॥ १९ ॥ अग्निर्देवता ॥ अग्निर्देवतावातो देव
तासूर्यो देवता चन्द्रमा देवता वसवो देवता रुद्रा देवता दित्या देव
ता मरुतो देवता विश्वे देवा देवता बृहस्पतिर्देवतेन्द्रो देवता वरुणो

देवता ॥ २० ॥ मुद्धासि ॥ मुद्धासिराङ्घ्रुवासिध्रुणाधुर्भ्यसि
 धरणी ॥ आयुपेत्त्वावर्चसेत्त्वाकुण्ड्यैत्त्वाक्षेमायत्त्वा ॥ २१ ॥
 यन्त्रीराट् ॥ यन्त्रीराङ्घ्र्यस्यसियमनीङ्घ्रुवासिधरित्री ॥ इपेत्त्वो
 ज्जेत्त्वारस्यैत्त्वापोपायत्त्वालोकन्ताऽइन्द्रम् ॥ २२ ॥ [६-५]
 आशुस्त्रिवृत् ॥ आशुस्त्रिवृद्भान्तःपञ्चदशोऽध्यामासप्तदशोध्रु
 णाऽएकविंशःपतूर्तिरष्टादशस्तपोनवदशोऽभीवृत्तःसंविंशो

१ जम्बाय १२ लोकेष्टम्. ५४ १ ताऽज्जम् ५५ २ । इति विधा. ३ ५६ ॥ इति प्रतीकानि ॥ २ जमीनसः । अत्र "जम्बरस्मिन्मनुमतिश्चमुत्-
 तमि इत्यस्य हस्तकारस्य द्योतकम् ।

वचोद्वाविहशःसुम्भरणस्त्रयोविहशोयोनिश्चतुर्विहशोगर्भाः
पञ्चविहशऽओजस्त्रिणवःऋतुरेकत्रिहशःप्रतिष्ठात्रयस्त्रिहशो
ब्रह्मस्यविष्टपञ्चतुस्त्रिहशोनाकःपद्मिहशोविवर्त्तोष्टाचत्वारिह
शोधुर्ब्रह्मन्तुष्टोमः ॥ २३ ॥ [१-६] अग्नेर्भागः ॥ अग्नेर्भा
गोसिद्धीकक्षायाम्आधिपत्यम्ब्रह्मस्पृतस्त्रिष्टुतोमऽइन्द्रस्यभा

१ ब्रह्म । अत्र अक्षरसंयोगाद्विहश्यते सर्वत्र (शु. व. मा. ४ अ. १-४ सू.) इत्यनेन द्विवचः । न तत्र भकारोत्तरवर्तिनो नकारस्य स्वर्गोत्तरवर्तिनो नकारस्य चातुसमे (शु. व. मा. ४ अ. ११५ सू.) इत्यनेन निषेधः । तस्मात्तुसमे एक स्वर्गस्य वर्णपरे निषेधश्च । अत्र तु अनुनासिकाश्रितमाः (व. मा. १ अ. ८१ सू.) इत्यनेन वर्गोत्तरा इत्यनेनमाः (वर्गोत्तरसंज्ञकाः) अनुनासिका नवन्ति । इति अकारोत्तरवर्तिनो नकारस्य वर्गोत्तरमाऽवर्तितिकेतुः नवपरेषु स्वर्गविषयेषु द्विवचनिषेधो बोध्यः । एवं तत्रात्यन्तेषु दोषश्च ।

गोसिद्धिष्णोराधिपत्त्यङ्गत्र७ंस्पृतम्पञ्चदुशस्तोमोनृचक्ष
 साम्भागोसिधातुराधिपत्त्यङ्गनित्र७ंस्पृतं सप्तदुशस्तोमो
 मित्रस्यभागोसिद्धरुणस्याधिपत्त्यन्दिबोवृद्धिर्वातंस्पृतऽएक
 विंशस्तोमोवसूनाम्भागः ॥ २४ ॥ वसूनाम्भागः ॥ वसू
 नाम्भागोसिरुद्राणामाधिपत्त्यङ्गत्रुत्पात्स्पृतञ्चतुर्विंशस्तो
 मंऽआदित्यानाम्भागोसिमरुतामाधिपत्त्यङ्गवर्मास्पृताःपञ्च
 विंशस्तोमोदित्यैभागोसिपुष्पणऽआधिपत्त्यमोजस्पृतत्रि

णुवस्तोमो देवस्य सवितुर्भागो सिवृहस्पतेराधिपत्त्यं समी
चीर्दिशं स्पृताश्चतुष्टोमस्तोमो यवानाम्भागः ॥ २५ ॥ यवा
नाम्भागः ॥ यवानाम्भागोस्य यवानामाधिपत्त्यं प्रजास्पृता
श्चतुश्चत्वारिदशस्तोमऽक्रभूणाम्भागो सिविश्वेयान् देवानामा
धिपत्त्यं भूतानां स्पृतत्रयस्त्रिदशस्तोमः सहश्च ॥ २६ ॥ सह
श्च । सहस्यश्च हैमन्तिकावृतूऽअग्नेरन्तःश्लेषोसि कल्पेता नद्या
वापृथिवी कल्पन्तामापऽओषधयः कल्पन्तामग्नेयः पृथङ्म

मुज्यैष्ठ्यायुसब्रताः॥ येऽअग्नयुःसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽ
 इमे ॥ हैमन्तिकावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभि
 संविशन्तुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्धुवेसीदतम् ॥२७॥ [४-७] एकं
 यास्तुवत । प्रजाऽअधीयन्तप्रजापतिरधिपतिरासीत्तिसृभिर
 स्तुवतब्रह्मासृज्यतब्रह्मणस्पतिरधिपतिरासीत्पञ्चभिरस्तु
 वतभूतान्यसृज्यन्तभूतानाम्पतिरधिपतिरासीत्सप्तभिरस्तु

१ निम्नलिखित । अत्र "मासिभ्यः स भक्तमानवः" (धु. व. भा. १ अ. ५६ धृ.) इत्यनेन वाच्यमासी 'ककारोच्चारद्वयम्" (धु. व. भा. १ अ. ५३ धृ.) इत्यनेन च ककारोच्चार, रेफोच्चार, ननुद्वयस्य सम्भारकान् ननुमा आलोचनात् सत्यं ककारोच्चारत्वात् वाच्यम् ।

वतसप्तऽक्रुपयोऽसृज्यन्तधाताधिपतिरासीन्नवभिरस्तुवत
॥ २८ ॥ नवभिरस्तुवत । पितरोऽसृज्यन्तादितिरधिपत्न्यासीदे
कादुशभिरस्तुवतऽक्रुतवोऽसृज्यन्तार्त्तवाऽअधिपतयऽआसँस्त्र
योदुशभिरस्तुवतमासाऽअसृज्यन्तसंवत्सरोधिपतिरासीत्प
ञ्चदुशभिरस्तुवतवक्षत्रमसृज्यन्तेन्द्रोधिपतिरासीत्सप्तदुशभि
रस्तुवतग्राम्याः पशवोऽसृज्यन्तबृहस्पतिरधिपतिरासीन्नव
दुशभिरस्तुवत ॥ २९ ॥ नवदुशभिरस्तुवत । शूद्राऽय्यावसृज्येता

महोरात्रेऽअधिपत्नीऽआस्तुमेकविंशत्यास्तुवतैकशफाः
पुशवोऽसृज्यन्तुद्वरुणोऽधिपतिरासीत्रयोविंशत्यास्तुवतक्क्षु
द्राऽपुशवोऽसृज्यन्तुपुषाऽधिपतिरासीत्पञ्चविंशत्यास्तुवतार
ण्याऽपुशवोऽसृज्यन्तुवायुरधिपतिरासीत्सप्तविंशत्यास्तुव
तुद्यावाऽपृथिवीऽद्यैतां द्वसंवोरुद्राऽआदित्याऽअनुव्यायुस्तऽए
वाधिपतयऽआसन्नवविंशत्यास्तुवत ॥ ३० ॥ नवविंशत्या
स्तुवत ॥ नवविंशत्यास्तुवतुद्वनुरूपतयोऽसृज्यन्तुसोमोऽधि

पतिरासीदेकं त्रिंशतास्तुवतः प्रजाऽअसृज्यन्तु यवाश्चायवा
श्वाधिपतयऽआसुं स्वयं त्रिंशतास्तुवतः भूतान्यशाम्भ्यं प्रजा
पतिः परमेष्ठ्यधिपतिरासीद्भ्यो लोकन्ताऽइन्द्रम् ॥ ३१ ॥ [४-८]
इति श्रीवाजसनेयसंहितायां चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीवेद
पुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ अग्नेजातान् पञ्च, रश्मिना
सत्याय चतस्रो, राक्षसि पञ्चा, यंपुरः पञ्चा, मिर्मूर्द्धको न त्रिंश,

१ अक्षराः १२ लोकपुं. १-ताऽअसृज्य २ इति प्रतीकम् ॥

॥ मंत्रः ॥

५३

५५

५६

द्येनऽक्रपयोष्टौ, तपश्चनत्र, सप्त पञ्चपष्टिः ॥ [अ. १५ मं. ६५
 अनु. ७] ॥ हरिः ॐ ॥ अग्नेज्जातान् ॥ अग्नेज्जाताऽप्रणुदा
 नः सुपत्क्राऽप्रत्यजाताऽनुदजातवेदः ॥ अधिनो ब्रूहि सुमनाऽअ
 हँडुस्तवस्यामुशम्मैस्त्रिवरुथऽउद्भौ ॥ १ ॥ सहसाज्जातान् ॥ सह
 साज्जाताऽप्रणुदानः सुपत्क्राऽप्रत्यजाताऽज्ञातवेदोऽनुदस्व ॥ अधि
 नो ब्रूहि सुमनस्यमानो ब्रूय ॐ स्यामुप्प्रणुदानः सुपत्क्रान् ॥ २ ॥

१ प्रणुदानः । अत्र प्रणुदान इति पञ्चम् । अत्र समासवद्व्याघातेन चपरेभ्यः इत्यनेन जत्वाभासौ 'प्रणोऽनुदजातिर्हिनोमीनाम्' (अ. ५ प्र. १ म. ८९ सू.) इत्यनेन प्रत्ययान्तरे स्थितानामेतेषां नकारस्य जत्वाभिधानादत्र णञम् तथा वाच्यं प्रणुद यः इत्यस्योत्तरवर्तिनः ह्रस्वाकारस्य अकारे एते "धातपोषः" (अ. ५ भा. १ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारः ।

पोडुशीस्तोमः ॥ पोडुशीस्तोमुऽओजोद्विणञ्चतुश्चत्वारिह
शस्तोमोबच्चोद्विणम् ॥ अग्नेःपुरीपमुस्यप्सोनामुतान्त्वा
विश्वेऽअभिगृणन्तुदेवाः ॥ स्तोमपृष्ठाघृतवतीहसीदप्प्रजाव
दुस्ममेद्विणायजस्व ॥ ३ ॥ एवञ्छन्दः ॥ एवञ्छन्दो
वरिवृश्छन्दःशुम्भूश्छन्दःपरिभूश्छन्दऽआच्छच्छन्दो
मनुश्छन्दोव्यचुश्छन्दुहंसिन्धुश्छन्दःसमुद्रश्छन्दःस
रिरञ्छन्दःकुकुप्छन्दस्त्रिकुकुप्छन्दःकाव्यञ्छन्दोऽअङ्गुप

जलन्दोक्षरपङ्क्तिश्चलन्दः पदपङ्क्तिश्चलन्दो विष्टारपङ्क्तिश्चल
 न्दः क्षुरोऽभ्रजुश्चलन्दऽआच्छच्छन्दः प्रच्छच्छन्दः ॥ ४ ॥
 आच्छच्छन्दः प्रच्छच्छन्दः । सँयच्छन्दो वियच्छन्दो बू
 हच्छन्दो रथन्तरजलन्दो निकायश्चलन्दो विवधश्चलन्दो गिर
 श्चलन्दोऽभ्रजुश्चलन्दः सुष्टुप्पलन्दो नुष्टुप्पलन्दुऽएवश्चल
 न्दो वारिवश्चलन्दो वयश्चलन्दो वयस्कच्छन्दो विष्पद्वाश्चल
 न्दो विशालजलन्दश्चलदिश्चलन्दो दूरोहणजलन्दस्तुन्द्रजल

न्दोऽअङ्गुलज्जलन्दः ॥ ५ ॥ [५-१] रुदिम्मनासुत्त्या
य । सुत्त्यञ्जिन्वप्प्रेतिनाधम्मणाधम्मञ्जिन्वान्वित्त्यादुवादि
वञ्जिन्वसुन्धिनान्तरिक्क्षेणान्तरिक्क्षञ्जिन्वप्पतिधिनापृथि
व्यापृथिवीञ्जिन्वविट्ठम्भेनबृष्ट्यावृष्टिञ्जिन्वप्पवयाहहाहञ्जि
न्वानुयाराअयारात्रीञ्जिन्वोशिजावसुब्भ्योवसूञ्जिन्वप्पकेते
नादित्त्येब्भ्यऽआदित्त्याञ्जिन्वतन्तुनारायः ॥ ६ ॥ तन्तु
नारायः ॥ तन्तुनारायस्पोषेणरायस्पोषञ्जिन्वसठसुप्पेणञ्जु

तायं श्रुतं जिह्वैडेनौषधीभिरोषधीर्जिह्वोत्तमेन तनूभिस्तनू
जिह्ववयुधसाधीतेनाधीतजिह्वाभिजितातेजसातेजोजिह्व
॥ ७ ॥ प्रतिपदसि । प्रतिपदेत्त्वानुपदस्यनुपदेत्वासुम्पद
सिसुम्पदेत्वातेजोसितेजसेत्वात्रिवृदसि ॥ ८ ॥ त्रिवृद
सि । त्रिवृतेत्वाप्रवृदसिप्रवृतेत्वाविवृदसिविवृतेत्वासुवृदसि
सुवृतेत्वाक्रमोस्याक्रमायत्वासङ्क्रमोसिसङ्क्रमायत्वोत्क्रमोस्यु
त्क्रमायत्वोत्क्रान्तिरस्युत्क्रान्त्यैत्वाधिपतिनोज्जोर्जिह्व

॥ ९ ॥ [४-२] राश्यंसि ॥ राश्यंसिप्राचीदिग्भवसंवस्ते
 देवाऽअधिपतयोग्निर्हृतीनाम्प्रतिधुर्त्तात्रिवृत्त्वास्तोमःपृथि
 व्याॐश्रयुत्वाज्यमुक्थमध्यथायैस्तब्धातुरथन्तरदंसामु
 प्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षुऽऽकपयस्त्वाप्रथमुजादेवेपुदिवोमा
 त्रयावरिम्णाप्रथन्तुबिधुर्त्ताचायमधिपतिश्चुतेत्वासर्वेसंवि
 दानानाकंस्यपृष्ठेस्वर्गोत्थोकेयजमानश्चसादयन्तु ॥ १० ॥ विरा
 डंसि ॥ विराडसिदर्विक्षणादिग्युद्रास्तेदेवाऽअधिपतयुऽइन्द्रो

हेतीनाम्प्रतिधुर्त्तापञ्चदशस्त्वास्तोमः पृथिव्या ७ श्रयतुप्पः
 उगमुक्थमध्यथायैस्तत्तन्नातुबृहत्सामुप्पतिष्ठित्याऽअन्तरि
 कक्षऽऽक्रषयस्त्वाप्पथमुजादेवेपुदिवोमात्रयाद्वरिम्भणाप्पथन्तु
 विधुर्त्ताचायमधिपतिश्चुतेत्वासर्वेसंविदुनानानाकस्यपृष्ठेस्वर्गे
 लोकेयजमानञ्चसादयन्तु ॥ ११ ॥ सम्म्राडसि । प्रतीची
 दिगादित्यास्तेदेवाऽअधिपतयोब्रह्मणोहेतीनाम्प्रतिधुर्त्तासंप्त
 दशस्त्वास्तोमः पृथिव्या ७ श्रयतुमरुत्वतीयमुक्थमध्य

थायैस्तन्नातुवैरूपं सामुप्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षं ऽऽकपय
स्त्वाप्सथमुजादेवेपुदिवोमात्रयाद्वरिष्मणाप्सथन्तुविधुर्ताआ
यमधिपतिश्चुतेत्वासर्वेसंविदुनानाकस्यपृष्ठेस्वर्गलोकेयजमा
नञ्चसादयन्तु ॥१२॥ सुराडसि ॥ सुरादुस्युदीचीदिङ्मुस्तस्ते
देवाऽअधिपतयुहमोमोहेतीनाम्प्रतिधुर्तैकंविदुशस्त्वास्तो
मःपृथिव्यांश्रयतुनिष्कैवल्यमुक्थमव्यथायैस्तन्नातुवैरा
जं सामुप्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षं ऽऽकपयस्त्वाप्सथमुजादेवे

पुंदिबोमात्रयावरिष्मणाप्रथन्तुबिधुर्त्ताचायमधिपतिश्चुतेत्वा
 सर्वैसंविदुनानाकस्यपृष्ठेसुर्गोलोकेयजमानञ्चसादयन्तु । १३ ।
 अधिपत्नयसि । बृहतीदिग्विश्वेतेदेवाऽअधिपतयोबृहत्पतिर्ह
 तीनाम्प्रतिधुर्त्तात्रिणवत्रयस्त्रिदशौत्वास्तोमोप्रथिष्या७श्रय
 तांब्वैश्वदेवाग्निमारुतेऽउक्थेऽअध्यथायैस्तन्भीता७शाकरै
 वृतेसामनीप्प्रतिष्ठित्याऽअन्तरिक्षक्षुऽऋषयस्त्वाप्रथमुजादेवे
 पुंदिबोमात्रयावरिष्मणाप्रथन्तुबिधुर्त्ताचायमधिपतिश्चुतेत्वा

सर्वे संविदु नाना कस्य पृष्ठे स्वर्गं लोके यजमानश्चासादयन्तु । १४ ।
[५-३] अयम्पुरः ॥ अयम्पुरो हरि केशु हंसूर्य्यै रग्निम्मुस्तस्य
रथगृत्सश्चुरथौ जाश्च सेनानी ग्रामुण्यौ ॥ पुष्टिकुस्थला चक्र
तुस्थला चाप्सुरसौ दुङ्गवः पशवो हेति पौरुषेयो ब्रुधः प्रहेति
स्ते बभ्यो नमोऽ अस्तु ते नो वन्तु ते नो मृडयन्तु ते यन्द्दुष्ममो यश्च
नो द्वेष्टित मे पाञ्चभै दध्म ॥ १५ ॥ अयन्द विक्षुणा । विश्वकर्मर्मा
तस्य रथस्वनश्चुरथे चित्रश्च सेनानी ग्रामुण्यौ ॥ मेनुका च सहज

न्याचाप्सुरसौयातुधानाहेतीरक्षा०सिप्रहेतिस्तेभ्योन
 मोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्दिष्टम्मोयश्चनोद्वेष्टितमे
 पाञ्चम्भेदद्धमह ॥ १६ ॥ अयम्पश्चात् ॥ अयम्पश्चाद्विश्वद्य
 चास्तस्यरथप्पोतश्चासमरथश्चसेनानीग्रामण्यौ ॥ प्रुम्लो
 चन्तीचानुम्लोचन्तीचाप्सुरसौव्याग्धाहेति१सुर्पा१प्रहेति
 स्तेभ्योनमोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्दिष्टम्मोयश्च
 नोद्वेष्टितमेपाञ्चम्भेदद्धमह ॥ १७ ॥ अयमुत्तरात् ॥ अयमुं

शु. य.
संहि.
॥१५२॥

त्तरात्संयद्द्वसुस्तस्युतावश्यश्चारिष्टनेमिश्चसेनानीग्राम
ण्यौ ॥ विश्वाचीचघृताचीचाप्सरसावापोहेतिर्वातुहंप्रहेति
स्तेभ्योनमोऽस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्दिष्मोयश्च
नोद्वेष्टितमेषाञ्जम्भेदध्मः ॥ १८॥ अयमुपरि ॥ अयमुपर्यर्वा
ग्वसुस्तस्यसेनजिच्चसुपेणश्चसेनानीग्रामण्यौ ॥ उर्वशीचपु
र्वीचिच्छाप्सरसाववस्फूर्जहेतिर्विद्युत्प्रहेतिस्तेभ्योनमोऽ
स्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्दिष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेषा

पू. अ.
॥ १५ ॥

॥ १५२ ॥

अम्भेदध्मः ॥ १९ ॥ [५-४] अग्निर्मूर्द्धा । दिवःकुकु
त्पतिः पृथिव्याऽअयम् ॥ अपाऽरेताऽसिजिन्वति ॥ २० ॥
अयमग्निः । संहस्रिणोवाजस्यशुतिनस्पतिः ॥ मूर्द्धाकुवी
र्यीणाम् ॥ २१ ॥ त्वामग्ने ॥ त्वामग्नेपुष्करादद्यथैर्वा निर
मन्थत ॥ मूर्द्धोविश्वस्यवायतः ॥ २२ ॥ भुवोयज्ञस्य ॥ भुवोय
ज्ञस्यरजसश्चनेतायत्रानियुद्धिः सचसेशिवाभिः ॥ दिविमूर्द्धा
नन्दधिपेस्पर्पाञ्जिह्वामग्नेचकूपेहव्यवाहम् ॥ २३ ॥ अर्वाद्य

ग्निः । सुमिधाजनानाम्प्रतिधेनुमिवायुतीमुपासम् ॥ युद्धाऽ
इवुप्रवयामुज्जिहानाहप्रभानवःसिस्रतेनाकुमच्छ ॥ २४ ॥
अवोचामकुवये ॥ अवोचामकुवयेमेध्यायुवचोवन्दारुवृषभा
युवृष्णै ॥ गविष्टिरोनमसास्तोमसुग्नौदिवीवरुक्मसुरुध्यञ्च
मश्नेत् ॥ २५ ॥ अयमिह । प्रथमोधायिधातृभिर्होतायजि
ष्टोऽअद्धरेण्वीड्यः ॥ यमप्रवानोभृगवोविरुरुचुर्वनेषुचित्रं

१ धेनुमिवायुतीमुपासम् । अथ ईमसाग्राव्यरत्न उपरान्वृत्य कारत्वा "यमसहोमिर्नैवेत्सी" (अ. य. भा. ३ अ. ११८ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

त्रिभुवंविशेविशे ॥ २६ ॥ जनस्यगोपाः ॥ जनस्यगोपाऽअ
 जनिष्टुजागृविरुग्निःसुदक्षःसुवितायुनव्यसे ॥ घृतप्रतीको
 बृहतादिविस्पृशाद्युमाद्विभातिभरतेभ्युह्युचिः ॥ २७ ॥
 त्वामग्ने ॥ त्वामग्नेऽअङ्गिरसोगुहाहितमन्वविन्दजिह्विश्चि
 याणं ब्रूनेवने ॥ सजायसेमृत्थ्यमानुहसहोमहत्त्वामाहुहसहस

१ विविस्पृशाः । अत्र “अविभ्यः ष पः समानपदे” इत्यनेन प्राप्तस्य पत्वस्य अनुसंतनोनुबृहदपत्तिमुत्पन्नसुसमिद्धसुसम्पन्नमभिसत्त्वाऽभिसंवि-
 शन्तुसुसत्त्वाऽभिसंविभूतमुत्पत्तेरशक्तीसंवाजान्कमुत्पत्ताजितकथो विविस्पृशाः” (अ. ३ प्र. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे प्राप्तिनिषेधः । २ सः
 जायसे । अत्र “व्यञ्जने च” (अ. ३ प्र. ३ अ. ११ सू.) इत्यनेन जायसे परे स इत्यस्य विलज्जनीयस्य लोके सजायसे इति पदम् ।

स्पुन्नमङ्गिरहं ॥ २८ ॥ सखायुहंसम् ॥ सखायुहंसवःसुम्भ्य
अमिषुंस्तोमंश्चाग्नये ॥ वपिंष्टायविक्षतीनामूर्जो नप्त्रे सहस्र
ते ॥ २९ ॥ सुहंसमित् ॥ सहंसमिद्युवसेवृपुन्नग्ने विश्वान्युर्व्य
ऽआ ॥ इडस्पुदेसमिद्यसेसनोवसुन्याभर ॥ ३० ॥ त्वाञ्चि
त्रश्रवस्तम ॥ त्वाञ्चित्रश्रवस्तमहवन्तेविकश्रुजन्तवः ॥
शोचिष्केशम्पुरुषप्रियाग्नेहव्यायुबोद्धवे ॥ ३१ ॥ एनावः ॥

१ इड पदे इति पठन् । अत्र 'त्राविलिगिड्वाय' वसतिर्निग' (शु. व. प्रा १ अ २३ सू) इत्यनेन विसर्जनीयस्य ऊकारपङ्कजस्यो यकार-
पङ्कजस्य यथाम्योगं विधीयते । इडस्पुदे इति पठन् ।

एनावोऽअग्निन्नमसोज्जो नपातुमाहुवे ॥ प्रियञ्चेतिष्ठमरुति७
स्वद्धुरंविश्वस्यदुतमुमृतम् ॥ ३२ ॥ विश्वस्यदुतम् ॥ विश्वस्य
दुतमुमृतंविश्वस्यदुतमुमृतम् ॥ सयोजतेऽअरुपाविश्वभोजसा
सदुद्रवत्स्वाहुतः ॥ ३३ ॥ सदुद्रवत् ॥ सदुद्रवत्स्वाहुतःसदुद्र
वत्स्वाहुतः ॥ सुब्रह्मायुज्ञःसुशमीवसूनान्देवःराधोजनाना
म् ॥ ३४ ॥ अग्नेव्राजस्य ॥ अग्नेव्राजस्यगोमतुऽईशानःसहसो
यहो ॥ अस्ममेधेहिजातवेदोमहिश्रवः ॥ ३५ ॥ सऽईधानः ॥

सऽइधुनोर्बसुंक्कुविरग्निरीडेन्योगिरा ॥ रेवदुस्ममब्भ्यम्पुर्बणी
कदीदिहि ॥ ३६ ॥ क्षुपोराजन् ॥ क्षुपोराजन्नुतत्कमनाग्नेवस्तो
रुतोपसः ॥ सतिग्मजम्भरुक्क्षसोदहृप्प्रति ॥ ३७ ॥ भुद्रोनः ॥
भुद्रोनोऽअग्निराहुतोभुद्रारातिश्सुभगभुद्रोऽअद्धरः ॥ भुद्राऽ
उतप्प्रशस्तयः ॥ ३८ ॥ भुद्राऽउत । प्रशस्तयोभुद्रम्मनः
कृणुष्ववृत्रतूर्यै ॥ येनासुमत्सुसासहः ॥ ३९ ॥ येनासुम

१ वसुष्मति इति । "कविष्करः कृषिपु" (सु. व. मा. ३ अ. १२ सू.) इत्यनेन कविः कर्तुं कृषिः पृतेषु परेषु विसर्जनीयस्य संप्राप्त्यर्थं वकारश्च भवति ।
तेनात्र कविः परे पूर्वविसर्जनीयस्य वकारे कृते "अग्नान्वाल्वाभ्यन्वा स्वर्तो" (सु. व. मा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्विरवम् ।

त्सु । सासहोवस्तिथुरातनुहिभूरिशर्द्धताम् ॥ ब्रुनेमातेऽअभि
 ष्टिभिः ॥ ४० ॥ अग्निन्तम् ॥ अग्निन्तम्मन्येयोब्रसुरस्तु
 य्यँयन्तिधेनवः ॥ अस्तुमर्बन्तऽआशवोस्तुन्नित्यासोब्रा
 जिनुऽइपँस्तोतृभ्युऽआभर ॥ ४१ ॥ सोऽअग्निः ॥ सोऽ
 अग्निर्योब्रसुर्गुणैसँयमायन्तिधेनवः ॥ समर्बन्तोरघु
 ब्रवःसँसुजातासःसुरयुऽइपँस्तोतृभ्युऽआभर ॥ ४२ ॥
 उभेसुश्चन्द्र । सर्पिषोदर्वीश्रीणीपऽआसनि ॥ उतोनुऽउत्पु

१ सोऽअग्निः अत्र "अग्ने" व (शु. व. प्रा. १. १. १०) इति सूत्रे एव अने परे एव विसर्गोक्त कोपविधानात् कोपस्यो विसर्गस्य द्रव्ये

शु. य.
संहि.

॥१५६॥

पूर्याऽनुक्थेपुंशवसस्पतुऽइषं०स्तोतृभ्युऽआभर ॥ ४३ ॥
अग्नेतम् ॥ अग्नेतमुद्याश्चनस्तोमैःक्रतुनभुद्रदृहृदिरुष्ट
शम् ॥ क्रुद्धामातुऽओहैः ॥ ४४ ॥ अधाहि ॥ अधा
ह्यग्नेक्रतोर्भुद्रस्यदक्षस्यसाधोः ॥ रथीर्ऋतस्यबृहतो
बभूथ ॥ ४५ ॥ एभिर्नैः ॥ एभिर्नोऽअर्केर्भवानोऽअर्वा
इस्वर्णज्योतिः ॥ अग्नेविश्वेभिःसुमनाऽअनीकैः ॥ ४६ ॥

ओरवे सोऽअग्नि इति पदम् २ सुशब्दः । अत्र "अग्नेषु शकारेण (शु. प. मा. ३ अ. ५४ सू.) इत्यनेन चन्द्रशब्दं परे सुशब्दः शकारेण
व्यवधीयते । ततः "अध्वान्तस्यान्यच्च" स्वर्गः (शु. प. मा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन शकारस्य द्विवचम् ।

३९४

पू. अ.

॥ १५ ॥

॥१५६॥

अग्निर्होतारम् ॥ अग्निर्होतारम्मन्येदास्वन्तुं वसुं सनुं
 सहसोजातवेदसं विष्प्रज्ञातवेदसम् ॥ यऽकुर्द्धया स्वहुरो देवो
 देवाच्या कृपा ॥ घृतस्य विभ्राष्टिमनुं वष्टिशोचिपा जुह्वानस्य
 सर्षिपः ॥ ४७ ॥ अग्नेत्त्वम् ॥ अग्नेत्त्वन्नोऽअन्तमऽउत
 ज्ञाता शिवो भवा ब्रूतथ्यः ॥ वसुरग्निर्बसुं श्रवाऽअच्छान विश्व
 द्युमत्तमं रयिन्दां ॥ तन्त्वां शोचिष्ठदीदिवः सुम्नाय नूनमी
 महे सखिभ्यः ॥ ४८ ॥ [२९-५] येनुऽऋषयः ॥ येनुऽऋषयः

स्तपसासुत्रमायुश्चिन्धानाऽअग्निं स्वराभरन्तः ॥ तस्मिन्नु
हन्निदधेनाकेऽअग्निं यमाहुर्मनवस्तीर्णवर्हिपम् ॥ ४९ ॥
तम्पत्नीभिः ॥ तम्पत्नीभिरनुगच्छेम देवाः पुत्रैर्भ्रातृभिरुत
वाहिरण्यैः ॥ नाकं हृष्णानाः सुकृतस्य लोके तृतीयं पृष्ठेऽअधि
रोचने दिवः ॥ ५० ॥ आवाचः ॥ आवाचामर्धमरुहं दुर
ण्युरयमग्निः सत्पतिश्चेकितानः ॥ पृष्ठेऽथिष्यानिहितोदवि
द्युतदस्मिन्पदं गुताय्येष्टं तद्व्यवः ॥ ५१ ॥ अयमग्निः ॥

अयमुग्निर्ब्रह्मरितमोद्वयोधाःसहस्रियोद्योततामप्रयुच्छन् ॥ वि
ब्राजमानःसरिरस्यमद्भ्युऽउपप्रयाहिदिव्यानिधामं ॥ ५२ ॥
सुप्रहयवद्धमुप । सुप्रयाताग्नेपथोदेवयानान्कृणुद्धम् ॥ पुनः
कृण्वानापितरायुवानान्वाताऽंसीत्त्वयितन्तुमेतम् ॥ ५३ ॥
उद्द्व्यस्य ॥ उद्द्व्यस्वाग्नेप्रतिजागृहिस्त्वमिष्टापुर्त्तंसःसृजेथा
मुयञ्च ॥ अस्मिन्सुधस्थेऽअद्युत्तरस्मिन्निवश्वेदेवायजमा
नश्चसीदत ॥ ५४ ॥ येनब्रह्मसि । सहस्रंय्येनाग्नेसर्ववेदु

सम् ॥ तेनेमँयुज्ञन्नोनयुस्वर्देवेपुगन्तवे ॥ ५५ ॥ अयन्ते ॥
अयन्तेयोनिर्ऋत्विषोयतोजातोऽअरोचथाह ॥ तज्ज्ञानन्न
ग्नऽआरोहाथानोबद्धयारुयिम् ॥ ५६ ॥ [८-६] तपश्च ॥
तपश्चतपस्यश्चशैशिरावृतूऽअग्नेरन्तह्स्थेपोसिकल्पेतान्द्या
वापृथिवीकल्पन्तामापऽओषधयुहकल्पन्तामुग्नयुहपृथङ्म
मज्ज्यैष्ठ्यायुसर्वताह ॥ येऽअग्नयुहसमनसोन्तराद्यावापृथिवीऽ
हमे ॥ शैशिरावृतूऽअभिकल्पमानाऽइन्द्रमिवदेवाऽअभिसं

विशन्तुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्भुवेसीदतम् ॥ ५७ ॥ पुरमेष्टी
 त्वा । सादयतुदिवस्पृष्टेज्योतिष्मतीम् ॥ विश्वस्मैप्राणा
 यापुनार्यध्यानायुविश्वदुज्योतिर्यच्छ ॥ सूर्यस्तेधिपतिस्त
 यादेवतयाङ्गिरस्वद्भुवासीद ॥ ५८ ॥ लोकम्पृण । चिद्द्रम्पू
 णाथोसीदद्भुवात्त्वम् ॥ इन्द्राग्नीत्वावृहस्पतिरस्मिन्मन्योना
 वसीपदन् ॥ ५९ ॥ ताऽअस्य ॥ ताऽअस्यसूददोहसहसोमं०

१ दिवस्पृष्टे । इत्यत्र "दिव" अकृतृभिग्यो " (अ. १. १. २५ सू.) इत्यनेन दिवः सम्बन्धिनः विसर्गस्य प्रकारावम् ।

श्रीणन्तिपृश्नयः ॥ जन्मन्देवानांविशस्त्रिष्वारोचनेदिवः
॥ ६० ॥ इन्द्रंविश्वाः ॥ इन्द्रंविश्वाऽअवीवृधन्तसमुद्रद्व्यच
सुज्जिरः ॥ रथीतमठरथीनांवाजानां सत्पतिम्पतिम् ॥ ६१ ॥
प्रोथुदश्वः ॥ प्रोथुदश्वोनयवसेविष्यत्युदामहः संवरणाद्व्य
स्थात् ॥ आदस्यवातोऽअनुवातिशोचिरधस्ममतेव्रजनङ्कुण्ण
मस्ति ॥ ६२ ॥ आयोष्ठा ॥ आयोष्ठासदनेसादयाम्म्यवत
श्छायायां समुद्रस्यहृदये ॥ रुक्मीवतीम्भास्वतीमायाद्या

म्भास्यापृथिवीमोर्ध्वन्तरिक्षम् ॥ ६३ ॥ पुरमेष्टीत्वा । सादय
 तुदिवस्पृष्टेयचस्वतीप्रथस्वतीन्दिव्यच्छुदिवन्दहृदिव
 म्माहिंसीह ॥ विश्वस्मैप्राणायापानायव्यानायोदानाय
 प्रतिष्ठायैचुरित्राय ॥ सूर्यस्त्वाभिपातुमुह्यास्वस्त्याच्छुर्दि
 पाशन्तमेनुतयादेवतयाङ्गिरस्वद्ध्रुवेसीदतम् ॥ ६४ ॥ सहस्रं
 स्यप्सुमासि । सहस्रं स्यप्रतिमासिसहस्रंन्योऽप्सुमासिसाहस्रोसि
 सहस्रायत्वा ॥ ६५ ॥ [९-७] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां

पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाक-
सूत्रम् ॥ नमस्तेषोडश, हिरण्यत्राहव, ऽउष्णीषिणे, त्वक्षभ्यो,
ज्येष्ठायपञ्चकाः, स्रुत्यायचतस्रः, शंभवायैका, पार्यायपञ्च,
द्रापेऽअंधसोविष्टशति, नवपट्षष्टिः [अ. १६ मं. ६६ अनु.
९] ॥ हरिः ॐ ॥ नमस्ते ॥ नमस्तेरुद्रमुन्यवऽउतोतुऽइपवेन
मः ॥ बाहुभ्यामुततेनमः ॥ १ ॥ याते । रुद्रशिवातुनूरघो

१ नमस्ते । ह्यत्र "वपयो सम" (कु य प्रा. ३ अ ८ सू) इत्यने गकारोत्तरवार्तिनो विलज्जीयस्य तकारे परे सकारे कृते नमस्ते इति सिद्ध्यति ।

रापापकाशिनी ॥ तयानस्तुत्वाशन्तमयागिरिशन्ताभिचाक
 शीहि ॥ २ ॥ यामिपुम् ॥ यामिपुङ्गिरिशन्तहस्तेविभर्ष्यस्तवे ॥
 शिवाङ्गिरित्रुताङ्कुरुमाहिंसिहृष्यपुरुषजगत् ॥ ३ ॥ शिवेनब्र
 चसा । त्वागिरिशाच्छाब्दामसि ॥ यथानुहसर्बमिज्जगदय
 क्ष्महंसुमनाऽअसत् ॥ ४ ॥ अद्भ्यवोचत् ॥ अद्भ्यवोचदधिव
 क्त्वाप्प्रथमोदैव्योभिपक् ॥ अहींश्चैसर्वाञ्जुम्भयन्तसर्वाश्चयातु

१ अहीन् च इत्यत्र "अहोऽस्योऽहम्" (सु. य. भा. ३ अ. १३. ५ सू.) इत्यनेन नकारस्य चतस्रोः परस्यो. शक्यं विधीयते उपधायामतुनासिक्मपि ।
 तथा अहीन् इति कृते "कृष्णान्तर्याम्यस्य स्पर्शः" (सु. य. भा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन चकारस्य द्वित्वम् ।

धान्योधुराचीःपरांसुव ॥ ५ ॥ असौयः ॥ असौयस्तुम्भ्रोऽ
अरुणऽउतवृष्णःसुमङ्गलः ॥ येचैनंरुद्राऽअभितोदिवक्षु
श्रिताःसहस्रशोवैपाऽहेडऽईमहे ॥ ६ ॥ असौयः ॥ असौयो
वसर्पतिनीलग्रीवोद्विलोहितः ॥ उतैनंज्ञोपाऽअदृश्नदृश्न
नुदहाभ्युऽसदृष्टोमृडयातिनः ॥ ७ ॥ नमोस्तु ॥ नमोस्तु
नीलग्रीवायसहस्राक्षायमीदुपे॥अथोयेऽअस्यसत्त्वानोहन्ते

१ दिक्षुभिन्नता अत्र दिक्षु इति पदम् । "करेफाम्बाज" (मु. य. मा. १ अ. ५८ सू.) इत्यनेन करेफाम्बाजं सरस्य प्रकारस्य पत्तं विधीयते
तेनात्र सकारस्य धरे कपसंयोगे क्ष इति क्षय कपम् "स्वरसंयोगादिद्वित्वमते सर्वम्" (मु. य. मा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन सकारस्य द्वित्वम्

बभ्योकरत्तमः ॥ ८ ॥ प्रमुञ्च ॥ प्रमुञ्चधन्वनस्त्वमुभयो
रात्वर्योर्ज्याम् ॥ याश्चतेहस्तुऽइपवत्पराताभगवोवप ॥ ९ ॥
विज्यन्धनुःकपर्दिनोविशह्योवाणवाँ२॥ऽउत ॥ अनैश
नस्ययाऽइपवऽआभुरस्यनिपङ्गुधिः ॥ १० ॥ याते । हेति
स्मीदुष्टमहस्तेवभूवतेधनुः ॥ तथास्ममिद्विश्वतस्त्वमय
क्षमयापरिभुज ॥ ११ ॥ परिते ॥ परितेधन्वनोहेतिरस्ममा
द्वृणवक्तुविश्वतः ॥ अथोयऽइपुधिस्तवारेऽअस्ममिधोहि

तम् ॥ १२ ॥ अवुतत्युधनुः ॥ अवुतत्युधनुः सहस्रावशुश
तैपुधे ॥ निशीर्यशुह्यानाम्मुखाशिवोनः सुमनाभव ॥ १३ ॥
नमस्ते ॥ नमस्तुऽआयुधायानाततायधुण्णवे ॥ उभा
ब्भ्यामुततेनमोवाहुब्भ्यान्तवधन्वने ॥ १४ ॥ मानः ॥
मानोमहान्तमुतमानोऽअर्भुक्मानुऽउक्क्षन्तमुतमानऽउ
क्क्षितम् ॥ मानोवधीऽपितरुम्भोतमातरुम्भानः प्रियास्तुन्वो
रुद्ररीरिपह ॥ १५ ॥ मानस्तुके । तनयेमानुऽआयुपिमानो

गोपुमानोऽअश्वेपुरीरिपः ॥ मानोव्रीराब्रुद्रभामिनोवधीर्ह
 विष्मन्तुःसदुमिच्चाहवामहे ॥ १६ ॥ [१६-१] शतम्
 ॥ ८०० ॥ नमोहिरण्यवाहवे । सेनाद्वयेदिशाञ्चपतयेनमो
 नमोब्रुक्षेभ्योहरिकेशेभ्यःपशुनाम्पतयेनमोनमःशुष्पिञ्ज
 रायुत्तिवपीमतेपथीनाम्पतयेनमोनमोहरिकेशायोपवीतिनेपु
 ष्ठानाम्पतयेनमोनमोवबभ्रुशाय ॥ १७ ॥ नमोवबभ्रु
 शाय । व्याधिनेज्ञानाम्पतयेनमोनमोभुवस्यहेत्यैजगताम्पत

१ विविधमते । भवः शृणुतत्विपिभविभवेतपिनेतस्तिष्ठरक्षा मकारे (शु. म. भा. १. ४. ११४ सू.) इत्यनेन मकारे परे एव दीर्घो मबन्ति ।

येनमोनमोरुद्रायाततायिनेक्षेत्राणाम्पतयेनमोनमःसुताया
हन्त्यैवनानाम्पतयेनमोनमोरोहिताय ॥ १८ ॥ नमोरोहि
ताय । स्थपतयेवृक्षाणाम्पतयेनमोनमोभुवन्तयेद्वारिवस्कृ
तायौषधीनाम्पतयेनमोनमोमुन्निर्णैवाणिजायुकवक्षाणाम्पत
येनमोनमऽउच्चैर्घोपायाक्रन्दयतेपत्तीनाम्पतयेनमोनमः
कृत्स्नायुतया ॥ १९ ॥ नमःकृत्स्नायुतया । धावतेसत्त्व
नाम्पतयेनमोनमुहसहमानायनिध्याधिनिऽआध्याधिनीनाम्प

तयेनमोनमोनिपुङ्गिणैककुभायस्तेनानाम्पतयेनमोनमोनि
चेरवेपरिचुरायारण्यानाम्पतयेनमोनमोब्रञ्चते ॥ २० ॥ नमो
ब्रञ्चते । परिव्रञ्चतेस्तायुनाम्पतयेनमोनमोनिपुङ्गिणंऽइपुधि
मतेतस्कराणाम्पतयेनमोनमःसृकायिभ्योजिघां०सद्भ्यो
मुष्णताम्पतयेनमोनमोसिमद्भ्योनक्तुश्चरद्भ्योबिकुन्ता
नाम्पतयेनमः ॥ २१ ॥ [५-२] नमऽउष्णीषि
णै । गिरिचुरायकुलुञ्चानाम्पतयेनमोनमऽइपुमद्भ्योधन्वा

शु. य.
संहि.

॥१६४॥

यिन्भ्यश्चवोनमोनमऽआतन्वानेभ्यःप्रतिदधानेभ्यश्चवो
नमोनमऽआयच्छद्भ्योस्यद्भ्यश्चवोनमोनमोविसृजद्
भ्यः ॥ २२ ॥ नमोविसृजद्भ्यो । विच्छद्भ्यश्चवो
नमोनमःस्वपद्भ्योजाग्रद्भ्यश्चवोनमोनमुत्शयानेभ्य
ऽआसीनेभ्यश्चवोनमोनमुस्तिष्ठद्भ्योधावद्भ्यश्चवोनमो
नमःसुभाभ्यः ॥ २३ ॥ नमःसुभाभ्यः । सुभापति
भ्यश्चवोनमोनमोऽभ्योऽपतिभ्यश्चवोनमोनमऽआभ्या

४१०

पू. अ.

॥ १६ ॥

॥१६४॥

धिनींभ्योद्विविद्यन्तींभ्यश्चवोनमोनमुऽउगंणांभ्यस्तृह
 तींभ्यश्चवोनमोनमोगुणेभ्यः ॥ २४ ॥ नमोगुणेभ्यो ।
 गुणपतिंभ्यश्चवोनमोनमोव्रातेभ्योव्रातपतिंभ्यश्चवोनमोन
 मोगृत्सेभ्योगृत्सपतिंभ्यश्चवोनमोनमोद्विरूपेभ्योद्विश्वरू
 पेभ्यश्चवोनमोनमुहसेनांभ्यः ॥ २५ ॥ नमुहसेनांभ्यः ।
 सेनानिभ्यश्चवोनमोनमोरुधिभ्योऽअरुथेभ्यश्चवोनमोन
 मःक्षतृभ्यःसद्गृहीतृभ्यश्चवोनमोनमोमहद्भ्योऽअर्भके

ब्भ्यश्चवोनमः ॥ २६ ॥ [५-३] नमुस्तक्षब्भ्यो ।
 रथकारेब्भ्यश्चवोनमोनमुहकुलालेब्भ्यहकुर्मारेब्भ्यश्चवोनमो
 नमोनिषादेब्भ्यः पुञ्जिष्टेब्भ्यश्चवोनमोनमः ॥ २७ ॥ नमुहश्चब्भ्यह ।
 ष्वपतिब्भ्यश्चवोनमोनमोभवायचरुद्रायचनमः शुर्वायचपशु
 पतयेचनमोनीलग्रीवायचशितिकण्ठायचनमः कपर्दिने
 ॥ २८ ॥ नमः कपर्दिने । चुध्युप्तकेशायचनमः सहस्रा

वक्षायचशुतधन्वनेचनमोगिरिशयायचशिपिविष्टायचनमो
 मीढुष्टमायुचेपुमतेचनमोह्रस्त्राय ॥ २९ ॥ नमोह्रस्त्राय ।
 चवामुनायचनमोबृहतेचवृषीयसेचनमोबृद्धायचसवृधेचन
 मोग्र्यायचप्रथुमायचनमोऽआशवे ॥ ३० ॥ नमोऽआ
 शवे । चाजिरायचनमोऽशीग्र्यायचशीर्भ्यायचनमोऽऊ
 र्म्यायचावस्त्र्यायचनमोनादेयायचद्वीप्यायच ॥ ३१ ॥
 [५-४] नमोज्येष्ठाय । चकनिष्ठायचनमोऽपूर्वजायचापर

जायं च नमो मद्भ्युमायं चापगुल्भायं च नमो जघ्न्याय च न
 द्भ्याय च नमः सोऽभ्याय ॥ ३२ ॥ नमः सोऽभ्याय । च प्रति
 सूर्याय च नमो याभ्याय च नक्षेत्राभ्याय च नमः श्लोक्याय चा
 वसाभ्याय च नमः उर्ध्वार्याय च खड्ग्याय च नमो वज्र्याय ॥ ३३ ॥
 नमो वज्र्याय । चक्रवर्त्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय च न
 मः आशुपेणाय च शुरेणाय च नमः शूराय च अभेदिने च नमो वि
 लिम्बने ॥ ३४ ॥ नमो विलिम्बने । चक्रवर्तिने च नमो वर्त्म

णेचव्रुथिनेचनमः॥ श्रुतायचश्रुतसेनायचनमोदुन्दुभ्या
यचाहनृत्यायचनमोधुण्णवे ॥ ३५ ॥ नमोधुण्णवे । चप्प
भुशायचनमोनिपुज्जिणेचेपुधिमतेचनमस्तीक्ष्णेष्वेचायुधिने
चनमः॥ स्वायुधायचसुधन्वनेच ॥ ३६ ॥ [५-५] नमुहंसुत्त्यां
य । चपत्थ्यायचनमुहंकाट्यायचनीप्प्यायचनमुहंकुल्यायच
सरस्यायचनमोनादेयायचवैशुन्तायचनमुहंकूप्याय ॥ ३७ ॥
नमुहंकूप्याय । चावुट्ठायचनमोवीट्ठायचातुप्प्यायचन

मोमेगध्यायचद्विद्युत्त्यायचनमोवृष्यायचावृष्यायचनमो
 वात्स्याय ॥ ३८ ॥ नमोवात्स्याय । चुरेष्म्यायचनमोवास्तु
 ध्यायचवास्तुपायचनमोऽसोमायचरुद्रायचनमस्तुम्भ्राय
 चारुणायचनमःशुक्लवे ॥ ३९ ॥ नमःशुक्लवे । चपशुपत
 येचनमऽउग्रायचभीमायचनमोऽग्नेवधायचदूरेवधायचन
 मोहुन्नेचहनीयसेचनमोबृक्षेऽभ्योहरिकेशेऽभ्योनमस्तुशाय
 ॥ ४० ॥ [४-६] नमःशम्भवाय । चमयोभवायचनमःश

ह्युरायं च मयस्कुरायं च नमः शिवायं च शिवतराय च ॥ ४१ ॥

[१-७] नमः पाय्याय । चावाय्याय च नमः पुतरणाय चोत्तर
णाय च नमस्तीर्थ्याय च कल्याय च नमः शल्याय च फेह्याय
च नमः सिकृत्याय ॥ ४२ ॥ नमः सिकृत्याय । च प्रवाह्याय
च नमः किं शिलायं च कक्षयुणायं च नमः कपर्दिने च पुलस्तये
च नमः इरिण्याय च प्रपुथ्याय च नमो ब्रज्याय ॥ ४३ ॥ नमो
ब्रज्याय । च गोष्ठ्याय च नमस्तल्प्याय च गेह्याय च नमो हृद

शु. य.
सहि.

॥ १६८ ॥

रुद्राय च निवेष्ट्याय च नमः काट्याय च गह्वरेष्टाय च नमः शु
ष्क्याय ॥ ४४ ॥ नमः शुष्क्याय । च हरिर्त्त्याय च नमः
पाण्डुरायाय च रजस्याय च नमो लोण्याय चोलुण्याय च नमः
ऊर्ध्व्याय च सूक्ष्म्याय च नमः पुष्पाय ॥ ४५ ॥ नमः पुष्पाय ।
च पण्डिताय च नमः उदुरमाणाय च आभिषुते च नमः आखिदुते
च प्रखिदुते च नमः इषुक्कुद्भ्याय धनुष्कुद्भ्याय श्वोनमोनमो व
हकिरिकेभ्यो देवानां हृदयेभ्योनमो विचित्रवृत्केभ्योनमो

४९८

पू. अ.

॥ १६ ॥

॥ १६८ ॥

द्विविक्षणत्वेऽभ्योनमऽआनिर्हुतेऽभ्यः ॥ ४६ ॥ [५-८]
 द्रापेऽअन्धसः ॥ द्रापेऽअन्धसस्पतेदरिद्रनीललोहित ॥
 आसाम्प्रजानामेपाम्पशुनाम्माभेम्मारेड्मोचनः किञ्चुनाम
 मत् ॥ ४७ ॥ इमारुद्राय । तवसैकपुर्दिनेकक्षयद्वीरा
 यम्प्रभरामहेमतीः ॥ यथाशमसद्विषदेचतुष्पदेविश्वम्पुष्ट
 द्रामेऽअस्मिन्ननातुरम् ॥ ४८ ॥ याते । रुद्रशिवा
 तनूः शिवाविश्वाहाभेषुजी ॥ शिवारुतस्यभेषुजीतयानोमृड

जीवसे ॥ ४९ ॥ परिनह ॥ परिनोरुद्रस्यहेतिवृणक्तुपरित्वेप
स्यदुर्मर्तिरंघायोः ॥ अवस्तिथिरामुधवद्भ्यस्तनुष्वमीद्वस्तो
कायुतनयायमृड ॥ ५० ॥ मीढुष्टमुशिवतम । शिवोनःसुम
नाभव ॥ परमेवृक्षऽआयुधन्निधायकृत्तिवसानुऽआचरपिनाक
म्बिब्भ्रदागहि ॥ ५१ ॥ बिकिरिद्विलोहित ॥ बिकिरिद्वि
लोहितनमस्तेऽअस्तुभगवह ॥ यास्तेसुहस्रंहेतयोऽन्यमुस्म
न्निवपन्तुताः ॥ ५२ ॥ सुहस्राणिसहस्रशः ॥ सुहस्राणिसह

सुशोबाह्वोस्तत्तवहेतयः ॥ तासामीशानोभगवःपरुचीनामु
खाकृधि ॥ ५३ ॥ असंङ्ख्यातासहस्राणि ॥ असंङ्ख्यातामह
स्राणियेरुद्राऽअधिभूम्याम् ॥ तेषां सहस्रयोजुनेवधन्वानि
तन्मसि ॥ ५४ ॥ अस्मिन्महति ॥ अस्मिन्महत्तृणवे
न्तरिक्षेभुवाऽअधि ॥ तेषां सहस्रयोजुनेवधन्वानितन्मसि
॥ ५५ ॥ नीलग्रीवाऽशितिकण्ठाः ॥ नीलग्रीवाऽशितिकण्ठा
दिवः रुद्राऽउपश्रिताः ॥ तेषां सहस्रयोजुनेवधन्वानित

शु. य.
षट्ति.

॥१७०॥

ह्रमसि ॥ ५६ ॥ नीलग्रीवाऽशितिकण्ठाऽ । शुर्वाऽअधः
क्षमाचुराः ॥ तेषां संहस्रयोजुनेव धन्वानित ह्रमसि ॥ ५७ ॥
ये ब्रूक्षेणु । शुष्पिञ्जरा नीलग्रीवा बिलोहिताऽ ॥ तेषां संहस्र
योजुनेव धन्वानित ह्रमसि ॥ ५८ ॥ ये भूतानाम् ॥ ये भूताना
मधिपतयो विशिखासः कपर्दिनः ॥ तेषां संहस्रयोजुनेव ध
न्वानित ह्रमसि ॥ ५९ ॥ ये पथाम् ॥ ये पथाम्पथिरक्षयऽऐलबुदाऽ
आयुर्व्युधः ॥ तेषां संहस्रयोजुनेव धन्वानित ह्रमसि ॥ ६० ॥

४२२

पू. अ.

॥ १६ ॥

॥ १७० ॥

येतीर्थानि । प्रचरन्तिसुकाहस्तानिपुङ्गिणः ॥ तेषां सह
स्रयोजुनेवधन्वानितन्मसि ॥ ६१ ॥ येनैषु । विविद्यन्ति पा
त्रेषु पिबन्तो जनान् ॥ तेषां सहस्रयोजुनेवधन्वानितन्मसि
॥ ६२ ॥ यऽएतावन्तः ॥ यऽएतावन्तश्च भूयां सश्चुदिशो
रुद्रा ब्रितस्थिरे ॥ तेषां सहस्रयोजुनेवधन्वानितन्मसि ॥ ६३ ॥
नमोस्तु । रुद्रेभ्यो येदिवियेषां वर्पमिपवः ॥ तेभ्यो दशुष्पा
चीर्दशदक्षिणा दशप्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्द्धाः ॥ तेभ्यो न

मोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्दिहृष्मोयश्चनोद्वेष्टितमे
पाञ्चभेददध्मः ॥६४॥ नमोस्तु । रुद्रेभ्योयेन्तरिक्षेयेपां
श्वातुऽइपवः ॥ तेभ्योदशुप्राचीर्दशदक्षिणादशप्रतीचीर्दशो
दीचीर्दशोर्द्धाः ॥ तेभ्योनमोऽअस्तुतेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुते
यन्दिहृष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेपाञ्चभेददध्मः ॥६५॥ नमोस्तु ।
रुद्रेभ्योयेपृथिव्याँव्येषामन्नमिपवः ॥ तेभ्योदशुप्राचीर्दश
दक्षिणादशप्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्द्धाः ॥ तेभ्योनमोऽअस्तु

तेनोवन्तुतेनोमृडयन्तुतेयन्दिदुष्मोयश्चनोद्वेष्टितमेपाञ्जम्भेद
द्धमह ॥ ६६ ॥ [२०-९] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां षोडशोऽ
ध्यायः ॥ १६ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥
अश्मन्बूर्जदश, नमस्तेपञ्चा, मिस्तिग्मेननव, चक्षुपःपिताष्टा,
वाशुःशिशानःसप्तदशो, देनंक्रमध्वमग्निनापञ्चदशकौ, शुक्र
ज्योतिश्चसप्ते, म० स्तनत्रयोदश, नवैकोनशतं [मं. ९९
अ. १७ अनु. ९] ॥ हरिःॐ ॥ अश्मन्बूर्जम् ॥ अश्मन्बू

जुम्पव्वीतेशिश्चियाणामुद्वच्चऽओपधीव्व्योवनुरूप्यतिव्व्योऽ
अधिसम्भृतम्पपः ॥ तान्नुऽइपमूर्ज्जन्यत्तमस्तहसदिराणाऽ
अदम्मैस्तेक्कशुक्कमयितुऽअग्ग्यन्दिहम्मस्तन्तेशुगच्छतु ॥ १ ॥
इसामे । ऽअग्गुऽइष्टकाधेनवः नन्त्वेकाचुदशचुदशचशुतञ्च
शुतञ्चसहञ्चसहस्रञ्चायुतञ्चायुतञ्चनियुतञ्चनियुतञ्चप्पयुत
ञ्चाव्वुदञ्चन्यव्वुदञ्चसमुद्वञ्चमच्चञ्चान्तञ्चपरुद्धञ्चैतामेऽअग्गुऽ
इष्टकाधेनवः सन्त्वमुञ्चामुप्पिमल्लोके ॥ २ ॥ कृतवस्थ । ऽकृता

वृधऽऽकतुष्टास्थंऽऽकतावृधः ॥ घृतश्रुतोमधुश्रुतोद्विराजोनाम
कामदुघाऽऽकक्षीयमाणाः ॥ ३ ॥ समुद्रस्यत्वा ॥ समुद्रस्यत्वाव
कयाग्नेपरिध्ययामसि ॥ पावकोऽऽस्मभ्यंऽऽशिवोभवं ॥ ४ ॥
हिमस्यत्वा । जरायुणाग्नेपरिध्ययामसि ॥ पावकोऽऽस्म
भ्यंऽऽशिवोभवं ॥ ५ ॥ उपज्मन् ॥ उपज्मन्नुपवेतसेवतरन्दी
ष्वा ॥ अग्नेपित्तमुपासंसिमण्डूकिताभिरागहिसेमन्नोयज्ञ
म्पावकवर्णंऽऽशिवङ्कुधि ॥ ६ ॥ अपामिदम् ॥ अपामिदन्यत्रनऽऽ

समुद्रस्यनिवेशनम् ॥ अह्याँस्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयःपाव
कोऽअस्मदभ्यर्क्षिवोभव ॥ ७ ॥ अग्नेपावक । रोचिपा
मन्द्रयादेवजिह्वया ॥ आदेवान्वक्षियविक्षच ॥ ८ ॥ सनः
पावकदीदिवोग्नेदेवाँ २ ॥ इहावह ॥ उपयज्ञहविश्चनः
॥ ९ ॥ पावकयायः ॥ पावकयायश्चितयन्त्याकृपाकक्षामञ्च
रुचऽउषसोनभानुना ॥ तूर्ध्वन्नयामुन्नेतशस्यनूरणुऽआयोघृणे
नततृपाणोऽअजरः ॥ १० ॥ [१०-१] नमस्ते ॥ नम

स्तेहरसेशोचिपेनमस्तेऽअस्त्वर्चिपे ॥ अर्घ्यास्तेऽअस्मत्त
पन्तुहेतयः पावकोऽअस्मन्नर्घ्यं शिवो भव ॥ ११ ॥ नृपदे
बेद् ॥ नृपदेबेडप्सुपदेबेडहिपदेबेडनुसदेबेडद्विदेबेड ॥ १२ ॥
येदेवाः ॥ येदेवादेवानां यज्ञियायज्ञियांनां संवत्सरीणमु
पभागमासते ॥ अहुतादोहविर्पोयज्ञेऽअस्मिन्स्वयम्पिबन्तु
मधुनोघृतस्य ॥ १३ ॥ येदेवाः ॥ येदेवादेवेष्वधिदेवत्त्व
मायन्येब्रह्मणः पुरऽएतारोऽअस्य ॥ येभ्योनऽकृतेपवतेधाम

किञ्चननतेदिवोनपृथिव्याऽअधिस्त्रुपुं ॥ १४ ॥ प्राणदाऽअ
पानदाः ॥ प्राणदाऽअपानदाव्यापानदावृक्षोदावृखिवोदाः ॥
अह्यौस्तेऽअस्मत्तपन्तुहेतयः पावकोऽअस्मद्व्यवशिवो
भव ॥ १५ ॥ [५-२] अग्निस्तिग्मेन । शोचिपायासुद्वि
श्रुत्युत्तिणम् ॥ अग्निर्नोवनतेरुयिम् ॥ १६ ॥ यऽइमा ।
विश्वाभुवनानि जुह्वदपिहोतान्यसीदत्पितानः ॥ सऽआशि

१ अग्निस्तिग्मेन । अत्र दिवर्गस्य सत्त्वे कृते वायुर्नोवनतेरुयिम् (शु. च. प्र. ३ अ. १३ सू.) इत्यनेन अग्निवद्व्यवशिवस्य सत्त्वं न । कर्तुः
परस्य तिग्मशब्दस्य वृक्षाक्षराभावात्

पाद्विणमिच्छमानं प्रथमुच्छदवरां २ ॥ ५ आविवेश ॥ १७ ॥
 किं० सित् ॥ किं० सिदासीदधिष्ठानमारम्भणकृतमस्ति
 रक्तासीत् ॥ यतोभूमिञ्जनयन्विश्वकर्मविद्यामोर्णोदम
 हिनाविश्वचक्षः ॥ १८ ॥ विश्वतश्चक्षुरुत । विश्वतोमुखो
 विश्वतोबाहुरुतविश्वतस्पात् ॥ सम्बाहुभ्यान्धमंतिसम्पतं
 त्रैर्धात्राभूमीजुनयन्देवऽएकः ॥ १९ ॥ किं० सित् ॥ किं०
 सिद्धनुक्कऽसबृक्षऽआसयतोद्यावापृथिवीनिष्टतक्षुः ॥ मनी

पिणोमनसापृच्छतेदुतद्यदुद्यतिष्ठुवन्नानिधारयन् ॥ २० ॥
 याते ॥ यातेधामानिपरमाणि यावमायामद्धयमाद्विश्वकर्मन्नु
 तेमा ॥ शिक्षासखिन्भ्योहविर्पिस्वधावहस्वयँयजस्वतुष्ट्वं
 धानः ॥ २१ ॥ विश्वकर्मन्नुहविषा । द्वावृधानःस्वयँयजस्व
 पृथिवीमुतद्याम् ॥ मुह्यन्त्वृक्ष्येऽभितःसुपत्काऽइहास्मा
 कम्मुघवासुरिरस्तु ॥ २२ ॥ वाचस्पतिम् ॥ वाचस्पतिंवि
 श्वकर्माणमुतयेमनोजुवंद्वाजेऽद्याहुवेम ॥ सनोविश्वानि

हवनानिजोपहिष्वशम्भुरवसेसाधुकर्मा ॥ २३ ॥ विश्वक
र्मरुहविषा ॥ विश्वकर्मरुहविषावर्द्धनेनत्रातारमिन्द्रमकृणो
रवद्वयम् ॥ तस्मैविशुःसमनमन्तपूर्वोरयमुग्रोविहव्योय
थासत् ॥ २४ ॥ [९-३] चक्षुपहपिता । मनसाहिधीराधू
तमेनेऽअजनन्नमन्माने ॥ युदेदन्ताऽअददहन्तपूर्वऽआदि
द्यावापृथिवीऽअप्प्रथेताम् ॥ २५ ॥ विश्वकर्मविमनाः ॥ वि
श्वकर्मविमनाऽआद्विहायाधाताविधातापरमोतसन्दक् ॥

तेषामिष्टानिसमिषामदन्तिर्यत्रासप्तऽकृपीरूपरऽएकमाहुः
 ॥ २६ ॥ योनः । पिताजनितायोर्विधाताधामानिबेदुभुवना
 निबिश्वा ॥ योदेवानानामुधाऽएकऽएवतदसम्प्रश्नम्भुवना
 यन्त्युन्या ॥ २७ ॥ तऽआयजन्तुद्रविणुहसमस्ममाऽकृपयुहपू
 र्वैजरितारोन्भुना ॥ असूतेसूतेरजसिनिपुत्तेयेभुतानिसुमकं
 णवन्निमानि ॥ २८ ॥ पुरोदिवा । पुरऽएनापृथिव्यापुरोदेवेभि

१ यत्रासप्तऽकृपीन् अथ सप्तकृपीन् पुरे यत्रासप्तऽकृपीन् इत्याकारस्य "नरस्तासक्तृपीन्" (शु. य. मा. ३. ३. १२२ सू.) इत्यनेन शीर्ष

रसुरैर्यदस्ति ॥ कलंस्विद्गर्भमप्रथमन्दद्दुःआपोयत्रदेवाः
 सुमर्षश्यन्तुपूर्वे ॥ २९ ॥ तमित् ॥ तमिद्गर्भमप्रथमन्द
 दुःआपोयत्रदेवाःसुमर्गच्छन्तुद्विश्वे ॥ अजस्यनाभावद्योकम
 पितृष्यस्मिन्निवश्वानिभुवनानितुस्तथुः ॥ ३० ॥ नतम् ॥
 नतंविदाथयऽहुमाजुजानान्यद्युष्माकुमन्तरम्बभूव ॥ नी
 हारेणुप्रावृताजल्प्यांचासुतृपंऽउक्थुशासंश्चरन्ति ॥ ३१ ॥

१ अत्र परं तु रेकवृत्ताभ्याम् (ध्रु. १ प्र. ४ अ. १०१ सू.) इत्यनेन रकारापरस्य वकारस्य द्विकम् ।

विश्वकर्म्माहि ॥ विश्वकर्म्माह्यजनिष्टदेवऽआदिद्वन्द्वर्षोऽ
अभवद्वितीयः ॥ तृतीयःपिताजनितौषधीनामुपाङ्गवर्भ
व्यदधात्पुरुत्रा ॥ ३२ ॥ [८-४] आशुशिशानह ॥
आशुशिशानोवृषभोनभीमोर्धनाघुनक्षोभेणश्चर्पणीनाम् ॥
सुक्कन्दनोनिमिषऽएकवीरश्शतसेनाऽअजयत्साकमिन्द्रः
॥ ३३ ॥ सुक्कन्दनेनानिमिपेण । जिष्णुनायुक्त्कुरेण

१ "आशु शिशानः" इत्यत्र प्रत्ययसंज्ञेन मुनि शक्तत्वात् (शु. य प्रा. ३ अ. १ सू) इत्यनेन सुत्संज्ञकेषु शयस्यान्यतरत्वेनपश्येति विस्मयनीयस्य
परमवर्णे शफरे प्राप्ते अविकारं शाकल्यं शयसेषु (शु. य प्रा. ३ अ. १० सू) इत्यनेन परसर्वार्थं निविध्यते । एतादृशेष्वन्यत्वेनैवमेव निषेधो वेद्यः ।

दुश्चयवनेनधृष्णुना ॥ तदिन्द्रेणजयतुतत्सहज्व्युधोनरऽ
 इपुहस्तेनधृष्णा ॥ ३४ ॥ सऽइपुहस्तैः ॥ सऽइपुह
 स्तैःसनिपज्जिभिर्ब्रवीशीस०स्रष्टासयुधऽइन्द्रोगुणेन ॥ सुहसू
 जिस्सोमपावाहुशर्द्युग्रधन्वाप्रतिहिताभिरस्ता ॥ ३५ ॥ बृह
 स्पतेपरि । दीयारथेनरक्शोहामित्राँ २॥ऽअपबाधमानः ॥
 प्रशुज्जन्तसेनाःप्रमृणोयुधाजयन्नुस्माकमेद्यवितारथानाम्
 ॥ ३६ ॥ बलुविज्ञायस्थविरः ॥ बलुविज्ञायस्थविरःप्रवीरः

सहस्राञ्जलीसहमानऽउग्रः ॥ अभिवीरोऽभिसत्त्वासहो
जाजैत्रमिन्द्रस्थमातिष्ठगोवित् ॥ ३७ ॥ गोत्रभिदङ्गोविदम् ॥
गोत्रभिदङ्गोविदुं वज्रबाहुअयन्तुमज्जमप्पमूणन्तुमोजसा ॥
इमं सजाताऽअनुवीरयद्धुमिन्द्रं सखायोऽअनुसंभद्धम्
॥ ३८ ॥ अभिगोत्राणि ॥ अभिगोत्राणिसहस्रागाहमानोदु

१ अभिवीरः अत्र 'अश्वरथिम्' (शु. य. मा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन वकारे परे अभि इत्यस्य ह्रस्वकारस्य दीर्घकारे प्राप्ते "अभिवित्त्वेवपीर" (शु. य. मा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन वीरपरे लभेर्दीर्घत्वमेव । २ अभिसत्त्वा । अत्र "भामिभ्यः लः षे समासपदे" (शु. य. मा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन सत्त्वं प्राप्ते "अनुसन्तनेतुर्दृष्टवत्सुतस्य सुसमिद्धाद्यसुसन्तनमभिसत्त्वा" (शु. य. मा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे सत्त्वान्भावः ।

योद्धीरः शतमन्युरिन्द्रः ॥ दृश्यवनः पृतनापाडयुद्धोस्ममा
कुटुसेनाऽअवतुप्रयुत्सु ॥ ३९ ॥ इन्द्रऽआसाम् ॥ इन्द्रऽ
आसानेताबृहस्पतिर्दक्षिणायज्ञः पुरऽएतुसोमः ॥ देवसेना
नामभिभञ्जतीनाञ्जयन्तीनाम् मरुतोऽयन्त्वग्रम् ॥ ४० ॥
इन्द्रस्य वृष्णः ॥ इन्द्रस्य वृष्णो वरुणस्य राज्ञऽआदित्यानां
मरुतां शर्वऽउग्रम् ॥ महामनसाम्भुवनञ्चयवानाङ्घ्रिपोदे
वानाञ्जयतामुदस्थात् ॥ ४१ ॥ उद्धर्षय । मघवन्नायुधा

न्युत्सत्त्वंनाम्नामुक्तानाम्भनां०सि ॥ उद्धृत्रहृद्वाजिनांवाजि
नाह्युद्धृथानाञ्जयतांयन्तुघोषाः ॥ ४२ ॥ अस्माकुमि
न्द्रः ॥ अस्माकुमिन्द्रःसमृतेषुद्धजेष्वस्माकंय्याऽइषव
स्ताजयन्तु ॥ अस्माकंवीराऽउत्तरेभवन्त्वस्माँ२॥ऽउदेवाऽ
अवताहवेषु ॥ ४३ ॥ अमीपाञ्चितम् ॥ अमीपाञ्चितम्प्रति
लोभयन्तीगृहाणाङ्गान्यप्वेपरैहि ॥ अभिप्सेहिनिर्दहहृत्सु
शोकेरुन्धेनामित्रास्तमसासचन्ताम् ॥ ४४ ॥ अवसृष्ट्वापरा ।

पतुशरंध्ये ब्रह्मसंशिते ॥ गच्छामित्रान्प्रपद्यस्व मामीपाङ्क
 शुनोच्छिषः ॥ ४५ ॥ प्रेत ॥ प्रेतजयतानरऽइन्द्रो बृहस्पतिर्
 यच्छतु ॥ उग्रान्नः सन्तु ब्राह्मणो नाधूष्या यथासंथ ॥ ४६ ॥
 असौया । सेनामस्तुः परेषामुन्मथ्यैति नऽओजसु रूपा र्द्धमाना ॥
 ताङ्गुहस्तमुसापं व्रते नु यथा मीऽअन्योऽअन्यन्न जानन् ॥ ४७ ॥
 यत्र वाणाः । सुपतन्ति कुमारविशिखाऽइव ॥ तन्नऽइन्द्रो हृह

१ प्रेतजयतानरः । अथ जयतशब्दस्य ह्रस्वाकारस्य "धारयामयो जाय" (शु. य. भा. १ अ. १०८ सू.) इत्यनेन लकारे परे दीर्घोक्तः ।

स्पतिरदितिः शर्मयच्छतुर्विंशहा शर्मयच्छतु ॥ ४८ ॥ मर्मा
णिते ॥ मर्माणितेवर्मणाच्छादयामिसोमस्त्वाराराजामृतेनानु
वस्त्ताम् ॥ उरोर्वरीयोव्वरुणस्तेकृणोतुजयन्तुन्त्वानुदेवामेदन्तु
॥ ४९ ॥ [१७-५] उदेनम् ॥ उदेनमुत्तरान्नयाग्नेष्टेनाहुत ॥
रायस्पोषेणसठ्सृजप्रजयाचवहुङ्कधि ॥ ५० ॥ शतम् ॥ ९०० ॥
इन्द्रेमम् ॥ इन्द्रेमम्प्रतरान्नयसजुतानामिसहुशी ॥ समेनंब
र्चसासृजदेवानाम्भागुदाऽअसत् ॥ ५१ ॥ यस्यकुर्मः ॥

१ विंशहा । अथ नादसिद्धेयं च (शु. य प्रा १ अ. १०३ सू) इत्यनेन वा परे विंशहादस्य हस्ताकारस्य दीर्घाकार ।

यस्यकुम्भो गूहे हविस्तमग्ने ब्रह्मयात्त्वम् ॥ तस्मै देवाऽअधिब्र
 वन्नयञ्च ब्रह्मणस्पतिः ॥ ५२ ॥ उदुत्वा ॥ उदुत्वा विश्वे
 देवाऽअग्ने भरन्तु चित्तिभिः ॥ स नो भव शिवस्त्वः सुप्रतीको
 द्विभावं सुह ॥ ५३ ॥ पञ्चदिशः ॥ पञ्चदिशो देवीर्यज्ञमव
 न्तु देवीरपामन्तिन्दुर्मन्ति म्वाधमानाः ॥ रायस्प्योपेयज्ञपतिमा
 भजन्ती रायस्प्योपेऽअधियज्ञोऽअस्थात् ॥ ५४ ॥ समिद्धेऽअ
 ग्नौ ॥ समिद्धेऽअग्नावधि मामहानऽउक्थपत्रुऽईङ्घ्र्यो गृभीतः ॥

तप्सह्नुर्मम्परिगृह्यायजन्तोर्जायद्यज्ञमयजन्तदेवाः ॥ ५५ ॥
 देव्यायधुत्रे । जोष्ट्रेदेवश्रीः श्रीमनाऽशुतपयाः ॥ परिगृह्यदे
 वायज्ञमायन्देवादेवेभ्योऽअक्षुर्यन्तोऽअस्थुः ॥ ५६ ॥
 ब्रीनऽहविः । शमितऽशमितायुजद्यैतुरीयोयज्ञोयत्रहृद्यमे
 ति ॥ ततोवाकाऽआशिषोनोजुषन्ताम् ॥ ५७ ॥ सूर्यर
 श्मिर्हरिकेशः । पुरस्तात्सविताज्ज्योतिरुदयाँ २ ॥ ५८ ॥ अजस्रम् ॥
 तस्यपुषाप्रसवेयातिविद्वान्सम्पश्यन्निवश्वाभुवनानिगोपाः

॥ ५८ ॥ विमानंऽएपः ॥ विमानंऽएपदिवोमध्यऽआस्तऽ
 आपप्तिवात्रोदसीऽअन्तरिक्षम् ॥ सविश्वाचीरभिचष्टेधृताची
 रन्तरापूर्वमपरञ्चकेतुम् ॥ ५९ ॥ उक्क्षासमुद्रः ॥ उक्क्षासमु
 द्रोऽअरुणः सुपुर्णः पूर्वस्य योनिं पितुरा विवेश ॥ मध्योदिवोनि
 हितुं हृश्चिरश्ममाविचक्रमे रजसस्पृत्त्यन्तौ ॥ ६० ॥ इन्द्रं
 विश्वाः ॥ इन्द्रं विश्वाऽअवीवृधन्त समुद्रव्यं च सङ्गिरः ॥ रथी

१ रजसस्पृत्त्यन्तौ इति पठे ॥ अथानो रजसा रियं स्पृशन्त्यासीत् ॥ (शु य आ ३ अ २८ सू) इत्यनेन रजसपरस्य विसर्जनीयस्य पाति पदं परे
 सकारे रूपम्

शु. य.
सहि.

॥१८२॥

तमठरुथीनांवाजानां सत्पतिम्पतिम् ॥ ६१ ॥ देवहूय्यज्ञः ॥
देवहूय्यज्ञऽआचं ब्रह्मक्षत्सुम्नहूय्यज्ञऽआचं ब्रह्मक्षत् ॥ यक्षक्षदु
ग्निर्देवो देवाँ २ ॥ ६२ ॥ ब्राजस्यमा । प्रसुवऽ
उद्ग्राभेणोदग्रभीत् ॥ अधासपत्न्यानिन्द्रोमेनिग्राभेणाधराँ
२ ॥ ६३ ॥ उद्ग्राभञ्च । निग्राभञ्च ब्रह्मदेवाऽअवी
वृधन् ॥ अधासपत्न्यानिन्द्राग्नीमेविपुचीनाऽव्यस्यताम् ॥ ६४ ॥
[१५-६] क्रमद्विमुग्निना ॥ क्रमद्विमुग्निना नाकुमुकख्यद्व

पू. अ.

॥ १७ ॥

॥ १८२ ॥

हस्तेषु विव्रतः ॥ दिवस्पृष्टं स्वर्गं त्वामि श्रादेवेभिराहुम्
॥ ६५ ॥ प्राचीमनु । प्रदिशस्मेहि विद्वानग्ने रग्ने पुरोऽअग्नि
वर्भवेह ॥ विश्वाऽआशादीद्यानो विभाहयूर्जन्नोधेहि द्विपदे च
तुष्पदे ॥ ६६ ॥ पृथिव्याऽअहम् ॥ पृथिव्याऽअहमुदन्तरि
क्षुमारुहमुन्तरिक्षादिवमारुहम् ॥ दिवो नाकस्य पृष्ठात्स्व
ज्योतिरगामुहम् ॥ ६७ ॥ सूर्यन्तः ॥ सूर्यन्तो नापेक्षन्तुऽ
आद्यां रोहन्ति रोदसी ॥ युज्ञं व्ये विश्वतो धारुहसु विद्वांसो

त्रिते निरे ॥ ६८ ॥ अग्नेप्प ॥ अग्नेप्पेहिप्प्रथमो देवयुताञ्च कश्चु
 र्देवानां सुतमर्त्यानाम् ॥ इयं कक्षमाणा भृगुभिः सुजोपाहं सूर्य
 न्तु यजमानाहं सुस्ति ॥ ६९ ॥ नक्तोपासा ॥ नक्तोपासा
 मनसा विरूपे धापयेते शिशुमेकं समीची ॥ द्यावा कक्षामां रु
 क्रमोऽनुन्तर्विभाति देवाऽअग्निन्धारयन् द्रविणोदाः ॥ ७० ॥
 अग्नेः सहस्राक्ष ॥ शतमूर्द्धञ्छुतन्ते प्राणाः सहस्रं व्यानाः ॥
 त्वहं साहस्रस्य गुयऽईशिपेतस्मै ते विधेम वाजाय स्वाहा ॥ ७१ ॥

सुपुण्णोसि । गुरुत्वमांश्चपृष्ठेपृथिव्याःसीद ॥ भासान्तरिक्षश्च
मापृणज्योतिषादिवमुत्तमानुतेजसादिशुऽउद्दृढह ॥ ७२ ॥
आजुह्वानहंसुप्प्रतीकह । पुरस्तादग्नेस्वय्योनिमासीदसाधु
या ॥ अस्मिन्त्सुधस्त्येऽअद्युत्तरस्मिन्निद्विष्वेदेवायजमान
श्चसीदत ॥ ७३ ॥ तांसेवितुः ॥ तांसेवितुर्वरेण्यस्यचि
त्रामाहंवृणेषुमुतिंविश्वजङ्ग्याम् ॥ यामस्यकण्वोऽअदुहृत्प्र
पीनांसेहस्रधारुम्पयंसामुहीङ्गाम् ॥ ७४ ॥ विधेमने ।

परमेजन्मन्मग्नेविधेमस्तोमैरवरेसुधस्तथै ॥ यस्माद्योनेरुदा
रिथायजेतम्प्रत्वेहुवी०पिजुहुरेसमिद्धे ॥ ७५ ॥ प्रेद्धोऽ
अग्ने ॥ प्रेद्धोऽअग्नेदीदिहिपुरोनोजंस्त्रयासुम्मर्यायविष्ट ॥
त्वा०शश्वन्तुऽउपयन्तिव्राजाः ॥ ७६ ॥ अग्नेतम् ॥
अग्नेतमुद्याश्वन्नस्तोमैःकृतुन्नभुद्र०हृदिस्पृशम् ॥ क्रुद्यामा
तुऽओहैः ॥ ७७ ॥ चित्तिञ्जुहोमि ॥ चित्तिञ्जुहोमिमनसा

१ रिथ मजेतम् । इति पदे . अत्र "अधोदायि" (शु. य. भा. १ अ. ११३ सू.) इत्यनेन रिथदान्दस्य यकारे परे दीर्घविधानात् रिथायजेतम्

घृतेनयथादेवाऽइहागमन्ब्रवीतिहोत्राऽऽकृतवृधः ॥ पत्येव्विश्व
 स्यभूमनोजुहोमिद्विश्वकर्मणेद्विश्वाहादाभ्यदहविः ॥ ७८ ॥
 सुप्तते । अग्नेसुमिधः सुप्तजिह्वाः सुप्तऽऽकपयः सुप्तधाम
 प्रियाणि ॥ सुप्तहोत्राः सुप्तधात्वायजन्तिसुप्तयोनीराष्ट्रं
 स्वघृतेनस्वाहा ॥ ७९ ॥ [१५-७] शुक्रज्योतिश्च । चित्र
 ज्योतिश्चसत्यज्योतिश्चज्योतिष्माँश्च ॥ शुक्रश्चऽऽकृतपा
 श्चात्त्यदहा ॥ ८० ॥ ईदृङ् ॥ ईदृङ्ङाद्यादृङ्ङुसृदृङ्ङु

प्रतिसदृङ्ङु ॥ मितश्चसम्मितश्चसभंराहं ॥८१॥ ऋतश्चसत्त्य
श्चद्रुवश्चधुरुणश्च ॥ धुर्त्ताचद्विधुर्त्ताचद्विधारयः ॥ ८२ ॥
ऋतजिच्च । सत्त्यजिच्चसेनुजिच्चसुपेणश्च ॥ अन्तिमित्रश्चदूरेऽअं
मित्रश्चगुणः ॥८३॥ ईदृक्क्षासऽएतादृक्क्षासहं ॥ ईदृक्क्षासऽए
तादृक्क्षासऽउपुणः सुदृक्क्षासहंप्रतिसदृक्क्षासऽएतन्न ॥ मिता
सश्चसम्मितासोनोऽअद्यसभंरसोमरुतोयज्ञेऽअस्मिन्न ॥८४॥

१ प्रतिसदृङ्ङु अत्र 'भाविभ्यः' सः यं समानपदं' (शु. य. प्रा. ३ अ. ५१ सू.) इत्यनेन प्रकारे प्राप्ते 'अनुसन्ततोत्' (शु. य. प्रा. ३ अ. ५२ सू.) इत्यनेन निमित्तगते । २ प्रतिसदृक्षासः । अत्र 'भाविभ्यः' सः यं समानपदं' (शु. य. प्रा. ३ अ. ५१ सू.) इत्यनेन मूर्धन्यवाच्यार्थे 'अनुसन्ततोत्' (शु. य. प्रा. ३ अ. ५२ सू.) इत्यनेन निषेधेन वाच्यम् ।

स्वतवाँश्च । अघासीचसान्तपुनश्चगृहमेधीच ॥ क्रीडीचशा
कीचोज्जेपी ॥ ८५ ॥ इन्द्रन्दैवीः ॥ इन्द्रन्दैवीर्विशोमुरुतो
नुवत्कर्मानोभवुन्यथेन्द्रन्दैवीर्विशोमुरुतोनुवत्कर्मानोभवन् ॥
एवमिमंयजमानुन्दैवीश्चुर्विशोमानुपीश्चानुवत्कर्मानोभव
न्तु ॥ ८६ ॥ [७-८] इमंस्तनम् ॥ इमंस्तनमूर्जस्व
न्तन्धयापास्पपीनमग्नेसरिरस्युमद्यौ ॥ उत्संजुषस्वमधुमन्त
मर्बन्तसमुद्रियुद्वसदनुमाविशस्व ॥ ८७ ॥ घृतमिमिमिक्षे ।

घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो घृतं वस्य धाम ॥ अनुष्णवधमा वहमा
दयस्व स्वाहा कृतं वृषभवनिक्षहृदयम् ॥ ८८ ॥ समुद्रादुर्मिः ॥
समुद्रादुर्मिर्मर्मधुमां २ ॥ ८९ ॥ उदारदुपां शुनासममृतत्त्वमानदा ॥
घृतस्य नामगुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानां समृतस्य नाभिः ॥ ८९ ॥
वृयन्नाम ॥ वृयन्नामप्प्रवामा घृतस्यास्मिन् न्यजेधारयामान
मोभिः ॥ उपब्रह्मा शृणवच्छस्यमानुश्चतुःशृङ्गो वसीद्गौरः ॥

१ धारयामानमोभिः । अत्र धारयाम नमोभिः इति पदे अत्र "धारयाम बोधाय" (शु. य. भा. ६ अ. १०८ सू.) इत्यनेन धारयाम इत्यादिपदेभ्यः
पदे नकारे सति पूर्वोऽस्याकारस्य दीर्घो भवति । तेन धारयामानमोभिः ।

नावचक्षे ॥ घृतस्य धाराऽअभिचाकशीमिहिरुण्ययोर्वितसोम
 द्वयंऽआसाम् ॥ ९३ ॥ सुम्यक्प्रवन्ति । सुरितो न धेनाऽ
 अन्तर्हृदामनसापुयमानाः ॥ एतेऽअर्पन्त्युर्म्योघृतस्य मृगाऽ
 इव विश्वपुणोरीपमाणाः ॥ ९४ ॥ सिन्धोरिव प्राद्धने । शूघना
 सोऽवातं प्रमियं पतयन्ति युद्धाः ॥ घृतस्य धाराऽअरुपो न ब्राजी
 काष्ठाभिन्दन्नुर्मिभिः पित्र्वमानः ॥ ९५ ॥ अभिप्रवन्त ॥
 अभिप्रवन्तु समनेव योषाः कल्याण्युः स्मर्यमाना सोऽअग्नि

म् ॥ घृतस्यधारांसमिधोनसन्तताजुपाणोर्हव्यतिजातवेदाः
 ॥ ९६ ॥ कुन्याऽइवब्रह्मतुम् ॥ कुन्याऽइवब्रह्मतुमेतवाऽउऽअ
 ज्यञ्जानाऽअभिचाकशीमि ॥ यत्रसोमःसुयतेयत्रयज्ञोघृत
 स्यधाराऽअभितर्पवन्ते ॥ ९७ ॥ अभ्यर्पत । सुष्टुतिङ्ग
 ह्यमाजिमस्मासुंभद्राद्रिणानिधत्त ॥ इमंयज्ञंयतदेवता
 नोघृतस्यधारामधुमत्पवन्ते ॥ ९८ ॥ धामन्ते ॥ धामन्ते

१ अथ "परं तु रेफहकाराभ्याम्" (शु प मा ४. सू.) इत्यनेन सकारस्य द्वित्वम् । यत्र रेफहकारात्परं स्पर्शवर्णस्तत्र तु 'ऊष्मान्तस्थाभ्यश्च स्पर्शः'
 (शु प मा ४. अ. १. २ सू.) इत्यनेनैव द्वित्वं भवति । तथैव यत्र रेफहकाराभ्यां षः स्पर्शवर्णस्तत्र तु 'परं तु रेफहकाराभ्याम्' इत्यनेन द्वित्वम् ।

विश्वम्भुवनमधिष्ठितमुन्तःसमुद्रेहद्वन्तमयुपि ॥ अपामनी
केसमिथेयऽआभृतस्तमश्श्याममधुमन्तन्तऽकुर्मिमम् ॥९९॥
[१३-९] इति श्रीवाजसनेयसंहितायांसप्तदशोऽध्यायः ॥ १ ॥
श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ बाजः, सत्त्य, मूर्क
चतुष्का, अश्ममा, ऽग्निस्त्रिका, बर्धशुः पञ्चै, काचतस्त्रो,
बाजायद्वे, बाजस्यन्वष्टा, ऽक्रतापाट्त्रयोदशा, ग्निचुनज्जिम
सप्त, यदाकूता, द्वार्त्रहत्त्यायदशकौ, त्रयोदशसप्तसप्ततिः ॥

[अ. १८ मं. ७७ अनु. १३] हरिः ॐ ॥ वार्जश्च । मेप्प्रसुव
 श्चमेप्प्रयतिश्चमेप्प्रसितिश्चमेधीतिश्चमेक्रतुश्चमेस्वरश्चमेःश्रो
 कंश्चमेःश्रुवश्चमेःश्रुतिश्चमेज्योतिश्चमेस्वश्चमेयुज्ञेनकल्प
 न्ताम् ॥ १ ॥ प्राणश्च । मेपानश्चमेध्यानश्चमेसुश्चमेचित्तञ्चमऽ
 आधीतञ्चमेवाक्चमेमनश्चमेचक्षुश्चमेःश्रोत्रञ्चमेदक्षश्चमे
 वलञ्चमेयुज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ २ ॥ ओजश्च । मेमहश्चमऽ

१ अत्र वाज-च इत्यत्र एकमेतत्परिणतो विग्रहोऽस्तीत्यस्य चकार परे 'चल्लोः शम्' (शु प भा. ३ अ. ८ सू.) इत्यनेन शकारे कृते 'अप्यन्त
 म्भाभ्यश्च स्यात्' (शु व भा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन शकारात्परस्य स्यादन्त्यस्य चकारस्य द्विःयम् । एवमेतादृशेष्वप्येषु स्थलेषु बोध्यम् ।

आत्माचमेतनूश्चमेशर्माचमेवर्माचमेङ्गानिचमेस्थीनिच
मेपरुं पिचमेशरीराणिचमुऽआयुश्चमेजराचमेयुज्ञेनकल्प
न्ताम् ॥ ३ ॥ ज्यैष्ठ्यञ्च । मुऽआधिपत्यञ्चमेमन्युश्चमेभा
मश्चमेमश्चमेम्भश्चमेजेमाचमेमहिमाचमेवरिमाचमेप्रथि
माचमेवर्पिमाचमेद्राधिमाचमेबृद्धञ्चमेवृद्धिश्चमेयुज्ञेनकल्प
न्ताम् ॥ ४ ॥ [४-१] सुत्यञ्च । मेऽश्रद्धाचमेजगच्चमेध
नञ्चमेविश्वञ्चमेमहश्चमेक्रीडाचमेमोदश्चमेजातञ्चमेजनिष्य

मांणञ्चमेसुक्तञ्चमेसुकृतञ्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ ५ ॥ ऋतञ्च ।
मेमृतञ्चमेयक्ष्मञ्चमेनामयच्चमेजीवातुञ्चमेदीर्घायुत्वञ्चमेन
मित्रञ्चमेभयञ्चमेसुखञ्चमेशयनञ्चमेसुषाञ्चमेसुदिनञ्चमेयज्ञे
नकल्पन्ताम् ॥ ६ ॥ युन्ताच । मेधुर्त्ताचमेवक्षेमश्चमेधृति
श्चमेविश्वञ्चमेमहश्चमेसुविच्चमेज्ञाञ्चमेसूश्चमेप्सूश्चमेसीर
ञ्चमेलयश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ ७ ॥ शञ्च । मेमयश्चमे
प्रियञ्चमेनुकामश्चमेकामश्चमेसौमनुसश्चमेभगश्चमेद्विण

अमेभुद्रअमेश्रेयश्चमेवसीयश्चमेयशश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम्
 ॥ ८ ॥ [४-२] ऊर्क ॥ ऊर्कमेसुनृताचमेपयश्चमेरसश्चमेघू
 तअमेमधुचमेसग्निश्चमेसपीतिश्चमेकूपिश्चमेवृष्टिश्चमेजैत्र
 अमऽओद्भिद्यअमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ ९ ॥ रायिश्च । मेरा
 यश्चमेपुष्ट्रअमेपुष्टिश्चमेविभुचमेप्रभुचमेपुर्णअमेपुर्णतरअ
 मेकुर्यवअमेविक्षतअमेन्नअमेवक्षुच्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ १० ॥
 वित्तअ । मेवेद्यअमेभुतअमेभविष्यच्चमेसुगअमेसुपत्थ्य

अमऽक्रुद्धं अमऽक्रुद्धिश्च मे कृप्तं अमे कृप्तिश्च मे मुतिश्च मे सुमुतिश्च
 मे युजेन कल्पन्ताम् ॥ ११ ॥ ब्रीहयश्च । मे यवाश्च मे मा
 पाश्च मे तिलाश्च मे मुद्गाश्च मे खल्वाश्च मे प्रियङ्गवश्च मे णवश्च मे
 श्यामाकाश्च मे नीवाराश्च मे गोधूमाश्च मे मसूराश्च मे युजेन क
 ल्पन्ताम् ॥ १२ ॥ [४-३] अश्माश्च । मे मृत्तिकाश्च मे
 गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यञ्च मे

१ नीवारा । अथ नि वाह्वरपोरन्यग्रहे (शु य प्रा ३ अ १०६ स्) इत्यनेन अग्रपक्षकृते चरताश्चान्यतरं परे पूर्वा नक्षत्रसङ्गो द्वाचो
 भवति तेन नीवारा ।

यश्चमेदश्यामञ्चमेत्योहञ्चमेसीसञ्चमेत्रपुचमेयज्ञेनकल्पन्ता
म् ॥ १३ ॥ अग्निश्च । मुऽआपश्चमेव्वीरुधश्चमुऽओपधयश्च
मेकृष्टपुच्याश्चमेकृष्टपुच्याश्चमेग्राम्याश्चमेपुशवंऽआरुण्या
श्चमेवित्तश्चमेवित्तिश्चमेभूतश्चमेभूतिश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम्
॥ १४ ॥ वसुच । मेव्वसुतिश्चमेकर्मच मेशक्तिश्चमेर्त्यश्च
मुऽएभश्चमुऽइत्याचमेगतिश्चमेयज्ञेनकल्पन्ताम् ॥ १५ ॥
[३-४] अग्निश्च । मुऽइन्द्रश्चमेसोमश्चमुऽइन्द्रश्चमेसविता

चमुऽइन्द्रश्चमेसरस्वतीचमुऽइन्द्रश्चमेपुपाचमुऽइन्द्रश्चमेवृह
स्पतिश्चमुऽइन्द्रश्चमेयुलेनकल्पन्ताम् ॥ १६ ॥ मित्रश्च । मुऽ
इन्द्रश्चमेवरुणश्चमुऽइन्द्रश्चमेधाताचमुऽइन्द्रश्चमेत्वष्टाचमु
ऽइन्द्रश्चमेमरुतश्चमुऽइन्द्रश्चमेविश्वेचमेदेवाऽइन्द्रश्चमेयुलेन
कल्पन्ताम् ॥ १७ ॥ पृथिवीच । मुऽइन्द्रश्चमेन्तरिक्षश्चमुऽइन्द्र
श्चमेद्यौश्चमुऽइन्द्रश्चमेसमाश्चमुऽइन्द्रश्चमेनक्षत्राणिचमुऽ
इन्द्रश्चमेदिशश्चमुऽइन्द्रश्चमेयुलेनकल्पन्ताम् ॥ १८ ॥ [३-५]

अहशुश्च । मेरुहिम्नश्च मेदाभ्यश्च मेधिपतिश्च मऽउपाहंशुश्च मे
 न्तर्यामश्च मऽऐन्द्रवायवश्च मे मैत्रावरुणश्च मऽआश्विनश्च मे
 प्रतिप्रस्थानश्च मे शुक्रश्च मे मुन्थीच मे युज्ञेन कल्पन्ताम् । १९ ॥
 आग्रयणश्च । मे वैश्वदेवश्च मे हवश्च मे वैश्वानरश्च मऽऐन्द्राग्र
 च मे महावैश्वदेवश्च मे मरुत्वतीयाश्च मे निष्केवल्यश्च मे सावित्र
 च मे सारस्वतश्च मे पात्कीवतश्च मे हारियोजुनश्च मे युज्ञेन कल्प
 न्ताम् ॥ २० ॥ सुचश्च । मे चमसाश्च मे वायुह्यानि च मे द्रोण

कलशश्चमेग्रावाणश्चमेधिपवणेचमेपूतभृच्चमऽआधवनीयश्च
 मेवेदिश्चमेवर्हिश्चमेवभूथश्चमेखगाकुरश्चमेयुजेनकल्पन्ता
 म् ॥ २१ ॥ अग्निश्च । मेघर्मश्चमेर्कश्चमेसूर्यश्चमेष्वाण
 श्चमेश्चमेघश्चमेपृथिवीचमेदितिश्चमेदितिश्चमेद्यौश्चमेद्गुल्युह
 शक्करयोदिशश्चमेयुजेनकल्पन्ताम् ॥ २२ ॥ ब्रतञ्च । मऽ
 क्रतवश्चमेतपश्चमेसंवत्सरश्चमेहोरात्रेऽऊर्बष्टीवेबृहद्रथन्तरेष्व
 मेयुजेनकल्पन्ताम् ॥ २३ ॥ [५-६] एकाच । मेतिस्रश्चमेति

स्रश्चमेपञ्चचमेपञ्चचमेसुप्तचमेसुप्तचमेनवचमेनवचमुऽए
 कादशचमुऽएकादशचमेत्रयोदशचमेत्रयोदशचमेपञ्चदशच
 मेपञ्चदशचमेसुप्तदशचमेसुप्तदशचमेनवदशचमेनवदशच
 मुऽएकविंशतिश्चमुऽएकविंशतिश्चमेत्रयोविंशतिश्चमेत्र
 योविंशतिश्चमेपञ्चविंशतिश्चमेपञ्चविंशतिश्चमेसुप्तविं
 शतिश्चमेसुप्तविंशतिश्चमेनवविंशतिश्चमेनवविंशतिश्च
 मुऽएकत्रिंशच्चमुऽएकत्रिंशच्चमेत्रयस्त्रिंशच्चमेयुक्तेनक

लप्पन्ताम् ॥ २४ ॥ चतस्रश्च । मेष्टौचमेष्टौचमेद्वादशचमेद्वादश
 चमेषोडशचमेषोडशचमेविंशतिश्चमेविंशतिश्चमेचतु
 विंशतिश्चमेचतुर्विंशतिश्चमेष्टाविंशतिश्चमेष्टाविंशति
 श्चमेद्वात्रिंशच्चमेद्वात्रिंशच्चमेपट्विंशच्चमेपट्विंशच्चमेच
 त्त्वारिंशच्चमेचत्वारिंशच्चमेचतुश्चत्वारिंशच्चमेचतुश्चत्वा
 रिंशच्चमेष्टाचत्वारिंशच्चमेयुक्तेनकलप्पन्ताम् ॥ २५ ॥

१ पौडशशब्द पद ३३ इति पठ्यपम् । अत्र पददशदन्तयोः संख्याचयोऽथपञ्च (शु य प्रा. ३ अ ४० सू) इत्यत्र पदशब्दवदितान्त्यवर्णस्य
 डकारस्य सौपथे ओकारं पौ इति कृते ततः परस्य संख्यावर्चिना दशशब्दस्य डकारस्य मूर्धन्ये क्रमेण उकारे च कृतं पौडश इति ॥

ज्यविंश्चा॥ मे॒ज्युवीच॑मे॒दित्यु॑वाट्मे॒दित्यौ॑हीच॑मे॒पञ्चा॑विश्चमे॒प
ञ्चा॒वीच॑मे॒त्रिवृत्स॑श्च॒मे॒त्रिवृत्सा॑च॒मे॒तुर्ग्य॑वाट्मे॒तुर्ग्यौ॑हीच॑मे
य॒ज्ञेन॑कल्पन्ताम् ॥ २६ ॥ पुष्टुवाट् ॥ पुष्टुवाट्मे॒पष्टौ॑हीच॑मऽ
उ॒क्क्षा॑च॒मे॒बृशा॑च॒मऽ॒क्रप॑भश्च॒मे॒बृह॑च॒मे॒नुङ्वाँ॑श्च॒मे॒धेनु॑श्च॒मे॒य॒ज्ञे
न॑कल्पन्ताम् ॥ २७ ॥ [४-७] बाजाय॑स्वाहा॑ । प्र॒स॒वा॒य॒स्वाहा॑
पि॒जा॒य॒स्वाहा॑ क्र॒त॒वे॒स्वाहा॑ ब्र॒स॒वे॒स्वाहा॑ ह॒र्ष॒त॒ये॒स्वाहा॑ ह॒म्मु॒ग्धा
य॒स्वाहा॑ मु॒ग्धा॒य॒वैन॑ ६ शि॒ना॒य॒स्वाहा॑ बि॒नु॒६ शि॒न॑ऽआ॒न्त्या॒य॒ना

युस्वाहान्त्यायभौवनायुस्वाहाभुवनस्युपतयेस्वाहाधिपतये
स्वाहांप्रजापतयेस्वाहा ॥ इयन्तेराणिमुत्राययुन्तासियमनऽ
कुर्जेत्वावृष्ट्यैत्वांप्रजानान्त्वाधिपत्याय ॥ २८ ॥ आयुर्ध्यु
ज्ञेन । कल्पताम्प्राणायुज्ञेनकल्पताञ्चक्षुर्ध्युज्ञेनकल्पतां
श्रोत्रैर्ध्युज्ञेनकल्पतांवाग्युज्ञेनकल्पताम्मनोयुज्ञेनकल्पता
मात्स्वमायुज्ञेनकल्पताम्ब्रह्मायुज्ञेनकल्पतांभुवोर्ध्युज्ञेनक
ल्पतांस्वर्ग्युज्ञेनकल्पताम्पृथ्व्युज्ञेनकल्पतांभूयोयुज्ञेन

कल्पताम् ॥ स्तोमश्चयजुश्चऽक्रक्चसामंचवृहच्चरथन्तरञ्च ॥
 स्वर्देवाऽअगन्माभृताऽअभूमप्रजापतेऽप्रजाऽअभूमवेद्स्वा
 हा ॥२९॥ [२-८] वाजस्यनु । प्रसवेमातरंमहीमदितिनामब्र
 चसाकरामहे ॥ यस्यामिदंविश्वम्भुवनमाविवेशतस्यान्नोदेवः
 संविताधर्मसाविपत् ॥ ३० ॥ विश्वेऽअद्य । मरुतोविश्वेऽकु
 तीविश्वेभवन्त्वग्नयुःसमिद्धाः ॥ विश्वेनोदेवाऽअवसागमन्तु
 विश्वमस्तुद्रविणंवाजोऽअस्मे ॥ ३१ ॥ वाजोऽनं । सुप्तप्र

दिशुश्चतस्रोवापरावतः ॥ बाजो नो विश्वे देवैर्द्धनं साता विहाव
 तु ॥ ३२ ॥ बाजो नः ॥ बाजो नोऽअद्यप्सु वातिदानं बाजो
 देवाँ २ ॥ऽऽकृतुभिः कल्पयाति ॥ बाजो हि मासर्व्वीरञ्जु जानु
 विश्वाऽआशा बाजं पतिर्जयेयम् ॥ ३३ ॥ बाजः पुरस्तात् ॥
 बाजः पुरस्तादुत मद्धयतो नो बाजो देवा इह विषा ब्रद्धयाति ॥ बा
 जो हि मासर्व्वीरञ्जु कारुसर्वाऽआशा बाजं पतिर्भवेयम् ॥ ३४ ॥
 सम्मा । सृजामि पर्यसाष्टि ध्याः सम्मा सृजाम्युद्भिरोपधी

भिः ॥ सोहं ब्राजं सनेयमग्ने ॥ ३५ ॥ पर्यः पृथिव्याम् ॥
पर्यः पृथिव्याम्पयऽओपधीषु पर्योदिव्यन्तरिक्षे पर्योधाः ॥
पर्यस्वतीः प्रदिशः सन्तु मह्यम् ॥ ३६ ॥ देवस्य च्वा । सवितुः
प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पुष्णो हस्ताभ्याम् ॥ सरस्वत्यै च्वा
चोयन्तु र्यन्त्रेणाग्नेऽसाम्भ्राज्येनाभिर्पिञ्चामि ॥ ३७ ॥ [८-९]
ऋतापाडूतधामा ॥ ऋतापाडूतधामाग्निर्गन्धुर्बस्तस्योपध
योप्सुरसोमुदोनाम ॥ सनऽइदमब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मै स्वाहा

वाङ्मन्युः स्वाहा ॥ ३८ ॥ सुहृत्तो विष्वसामा ॥ सुहृत्तो
विष्वसामासूर्यो गन्धर्वस्तस्य मरीचयोऽप्सरसोऽयुवो नाम ॥
सनोऽद्भुदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मै स्वाहा वाङ्मन्युः स्वाहा ॥ ३९ ॥
सुपुम्णः सूर्यो रश्मिः ॥ सुपुम्णः सूर्यो रश्मिश्चन्द्रमा गन्ध
र्वस्तस्य नक्षत्राण्यप्सरसो भेकुर्यो नाम ॥ सनोऽद्भुदम्ब्रह्मक्षत्र
म्पातुतस्मै स्वाहा वाङ्मन्युः स्वाहा ॥ ४० ॥ इषिरो विष्वध्य
चा ॥ इषिरो विष्वद्यचा वातो गन्धर्वस्तस्यापोऽअप्सरसोऽऊ

जोनाम ॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मै स्वाहा वाद्वाभ्युह
स्वाहा ॥ ४१ ॥ भुज्युःसुपुर्णः ॥ भुज्युःसुपुर्णोयुजोग
न्धुर्वस्तस्यदक्षिणाऽअप्सुरसस्तवानाम ॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्ष
त्रम्पातुतस्मै स्वाहा वाद्वाभ्युह स्वाहा ॥ ४२ ॥ प्रजापतिर्वि
श्वकर्म ॥ प्रजापतिर्विश्वकर्मामनोगन्धुर्वस्तस्यऽऋक्सा
मान्यप्सुरसऽएष्ट्योनाम ॥ सनऽइदम्ब्रह्मक्षत्रम्पातुतस्मै स्वा
हा वाद्वाभ्युह स्वाहा ॥ ४३ ॥ सनः ॥ सनोभुवनस्यपतेप्स

जापतेयस्यतऽउपरिगुहायस्यवेह ॥ अस्मैब्रह्मणेस्मैशत्राय
महिशस्मैयच्छुस्वाहा ॥ ४४ ॥ समुद्रोसि ॥ समुद्रोसिन
मंस्वानुर्द्धदानुःशुम्भूस्मैयोभूरभिमावाहिस्वाहामारुतोसिम्
रुताङ्गुणःशुम्भूस्मैयोभूरभिमावाहिस्वाहावस्यूरसिदुर्वस्वाञ्छु
म्भूस्मैयोभूरभिमावाहिस्वाहा ॥ ४५ ॥ यास्तै ॥ यास्तैऽ
अग्नेसूर्येरुचोदिवमातृवन्तिरश्मिभिः ॥ ताभिर्नोऽअद्य
सर्वाभीरुचेजनायनस्कृधि ॥ ४६ ॥ यावः ॥ यावोदेवाःसूर्ये

रुचोगोष्पवश्वेषुयारुचः ॥ इन्द्राग्नीतामिहसर्वाभीरुचन्नोधत्त
वृहस्पते ॥४७॥ रुचन्नह ॥ रुचन्नोधेहिद्वाह्मणेपुरुचद्वराजसुन
स्कृधि ॥ रुचंश्चिदश्येपुशुद्वेपुमयिधेहिरुचारुचम् ॥४८॥ तत्त्वा।
यामिद्ब्रह्मणावन्दमानस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥ अहे
डमानोव्वरुणेहवोद्वयुरुशः सुमानऽआयुः प्रमोपीह ॥ ४९ ॥
स्वर्ण ॥ स्वर्णधर्मः स्वाहास्वर्णार्कः स्वाहास्वर्णशुक्रः स्वाहा

१ स्वः नः इति पदे । अत्र समासपदसमासेन "ऋषदेभ्यो नकारो धर्कार्त्तममानपदे" (शु. व. प्र. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन नामावाप्तौ विन्यास
सम्बन्धः (शु. व. प्र. ३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन कश्चनविवाहः ।

सुवर्णज्योतिःस्वाहा सुवर्णसूर्यःस्वाहा ॥ ५० ॥ [१३-१०]

अग्निं व्युनज्मि ॥ अग्निं व्युनज्मि शर्वसाधूतेन दिव्यं सु

वर्णं वयं सा ब्रूहन्तम् ॥ तेन वयं जमेम ब्रध्नस्य विष्टपुं स्वरुहा

णाऽअधिनाकमुत्तमम् ॥ ५१ ॥ शतम् ॥ १००० ॥ इमौ ते । पक्ष्वा

वजरोपतत्रिणौ यावभ्यां रक्ष्वां स्यपुहं स्यग्ने ॥ तावभ्यां

स्पतेम सुकृतां मुल्लोकं व्यत्रऽक्रपयोजुग्मुः प्रथमुजाः पुराणाः

॥ ५२ ॥ इन्दुर्दक्षः । श्येनऽक्रुतावाहिरण्यपक्षः शकुनो भु

रुण्युः ॥ मुहान्तसुधस्तथैद्भुवऽआनिपत्तो नमस्तेऽअस्तुमा
माहिंसीः ॥ ५३ ॥ दिवोमुर्द्धा । सिंष्टिथिध्यानाभिरुग्गुपा
मोपधीनाम् ॥ विश्वायुःशर्मसुप्रथानमस्त्पुथे ॥ ५४ ॥
विश्वस्यमुर्द्धन् ॥ विश्वस्यमुर्द्धन्नधिपतिष्टसिश्चितःसमुद्रेतेहृदय
मुप्स्वायुरपोदत्तोदुधिभिन्त ॥ दिवस्पर्ज्जन्त्यादुन्तरिक्षात्पृ
थिध्यास्ततो नोबृष्ट्याव ॥ ५५ ॥ इष्टोयज्ञः ॥ इष्टोयज्ञोभृ

१ नमस्त्पुथे अत्र "सदो योर्ममस्त्पुथे" (कु. म. पा ३ अ. ३४ सू.) इत्यनेन कृतं पिता यय इत्येतेषु परेषु यथासंख्यं सदः यो
नमः प्रतेषां विसर्गेण सकारो विधीयते । तेनात्र पदे परे नमःपदप्रदितमिदं नवीनं सकारं "अप्यान्तस्माभ्यश्च तयो" (सु. य. प्रा ४ अ. १०२ सू.)
इत्यनेन प्रकारेण विन्यस्य ।

गुंभिराशीर्द्वावसुंभिः ॥ तस्येनऽदृष्टस्येप्प्रीतस्यद्विविणेहागमेः
 ॥ ५६ ॥ इष्टोऽअग्निः ॥ इष्टोऽअग्निराहुतःपिपत्तुनऽदृष्ट
 हविः ॥ स्वर्गेदन्देवेभ्योनमः ॥ ५७ ॥ [७-११] यदा
 कृतात् ॥ यदाकृतात्समसुंस्रोद्धुदोवामनसोवासम्भृतञ्चक्षुपो
 वा ॥ तदनुप्रेतमुकृतामुल्लोकंयत्रऽक्रपयोजुग्ममुःप्रथमुजाः
 पुराणाः ॥ ५८ ॥ एतदसंधस्थ ॥ एतदसंधस्थपरितेददा
 मियमावहाच्छेवधिश्रुतवेदाः ॥ अन्वागन्तायज्ञपतिर्वाऽअ

शु. य.
संहि.

॥२००॥

व्रतं स्ममं जानीत परमेव्यो मन ॥ ५९ ॥ एतज्ज्ञानाय । परमे
व्यो मुन्देवाः सधस्तथा विदरूपमस्य ॥ यदा गच्छात्पुथिभि
र्देवयानैरिष्टा पुर्त्ते कृणवाथा विरंस्ममै ॥ ६० ॥ उहं ह्यस्व ॥
उहं ह्यम्याग्नेप्ति जागृहि त्वमिष्टा पुर्त्ते सदसृजे थामुयञ्च ॥ अ
स्मिन्तसुधस्त्येऽअद्युत्तरस्मिन् द्विष्व देवा यजमानश्च सीदत
॥ ६१ ॥ येन ब्रह्मसि । सहस्रं व्येनाग्नेमर्बवेदुसम् ॥ तेनेमं
व्युज्जन्नो नयस्वर्देवे पुगन्तवे ॥ ६२ ॥ प्रस्तुरेण परिधिना ।

पू. अ.

॥ १८ ॥

॥२००॥

सुचावेद्यांचवर्हिषां ॥ ऋचेमँय्यज्ञन्नोनयसृहेवेपुगन्तवे
॥ ६३ ॥ यदुत्तम् ॥ यदुत्तँय्यत्परादानँय्यत्पुत्तँय्याश्रुद
विक्षणाह ॥ तदुग्निर्वैश्वकर्मणःस्वहेवेपुनोदधत् ॥ ६४ ॥
यत्रधाराह ॥ यत्रधाराऽअनपेतामधोर्घृतस्यचयाः ॥ तदु
ग्निर्वैश्वकर्मणःस्वहेवेपुनोदधत् ॥ ६५ ॥ अग्निरस्मिन् ॥
अग्निरस्मिन्जन्मनाजातवेदाघृतस्मेचक्श्चुरमृतस्मऽआसन् ॥
अर्कस्त्रिधातुरजसोऽविमानोजस्रोऽघुर्मोहविरस्मिन्नाम ॥ ६६ ॥

ऋचोनामं ॥ ऋचोनामास्मिन्धजूंषिनामास्मिन्सामानि
नामास्मिन् ॥ येऽअग्नेयुःपाञ्चजह्याऽअम्याम्पृथिव्यामधि ॥
तेषामसित्त्वमुत्तमः प्रनो जीवातवेसुव ॥ ६७ ॥ [१०-१२]
वात्रैहत्यायुशर्वसे पृतनापाह्यायच ॥ इन्द्रत्वावर्त्तया
मसि ॥ ६८ ॥ सुहदानुम्पुरुहूत । विक्षयन्तमहुस्तमिन्द्रस
म्पिणकुणारुम् ॥ अभिवृत्रं बर्द्धमानम्पियारुमुपादमिन्द्रतुव

१ पृतनापाह्याय च अत्र "सहै पृतनाय" (शु. प. पा. ३ अ. ७. १ सू.) इत्यनेन पृतनापण्डितपरस्परं संधिं पत्य निपात्यते, २ अभिवृत्रम्
अत्र "अश्वरुद्रिन्" (शु. प. पा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन प्राज्ञे "ऋ" इत्यस्य उस्वकारस्य दीर्घाकारे "ऋमिषिद्वेषवीरविश्वस्तमृगवाजयन्तेषु"
(शु. प. पा. ३ अ. १०० सू.) इत्यनेन अभि परेषु गन्तेषु परेषु निविश्यते तेनाग्र प्रकारे परेऽपि दाघो न भवति

साजघन्थ ॥ ६९ ॥ विनः ॥ विनऽइन्द्रमृधोजहिनीचाय
च्छपृतन्युतः ॥ योऽअस्ममाँर॥ऽअभिदासुत्त्यधंग्गमयुत
मः ॥ ७० ॥ मृगोन । भीमःकुचुरोगिरिष्ठाःपरावतुऽआ
जगन्थापरस्याह ॥ सुकटसुहृशायपुविमिन्द्रतिग्ममंविशत्रून्ता
द्विविमृधोनुदस्व ॥ ७१ ॥ वैश्वानुरोनः ॥ वैश्वानुरोनऽ
कुलयुऽआप्प्रयातुपरावतः ॥ अग्निर्नैःसुष्टुतीरुप ॥ ७२ ॥
पृष्टोदिवि । पृष्टोऽअग्निःप्रथिव्याम्पृष्टोविश्वाऽओपधीरावि

वेश ॥ वैश्वानरः सहसापृष्टोऽअग्निः स नो दिवा सरिपंस्प्यातु न
क्तम् ॥ ७३ ॥ अश्श्याम तम् ॥ अश्श्याम तङ्कामं मग्ने तवो
तीऽअश्श्याम रयिः रयिवह सुवीरम् ॥ अश्श्याम द्वाजं मुभिवा
जयन्तो श्श्याम द्युम्नमं जरुजरन्ते ॥ ७४ ॥ ब्रुयन्ते ॥ ब्रुय
न्तेऽअद्य ररिमाहिकामं मुत्तानहंस्तानमं सोपुसद्य ॥ यजिष्ठे न
मनमाय विक्षुदेवानस्त्रेधताम नमना विप्रोऽअग्ने ॥ ७५ ॥ धा

१ रिपस्प्यातु हासि पदम् । अत्र "अश्वाना रश्मसो जय सृशम्भाली" (शु. य. प्रा. ३ अ. २८ सू.) इत्यनेन रिप पदस्य विलज्जनीयस्य धातु पदे
परे सन्धे पदस्य "ऊष्मान्ताभ्याम्भश्च स्पर्श" (शु. य. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन धातुचरितवकाशस्य द्विपदे रूपम् ।

मुच्छदुग्निः ॥ धामुच्छदुग्निरिन्द्रो ब्रह्मा देवो बृहस्पतिः ॥
सचेतसो विश्वे देवा यज्ञं प्रावन्तु न हं शुभे ॥ ७६ ॥ त्वँस्य विष्ट ।
दा शुपो नँः पाहि शृणु धी गिरः ॥ रक्शां लोकमुत त्वमना ॥ ७७ ॥
[१०-१३] इति श्रीवाजसनेयसंहितायामष्टादशोऽध्यायः १८ ॥
श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ स्वाद्वीन्त्वैकादश,
देवा यज्ञं विदंशतिः, सुरावन्तं सप्तदशो, दीरतान्त्रयोदशा,
च्याजानुर्दश, सोमो राजाष्टौ, सीसेन तन्त्रं षोडश, सप्त पञ्च

नवतिः ॥ [अ. १९ मं. ९५ अनु. ७] हरिःॐ ॥ स्वाद्वी
न्त्वा । स्वादुनातीव्रान्तीव्रेणामृताममृतेन ॥ मधुमतीम्मधु
मतासूजामिसदसोमेन ॥ सोमोस्यश्विभ्यामपच्यस्वसरस्व
रथैपच्यस्वेन्द्रायसुत्राम्मणेपच्यस्व ॥ १ ॥ परीतः ॥ परीतो
पिञ्चतासुतदसोमोयऽउत्तुमदहविः ॥ दुधुन्वायो नर्योऽअ
प्स्वन्तरासुपावसोममर्द्धिभिः ॥ २ ॥ द्वायोऽपुतः । पुवित्रे

१ परीत सिद्धता इति पदं । अत्र "उकारसित. सिद्धता ओपधः" (शु. घ आ ३ अ ४८ सू.) इत्यनेन इतः संबन्धविसर्गस्य सिद्धता यत्र सापध
उकारो विधीयते परस्मै नृपेभ्यो भवति इति । ओपधे ओकारे सकारस्य मूर्धन्वात्वे च परीतोपिद्धता इति सिद्धम् ।

नवतिः ॥ [अ. १९ मं. ९५ अनु. ७] हरिःॐ ॥ स्वाद्वी
न्त्वा । स्वादुनांतीद्वान्तीद्वेणासृतासृतेन ॥ मधुमतीम्मधु
मतासृजामिसदसोमेन ॥ सोमोस्यश्विभ्याम्पच्यस्वसरस्व
त्यैपच्यस्वेन्द्रायसुत्राम्मणैपच्यस्व ॥ १ ॥ परीतः ॥ परीतो
पिञ्चतासुतदसोमोयऽउत्तमदहविः ॥ दुधुक्वायोनय्योऽअ
प्स्वन्तरासुपावसोममद्विभिद ॥ २ ॥ द्वायोःपुतः । पुवित्रे

१ परीतः सिञ्चता इति पठे । अत्र "ठकारमितः सिञ्चता सोपध" (शु. य. प्रा. ३ अ. ४६ सू.) इत्यनेन इतःसंबन्धविसर्गस्य सिञ्चतो परे सोपध
ठकारो निधीयते परञ्च मूर्धन्यो भवति इति । सोपधे ओकारे लकारश्च मूर्धन्यत्वे च परीतोपिञ्चता इति सिद्धम् ।

णप्प्रत्यङ् सोमोऽतिद्रुतः ॥ इन्द्रस्य युज्यं सखा ॥ वायोः
 पुतः पवित्रेणप्पाङ् सोमोऽतिद्रुतः ॥ इन्द्रस्य युज्यं सखा
 ॥ ३ ॥ पुनातिते । परिस्रुतः सोमः सूर्यस्य दुहिता ॥ वारेण
 शश्वतातना ॥ ४ ॥ ब्रह्मक्षत्रम् ॥ ब्रह्मक्षत्रमपवते तेजः इन्द्र
 यः सुर्या सोमः सुतः आसुतो मदाय ॥ शुक्लेण देवदेवतां हि
 प्रगिधुरसेनां न्यजमानाय धेहि ॥ ५ ॥ कुविदुङ्ग । यवम

१ अत्र 'पं तु रेफाकारस्याम्' (मु. च. प्रा. २ अ. १०१ सू.) इत्यनेन हकारापरस्य मकारस्य द्वित्वे प्राप्तेऽपि 'उभयान्तस्याभ्यास्य' इति
 (मु. म. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन द्वित्वविधानात्तर्जनात् स्पशवणपदे मकारे तस्य द्वित्वम् ।

न्तोयवञ्चिद्यथादान्त्यनुपूर्वञ्चियूय ॥ इहेहैपाङ्गुणुहिभोजना
नियेवर्हिपोनमऽउक्किंयजन्ति ॥ उपयामगृहीतोस्यश्चि
ब्भ्यान्त्वासरम्बत्त्यैत्वेन्द्रायत्वासुत्राम्मणऽएपतेयोनिस्तेज
सेत्वावीर्यायत्वाबलायत्वा ॥ ६ ॥ नानाहि । वान्देवहि
तुऽसदस्कृतम्मासऽसृक्षाथाम्परमेध्योमन् ॥ सुरास्वमसिंशु
प्तिमणीसोमऽएपमामोहिऽसीऽस्वाँयोनिमाविशन्ती ॥ ७ ॥
उपयामगृहीतोसि ॥ उपयामगृहीतोस्याश्चिनन्तेजःसारस्व

तं ब्रीह्यैर्मेन्द्रस्वलम् ॥ एतत्तेयोनिर्मोदायत्त्वानन्दायत्त्वाम
 हमेत्वा ॥ ८ ॥ तेजोसि ॥ तेजोसितेजोमयिधेहि ब्रीह्यैर्म
 सि ब्रीह्यैर्ममयिधेहि बलम् सि बलम् मयिधेह्यो ज्योस्यो ज्योमयिधे
 हि मज्ज्युरसि मज्ज्युर्ममयिधेहि सहोसि सहोमयिधेहि ॥ ९ ॥
 याव्याग्धम् ॥ याव्याग्धं विपूचिको भौवृक्कञ्जुरक्षति ॥ द्येन
 म्पतत्रिण्डसिद्धहृदसैमम्पात्त्वहंसः ॥ १० ॥ यदापि
 पेप । मातरम्पुत्रश्च प्रमुदितो धरन् ॥ एतत्तदग्नेऽनूणो भवा

१ अत्र "एवं तु रिकहकाराभ्याम्" (अ य प्रा भ मू) इत्यनेन प्रकारेण द्वित्रिम् एवं होष्यमसि

म्यहंतौपितरौमया ॥ सम्पृचस्त्यसम्माभुद्रेणपृङ्ग्विपृचस्त्य
विमापाप्मनापृङ्ग ॥ ११ ॥ [११-१] देवायज्ञम् ॥ देवाय
ज्ञमंतश्चतभेपुजम्भिपजाश्विना ॥ वाचासरस्वतीभिपगिन्द्रा
येन्द्रियाणिदधंत ॥ १२ ॥ दीक्षायैरूपम् ॥ दीक्षायैरूपदंश
प्पाणिप्रायुणीयस्युतोक्मानि ॥ क्रयस्यरूपदंसोमस्यलुजाः
सोमांशवोमधु ॥ १३ ॥ अतित्थ्यरूपम्मासरम् ॥ अति
त्थ्यरूपम्मासरम्महावीरस्यनुग्नहुः ॥ रूपमुपसदामेतत्ति

सोरात्रीऽसुरासुता ॥ १४ ॥ सोमस्यरूपम् ॥ सोमस्यरूप
 क्लीतस्यपरिस्रुत्परिपिच्यते ॥ अश्विभ्यान्दुग्धम्भेषुजमि
 न्द्रायैन्द्रऽसरस्वत्या ॥ १५ ॥ आसुन्दीरूपम् ॥ आसुन्दी
 रूपऽराजासुन्द्यैवेद्यैकुम्भीसुराधानी ॥ अन्तरऽउत्तरवेद्यारु
 पङ्कारोतरोभिपक् ॥ १६ ॥ वेद्यावेदिः ॥ वेद्यावेदिऽसमा
 प्यतेबुर्हिपाबुर्हिरिन्द्रियम् ॥ यूपेनयूपऽआप्यतेष्प्रणीतोऽ
 अग्निरग्निना ॥ १७ ॥ हविर्द्वान्यत् ॥ हविर्द्वान्यदु

श्विनाग्नीष्टुयत्सरस्वती ॥ इन्द्रायैन्द्रं सदस्कृतम्पत्कीशा
लङ्गार्हपत्यः ॥ १८ ॥ प्रैपेभिः प्रैपान् ॥ प्रैपेभिः प्रैपा
नाप्नोत्याप्नीभिराप्नीय्युज्ञस्य ॥ प्रयाजेभिरनुयाजान्वपद्
कारेभिराहुतीः ॥ १९ ॥ पशुभिः पशून् ॥ पशुभिः पशूनां
प्नोतिपुरोडाशैर्हवींष्या ॥ छन्दोभिः सामिधेनीय्या
ज्याभिर्वपद्कारान् ॥ २० ॥ धानाः करम्भः । सकृद्वहंपरी

१ पुर दशैः हवि पदम् अथ 'पुरोडाशैः' (छु. प्र. प्रा. ३ अ. ५४ सू.) इत्यनेन पुरोडाशवदितविमर्शः उकारे वाजाशब्दवदितस्य दकारस्य
सुधेऽन्ते उकारे "उवर्णं भोक्तारम्" (छु. प्र. प्रा. ४ अ. ५४ सू.) इत्यनेन कंठ्यादकारादुत्तरे उवर्णे उभयो रकारोकारयोराकारं पुरोडाशैः हवि पदम्

वापःपयोदधि ॥ सोमस्यरूपं हविषऽआमिक्क्षावाजिनम्
 धु ॥ २१ ॥ धानानां रूपम् ॥ धानानां रूपं हविलम्परी
 वापस्यगोधूमाह ॥ सक्त्तूनां रूपं च दंसुपवाकाहं कर्मभस्य
 ॥ २२ ॥ पर्यसोरूपम् ॥ पर्यसोरूपं च दवाधुधोरूपं च कर्णधू
 नि ॥ सोमस्यरूपं वाजिनं सोमस्यस्य रूपमामिक्क्षा ॥ २३ ॥
 आश्रावय ॥ आश्रावयेति स्तोत्रियाह प्रत्याश्रावोऽअनु
 रूपह ॥ यजेति धाम्यारूपं प्रगाथाये यजामुहा ॥ २४ ॥

अर्द्धऽक्रुचैरुक्थानाम् ॥ अर्द्धऽक्रुचैरुक्थानां ॐ रूपम्पदैरा
प्नोतिनिविदः ॥ प्रणवैः शुष्माणां ॐ रूपम्पयंसासोमंऽआ
प्यते ॥ २५ ॥ अश्विभ्याम्प्रातःसवनम् ॥ अश्विभ्याम्प्रा
तःसवनमिन्द्रेणैन्द्रम्माद्यन्दिनम् ॥ वैश्वदेवः सरस्वत्यात्
तीयमाप्सःसवनम् ॥ २६ ॥ वायुद्वयैर्वायुद्व्यानि ॥ वायुद्वयैर्वा
युद्व्याभ्याप्नोतिसतेनद्रोणकलशम् ॥ कुम्भीभ्यामम्भणौ
सुतेस्थालीभिःस्थालीरांप्नोति ॥ २७ ॥ यजुर्भिःप्राप्यन्ते ॥

यजुर्भिभिराप्यन्तेग्रहाग्रहैस्तोमाश्चुबिष्टुतीः ॥ छन्दोभिरु
 कथाशुस्त्राणिसाम्नावभूथऽआप्यते ॥ २८ ॥ इडाभिर्भु
 कक्षान् ॥ इडाभिर्भुकक्षानाप्नोतिसूक्तवाकेनाशिपः ॥ अँय्यु
 नापत्कीसँय्याजान्तसमिष्टयुजुपासुंस्थाम् ॥ २९ ॥ ब्रुतेन
 दीकक्षाम् ॥ ब्रुतेनदीकक्षामाप्नोतिदीकक्षयाप्नोतिदक्क्षिणाम् ॥
 दक्क्षिणाश्रद्धामाप्नोतिश्रद्धयासुत्यमाप्यते ॥ ३० ॥ एताव

१ पत्नी संख्यामात्र । अथ 'अगविभ्यः स' ए' समानपदे' (शु. व. प्रा. ३ अ. ५ सू.) इत्यनेन प्राप्तस्य पक्ष 'अनुसन्तनोतु' (शु. व. प्रा. ३ अ. ८ सू.) इत्यनेन निषेधे न कथम् । ततः 'अन्तस्थामन्तस्थान्नुना' संकां परसंस्थानाम् । (शु. व. प्रा. ४ अ. १० सू.) इत्यनेन समः मकारस्य अन्तस्थे याजान्पदे अन्तस्थामनुनासिकामापयते । इति पक्षः यकारे अश्रुनामिके रूपम् ।

द्रुपम् ॥ एतावद्रुपयुज्ञस्य यदेवैर्ब्रह्मणा कृतम् ॥ तदेतत्सर्वं
माप्नोति यज्ञे सोऽत्रामुणी सुते ॥ ३१ ॥ [२०-२] सुरावन्त
म्बर्हिपदम् ॥ सुरावन्तम्बर्हिपदं सुवीर्ययुजं हि विवन्ति म
हिपानमोभिः ॥ दधानाः सोमं निदुविदुः वतां सुमदुमेन्द्रं यज
मानाः स्वकर्काः ॥ ३२ ॥ यस्ते ॥ यस्ते रमुः सम्भृतुऽओषधी
पुसोमस्य शुष्ममुः सुरया सुतस्य ॥ तेन जिह्वयजमानं मदेन स
रस्वतीमुश्विना विन्दं मुग्धिम् ॥ ३३ ॥ यमुश्विना ॥ यमु

श्विनानमुचेरासुरादधिसरस्वत्त्यसुनोदिन्द्रियाय ॥ इमन्त
 शुक्क्रम्मधुमन्तुमिन्दुहसोमुहुराजानमिहभक्क्षयामि ॥ ३४ ॥
 यदत्र । रिप्तर्गसिनःसुतस्ययदिन्द्रोऽपिबुच्छचीभिः ॥
 अहन्तदस्यमनसाशिवेनुसोमुहुराजानमिहभक्क्षयामि ॥ ३५ ॥
 पितृभ्यःस्वधायिभ्यः । स्वधानमःपितामहेभ्यःस्वधा
 यिभ्यःस्वधानमुहप्रपितामहेभ्यःस्वधायिभ्यःस्वधान
 मः ॥ अक्क्षन्पितरोमीमदन्तपितरोतीतृपन्तपितरुपितरु

शुन्धद्वम् ॥ ३६ ॥ पुनन्तुमा । पितरः सोम्यासः पुनन्तु
मापितामहाः पुनन्तुप्रपितामहाः ॥ पवित्रेणशुतायुषा ॥
पुनन्तुमापितामहाः पुनन्तुप्रपितामहाः ॥ पवित्रेणशुतायु
षाविश्वमायुर्धृन्वै ॥ ३७ ॥ अग्नुऽआयूँपि । पवसुऽ
आसुवोर्जमिषश्चनः ॥ आरेबाधस्वदुच्छुनाम् ॥ ३८ ॥
पुनन्तुमा । देवजुनाः पुनन्तुमनसाधिर्यः ॥ पुनन्तुविश्वा
भूतानिजातवेदः पुनीहिमां ॥ ३९ ॥ पवित्रेणपुनीहि ।

यत्तं । पवित्रं मुचिष्यग्नेविततमन्तुरा ॥ ब्रह्मतेन पुनातु मा
 ॥ ४१ ॥ पवमानुहसः ॥ पवमानुहसोऽअद्य नः पवित्रेण
 द्विचर्पणिः ॥ यदपोता स पुनातु मा ॥ ४२ ॥ उभाभ्यान्देव ।
 सवितः पवित्रेण सवेन च ॥ माम्पुनीहि द्विश्चतः ॥ ४३ ॥
 वैश्वदेवी पुनती । देव्या गावस्यामि मा ब्रह्मयस्तु न्यो वीत पृष्ठाः ॥
 तयामदन्तः सधु मा देपु ब्रयं स्याम पतयोरयीणाम् ॥ ४४ ॥

५०१

॥ ४१ ॥ पवित्रं मुचिष्यग्नेविततमन्तुरा ॥ ब्रह्मतेन पुनातु मा ॥ ४२ ॥

येसंमानाः । समनसःपितरोयमुराज्ये ॥ तेषाँल्लोकःसुधा
नमोयुज्ञोदेवेपुंकल्पताम् ॥ ४५ ॥ येसंमानाः । समनसो
जीवाजीवेपुमामुकाः ॥ तेषाँश्रीर्मयिकल्पतामस्मिँल्लो
केशुतःसमाः ॥ ४६ ॥ द्वेसुती ॥ द्वेसुतीऽअंगुणवम्पित
णामहन्देवानामुतमर्त्यानाम् ॥ ताभ्यामिदंविश्वमेजुत्समे
तियदन्तरापितरम्मातरञ्च ॥ ४७ ॥ इदंहविः ॥ इदंह
विःप्रजननम्मेऽअस्तुदशवीरुहसर्वगणँस्वस्तये ॥ आत्वम्

सनिष्प्रेजासनिपैशुसनिर्लोकसन्नयभयसनि ॥ अग्निः प्रजाम्ब
 हुलाम्मेकरोत्त्वन्नम्पयोरेतोऽअस्ममासुधत्त ॥४८॥ [१७-३]
 उदीरताम् ॥ उदीरतामवरऽउत्परासऽउन्मद्युमाऽपितरः सो
 म्यासः ॥ असुम्यऽईयुरंब्रूकाऽऋतुज्ञास्तेनोवन्तुपितरोह
 वेषु ॥ ४९ ॥ अङ्गिरसोनह । पितरोनवग्वाऽअथर्वाणोभृग
 वहसोम्यासः ॥ तेषांब्रूयः सुमतौयुक्षियानामपिभुद्रेसौमन्

* २ प्रजासनि पशुसनि "आविष्ठा सः सं ससावपदे" (छ. व. प्र. ३ अ. ५१ सू.) इत्यनेन वकारवाते "अनुसम्यनोतु" (छ. व. प्र. ३ अ. ८२ सू.)
 इत्यनेन निषिध्यते ।

सेस्याम ॥ ५० ॥ येनः ॥ येनःपूर्वेपितरःसोम्यासोनूहि
रेसोमपीथं वसिष्ठाः ॥ तेभिर्व्यमःसंहराणोहवीऽप्युशन्न
शङ्घिःप्रतिक्राममंतु ॥ ५१ ॥ त्वऽसोम ॥ त्वऽसोमप्र
चिकितोमनीषात्त्वऽरजिष्ठमनुनेपिपन्थाम् ॥ तवप्रणीती
पितरोनऽइन्दोदेवेपुरत्कमभजन्तुधीराः ॥ ५२ ॥ त्वयाहि ॥
त्वयाहिनःपितरःसोमपूर्वेकर्माणिचक्रुःपवमानुधीराः ॥
ब्रुवन्नवातःपरिधीः१॥रपोर्णुवीरेभिरश्वैर्मघवाभवानः

॥ ५३ ॥ त्वष्टमोम । पितृभिःसंविदानोनुद्यावापृथिवीऽ
आततन्थ ॥ तस्मैतऽइन्दोहविषाद्विधेमब्रुय७स्यामुपतयो
रयीणाम् ॥ ५४ ॥ बर्हिषदहपितरह ॥ बर्हिषदहपितरऽकुत्स्य
र्वाग्निमावोहव्याचकृमाजुपद्धम् ॥ तऽआगुतावसाशन्तमेना
थानुहंशंयोररुपोदधात ॥ ५५ ॥ आहम् ॥ आहम्पितृन्त्सु
विदत्राँर॥ऽअवित्सुनपातञ्चद्विकक्रमणञ्चद्विष्णोह ॥ बर्हिष
दोयेस्वधयासुतस्यभजन्तपित्वस्तऽइहागमिष्ठाह ॥ ५६ ॥

शु. य.
सहि.

॥२१२॥

उपहृताहंपितरः । सोम्यासोवर्हिष्येपुनिधिपुंप्प्रियेषु ॥
तऽआगमन्तुतऽहृहृष्टुवन्त्वधिब्रुवन्तुतेवन्त्वस्मान् ॥ ५७ ॥
आयन्तु । नहंपितरः सोम्यासोग्निष्वत्ताः पृथिभिर्देव्या
नैह ॥ अस्मिन्मयुजेमध्यामदुन्तोधिब्रुवन्तुतेवन्त्वस्मान्
॥ ५८ ॥ अग्निष्वत्ताहंपितरः ॥ अग्निष्वत्ताहंपितरऽ
एहगच्छतुसदः सदहसदतसुप्प्रणीतयह ॥ अत्ताहृवींषि
प्रयतानिवर्हिष्यथारयिहः सर्ववीरन्दधातन ॥ ५९ ॥ येऽ

५०६

पू. अ.

॥ १९ ॥

॥२१२॥

अग्निष्वात्ताः ॥ येऽअग्निष्वात्तायेऽअनग्निष्वात्ताम
द्यौर्दिवःसुधयामादयन्ते ॥ तेभ्यःसुरादसुनीतिमेताँव्यं
थावशन्तुवृद्धल्पयाति ॥ ६० ॥ अग्निष्वात्तानृतुम
तः ॥ अग्निष्वात्तानृतुमतोहवामहेनाराशुहसेसौमपीथं
य्यऽआशुः ॥ तेनोविप्रांसहसुहवाभवन्तुव्यंस्यामुपतयो
रयीणाम् ॥ ६१ ॥ [१३-४] आच्याजानु । दक्षिण
तोनिपद्येमँव्यज्ञमुभिर्गृणीतुविश्वे ॥ माहिँसिष्टपितरुकेन

चिन्नोयद्दुःआगः पुरुषताकराम ॥ ६२ ॥ आसीनासोऽअरु
णीनाम् ॥ आसीनासोऽअरुणीनामुपस्थैरयिन्धत्तदाशुपेम
र्त्याय ॥ पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य ब्रह्मप्रयच्छतुतऽइहोर्ज्जन्द
धात ॥ ६३ ॥ यमंग्ने । कथ्यवाहनत्त्वञ्चिन्मन्यसेरयिम् ॥
तन्नोर्गीर्भिः श्रुवाय्यन्देवत्रापिनयायुजम् ॥ ६४ ॥ योऽअ
ग्निः । कथ्यवाहनत्त्वपितृभ्यक्क्षदत्तावृधः ॥ प्रेदुह्यानिबोच
तिदेवेभ्यश्चपितृभ्युऽआ ॥ ६५ ॥ त्वमंग्ने ॥ त्वमंग्नेऽई

१ यमप वृजम् इति पदम् अत्र 'धयोऽरिषत्तम' (मु. व. मा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन सूत्रोक्तपदानां वकारे परे दीर्घं लिख्यते । तेन यमपवृजम्

दितः केच्यवाहनावाङ्मयानिसुरभीणि कृत्वी ॥ प्रादाहपितृ
 ऋभ्यः स्वधयातेऽअकश्नद्धित्वन्देवप्रयताहवीऽपि ॥ ६६ ॥
 येच ॥ येचेहपितरोयेचनेहयाँश्चिद्विद्वयाँ २॥ऽउचनप्प्रवि
 द्द ॥ त्वंवेत्थयतितेजातवेदहस्वधाभिर्भ्यर्ज्ञहः सुकृतञ्जुपस्य
 ॥६७॥ इदम्पितृभ्यः ॥ इदम्पितृभ्योनमोऽअरुत्त्वद्ययेपूर्वा
 सोयऽउपरासऽईयुः ॥ येपात्थिवेरजुस्यानिपत्तायेवानुनहः सुव
 जनांसुविकशु ॥६८॥ अधायथा । नहपितरहपरासहप्प्रत्कासोऽ

अग्निऽकृतमाशुपाणाः ॥ शुचीदयन्दीधितिमुक्थुशासुहृशामा
भिन्दन्तोऽअरुणीरपवन्न ॥ ६९ ॥ उशन्तस्त्वा ॥ उशन्तस्त्वा
निधीमहयुशन्तुहसमिधीमहि ॥ उशन्तुशुतऽआवहपितृहवि
षेऽअत्तवे ॥ ७० ॥ अपाम्फेनेन ॥ अपाम्फेनेनमुचेहशिरऽ
इन्द्रोदवर्त्तयह ॥ विश्वायदजयस्पृधः ॥ ७१ ॥ [१०-५]
सोमोराजा ॥ सोमोराजामृतं सुतऽक्रजिपेणाजहान्मृत्युम् ॥

१ पितृहविये अय पितृ पदस्य मय्य अपवेत्तव (अ य प्रा ३ अ. ८५ अ.) इत्यनेन समानपदे विधीयमानं गण्यं प्राप्तम् । परस्य "प्रहृत्वा
पशुन्नीयः" (अ य प्रा ३ अ १० सु) इत्यनेन पदान्तीपस्य नकारस्य गण्यं नोपपद्यते । इति निवेद्याह गण्यम् ।

ऋतेनसुत्त्यमिन्द्रियंविपानं६शुक्क्रमन्धसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिद
म्पयोमृतुम्मधु ॥ ७२ ॥ अद्ध्यश्कक्षीरम् ॥ अद्ध्यश्कक्षीरंघ्यं
पिवत्कुड्मज्जिरसोधिया ॥ ऋतेनसुत्त्यमिन्द्रियंविपानं६
शुक्क्रमन्धसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतुम्मधु ॥ ७३ ॥ सो
ममद्ध्यश् ॥ सोममद्ध्योघ्यपिवच्छन्दसाहुहसश्शुचिपत् ॥
ऋतेनसुत्त्यमिन्द्रियंविपानं६शुक्क्रमन्धसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमि
दम्पयोमृतुम्मधु ॥ ७४ ॥ शतम् ॥ ११०० ॥ अन्नात्परिस्तु

तः ॥ अन्नात्परिस्रुतोरसम्वह्णायपिबत्क्षत्रम्पयुहमोमम्प्र
जार्पतिः ॥ क्रुतेनसुत्त्यमिन्द्रियंविपानंशुक्क्रमन्धसुऽइन्द्र
स्येन्द्रियमिदम्पयोमृतुम्मधु ॥ ७५ ॥ रेतोमूत्रम् ॥ रेतोमूत्रं
विजहातियोनिम्प्रविशदिन्द्रियम् ॥ गर्भोजुरायुणावृतुऽउ
ल्वञ्जहातिजन्मना ॥ क्रुतेनसुत्त्यमिन्द्रियंविपानंशुक्क्रम
न्धसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयोमृतुम्मधु ॥ ७६ ॥ दृष्टारूपे ।
व्याकरोत्सत्त्यानृतेप्प्रजार्पतिः ॥ अश्रद्धामनृतेदधाच्छु

द्वा० सुत्त्ये प्रजापतिः ॥ क्रतेन सुत्त्यमिन्द्रियं विपानं शुक्कम
 न्धसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयो मृतुम्मधु ॥ ७७ ॥ वेदेन रु
 पे । ध्यपिबत्सुतासुतौ प्रजापतिः ॥ क्रतेन सुत्त्यमिन्द्रियं वि
 पानं शुक्कमन्धसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयो मृतुम्मधु ॥ ७८ ॥
 दृष्ट्वापरितस्रुतः ॥ दृष्ट्वापरि सुतोरसं शुक्क्रेण शुक्कं ध्यपिब
 त्पयः सोमं प्रजापतिः ॥ क्रतेन सुत्त्यमिन्द्रियं विपानं शुक्कम
 न्धसुऽइन्द्रस्येन्द्रियमिदम्पयो मृतुम्मधु ॥ ७९ ॥ [८-६]

शु. य.
संहि.
॥२१६॥

सीसेनतन्त्रम् ॥ सीसेनतन्त्रम्मनसामनीपिण्डकुण्डलसूत्रेणकु
वयोद्वयन्ति ॥ अश्विनायुज्ञदसवितासस्वतीन्द्रस्यरूपंद्वरुणो
भिपुज्यन् ॥ ८० ॥ तदस्य । रूपमुमृतदशर्चाभिस्तिस्रोद
धुर्देवताहसदिराणाः ॥ लोमानिशण्णैर्बहुधानतोक्मभि
स्त्वर्गस्यमांसमभवन्नलुजाः ॥ ८१ ॥ तदुश्विना । भिप
जारुद्रवर्त्तनीसरस्वतीद्वयतिपेशोऽअन्तरम् ॥ अस्थिमुज्जान

१ सीसेन तन्त्रम् । अत्र 'भाविम्यः सः पं समानपदे (शु. य. पा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन पञ्चापनो ' अनुमन्तनो ' (शु. य. पा. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन निमित्ताने । अतो न प्रकार इत्यर्थः ।

पू. अ.
॥ १९ ॥

॥२१६॥

म्मासैरैहकारोतुरेणुदधंतोगवान्त्वचि ॥ ८२ ॥ सरस्वतीम
 नसा । पेशुलंबसुनासंर्याब्भ्यांब्रयतिदर्शुतंबपुः ॥ रसम्प
 रिस्तुतानरोहितज्जग्महुर्दीरस्तसरुन्नवेम ॥ ८३ ॥ पर्यसाशुकक्र
 म् ॥ पर्यसाशुकक्रममृतंजुनिब्रुहसुरंयामूत्राजनयन्तुरेतः ॥
 अपामंतिन्दुर्मतिम्बाधमानाऽऊवद्यंवातं सुब्रुन्तद्वारात्
 ॥ ८४ ॥ इन्द्रः सुत्रामा ॥ इन्द्रः सुत्रामाहृदयेनसुत्यम्पुरो
 ङाशेनसविताजजान ॥ यकृत्क्रोमानुंबरुणोभिपुज्यन्मतस्ने

वायुर्ध्वैर्नमिनातिपित्तम् ॥ ८५ ॥ आन्त्राणिस्थाली? ॥ आन्त्रा
णिस्थालीर्मधुपिन्त्रमानागुदाहपात्राणिसुदुधानधेनु? ॥ इये
नस्यपत्रन्नप्लीहाशचीभिरासुन्दीनाभिरुदरन्नमाता ॥ ८६ ॥ कु
म्भोवनिष्ठ? ॥ कुम्भोवनिष्ठुर्जनिताशचीभिर्व्यस्मिन्नग्नेयो
न्याङ्गवर्माऽअन्त? ॥ प्लाशिर्व्यक्कहशुतधारऽउत्तसौदुहेनकु
म्भीस्वधाम्पितृभ्यः ॥ ८७ ॥ मुखदुःसत् ॥ मुखदुःसदस्यशिरऽ
इत्तसर्तेनजिह्वापवित्रमश्विनासन्तसरस्वती ॥ चप्पन्नपायुर्भि

पगम्यवालोवृत्तिर्नशोपोहरसातरुखी ॥ ८८ ॥ अश्विबभ्या
 ब्रवक्षुः ॥ अश्विबभ्याब्रवक्षुरमृतद्रुहाभ्याञ्छागेनतेजोहवि
 पाशूतेन ॥ पक्ष्माणिगोधूमैःकुर्वलैरुतानिपेशोनशुक्क्रमसितं
 ब्रसाते ॥ ८९ ॥ अविर्न । मेपोनुसिद्धीर्य्यायप्प्राणस्यपन्थाऽ
 अमृतोग्रहाभ्याम् ॥ सरस्वत्युपवाकैर्व्यानन्नस्यानिबुहिर्ब
 दैरैर्जजान ॥ ९० ॥ इन्द्रस्यरूपम् ॥ इन्द्रस्यरूपमृपभोव
 लायुकर्णाभ्यांश्रोत्रममृतद्रुहाभ्याम् ॥ यवानबुहिर्भ्रु

विकेसराणिकुर्कन्धुजलेमधुसारघम्मुखात् ॥ ९१ ॥ आत्मम
नुपस्थे ॥ आत्ममनुपस्थेनवृकस्यलोममुखेऽस्मश्चूणिन
व्याघ्रलोम ॥ केशानशीर्षज्यशसेऽश्रियैशिखांसिद्धस्यलोम
त्विपिगिन्द्रियाणि ॥ ९२ ॥ अङ्गाद्यात्ममन् ॥ अङ्गाद्या
त्ममन्निभुपजातदुश्चिनात्ममानुमङ्गैः समंधात्सरस्वती ॥ इन्द्र
स्यरूपः शतमानुमायुश्चन्द्रेणज्योतिरुमृतुन्दधानाः ॥ ९३ ॥
सरस्वतीयोद्याम् ॥ सरस्वतीयोद्याङ्गर्भमन्तरश्चिन्म्याम्प

त्कीसुकृतम्विभर्त्ति ॥ अ०पा०रसेनब्रुणो नसाम्नेन्द्रं०श्रियै
 जुनयन्नप्सुराजा ॥ ९४ ॥ तेजःपशुनाम् ॥ तेजःपशु
 ना०हविरिन्द्रियावत्परिस्रुतापयसासारुघम्मधु ॥ अश्वि
 बभ्यान्दुग्धमिभुपजासरस्वत्यासुतासुताब्भ्याममृतसोमोऽइ
 न्दुः ॥ ९५ ॥ [१६-७] इति श्रीवाजसनेयसंहितायामेकोन
 विंशतितमोऽध्यायः ॥ १९ ॥ श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनु

१ अ०पा०रसेन अत्र "अपरंभ्यो नकारो गकारः समानपदे" (शु. ब. प्रा. ३ स. ८० सू.) इत्यनेन विधीयमानः स्वार्थवर्णकपेथः (शु. ब. प्रा. ३ स. ८६ सू.) इत्यनेन मतेऽवस्थानेऽप्यत्र गार्धं सकारस्य तदतिरिक्तवर्णस्य स्वरधानेनाप्राप्तमपि "धिलिमिभ्यः" (शु. ब. प्रा. ३ स. ९६ सू.) इत्यनेन णत्वमेतत् व्यवहितेषु लिपिहस्तं अक्षिप्यवृद्धिन्पुनरुच्यते । स्वार्थवर्णकपार्तिरिक्तवर्णव्यवधाने अपरंभ्यो गम्यप्राप्तव्यापानः ।

वाकसूत्रम् ॥ क्षत्रस्ययोनिस्त्रयोदश, यदेवादशा, भ्यादधा
म्यष्टौ, योभूतानाञ्चतस्रः, समिद्धऽइन्द्रऽएकादश, ऽआया
त्वष्टौ, समिद्धोऽअग्निर्द्वादशा, श्विनाहविस्त्रयोदशा, श्विना
तेजसैकादश, नव नवतिः ॥ [अ. २० मं. ९० अ. ९]
हरिः ॐ ॥ क्षत्रस्ययोनिः ॥ क्षत्रस्ययोनिरसिक्षत्रस्यनाभि
रसि ॥ मात्त्वाहिऽसिन्मामाहिऽसीऽ ॥ १ ॥ निपसाद ।
धृतव्रंतोव्वरुणऽपुस्त्यास्वा ॥ साम्म्राज्यायसुक्रतुः ॥ मृत्योः

पाहि विद्योत्पाहि ॥ २ ॥ देवस्यंत्वा । सवितुः प्रसवेऽश्विनो
 ब्राह्मभ्याम्पुष्पणो हस्ताभ्याम् ॥ अश्विनोऽभैर्पज्येन तेजसे
 ब्रह्मवर्चसायाभिर्पिञ्चामि मरुत्त्यैर्भैर्पज्येन ब्रीह्याया न्नाद्यां
 याभिर्पिञ्चामीन्द्रस्येन्द्रियेण बलाय श्रियै यशसेभिर्पिञ्चामि
 ॥ ३ ॥ कोसि । कतुमोसि कस्मैत्वा कायंत्वा ॥ सुश्र्लोक
 सुमङ्गलसत्त्यं राजन् ॥ ४ ॥ शिरोमे ॥ शिरोमे श्रीर्यशोमु
 खन्तिवपि त्वं केशाश्च श्मश्रूणि ॥ राजा मे प्राणोऽमृतं सुम्ना

इचक्शुर्विराट्श्रोत्रम् ॥ ५ ॥ जिह्वामै । भृङ्वाङ्महोमनोम
न्युःसुराङ्मभामः ॥ मोदाऽपमोदाऽअङ्गुलीरङ्गानिमित्रम्मे
सहः ॥ ६ ॥ बाहूमे ॥ बाहूमेबलमिन्द्रियहस्तौमेकम्मे
वीर्यम् ॥ आत्कमाशुत्रमुरोमम् ॥ ७ ॥ पृष्ठीम्मे । राष्ट्रम्
दरुमऽसौग्रीवाश्चश्रोणी । कुरूऽअरुत्कीजानुनीविशोमेङ्गा
निसुर्वतः ॥ ८ ॥ नाभिम्मे । चित्तंविज्ञानंस्पायुर्मेपंचिति
र्भसत् ॥ आनुन्दुनुन्दावाण्डौमेभगुऽसौभाग्यम्पसः ॥

जङ्घाभ्याम्पुद्गलान्धर्मोऽस्मिन्विशिराजुप्रतिष्ठितः ॥ ९ ॥
प्रतिक्षेत्रे । प्रतिष्ठामिराष्ट्रेप्रत्यश्चैपुप्रतिष्ठामिगोपु ॥
प्रत्यङ्गैपुप्रतिष्ठाम्यात्कमन्प्रतिष्ठाणेषुप्रतिष्ठामिपुष्टे
प्रतिष्ठायाप्रथिव्योऽप्रतिष्ठामियुजे ॥ १० ॥ त्रयादेवाः ॥
त्रयादेवाऽएकादशत्रयस्त्रिदशाः सुराधंसः ॥ बृहस्पतिपुरोहि
तादेवस्यंसवितुःसुवे ॥ देवादेवैरवन्तुमा ॥ ११ ॥ प्रथमाद्वि
तीयैः ॥ प्रथमाद्वितीयैर्द्वितीयास्तृतीयैस्तृतीयाःसुत्येनस

शु. य.
सहि.
॥२२१॥

र्यँयुज्ञेनयुज्ञोयजुर्भिर्भ्यजूँपिसामंभिः सामान्युग्भिर्भर्क
चःपुरोनुवाक्याभिःपुरोनुवाक्यायाज्याभिर्भ्युज्याब्रपद्हा
रैर्ब्रपद्दाराऽआहुतिभिराहुतयोमेकामान्तसमर्द्धयन्तुभूःस्वा
हा ॥ १२ ॥ लोमानिप्प्रयतिः ॥ लोमानिप्प्रयतिर्ममस्त्वङ्मुऽ
आनतिरागतिः ॥ माँसम्मुऽउपनतिर्ब्रह्मस्त्वस्थिमुज्जामुऽआ
नतिः ॥ १३ ॥ [१३-१] यद्देवाः ॥ यद्देवादेवहेडंनन्देवा

पू. अ.
॥ २० ॥

॥२२१॥

१ पुरोनुवाक्याभिः । अत्र सामानपदं 'कपरेभ्यो लकारे सामानपद' (सु य भा. ३ अ ८५ सू) इत्यनेन अत्वमात्ता "इन्द्राप्ते चिञ्मान्ते
(सु य भा. ३ अ ९३ सू) इत्यनेन निषेधान्न भवति ।

सञ्चकृमावुयम् अग्निर्मातस्मादेनसोविश्वाऽन्मुञ्चत्वहं
 सह ॥ १४ ॥ यदिदिवा ॥ यदिदिवायदिनक्तमेनांॐसिचकृ
 मावुयम् ॥ वायुर्मातस्मादेनसोविश्वाऽन्मुञ्चत्वहंसहं
 ॥ १५ ॥ यदिजाग्रत् ॥ यदिजाग्रद्यदिस्रप्सऽएनांॐ
 सिचकृमावुयम् ॥ सूर्योमातस्मादेनसोविश्वाऽन्मुञ्चत्वहं
 सह ॥ १६ ॥ यद्रामे ॥ यद्रामेयदरण्येयत्सुभायाँ
 व्यदिन्द्रिये ॥ यच्छुद्धेयदर्येयदेनश्चकृमावुयँव्यदेकस्या

धिधर्मैणितस्यावुयजनमसि ॥ १७ ॥ यदापः ॥ यदा
पोऽअग्ध्याऽइतिब्रुणेतिशपामहेततोब्रुणनोमुञ्च ॥ अत्र
भूथनिचुम्पुणनिचेरुरसिनिचुम्पुणः ॥ अत्रदेवैर्देवकृतमेनोय
वक्ष्यवमर्त्यैर्मर्त्यैकृतम्पुरुषावर्णोदेवरिपस्पाहि ॥ १८ ॥ समु
द्रेते ॥ समुद्रेतेहृदयमुप्सुन्तः सन्त्वाविशुन्त्वोपधीरुतापः ॥
सुमित्रियान्ऽआप्ऽओपधयः सन्तुदुर्मित्रियास्तस्मैस
न्तुयोस्मान्द्वेष्टियञ्चब्रुयन्दिदम् ॥ १९ ॥ द्रुपदादिवमुमु

चानः । सिन्नः स्नातो मलादिव ॥ पूतम्पवित्रेणेवाज्युमापः
 शुन्धन्तुमैनसः ॥ २० ॥ उद्दुयम् ॥ उद्दुयन्तमसुस्पर्गिस्त्रः
 पश्यन्तुऽउत्तरम् ॥ देवन्देवुत्रासूर्यमगं नमुज्योतिरुत्तमम्
 ॥ २१ ॥ अपोऽअध ॥ अपोऽअद्यान्वचारिपुहुरसेनसमसृ
 वक्षमहि ॥ पयस्वानग्नुऽआगमुन्तम्मासः सृजुब्रच्चैसाप्प्रजया
 चधनेनच ॥ २२ ॥ एधोसि ॥ एधोस्येधिपीमहिसुमिदसि
 तेजोसितेजोमयिधेहि ॥ सुमाववर्त्तिष्ठथिवीसमुपाः समुसू

र्यैः ॥ समुद्विश्वमिदञ्जगत् ॥ वैश्वानुरज्योतिर्भूयासंवि
भूत्कामान्द्वयश्च वैभूः स्वाहा ॥ २३ ॥ [१०-२] ॥ अन्भ्या
दधामि । सुमिधुमग्नेव्रतपते त्वयि ॥ व्रतञ्च श्रद्धाञ्चोपैमी
न्धेत्वा दीक्षितोऽअहम् ॥ २४ ॥ यत्र ब्रह्म । चक्षुत्रञ्च सम्म्य
ञ्चौचरतः सह ॥ तँल्लोकम्पुण्यम्प्रज्ञैर्पुण्यत्र देवाः सुहाग्निना
॥ २५ ॥ यत्रेन्द्रः ॥ यत्रेन्द्रश्च वायुश्च सम्म्यञ्चौचरतः सह ॥
तँल्लोकम्पुण्यम्प्रज्ञैर्पुण्यत्र सेदिर्न विद्यते ॥ २६ ॥ अहशुना

ते ॥ अहशुनातेऽअहशुःप्रच्यताम्परुपापरुः ॥ गुन्धस्तेसो
ममवतुमदायुरसोऽअच्युतः ॥ २७ ॥ सिञ्चन्तिपरि । पिञ्च
न्त्युत्तिसञ्चन्तिपुनन्तिच ॥ सुरायैवन्ध्वैमदैकिन्त्वोवदतिकि
न्त्वः ॥ २८ ॥ धानावन्तङ्करम्भिणम् ॥ धानावन्तङ्करम्भि
णमपुपवन्तमुक्थिनम् ॥ इन्द्रप्रातर्जुषस्वनः ॥ २९ ॥ बृह
दिन्द्राय । गायतुमरुतोवृत्रहन्तमम् ॥ येनुज्योतिरजनयन्
तावृधोदेवन्देवायुजागृवि ॥ ३० ॥ अद्धर्षोऽअद्भिभिः ।

सुतः सोमं पवित्रं ऽ आनय ॥ पुनर्हीन्द्राय पातवे ॥ ३१ ॥
 [८-३] यो भूतानां ॥ यो भूतानां मधिपतिर्व्यस्मिं मह्योकाऽ
 अधिश्चिताः ॥ यऽईशं महतो महोस्तेन गृह्णामि त्वामहम्
 यि गृह्णामि त्वामहम् ॥ ३२ ॥ उपयाम गृहीतोसि ॥ उपयाम
 गृहीतोस्य श्विभ्यान्त्वा सरस्वत्यै त्वेन्द्राय त्वासुत्राम्मणं ऽ एष
 ते योनिर्गुश्विभ्यान्त्वा सरस्वत्यै त्वेन्द्राय त्वासुत्राम्मणे ॥ ३३ ॥
 प्राणपामे ॥ प्राणपामे ऽ अपानपाश्चक्षुष्पाश्चौत्रपाश्चमे ॥

वाचोमेविश्वभेपजोमनसोसिविलायकः ॥ ३४ ॥ अश्विन
 कृतस्यते ॥ अश्विनकृतस्यतेसरस्वतिकृतस्येन्द्रेणसुत्राम्मणाकृ
 तस्य ॥ उपहृतऽउपहृतस्यभक्शयामि ॥ ३५ ॥ [४-४]
 समिद्धऽइन्द्रः ॥ समिद्धऽइन्द्रऽउपसामनीकेपुरोरुचापूर्वकृ
 द्वावृधानः ॥ त्रिभिर्देवैस्त्रिंशत्तुवज्ज्रंवाहुर्जघानंब्रूत्रंविदु
 रौववार ॥ ३६ ॥ नराशठ्सुहृत्प्रति ॥ नराशठ्सुहृत्प्रतिशूरोमि

१ इन्द्रऽउपसा अत्र 'उपसामनीके' (सु. व. मा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेनास्मिन्पदनिमित्तेभ्यः परेभ्य एव उपसाम्नाकारण दीर्घविधानाच्चात्र दीर्घः ।

मानुस्तनूनपात्प्रतियुज्ञस्यधाम ॥ गोभिर्बुपावाग्मधुनासम्
अग्निहरण्यैश्चुन्द्रीयजतिप्रचेताः ॥ ३७ ॥ ईडितोदेवैः ॥
ईडितोदेवैर्हरिवाँ २ ॥ अग्निष्टिराजुह्वानोहविपाशर्द्धमानः ॥
पुरन्दुरोगोत्रभिद्वज्जवाहुरायातुयज्ञमुपनोजुपाणः ॥ ३८ ॥
जुपाणोवर्हिः ॥ जुपाणोवर्हिर्हरिवान् इन्द्रः प्राचीनं ऽसीद
त्प्रदिशापृथिव्याः ॥ उरुप्पथाः पथमानं स्योनमादित्यैर
वक्तं ब्रह्मभिः सजोपाः ॥ ३९ ॥ इन्द्रन्दुरः । कवुष्ण्योधावमा

नावृषाण्यन्तुजनयहमुपत्कीह ॥ द्वारोदेवीरुभितोबिश्चय
 न्ता० सुवीराब्रीरम्यथमानामहोभिह ॥ ४० ॥ उपासानवक्ता ।
 बृहतीबृहन्तुम्पयंस्वतीसुदुघेशूरमिन्द्रम् ॥ तन्तुन्तुतम्पेशसा
 संवयन्तीदेवानान्देव्यजतहसुरुक्मे ॥ ४१ ॥ दैव्यामिमा
 ना ॥ दैव्यामिमानामनुपहपुरुत्राहोताराविन्द्रप्रथमासुवा
 चा ॥ मूर्द्धन्युत्तस्यमधुनादधानाप्रौचीनुज्योतिर्हविषावृधा

१ प्रथमानामहोभि उपासा । अथ 'उपमहाभिः' (छ व ३१ ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन उप ह्रस्वं ह्रस्वो दीर्घमाचक्षते महोभिः । न्तु इव इकार-
 एकाराकारमकारस्य परस्मैत । तस्य प्रथमभिः परस्मै उपसर्गद्वारात्तु दीर्घाकारः । अथ महोभिः सव्याप्य उपसर्गो वर्तते । २ माचीनञ्ज्योति । अथ 'स्व-
 नञ्ज्योतिः' इत्यनेनानञ्ज्योतिः समासपदः । अथरन्मा नकारो नकारः समासपदः (छ व ३१ ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन विधीयमानस्य अथवा

तह ॥ ४२ ॥ तिस्रोदेवीः ॥ तिस्रोदेवीर्हविषावर्द्धमानाऽइ
न्द्रं जुपाणाजनं योनपत्नीः ॥ अच्छिन्नन्तन्तुम्पयसासरस्व
तीडादेवीभारतीविश्वतूर्तिः ॥ ४३ ॥ त्वष्टादधत् ॥ त्वष्टाद
धच्छुष्ममिन्द्रायवृष्णपाकोचिष्टुर्यशसेपुरुणि ॥ वृषाय
जुह्वपणम्भूरिरेतामुर्द्धयज्ञस्यसमनक्त्तुदेवान् ॥ ४४ ॥ वन
स्पतिरवंसृष्टः ॥ वनस्पतिरवंसृष्टो नपाशैस्त्वमन्यासमुञ्ज

इत्यश्वानोक्तातिविश्ववर्गश्च इत्यपानेताप्राप्तं वाचं "तिस्रोदेवीर्हविषावर्द्धमानाऽइन्द्रं जुपाणाजनं योनपत्नीः" (शु. य. मा. ३ अ. १६ सू.) इत्यनेन सकार-उकारे सकार-
व्यवहितो मध्यमवर्गश्च उतवर्गोऽप्येवहित ऊपरस्य अकारो नकारः प्रकृता भवति । इति अकारो निमित्तज्ञाने तद्विषयबुद्धिब्युत्पत्त्यर्थम् ।

जलमिमानदेवः ॥ इन्द्रस्यहृद्वैर्जुठरंमृणानःस्वदातियुञ्ज
 मधुनाघृतेन ॥ ४५ ॥ स्तोकानामिन्दुम् ॥ स्तोकाना
 मिन्दुमप्रतिशूरऽइन्द्रोवृषायमाणोवृषभस्तुंगपाद् ॥ घृतपु
 पामनसामोदमानाऽस्वाहादेवाऽअमृतामादयन्ताम् ॥ ४६ ॥
 [११-५] आयातु ॥ आयात्स्विन्द्रोवसुऽउपनऽइहस्तु
 तःसधुमादस्तुशूरः ॥ ब्रावृधानस्तविशीर्यस्यंपूर्वीद्यौन्न
 वक्षत्रमुभिभूतिपुष्यात् ॥ ४७ ॥ आनः ॥ आनुऽइन्द्रो

१ शृणुपमाणः । अत्र वकारे परे वृषभान्दाकारस्य 'जयोदासिच' (मु. व. प्र. ३ अ. ११५ सू.) इत्यनेन शीघ्रः ।

दूरादानंऽआसादभिष्टिकृदवसेयासदुग्रः ॥ ओजिष्ठेभिर्नृपति
ब्रज्जबाहुःसङ्गेसमत्सुतुर्बणिःपृतन्यून ॥ ४८ ॥ आर्नः ॥
आनऽइन्द्रोहरिभिर्ध्यात्त्वच्छाद्वाचीनोवसेराधसेच ॥ तिष्ठा
तिब्रज्ज्रीमुघवाविरुण्डीमँयुश्मनुनोवाजसातौ ॥ ४९ ॥
त्रातारमिन्द्रम् ॥ त्रातारमिन्द्रमवितारमिन्द्रहवेहवेसुहव
शूरमिन्द्रम् ॥ ह्वयामिशुकक्रम्पुरुहूतमिन्द्रंस्वस्तिनोमुघवा
धात्विन्द्रः ॥ ५० ॥ इन्द्रःसुत्रामा ॥ इन्द्रःसुत्रामास्व

वाँ २॥ ऽअवोभिः सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः ॥ बाधतान्द्वेषो ऽ
अभयङ्कणो तु सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ ५१ ॥ तस्य ब्रुयम् ॥
तस्य ब्रुयः सुमृतौ यज्ञियस्यापि भुद्रे सौमनसे स्याम ॥ ससुत्रा
मास्ववाँ ऽइन्द्रो ऽअस्ममे ऽआराचि द्वेषः सनुत र्युयोतु ॥ ५२ ॥
आमुन्द्रे ॥ आमुन्द्रे रिन्द्र हरिभिर्भ्यर्हि मयूररोमभिः ॥
मात्त्वा केचिन्नियं मुन्विन्न पाशिनोति धन्वे वृताँ २॥ ऽइहि ॥ ५३ ॥
एवेत् ॥ एवेदिन्द्रं वृषणं वज्रं बाहुं वसिष्ठासो ऽअभ्यर्चन्त्य

कैः ॥ सनस्तुतो ब्रीरवद्धातुगोमध्वयम्पातस्वस्तिभिः सदानह
॥ ५४ ॥ [८-६] समिद्धोऽग्निः ॥ समिद्धोऽग्निरश्वि
नात्प्लोघम्मो विराट्सुतः ॥ दुहेधेनुः सरस्वती सोमं शुक्कमि
हेन्द्रियम् ॥ ५५ ॥ तनुपाभिपजा । सुते श्विनोभा सरस्वती ॥
मद्भारजा ० सीन्द्रियमिन्द्राय पृथिभिर्बहान् ॥ ५६ ॥ इन्द्रा
येन्दुम् ॥ इन्द्रायेन्दुः सरस्वती नराशः सेननुग्रहम् ॥ अधा
तामश्विनामधुभेपुजम्भिपजासुते ॥ ५७ ॥ आजुह्वाना सर

स्वती ॥ आजुह्वानासरस्वतीन्द्रायेन्द्रियाणिवीर्यम् ॥ इडां
 भिरश्विनाविषहसमूर्जहसदरयिन्दधुह ॥ ५८ ॥ अश्विनान
 मुंचेह । सुतदसोमदशुकक्रम्परिस्तुता ॥ सरस्वतीतमाभरद्दु
 हिपेन्द्रायुपातवे ॥ ५९ ॥ कुवृष्योन । व्यचस्वतीरश्विभ्यान्न
 दुरोदिशः ॥ इन्द्रोनरोदसीऽउभेदुहेकामान्तसरस्वती ॥ ६० ॥
 उपासानकक्तम् ॥ उपासानकक्तमश्विनादिवेन्द्रदसायमिन्द्र
 यैः ॥ सुञ्जानानेसुपेशासासमञ्जातेसरस्वत्या ॥ ६१ ॥ पातन्नः ॥

पातन्नोऽअश्विनादिवापाहिनवक्तं सरस्वति ॥ दैव्यां होतारा
भिषजापातमिन्द्रदसचांसुते ॥ ६२ ॥ तिस्रस्त्रेधा । सरस्वत्य
श्विनाभारतीडा ॥ तीव्रम्परिस्रुतासोममिन्द्रायसुपुत्रुर्मदम्
॥ ६३ ॥ अश्विनाभेपुजम् ॥ अश्विनाभेपुजम्मधुमेपुजन्नहं
सरस्वती ॥ इन्द्रेस्वष्टायशुहश्चिर्यंरूपंरूपमधुहंसुते ॥ ६४ ॥
ऋतुथेन्द्रः ॥ ऋतुथेन्द्रोबनरुष्यतिःशशमानपरिस्रुता ॥
कीलालंमुश्विभ्याम्मधुदुहेधेनुःसरस्वती ॥ ६५ ॥ गोभिर्न ।

सोमंमश्विनामासरेणपरिस्रुता ॥ समधातुहसरस्वत्यास्वाहे
 न्द्रैसुतम्मधु ॥ ६६ ॥ [१२-७] अश्विनाहविः ॥ अश्वि
 नाहविरिन्द्रियन्नमुचेद्वियासरस्वती ॥ आशुक्क्रमासुराद्वसुम
 धमिन्द्रायजन्भिरे ॥ ६७ ॥ यमश्विना ॥ यमश्विनासर
 स्वतीहविपेन्द्रमवर्द्धयन् ॥ सविभेदब्रह्ममुघन्नमुचावासुरेस
 चा ॥ ६८ ॥ तमिन्द्रम् ॥ तमिन्द्रम्पशवहसचाश्विनोभासर
 स्वती ॥ दधानाऽअभ्यनूषतहविपायुज्ञऽइन्द्रियैः ॥ ६९ ॥

यऽइन्द्रे ॥ यऽइन्द्रेऽइन्द्रियन्दुधुःसवितावरुणोभगः ॥ ससु
त्रामाहविष्णुतिर्य्यजमानायसश्चत ॥ ७० ॥ सवितावरुणः ॥
सवितावरुणोदधुद्यजमानायदुशुपे ॥ आदत्तनमुचेर्वसुसुत्रा
माबलेमिन्द्रियम् ॥ ७१ ॥ वरुणःक्षत्रम् ॥ वरुणःक्षत्रमि
न्द्रियम्भगेनसविताश्रियम् ॥ सुत्रामायशसावलुन्दधानाय
जमाशत ॥ ७२ ॥ अश्विनागोभिः ॥ अश्विनागोभिरिन्द्रि
यमश्वेभिर्वीर्य्यम्बलेम् ॥ हविषेन्द्रुदसरस्वतीयजमानमवर्द्ध

यन् ॥ ७३ ॥ तानासंत्त्या । सुपेशंसाहिरंण्यवर्त्तनीनरां ॥
सरस्वतीहविष्मृतीन्द्रकर्मसुनोवत ॥ ७४ ॥ ताभिपजा ।
सुकर्मणासासुदुघासरस्वती ॥ सब्रह्महाशुतकक्रतुरिन्द्रायदधु
रिन्द्रियम् ॥ ७५ ॥ युवढसुरामम् ॥ युवढसुरामम्
श्विनानमुचावासुरेसचा ॥ विपिपानाशमरस्वतीन्द्रकर्म
स्वावत ॥ ७६ ॥ पुत्रमिवपितरौ ॥ पुत्रमिवपितराव
श्विनोभेन्द्रावथुलकाव्यैर्दुसनाभिः ॥ यत्सुरामंध्यपिबुलश

चीभिः सरस्वती त्वामयवन्नभिष्णक् ॥ ७७ ॥ यस्मिन् न
श्वासः ॥ यस्मिन् नश्वासऽक्रपुभासऽउक्शणो ब्रशामेपाऽअवसू
ष्टासुऽआहुताः ॥ कीलालुपेसोमं पृष्टाय ब्रधसे हृदामतिञ्जनय
चारुमग्नये ॥ ७८ ॥ अहाध्यग्ने । हविरास्येते सुचीव घृत
ञ्जम्बीव सोमः ॥ ब्राजुसनिः रयिमुस्ममे सुवीरम्प्रशस्तन्धे
हियशसम्ब्रूहन्तम् ॥ ७९ ॥ [१३-८] शतम् १२०० ॥
अश्विना तेजसा ॥ अश्विना तेजसा चक्क्षुः प्राणेन सरस्वती द्वी

व्यम् ॥ ब्रुचेन्द्रोबलेनेन्द्रायदधुरिन्द्रियम् ॥ ८० ॥ गोमं
 दुपुणासत्त्या ॥ गोमंदुपुणामुत्त्याश्वावद्यातमश्विना ॥ वृत्तीं
 रुद्रानुपाय्यम् ॥ ८१ ॥ नयत् ॥ नयत्परोनान्तरऽआदुध
 पद्मपण्वसू ॥ दुहशठसोमत्त्योरिपुः ॥ ८२ ॥ तानंः ॥
 तानुऽआवोढमश्विनारयिम्पिशङ्गसन्दृशम् ॥ धिष्ण्याद्वरि
 वोविदम् ॥ ८३ ॥ पावकानंः ॥ पावकानुहसरस्वतीवार्जे

१ गोमदुपु णासत्त्या । अत्र समानपदम्वाभावेन णावाप्राप्तौ "निपण्णाव" (शु ब धा ३ अ ८० सू) इत्यनेन णत्वस्य सिध्यति ।

भिर्वाजिनीवती ॥ युज्ञं ब्रह्मधियावसुह ॥ ८४ ॥ चोदयित्री
सुनृतां नाम् ॥ चोदयित्री सुनृतां नुञ्चेतन्ती सुमती नाम् ॥
युज्ञन्दधे सरस्वती ॥ ८५ ॥ मुहोऽअर्णः ॥ मुहोऽअर्णः
सरस्वती प्रचेतयति केतुना ॥ धियो विष्वा विराजति ॥ ८६ ॥
इन्द्राया हि । चित्रभानो मुताऽऽहु मेत्वा यवः ॥ अण्वीभिस्त
नापुतासः ॥ ८७ ॥ इन्द्राया हि । धिये पितो विप्रं जूतः

१ चित्रभानो । अत्र समासपदे "लघोऽप" इत्यनेन भव्य व्यवधानं तावदासा "स्वयमेव ह्यपि" इत्यनेन परमं व्यवधानंऽपि ज्ञानवान्प्रसवेन पुनर्गन्तव्यासा "इन्द्राया विप्रभानो" (शु. य. प्र. ३. अ. १३. सू.) इत्यनेन निषिद्धाने ।

सुतावतः ॥ उपब्रह्माणिब्राघतः ॥ ८८ ॥ इन्द्रायाहि ॥
 इन्द्रायाहितृतुजानुऽउपब्रह्माणिहरिवः ॥ सुतेदधिष्वनुश्च
 नः ॥ ८९ ॥ अश्विनापिवताम् ॥ अश्विनापिवताम्मधुसरं
 स्वत्यासुजोपसा ॥ इन्द्रः सुत्रामावृत्रहाजुपैतां सोम्यम्म
 धु ॥ ९० ॥ [११-९] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां विंशति-
 तमोऽध्यायः ॥ २० ॥ पूर्वविंशतौ मंत्रसंख्या १२११ ॥

१ सुतावतः । मन्त्र "मथरस्मिन्मतिमुनतिश्चसुत" (श्रु. व. मा. ३ अ. ९८ सू.) इत्यनेन प्रकारेण एते सुतस्याकारस्य दीर्घः ।

इति श्रीवाजसनेयसंहितायां पूर्वविंशतिः समाप्ता ॥

अथ श्रीवाजसनेयसंहितोत्तरविंशतिप्रारम्भः ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ इमम्मे, समिद्धोऽ
अग्निरेकादशकौ, वसन्तेनऽऋतुना षड्, होतायक्षत्समिधा
ग्निन्द्वादशा, श्विनौल्लागस्य सप्त, देवम्बर्हिश्चतुर्दश, षडेक
षष्टिः [अ. २१ मं. ६१ अनु. ६] ॥ हरिःॐ ॥ इमम्मे । वरु
णश्रुधीहवंमुद्याचमृडय ॥ त्वामवस्युराचके ॥ १ ॥ तत्त्वा ।
यामिब्रह्मणाब्रन्दमानुस्तदाशास्तेयजमानोहविर्भिः ॥
अहेडमानोवरुणेहवोद्युरुशःसुमानुऽआयुहप्रमोपीह ॥ २ ॥

त्वन्नः ॥ त्वन्नोऽअग्नेव्वरुणस्यद्विद्वान्देवस्यहेडोऽअवयासि
सीष्ठाः ॥ यजिष्ठोवह्नितमृशोशुचानोब्रिश्वाद्वेपांसिप्प्रमुमु
ग्ध्युस्मत् ॥ ३ ॥ सत्त्वम् ॥ सत्त्वन्नोऽअग्नेवमोभवोतीनेदि
ष्टोऽअस्याऽउपसोऽयुष्टौ ॥ अवयवक्ष्वनोव्वरुणद्वराणोव्वीहिमं
डीकठंसुहवोनऽएधि ॥ ४ ॥ मुहीमूषु । मातरं सुवृतानामृत

१ अवयासि सीष्ठाः । अत्र 'सावित्र्यः स मे समानएव' (शु. य. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन यन्वपासौ 'पृथिविद्विष्णुपते चरंणिशकुनिवासिन्यः' (छ. य. प्रा. ३ अ. ८४ सू.) इत्यनेन सकृत्समावे न परवम् । २ मातरसुवृतानाम् । वर्णं तु सावित्रे पूर्वे अनुस्वारो द्विमात्रिक । या वि. । मात्रिके हस्वर्णपूर्वेऽनुस्वारो द्विमात्रिको दीर्घः इत्यङ्गाङ्को शेषः अत्र 'अनुस्वारो हस्वपूर्वाऽपदेमात्रा पूर्वा चार्धमात्रा' (शु. य. प्रा. ४ अ. १४८ सू.) इति लिङ्गम् ।

स्युपत्कीमवसेहुवेम ॥ तुविक्क्षत्रामुजरन्तीमुखी० सुशर्मा
णुमदिति० सुप्रणीतिम् ॥ ५ ॥ सुत्रामाणस्पृथिवीम् ॥ सुत्रा
माणस्पृथिवीन्ध्यामनेहसं० सुशर्माणुमदिति० सुप्रणीतिम् ॥
दैवीन्नावं० स्वरित्रामनागसुमस्रवन्तीमारुहेमाम्बुस्तये ॥ ६ ॥
सुनावमारुहेयम् ॥ सुनावमारुहेयुमस्रवन्तीमनागसम् ॥
शुतारित्रा० स्बुस्तये ॥ ७ ॥ आनः ॥ आनोमित्रावरुणाघू

१ २ संयोगाद्यर्थो मवेत् । या शि । यत्र संयोगाद्यो मात्रिको द्विमात्रिको वा वर्णः तादृपि अचर्णव्यञ्जनादिर्ग संयोगाद्य वजयिन्ना इत्य मव ११
त्रिका भवति न तु गुरुभूष । तत्र ह्रस्वोच्चारणप्रदर्शकं ० इत्याकारकं चिह्नं शेषम् । दीर्घा ६ इत्याकारकं चिह्नम् ।

तैर्गर्ग्यूतिमुक्क्षतम् ॥ महारजां०सिसुक्कतू ॥ ८ ॥ प्रवाहवा ।
 सिसृतञ्जीवसेनऽआनोगर्ग्यूतिमुक्क्षतहूतेन ॥ आमजनेश्च
 वयतैयुवानाश्चुतम्मैमित्रावरुणाहवेमा ॥ ९ ॥ शन्नः ॥
 शन्नोभवन्तुब्बाजिनोहवेपुदेवतातामितद्रवहस्वर्काः ॥ जुम्भयु
 न्तोहिब्बुकुहरक्क्षां०सिसनेम्म्युस्म्मद्युयवन्नमीवाह ॥ १० ॥
 ब्राजेवाजेवत । ब्राजिनोनुधनेपुब्बिप्पाऽअमृताऽकतज्ञाह ॥

१ १५१७सि विभागे सात्रिकः स्यात् वा. सि. पत्र विमात्रिक एवंषण्टल्ल सात्रिको हम्मो. सुम्मार ७ हम्माकारक. अत्र 'दीर्घाद्वमाया'
 'प्रां चाण्डर्षी' (शु प भा ४ अ १४९ सू.) लिङ्गम्

अस्यमद्धः पिवतमादयद्धन्तुप्तायांतपुथिभिर्देवयानैः ॥ ११ ॥

[११-१] समिद्धोऽअग्निः । समिधासुसमिद्धो

वरेण्यः ॥ गायत्रीच्छन्दऽइन्द्रियव्यविर्गोर्व्रयोदधुः

॥ १२ ॥ तनूनपाच्छुचिर्व्रतः ॥ तनूनपाच्छुचिर्व्रतस्तनूपा

श्चसंस्वती ॥ उष्णिहच्छन्दऽइन्द्रियान्दिक्त्यवाङ्मूर्ध्नोर्व्रयो

दधुः ॥ १३ ॥ इडाभिरग्निः ॥ इडाभिरग्निरीड्युःसोमो

देवोऽअमर्त्यः ॥ अनुष्टुप्छन्दऽइन्द्रियम्पञ्चाविर्गोर्व्रयो

दधुः ॥ १४ ॥ सुबुहिरग्निः । पूषण्वान्त्स्तीर्णबुहिरमर्त्यः ॥
बृहतीच्छन्दऽइन्द्रियन्निवत्सोगौर्बयोदधुः ॥ १५ ॥ दुरो
देवीः ॥ दुरोदेवीर्दिशोमहीर्बुह्लादेवोबृहस्पतिः ॥ पङ्क्तिश्छ
न्दऽइहेन्द्रियन्तुर्ग्यवाङ्ज्ञौर्बयोदधुः ॥ १६ ॥ उपेयुह्वी ॥
उपेयुह्वीसुपेशसाविश्वेदेवाऽअमर्त्याः ॥ त्रिष्टुप्छन्दऽइहेन्द्रि
यम्पष्टुवाङ्ज्ञौर्बयोदधुः ॥ १७ ॥ दैव्याहोतारा । भिपजेन्द्रे
णसयुजायुजा ॥ जगतीच्छन्दऽइन्द्रियमनुङ्वाङ्गौर्बयोदधुः

॥ १८ ॥ तिस्रऽड्डा ॥ तिस्रऽड्डासरस्वतीभारतीमरुतो
 विशः ॥ विराड्छन्दऽइहेन्द्रियन्धेनुर्गौर्नवयोदधुः ॥ १९ ॥
 त्वष्टातुरीपः ॥ त्वष्टातुरीपोऽअङ्गुतऽइन्द्राग्नीपुष्टिवर्द्धना ॥
 द्विपदाच्छन्दऽइन्द्रियमुक्क्षागौर्नवयोदधुः ॥ २० ॥ शुमि
 तानः ॥ शुमितानोबनुस्पतिःसविताप्रसुवन्नभगम् ॥ ककु
 प्छन्दऽइहेन्द्रियं वृशावेहद्वयोदधुः ॥ २१ ॥ स्वाहायज्ञम् ॥
 स्वाहायज्ञंवरुणःसुकशुत्रोभेषजङ्करत ॥ अतिच्छन्दाऽइन्द्रि

यंबृहदृपुभोगौर्ब्रयोदधुः ॥ २२ ॥ [११-२] ब्रुसन्तेनऽक्रु-
तुना । देवाब्रुसंवस्त्रितुतास्तुताः ॥ रथन्तरेणतेजसाहविरि-
न्द्रेब्रयोदधुः ॥ २३ ॥ ग्रीष्मेणऽक्रुतुना । देवारुद्राःपञ्च
दुशेस्तुताः ॥ बृहतायशसाबलेऽहविरिन्द्रेब्रयोदधुः ॥ २४ ॥
ब्रुर्षाभिर्क्रुतुना । दित्यास्तोमैसप्तदुशेस्तुताः ॥ द्वैरूपेण
विशौजसाहविरिन्द्रेब्रयोदधुः ॥ २५ ॥ शारदेनऽक्रुतुना ।
देवाऽएकविंशऽक्रुभवस्तुताः ॥ द्वैराजेनश्चित्राश्चित्र्यऽहवि

रिन्द्रेव्योदधुः ॥ २६ ॥ हेमन्तेनऽऋतुना । देवास्त्रिणवेमरुतं
स्तुताः ॥ बलैर्नुशक्करीः सहोह विरिन्द्रेव्योदधुः ॥ २७ ॥ शैशि
रेणऽऋतुना । देवास्त्रयस्त्रिदशे मृतास्तुताः ॥ सत्येन रेवतीः कक्ष
त्रहः हविरिन्द्रेव्योदधुः ॥ २८ ॥ [६-३] होताय कक्षत् ॥ होताय
कक्षत्समिधाग्निमिडस्पृद्धेऽश्विनेन्द्रहसरस्वतीमृजोधूमघ्नोनगो
धूमैः कुवलेर्भेषु जम्मधुशष्पैर्न तेजऽइन्द्रियम्पयः सोमः परि
स्रुताघृतम्मधुध्यन्त्वाज्यस्य होतुर्यज ॥ २९ ॥ होताय कक्षत्

१ पादारी व पदारी व संवागावग्रहं तु य जस्य हवि विंशो योऽम्बः स व हवि स्तुतः । वा. लि । अत्र पदारी पदारास सन्वाजकारो वाग्यम् ।

नूनपात्सरस्वतीम् ॥ होतायकक्षुत्तनूनपात्सरस्वतीमविर्ममे
 पौनर्भैपजम्पथामधुमताभरन्नुश्विनेन्द्रायब्रीह्युर्मुचदरैरुपवा
 काभिर्भैपजन्तोक्मभिःपयःसोमःपरिस्रुताघृतम्मधुध्य
 न्त्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ ३० ॥ होतायकक्षुन्नराशःसुन्न
 नृग्नहुम्पतिःसुरयाभेपजम्मेपःसरस्वतीभिपग्रथोनचन्द्रयु
 श्विनोर्ब्रिपाऽइन्द्रस्यब्रीह्युर्मुचदरैरुपवाकाभिर्भैपजन्तोक्मभिः
 पयःसोमःपरिस्रुताघृतम्मधुध्यन्त्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ ३१ ॥

१ अत्र रकारयकारयोः संयोगाजकारोच्चारणम् । एवं होतुर्यजस्तादी ।

होतायकक्षदुडेडितः ॥ होतायकक्षदुडेडितऽआजुह्वानःसरं
 स्वतीमिन्द्रस्वलेनबुद्धयन्नपभेणुगर्वेन्द्रियमुश्विनेन्द्रायभेपुजं
 उयवेःकुर्कन्धुभिर्मधुलुजैर्नमासरम्पयःसोमःपरिस्रुताघृत
 ममधुव्यन्त्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ ३२ ॥ होतायकक्षहूर्हि
 रूप्णमम्रदाः ॥ होतायकक्षहूर्हिरूप्णमम्रदाभिपङ्कडासंत्या
 भिषजाश्विनाश्वशिशुमतीभिषग्धेनुःसरंस्वतीभिषग्गदुहऽइ
 न्द्रायभेपुजम्पयःसोमःपरिस्रुताघृतममधुव्यन्त्वाज्यस्यहोतु

र्यजं ॥ ३३ ॥ होतायकक्षुदुरोदिशः । कवप्योनव्यचस्व
 तीरुश्विभ्यान्नदुरोदिशुऽइन्द्रोनरोदसीदुधेदुहेधेनुःसरस्वत्य
 श्विनेन्द्रायभेषजं शुक्कन्नज्योतिरिन्द्रियम्पयुःसोमःपरिस्रु
 ताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्यस्यहोतुर्यजं ॥ ३४ ॥ होतायकक्ष
 त्सुपेशसोपे । नक्कन्दिवाश्विनासमंज्ञातेसरस्वत्यात्विषिमि
 न्द्रेनभेषजं श्येनोनरजंसाहदाश्रियानमासंरम्पयुःसोमः
 परिस्रुताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्यस्यहोतुर्यजं ॥ ३५ ॥ होताय

कक्षद्वेष्ट्याहोतारा । भिपजाश्विनेन्द्रज्ञजागृविदिवानकक्तुन्नभे
पुजेऽशूपदसरस्वतीभिपक्षसीसैनदुहऽइन्द्रियम्पयुःसोमःपरि
स्रुताघृतम्मधुध्यन्त्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ ३६ ॥ होतायकक्ष
त्तिस्रोदेवीः ॥ होतायकक्षत्तिस्रोदेवीर्नभेपुजन्नयस्त्रिधात
वोपसोरूपमिन्द्रेऽहिरण्ययमश्विनेडानभारतीवाचासरस्वती
महुऽइन्द्रायदुहऽइन्द्रियम्पयुःसोमःपरिस्रुताघृतम्मधुध्य
न्त्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ ३७ ॥ होतायकक्षत्सुरेतससृ

पुभम् ॥ होतायकश्चसुरेतसमृपुभन्नव्यापसुन्त्वष्टारमिन्द्रं
 मश्विनाभिपजुन्नसरस्वतीमोजोनजुतिरिन्द्रियंबृकोनरभुसो
 भिपग्यशुहसुरंयाभेपुजॐश्रियानमासरुम्पयुहंसोमःपरिस्रु
 ताघृतम्मधुव्यन्त्वाज्यस्यहोतुर्व्यजं ॥ ३८ ॥ होतायकश्च
 नुस्पतिर्दशमितारम् ॥ होतायकश्चनुस्पतिर्दशमितारंशु
 तक्क्रतुम्भीमन्नमुह्युर्दराजानंद्याग्घन्नमसाश्विनाभामुहसरं

१ "वर्गे तु मासिक पूर्वे कृतुत्वारो द्विमासिक वा हि । मासिक (हस्ववर्णपूर्व) अनुत्वारो द्विमासिकः दु इत्याकारका वीर्गे लेया लेख्यश्च । अत्र
 अनुत्वारो हस्वपूर्वोऽध्वद्वयमात्रा पूर्वो वार्धमात्रा (सु. य. मा. ४. ४. १४८ सू.) इत्यनेन शोकम् । अथ मन्त्रे राजानम् इत्यात्रानुत्वारस्य हस्ववर्णपूर्वत्वं वक्ष्यते ।

शु. व.
चंदि.
॥ ८ ॥

स्वतीभिपगिन्द्रायदुहऽइन्द्रियम्पयःसोमःपरिस्तुताघृतम्मधु
ध्यन्त्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ ३९ ॥ होतायकक्षदुग्निं स्वाहा ॥
होतायकक्षदुग्निं स्वाहाज्यस्यस्तोकानां स्वाहामेदं साम्पृथ
क्स्वाहाल्लागमुश्चिन्म्यां स्वाहामेपठःसरस्वत्यै स्वाहऽक्रपुभ
मिन्द्रायसिद्धायसहसऽइन्द्रियं स्वाहाग्निन्नभेपुज स्वाहा
सोममिन्द्रियं स्वाहेन्द्रं सुत्रामाणं सवितारुं ब्रह्मणि भुपजा
म्पतिं स्वाहावनुरूपतिमिप्रयम्पाथोनभेपुज स्वाहादेवाऽआ

उ वि.
अ.
॥ २१ ॥

॥ ८ ॥

ज्युपाजुपाणोऽअग्निर्भेपुजम्पयुःसोमःपरिस्नुताघृतम्मधुच्य
 न्त्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ ४० ॥ [१२-४] होतायकक्षदुश्विनौ
 छागंस्य । ब्रूपायामेदसोजुपेताँहविर्होतुर्यज ॥ होतायकक्ष
 त्सरस्वतीम्मेपस्यब्रूपायामेदसोजुपताँहविर्होतुर्यज ॥ हो
 तायकक्षदिन्द्रमृपुभस्यब्रूपायामेदसोजुपताँहविर्होतुर्यज
 ॥ ४१ ॥ होतायकक्षदुश्विनौसरस्वतीम् ॥ होतायकक्षदुश्विनौसर

१ 'हिमाचिक मात्रिकः स्यात्' वा कि । अत्र हिमात्रिकः पूर्ववर्जः (दीर्घस्वरः) तथा अनुस्वारो ह्रस्वः ँ ह्रस्वाकारको हेतवे लेख्यः तच्चारणोपपन्नः ।
 अत्र "दीर्घादन्तेमात्रा पूर्वा वाक्यार्थः" (अ. व. मा. १ अ. १२९ सू.) प्रमाणम् । अत्र "तुपताँ ह विः" इति पदे दीर्घवर्जपूर्वोऽनुस्वारो भवेत् ।

द्य. य.
संहि.
॥ ९ ॥

स्वतीमिन्द्रं सुत्रामाणमिमेषोमांसुरामाणश्चछागैर्नमैर्कै
पुमैः सुताः शष्पैर्नतोक्मभिर्हृजैर्महस्वन्तोमदामासरेणपरि
ष्कृताः शुक्क्राः पर्यस्वन्तोमृताः प्रस्थितावोमधुश्रुतस्तानुश्चि
नासरस्वतीन्द्रः सुत्रामावृत्रहाजुपन्तांसोम्यम्मधुपिवन्तुम
दन्तुध्यन्तुहोतुर्यज ॥ ४२ ॥ होतायकक्षदुश्चिनोच्छागस्य । हवि
पुऽआत्तामुद्यमंश्चुतोमेदुऽउद्धृतम्पुराद्वेषोऽभ्यः पुरापौरुपेय्या

ब. वि.
ब.
॥ २१ ॥

॥ ९ ॥

१ परिकृताः । अत्र परिकृते अकारेण (अ. य. मा. १. अ. ५१ सू.) इत्यनेन परिपन् कृतं पञ्च अकारेण व्यवधीयते । तत्राऽत्र 'उप्यान्तव्याभ्यश्च ह्यर्थाः'
(अ. य. मा. ४. अ. १-९ सू.) इत्यनेन द्वित्वं प्राप्तं पराज 'अवर्णे च' (अ. य. मा. ४. अ. १११ सू.) इत्यनेन कृतवदितकारे परे द्वित्वस्य निषेधान् द्वित्वं न ।

गृभोघस्तान्ननङ्घ्रासेऽअज्ज्राणाँय्यवंसप्प्रथमानाँसुमत्क्षरा
 णाँशतरुद्धियाणामग्निप्पवत्तानाम्पीवीपवसनानाम्पाश्व
 तःश्रोणितःशितामुतऽउत्सादुतोद्गादद्गादवत्तानाङ्करतऽए
 वाश्विनाजुषेताँहुविहोतुर्यज ॥ ४३ ॥ होतायकश्च
 त्सरस्वतीम्मेषस्य । हुविषऽआवयदुद्यमद्युतोमेदुऽउद्धृत
 म्पुराद्वेषोब्भ्यःपुरापोरुषेय्वागृभोघसन्ननङ्घ्रासेऽअज्ज्राणाँय्य
 वंसप्प्रथमानाँसुमत्क्षराणाँशतरुद्धियाणामग्निप्पवत्ता

१ पीव उपवसनानां इत्यत्र "उपवसने पीव" (अ. य. भा. ६ अ. १५ सू.) इत्यनेन उपवसने परं विसर्जनीयत्वं लापे "उवर्णं आकारम्"

शु. य.
संहि.
१० ॥

नाम्पीवोपवसनानाम्पाश्वृतः श्रोणितः शितामृतऽउत्सादुतो
ज्ञादज्ञादवत्तानाङ्करदेवऽसरस्वतीजुपतां हुविहोतुर्यज
॥ ४४ ॥ होतायकक्षुदिन्द्रमृपभस्य । हुविपुऽआवयदुद्यमद्य
तोमेदुऽउद्धृतम्पुराद्वेपोऽभ्यऽपुरापोरुपेय्यागृभोघसन्नूनद्वासेऽ
अज्ज्राणोऽयवसप्रथमानाऽसुमत्क्षराणाऽशतरुद्रियाणा
मग्निष्वात्तानाम्पीवोपवसनानाम्पाश्वृतः श्रोणितः शिताम

व. वि.

अ.

॥ ४१ ॥

॥ १० ॥

(कृ प या व म. ५३ मृ) इति शुभे रूप भवति । १ अथ स्वरासंबोगादिर्द्विषयते इति सूत्रेण अकारस्य द्वित्वे प्राप्तेऽपि “नास्वरपूर्वा” इति
सूत्रस्य वृत्तौ विसर्जनीयात्तदनपरस्य द्वित्वस्येव शोभनेत्येति शेषमाह्यशांतिरित्याकारस्य द्वित्वं न भवति , तेन न द्वित्वम् ।

तऽउत्सादुतोङ्गादङ्गादवत्तानाङ्करदेवमिन्द्रो जुपता ॐ हविर्हो
तुर्यज ॥ ४५ ॥ होताय कक्षद्वनस्पतिमुभि । हि पिष्टतमया
रभिष्टुयारशुनयार्धित ॥ यत्राश्विनोच्छ्रागस्य हविर्ः प्रिया
धामानियत्र सरस्वत्या मे पस्य हविर्ः प्रिया धामानियत्रेन्द्रस्य
ऽक्रपुभस्य हविर्ः प्रिया धामानियत्राग्नेः प्रिया धामानियत्र
सोमस्य प्रिया धामानियत्रेन्द्रस्य सुत्राम्मणः प्रिया धामानियत्र
सवितुः प्रिया धामानियत्र बरुणस्य प्रिया धामानियत्र बनुस्प

तैः प्रियापाथां० मियत्र देवानां माज्यपानां म्रियाधामानिय
त्राग्नेर्होतुः प्रियाधामानितत्रैतादृशस्तुत्यैवोपस्तुत्यैवोपाव
स्त्रकक्षुद्रभीयसऽइव कृत्वीकरं देवन्देवो बभूव नृस्पतिर्जुपता० हुवि
होतुर्यज॥ ४६॥ होताय कक्षदुग्निं० सिष्टकृतम्॥ होताय कक्षदु
ग्निं० सिष्टकृतमया दुग्निर्श्विनो० च्छागस्य हुविपः प्रियाधा
मान्ययाद्वरस्वत्यामेपस्य हुविपः प्रियाधामान्ययादिन्द्रस्यऽ

१ "संयोगाद्य को भवेत्" या हि । यद्यनुसारस्य पूर्वो वर्णो दीर्घो वा इत्यः संयोगाद्यभेदात् अनुसृतो मात्रिकोऽङ्गत्वाकारको वृत्तो हेतो मेवमेव
उच्चारणीयश्च सर्वत्र परञ्च यत्र संयोगाद्य भवन्त्यनुमादिगो दीर्घो वा इत्यो वर्णकश्च तु ङ् इत्याकारकोऽनुसृतो दीर्घो हेतोर्मेवमेव । यथा देवानां इत्यनेन ।

ऋपुभस्यहविषःप्रियाधामान्ययादुग्मेप्रियाधामान्ययादो
 मस्यप्रियाधामान्ययादिन्द्रस्यसुत्राम्मणःप्रियाधामान्यया
 द्वितुप्रियाधामान्ययाद्वरुणस्यप्रियाधामान्ययाद्वन
 स्पतैप्रियापाथास्ययादेवानामाज्यपानाम्प्रियाधामानि
 यकक्षदुग्मेहोतुःप्रियाधामानियकक्षस्वम्महिमानमायजता
 मेज्याऽइपःकृणोतुसोऽअञ्जराजातवेदाजुपताहविहोतुर्ग्य
 ज॥४७॥ [७-५] देवम्बर्हिः । सरस्वतीसुदेवमिन्द्रेऽअश्विना ॥

१. कारहकारयोगेऽत्र करिण्यार्थानां पञ्चस्वरभक्त्यानां मन्त्रे "करिणी इत्येवमर्थे" (वा. सि.) इत्यनेन करिणी स्वरभक्तिर्भवा । एवं सर्वत्र ।

शु. य.
संहि.
१२ ॥

तेजोनचक्षुरक्षयोर्बर्हिषादधुरिन्द्रियं ब्रसुवने ब्रसुधेयस्य व्यन्त
यज ॥ ४८ ॥ देवीद्वारः ॥ देवीद्वारोऽअश्विनाभिपज
न्द्रे सरस्वती ॥ प्राणन्नवीर्यं नृसिद्धारो दधुरिन्द्रियं ब्रसुवने ब्रस
धेयस्य व्यन्तयज ॥ ४९ ॥ देवीऽउषासौ ॥ देवीऽउषासां व
श्विनां सुत्रामन्द्रे सरस्वती ॥ बलुन्नवाचमास्यऽउषाभ्यान्दधुरि
न्द्रियं ब्रसुवने ब्रसुधेयस्य व्यन्तयज ॥ ५० ॥ देवीजोष्टी ॥
देवीजोष्टी सरस्वत्यश्विनेन्द्रमवर्द्धयन् ॥ श्रोत्रन्नकर्णयोर्ग्य

व वि.

न.

॥ २१ ॥

॥ १२ ॥

शो जोष्ट्रींभ्यान्दधुरिन्द्रियं ब्रसुवने ब्रसुधेयस्य ध्यन्तुयज ॥ ५१ ॥
देवीऽऊर्जाहुती ॥ देवीऽऊर्जाहुती दुर्घे सुदुधेन्द्रे सरस्वत्यश्चि
नाभिपजावतः ॥ शुक्लकनज्योतिस्तनयोरारुहती धत्तऽइन्द्रियं
ब्रसुवने ब्रसुधेयस्य ध्यन्तुयज ॥ ५२ ॥ देवा देवानां ॥ देवा
देवानां भिपजा होतारु विन्द्रमुश्चिना ॥ वृषद्वारैः सरस्वती
त्विपिन्नहृदये मुतिः होतृंभ्यान्दधुरिन्द्रियं ब्रसुवने ब्रसुधेयस्य
ध्यन्तुयज ॥ ५३ ॥ देवीस्तिस्रः ॥ देवीस्तिस्रस्तिस्रो दे

वीरश्विनेडासरस्वती ॥ शूपन्नमद्येनाब्भ्यामिन्द्रायदधुरिन्द्र
यंबसुवनेबसुधेयस्यध्यन्तुयजं ॥ ५४ ॥ देवऽइन्द्रः ॥ देवऽ
इन्द्रो नराशठसंस्त्रिवरुथः सरस्वत्याश्विबभ्यामीयतेरथः ॥ रेतो
नरूपममृतं अग्निं ब्रमिन्द्रायुत्त्वष्टादधं दिन्द्रियाणि बसुवनेबसु
धेयस्यध्यन्तुयजं ॥ ५५ ॥ देवो देवैः ॥ देवो देवैर्बनस्पति
हिरण्यपण्णोऽश्विबभ्यां सरस्वत्यासुपिप्पलऽइन्द्रायपच्य
तेमधुं ॥ ओजो नजुतिर्ऋषभो नभामं बनस्पतिर्नोदधं दिन्द्र

याणिब्रुवनेब्रुसुधेयस्यध्यन्तुयज ॥ ५६ ॥ देवम्बुहिः ॥
 देवम्बुहिर्ब्रारितीनामद्धरेस्तीर्णमश्विदभ्यामूर्णमम्रदुहसंस्व
 त्याम्योनमिन्द्रतेमदः ॥ इशायैमुन्युदराजानम्बुहिषादधु
 रिन्द्रियं ब्रुवनेब्रुसुधेयस्यध्यन्तुयज ॥ ५७ ॥ देवोऽअग्निः ।
 सिष्टृकृदेवान्यक्शद्यथायुथदं होतारविन्द्रमश्विनावाचावा
 चदसरस्वतीमग्निदंसोमं ऽसिष्टृकृत्सिष्टृदइन्द्रः सुत्रामासवि
 तावरुणोभिपगिष्टोदेवोबनस्पतिः सिष्टादेवाऽआज्यपाः सि

ष्टोऽअग्निरग्निना होता होत्रे सिष्टृ कृद्यशोनदधदिन्द्रियमूर्जुम
पंचितिं सुधां ब्रसुवने ब्रसुधेयस्य द्यन्तुयज ॥ ५८ ॥ अग्निमद्य ।
होतारमवृणीतायै व्यजमानं पचन्पक्वत्तीं पचन्पुरोडाशां च
द्वक्षुश्चिन्म्या ऊलागुहसरस्वत्यै मेपमिन्द्रायऽक्रपुभं सुव्यन्न
श्चिन्म्यां सरस्वत्याऽइन्द्राय सुत्राम्मणे सुरासोमान्तसूपस्तथाऽ
अद्य ॥ ५९ ॥ सूपस्तथाऽअद्य । देवो ब्रनस्पतिरभवदुश्चिन्म्या
ऊलागेन सरस्वत्यै मेपेणेन्द्रायऽक्रपुभेणाक्क्षुं स्तान्मेदुस्तत्तत्प्र

तिपचुतारुभीषुतावीवृधन्तपुरोडाशैरपुंरुश्विनासरस्वतीन्द्रः
 सुत्रामासुरासोमस्त्वामुद्य ॥ ६० ॥ त्वामुद्य ॥ त्वामुद्यऽ
 क्रपऽआर्पेयऽऋषीणान्नपादवृणीतायँय्यजमानोबहुभ्युऽआ
 सङ्गतेभ्यऽएपमेदेवेपुव्वसुव्वाय्यायँकक्ष्यतुऽइतितायादेवादेव
 दानुह्यदुस्तान्यस्ममाऽआचुशास्वाचंगुरस्वेपितश्चहोतुरसि
 भद्रवाच्यायप्रेपितोमानुषःसूक्तवाकायसूक्ताब्रूहि ॥ ६१ ॥
 [१४-६] इति श्रीवाजसनेयसंहितायामेकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

शु. य.
संहि.

॥ १५ ॥

श्रीवेदपुरुषायनमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ तेजोसिपंचा,
अयऽएका, हिङ्कारायद्वे, तत्सवितुर्दश, विभूर्मात्रैका,
कायद्वे, ऽआब्रह्मम्वयोदश, शेषादेकैको, नविंशतिश्चतु-
स्त्रिंशत् [अ. २२ मं. ३४ अनु. १९] ॥ हरिः ॐ ॥
तेजोसि ॥ तेजोसिशुक्कममृतमायुष्प्याऽआयुर्मर्मेपाहि ॥ देव
स्यत्त्वासवितुः प्रसुत्रेऽश्विनोर्वाहुभ्याम्पुष्णोहस्ताब्भ्यामाद

उ. वि.

अ.

॥ ३२ ॥

॥ १५ ॥

आयुष्प्या ममायुष्ये (शु. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन एकस्मिन्पदे प्रो विभोर् नस्य विसर्जनीयस्य ककारपकारयोः परं यथायोगे
मकार पकारश्चकपदं भवेत् इति एकारं कृतं 'उदमाभ्यस्तम्यश्च एवम्' (शु. य. प्रा. ४ अ. १८२ सू.) इति पकारस्य द्वित्वम्

दे ॥ १ ॥ इमामंगृब्धन् ॥ इमामंगृब्धन्नशुनामृतस्यपूर्वऽ
आयुषिद्विदथैपुकुब्ध्या ॥ सानोऽअस्मिन्सुतऽआवभूवऽकृ
तस्यसामन्त्सरमारपन्ती ॥ २ ॥ अभिधाऽअंसि ॥ अभिधाऽ
असिभुवनमसियन्तासिधुर्त्ता ॥ सत्त्वमुग्निर्वैश्वानुरदःसप्रथ
सङ्गच्छस्वाहाकृतः ॥ ३ ॥ सुगात्वा । देवेभ्यः प्रजापत
येब्रह्मन्नाश्वम्भुन्त्स्यामिदेवेभ्यः प्रजापतयेतेनराद्यासम् ॥
तम्बधानदेवेभ्यः प्रजापतयेतेनराद्बुहि ॥ ४ ॥ प्रजापतये

त्वा ॥ प्रजापतयेत्वा जुष्टुम्प्रोक्शामीन्द्राग्निभ्यान्त्वा जुष्टुम्प्रो
क्शामिवायवेत्वा जुष्टुम्प्रोक्शामिविश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टु
म्प्रोक्शामि सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्यो जुष्टुम्प्रोक्शामि ॥ योऽर्च्यं
न्तुज्जिघांसति तमुभयमीति वरुणः ॥ पुरोमर्त्तः पुरश्वा ॥ ५ ॥
[५-१] अग्नये स्वाहा ॥ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा पाम्मो
दाय स्वाहा सवित्रे स्वाहा वायवे स्वाहा विष्णवे स्वाहेन्द्राय स्वाहा
बृहस्पतये स्वाहामित्राय स्वाहा वरुणाय स्वाहा ॥ ६ ॥ [१-२]

१ अत्र द्वयोस्तु स्वरयामध्ये सन्विद्यत्र न दृश्यते विवृत्तिस्तत्र विशेषः । (या मि) संभाषणेकाराकारयोः पूर्वरूपकारकः सन्विद्यते भवति

हिङ्गारायस्वाहा ॥ हिङ्गारायस्वाहा हिङ्गुतायस्वाहा वक्रन्दते
 स्वाहा वक्रन्दायस्वाहा प्रोथते स्वाहा प्रप्रोथायस्वाहा गुन्धाय
 स्वाहा घ्रातायस्वाहा निविष्टायस्वाहा पविष्टायस्वाहा सन्दिताय
 स्वाहा बल्लगते स्वाहा सीनायस्वाहा शयानायस्वाहा स्वपते स्वाहा
 जाग्रते स्वाहा कूजते स्वाहा प्रबुद्धायस्वाहा विजृम्भमाणाय स्वा
 हा विचृतायस्वाहा संहानायस्वाहा पंस्थितायस्वाहा यनाय
 स्वाहा प्रायणायस्वाहा ॥ ७ ॥ युते स्वाहा ॥ युते स्वाहा

१ अत्र वकारस्य मात्रादौ सप्तजकारोच्चारणम् ।

धावतेस्वाहो द्रावायुस्वाहो द्रुतायुस्वाहा शूकरायुस्वाहा शूकृता
युस्वाहानिपेण्णायुस्वाहो स्थितायुस्वाहा जुवायुस्वाहा बलायु
स्वाहा विवर्त्तमानायुस्वाहा विवृत्तायुस्वाहा विधून्वानायुस्वाहा
विधूतायुस्वाहा शुश्रूपमाणायुस्वाहा शृण्वतेस्वाहे वक्षमाणायु
स्वाहे विक्षुतायुस्वाहा वीविक्षतायुस्वाहानिमेपायुस्वाहा यदत्ति
तस्मैस्वाहा यत्तिपवतितस्मैस्वाहा यन्मूत्रं हुरोति तस्मैस्वा

१ निपेणाय । अत्र द्वयोर्नकारयोर्णसं निपासते । प्रथमस्य "तवर्गे ष" (सु. ष. प्र. ३ अ. १४ सू.) इत्यनेन तवर्गस्य स्ववधानेन णन्वायासी
द्वितीयस्य नकारस्य "स्वरवदहर्कपेज" (सु. ष. प्र. ३ अ. ८६ सू.) इत्यनेन स्ववधानातिरिक्तनकारस्य स्ववधानाभावात्वायासी 'निपेणाय'" (सु. ष. प्र.
३ अ. ८७ सू.) इत्यनेन णत्वनिपातः

हाकुर्वते स्वाहा कृताय स्वाहा ॥ ८ ॥ [२-३] तत्सवि-
 तुः ॥ तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि ॥ धियो यो
 नः प्रचोदयात् ॥ ९ ॥ हिरण्यपाणिमुतये । सवितार-
 मुपह्वये ॥ सचेत्ता देवतापदम् ॥ १० ॥ देवस्य चेततः ॥
 देवस्य चेततो महीम्प्रसवितुर्हवामहे ॥ सुमतिः सत्त्यराधसम्
 ॥ ११ ॥ सुष्टुतिः सुमतीवृधः ॥ सुष्टुतिः सुमतीवृधो रातिः
 सवितुरीमहे ॥ प्रदेवाय मतीविदे ॥ १२ ॥ रातिः सत्त्य

१ सुमतीवृध । अत्र अथर्वविममुमति" (श्रु य प्र ३ अ १८ सू) इत्यनेन वकारे परे इत्येकारस्य सुमतिस्तन्त्रस्य दीर्घत्वम्

तिम् ॥ सुतिष्ठसत्पतिम्महेसवितारमुपह्वये ॥ आसुवन्देव
वीतये ॥ १३ ॥ देवस्यसवितुः ॥ देवस्यसवितुर्मतिमासुवं
विश्वदेव्यम् ॥ धियाभगम्मनामहे ॥ १४ ॥ अग्निंस्तो
मेन । बोधयसमिधानोऽममर्त्यम् ॥ हव्यादेवेपुनोदधत्
॥ १५ ॥ सहव्यवाद् ॥ सहव्यवाडमर्त्यऽउशिग्दुतश्चनो
हितः ॥ अग्निर्द्वियासमृण्वति ॥ १६ ॥ अग्निन्दुतम् ॥
अग्निन्दुतम्पुरोदधेहव्यवाहमुपब्रुवे ॥ देवाँः ॥ १७ ॥ आसादया

दिह ॥ १७ ॥ अजीजनोहि । पवमानसूर्यविधारे शक्म
नापयः ॥ गोजीर्यारुहमाणपुरन्ध्या ॥ १८ ॥ [१०-४]
विभूर्मात्रा । प्रभूः पित्राश्चोसिहयोस्यस्योसिमयोस्यर्वांसिस
प्तिरसिवाज्यसिबृपासिनुमणाऽअसि ॥ ययुर्नामांसिशिशुर्ना
मास्यादित्यानाम्पत्त्वान्विहिदेवाऽआशापालाऽएतन्देवेभ्यो
श्चुम्मेधायुप्प्रोक्क्षतः रक्क्षतेहरन्तिरिहरमतामिहधृतिरिहस्व
धृतिः स्वाहा ॥ १९ ॥ [१-५] कायस्वाहा ॥ कायस्वाहाकस्मै

स्वाहा कतुमस्मै स्वाहा स्वाहा धिमाधीताय स्वाहा मनः प्रजाप
तये स्वाहा चित्तं विज्ञातायादित्यै स्वाहा दित्यै मुख्यै स्वाहा दित्यै
सुमृडीकायै स्वाहा सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै स्वाहा सर
स्वत्यै बृहत्यै स्वाहा पुष्पणे स्वाहा पुष्पणे प्रपुत्थ्याय स्वाहा पुष्पणे
नुरन्धिपाय स्वाहा त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपा
य स्वाहा विष्णवे स्वाहा विष्णवे निभूय पाय स्वाहा विष्णवे शि
पिविष्टाय स्वाहा ॥ २० ॥ विश्वो देवस्य । नेतुर्मर्त्तो बुरीत सुक्

रुयम् ॥ विश्वोरायऽइपुच्छतिद्युम्नं वृणीतपुष्प्यसेस्वाहा ॥ २१ ॥

[२-६] आब्रह्मन् ॥ आब्रह्मन्वाल्मुकिणो ब्रह्मवर्चसी जायतामरा
ष्ट्रे राजन्त्युःशूरऽइपुच्छतिद्युमीमं हारथो जायतान्दोग्ध्रीधेनु
र्वाढानुद्धानाशुःसप्तिहपुरन्धिर्व्योषाजिष्णुरथेष्टाःसुभेयोयु
वास्ययजमानस्य द्वीरो जायतान्निकामेनिकामेनहर्जन्त्योर्द्वर्ष
तुफलवत्त्योनुऽओषधयहपच्यन्ताँव्योगक्षेमो नःकल्पताम्
॥ २२ ॥ [१-७] प्राणायस्वाहा । पानायस्वाहा । व्यानायस्वाहा

शु. य.
सहि.
॥ २० ॥

चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा वाचे स्वाहा मनसे स्वाहा ॥ २३ ॥

[१-८] प्राच्यै दिशे । स्वाहा वाच्यै दिशे स्वाहा दक्षिणायै दिशे
स्वाहा वाच्यै दिशे स्वाहा पृथिव्यै दिशे स्वाहा वाच्यै दिशे स्वाहो दी-
व्यै दिशे स्वाहा वाच्यै दिशे स्वाहो द्यौयै दिशे स्वाहा वाच्यै दिशे
स्वाहा वाच्यै दिशे स्वाहा वाच्यै दिशे स्वाहा ॥ २४ ॥ [१-९]

अद्भ्यः स्वाहा । वाग्भ्यः स्वाहो दुकाय स्वाहा तिष्ठन्तीभ्यः स्वा-
हा स्रवन्तीभ्यः स्वाहा स्यन्दमानाभ्यः स्वाहा कूप्याभ्यः

उ. वि.
अ.
॥ २२ ॥
॥ २० ॥

स्वाहासूच्याभ्युःस्वाहाधार्म्याभ्युःस्वाहार्णवायुस्वाहासमु
द्रायुस्वाहासरिरायुस्वाहा ॥ २५ ॥ [१-१०] वाता
युस्वाहा । धुमायुस्वाहाभ्रायुस्वाहामेघायुस्वाहाविद्योतमा
नायुस्वाहास्तुनयतेस्वाहावुस्फूर्जतेस्वाहावर्षतेस्वाहाववर्षते
स्वाहोग्रं वर्षतेस्वाहाशीघ्रं वर्षतेस्वाहोद्भृल्लतेस्वाहोद्भृहीतायु
स्वाहाप्पुष्णतेस्वाहाशीकायतेस्वाहाप्पुष्वाभ्युःस्वाहाह्लादु
नीभ्युःस्वाहानीहारायुस्वाहा ॥ २६ ॥ [१-११] अग्न

षु य.
सहि.

॥ २१ ॥

ये स्वाहा ॥ अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेन्द्राय स्वाहा पृथिव्ये
स्वाहान्तरिक्षाय स्वाहा दिवे स्वाहा दिग्भ्यः स्वाहा शब्भ्यः स्वा
होऽप्येन्द्रो स्वाहा वाज्येन्द्रो स्वाहा ॥ २७ ॥ [१-१२]
नक्षत्रेभ्यः स्वाहा । नक्षत्रियेभ्यः स्वाहा होरात्रेभ्यः स्वाहा
र्द्धमासेभ्यः स्वाहा मासेभ्यः स्वाहा ऽऋतुभ्यः स्वाहा तृतेभ्यः
स्वाहा संवत्सराय स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यां स्वाहा चन्द्राय स्वा
हा सूर्याय स्वाहा रश्मिभ्यः स्वाहा वसुभ्यः स्वाहा रुद्रेभ्यः

■ वि.

अ.

॥ २२ ॥

॥ २१ ॥

स्वाहादित्येऽभ्युः स्वाहामुरुद्व्युः स्वाहाविश्वेऽभ्योदेवेऽभ्युः
स्वाहामूलेऽभ्युः स्वाहाशाखाऽभ्युः स्वाहावनस्पतिऽभ्युः स्वा
हापुष्पेऽभ्युः स्वाहाफलेऽभ्युः स्वाहोषधीऽभ्युः स्वाहा ॥ २८ ॥

[१-१३] १३०० अतम् ॥ पृथिव्यैस्वाहा ॥ पृथिव्यैस्वाहान्त
रिक्षायस्वाहादिवेस्वाहासूर्यायस्वाहाचन्द्रायस्वाहानक्ष
त्रेऽभ्युः स्वाहाद्व्युः स्वाहोषधीऽभ्युः स्वाहावनस्पतिऽभ्युः स्वा
हापरिप्लवेऽभ्युः स्वाहाचराचरेऽभ्युः स्वाहासरीसृपेऽभ्युः स्वाहा

शु. य.
संहि.

॥ २२ ॥

॥ २९ ॥ [१-१४] असवेस्वाहा ॥ असवेस्वाहावसवेस्वाहा
विभुवेस्वाहाविवस्वतेस्वाहागणश्रियेस्वाहागणपतयेस्वाहाभि
भुवेस्वाहाधिपतयेस्वाहाशुषायस्वाहासठ्सुपर्णायस्वाहाचन्द्रा
यस्वाहाज्योतिषेस्वाहामलिन्म्लुचायस्वाहादिवापुतयतेस्वाहा
॥ ३० ॥ [१-१५] मधवेस्वाहा ॥ मधवेस्वाहामाधवाय
स्वाहाशुक्क्रायस्वाहाशुचयेस्वाहानभसेस्वाहानभस्यायस्वाहे
षायस्वाहोर्जायस्वाहासहसेस्वाहासहस्रायस्वाहातपसेस्वाहा

५९२

व. वि.

अ.

॥ २२ ॥

॥ २२ ॥

तपस्यायुस्वाहाॐ हसस्पुतये स्वाहा ॥ ३१ ॥ [१-१६] ब्राजाय
स्वाहा । प्रसवायुस्वाहा पिजायुस्वाहा विक्रतवे स्वाहा सुः स्वा
हामुद्भे स्वाहा व्यञ्जुविने स्वाहान्त्यायुस्वाहान्त्याय भौवनाय
स्वाहा भुवनस्य पतये स्वाहा धिपतये स्वाहा प्रजापतये स्वाहा
॥ ३२ ॥ [१-१७] आयुर्व्यज्जेन । कल्पताॐ स्वाहा प्राणो
यज्जेन कल्पताॐ स्वाहा पानो यज्जेन कल्पताॐ स्वाहा व्यानो
यज्जेन कल्पताॐ स्वाहा दानो यज्जेन कल्पताॐ स्वाहा समा

नोयुज्ज्ञेनकल्पतां स्वाहा चक्षुर्ग्युज्ज्ञेनकल्पतां स्वाहा
श्रोत्रैर्ग्युज्ज्ञेनकल्पतां स्वाहा वाग्युज्ज्ञेनकल्पतां स्वा
हामनोयुज्ज्ञेनकल्पतां स्वाहा त्वमायुज्ज्ञेनकल्पतां स्वा
हा बुद्धायुज्ज्ञेनकल्पतां स्वाहा ज्योतिर्ग्युज्ज्ञेनकल्पतां
स्वाहा सूक्ष्मैर्ग्युज्ज्ञेनकल्पतां स्वाहा पृष्ठैर्ग्युज्ज्ञेनकल्पतां
स्वाहा युज्ज्ञोयुज्ज्ञेनकल्पतां स्वाहा ॥ ३३ ॥ [१-१८] एकस्मै
स्वाहा ॥ एकस्मै स्वाहा द्वाब्भ्यां स्वाहा शताय स्वाहाैकशताय

स्वाहाव्युष्ट्यैस्वाहासुर्गायस्वाहा ॥३४॥ [१-१९] इति श्रीवा-
जसनेयसंहितायां द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ श्रीवेदपुरुषाय
नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ हिरण्यगर्भोऽयं प्राणतोद्विकौ, युञ्ज
न्त्यष्टौ, वायुष्ट्वापञ्च, प्राणायतिस्र, उत्सक्थ्याद्वादश, गायत्री
त्रिष्टुप्, कस्त्वापद्वौ, कस्विदष्टौ, कास्विदश, सुभूस्वयंभू-
स्तिस्र, एकादश पञ्चपष्टिः ॥ [अ. २३ मं. ६५ अनु. ११]
हरिः ॐ ॥ हिरण्यगर्भस्मिन् ॥ हिरण्यगर्भस्मिन्वर्तुताग्ने

शु. य.
सहि.

॥ २४ ॥

भुतस्य जातः पतिरेकऽआसीत् ॥ सदाधारपृथिवीन्ध्यामुते
माङ्गस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ १ ॥ उपयामगृहीतोसि ।
प्रजापतयेत्वा जुष्टं हवाम्येपते योनिः सूर्यस्ते महिमा ॥
यस्ते हन्तः संवत्सरे महिमा संम्बभूव यस्ते वायावन्तरिक्षे म
हिमा संम्बभूव यस्ते दिविसूर्ये महिमा संम्बभूव तस्मै ते महि
म्ने प्रजापतये स्वाहा देवेभ्यः ॥ २ ॥ [२-१] यः प्राण
तः ॥ यः प्राणतो निर्मिषतो महि त्वैकऽइन्द्राजुजगतो वभूव ॥

५९६

च. वि.

अ.

॥ २३ ॥

॥ २४ ॥

यऽईशोऽस्यद्विपदुश्चतुष्पदुःकस्मै देवाय हविषा विधेम
 ॥ ३ ॥ उपयामगृहीतोसि । प्रजापतयेत्त्वा जुष्टं ब्रह्माम्येष
 ते योनिश्चन्द्रमास्ते महिमा ॥ यस्ते रात्रौ संवत्सरे महिमा संम्बु
 भूयस्ते पृथिव्या मुग्धौ महिमा संम्बु भूयस्ते नक्षत्रेषु चन्द्रम
 सि महिमा संम्बु भूयस्ते महिम्ने प्रजापतये देवेभ्यः स्वाहा

१ इषास्तु स्वरयोग्ये सान्धर्यत्र न दृश्यते । विवृणोति विज्ञेया "यऽईशो" इति विशेषणम् । या वि । अथ य इति पदस्य स्थितिः सितोऽस्य "कण्ठगुण" यच्चा-
 र्मरिफितः' (सु. य. प्रा. ४ अ. ४० सू.) इत्यनेन सकारे "यवयो" पदान्तयोः स्वरसंघे लोपः" (सु. य. प्रा. ४ अ. १२५ सू.) इत्यनेन यस्य लोपेऽकारोऽकारयो
 'कण्ठगुण' विवर्णो पकारम्' (सु. य. प्रा. ४ अ. ५३ सू.) इत्यनेन सकारे आसे "न परकालः पूर्वकाले पुनः" (सु. य. प्रा. ३ अ. ४ सू.) इत्यनेन निषेधे सन्ध्य-
 भावे उच्चारणोऽप्यर्धमात्राकालिको विरामः । उच्चारणं (ऽ) इत्याकारकं निवृत्तम् । अथ पाकवती वृत्तिर्ज्ञेया प्रारम्भे इत्ययोग्यात् ।

॥ ४ ॥ [२-२] युञ्जन्तिबुद्धधम् ॥ युञ्जन्तिबुद्धधमरुपञ्चरं
न्तुम्परितुस्तथुपः ॥ रोचन्तेरोचनादिवि ॥ ५ ॥ युञ्जन्त्यस्य ॥
युञ्जन्त्यस्यकाम्म्याहरीविपक्वक्षसारथे ॥ शोणाधुष्णानुवा
हसा ॥ ६ ॥ यद्वातः ॥ यद्वातोऽअपोऽअगनीगन्धिप्रियामिन्द्रस्य
तुह्यम् ॥ एतच्छोस्तोतरनेनपथापुनरश्वमावर्त्तयासिनः ॥ ७ ॥
ब्रह्मवस्त्वा । अन्तुगायत्रेणच्छन्दसारुद्रास्त्वाअन्तुत्रैष्टुभे
नच्छन्दसादित्यास्त्वाअन्तुजागतेनच्छन्दसा ॥ भूर्भुवःस्व

ह्रींजी३॥ ऊँचाची३॥ न्यद्येगद्यंऽएतदन्नमत्तदेवाऽएतदन्नम
 द्विप्रजापते ॥ ८ ॥ कश्चित् ॥ कश्चिदेकाकीचरतिकऽउंस्वि
 जायतेपुनः ॥ किंस्विद्विमस्यभेपुजङ्घिम्वावपनम्महत्
 ॥ ९ ॥ सूर्यऽएकाकी । चरतिचन्द्रमाजायतेपुनः ॥
 अग्निर्हिमस्यभेपुजम्भूमिगुवपनम्महत् ॥ १० ॥ काश्चित् ॥
 कास्विदासीत्पूर्वचित्किंस्विदासीद्बहुहद्वयः ॥ कास्विदा

शु. य.
संहि.
॥ २६ ॥

सीत्पिपिलिपित्ताकास्विदासीत्पिशङ्गिला ॥ ११ ॥ द्यौरासी
त् ॥ द्यौरासीत्पूर्वचित्तिरश्वऽआसीद्बृहद्द्वयः ॥ अविरा
सीत्पिपिलिपित्तरात्रिंशसीत्पिशङ्गिला ॥ १२ ॥ [८-३]
व्यायुष्टा । पचुतेरवृत्त्वसितग्रीवश्छागैर्न्यग्रोधश्चमुसैश
ल्मुलिर्बृक्षा ॥ एपस्यरात्थ्योवृषापुङ्गुश्चतुर्भिर्भरेदगश्चुह्वा
कृष्णश्चनोवतुनमोग्नये ॥ १३ ॥ सट्शितोरुश्मिना ॥
सट्शितोरुश्मिनारथः सट्शितोरुश्मिनाहयः ॥ सट्

उ. वि.
अ.
॥ २३ ॥

॥ २६ ॥

१ यत्र साविकसहिर्भाजिकाद्वानुदात्तास्यगे विमरांछस्य विसरांछ(c) इत्याकारिकया कलिष्ठिकया निर्देशः ।

शितोऽअप्स्वप्सुजाब्रह्मासोमंपुरोगवः ॥ १४ ॥ स्वयं
 ब्राजिन् ॥ स्वयंब्राजिस्तत्तृङ्गल्पयस्वस्वयँय्यजस्वस्वयञ्जु
 पस्व ॥ मुहिमातेन्येननसुन्नशे ॥ १५ ॥ नवै ॥ नवाऽ
 उँऽएतन्निघ्नयसेनरिप्यसिदेवाँ२॥ऽइदेपिपुथिभिःसुगेभिः ॥
 यत्रासतेसुकृतोयत्रतेययुस्तत्रत्वादेवसंवितादधातु ॥ १६ ॥
 अग्निःपशुः ॥ अग्निःपशुरासीत्तेनायजन्तुसऽएतँल्लोक

१ 'ढकारोऽयं स्पर्शात्' (गु. व. पा. ४ अ. १० सू.) नष्टात् एकवचने ढकारोऽस्पर्शात् स्पर्श प्रकृत्या भवति स्पर्श प्रत्यये । अत्राकारोऽयुक्ताऽ-
 स्पर्शात्पदः एतद्विति ६ त्रि तस्मात् सन्धिः ।

मंजयुद्यस्मिन्नुग्निः सतेल्लोको भविष्यति तज्ज्ञेप्यसिपिवैताऽ
अपः ॥ वायुः पशुरासीत्तेनायजन्तुसऽएतँल्लोकमंजयुद्य
स्मिन्नुवायुः सतेल्लोको भविष्यति तज्ज्ञेप्यसिपिवैताऽअपः ॥
सूर्यः पशुरासीत्तेनायजन्तुसऽएतँल्लोकमंजयुद्यस्मिन्तसू
र्यः सतेल्लोको भविष्यति तज्ज्ञेप्यसिपिवैताऽअपः ॥ १७ ॥
[५-४] प्राणायस्वाहा । पानायस्वाहा व्यानायस्वाहा ॥

अम्बेऽअम्बिकेम्बालिकेनमानयतिकश्चन ॥ ससस्त्यश्चकः
सुभद्रिकाङ्काम्पीलवासिनीम् ॥ १८ ॥ गुणानान्त्वा ।
गुणपतिर्हवामहेप्प्रियाणान्त्वाप्प्रियपतिर्हवामहेनिधीना
न्त्वानिधिपतिर्हवामहेवसोमम् ॥ आहमजानिगर्भध
मात्त्वमजसिगर्भधम् ॥ १९ ॥ ताऽउभौचतुरःपदःस
म्प्रसारयावस्वर्गेलोकेप्प्रोणुवाथांबृषांब्राजीरेतोधारेतोदधातु
॥ २० ॥ [३-५] उत्सक्थ्याऽअव । गुदन्धेहिसमुज्जि

औरयावृषन् ॥ यस्त्रीणाञ्जीवभोजनः ॥ २१ ॥ युका
सुकौ । शंकुन्तिकाहलगितिब्रञ्चति । आहन्तिगुभेपसो
निगल्गलीतिधारका ॥ २२ ॥ युकोसुकौ । शंकुन्तकऽ
आहलगितिब्रञ्चति ॥ विवक्षतऽइवतेमुखमद्ध्व्योमानुस्त्वं
मुभिभाषथाः ॥ २३ ॥ माताच । तेपिताचुतेग्रंभूवक्षस्य
रोहतः ॥ प्रतिलुमीतितेपितागुभेमुष्टिमंतऽसयत् ॥ २४ ॥

१. औरयावृषन् अत्र अक्षरविमलितुमतिशयसुवचारः (शु. प. भा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन वृषन् इत्यस्य वकारे परे आरयाकारस्य दीर्घाकारः ।

माताच । तेपिताचुतेग्रेब्रूवक्षस्यक्क्रीडतं ॥ द्विवक्षतऽइवते
 मुखम्ब्रह्मात्त्वंवदोबुहु ॥ २५ ॥ ऊर्ध्वामेनाम् ॥ ऊर्ध्व
 मेनामुच्छ्रापयगिरौभारुहरन्निव ॥ अथास्यैमद्यमेधता७
 शीतेवातेपुनन्निव ॥ २६ ॥ ऊर्ध्वमेनम् ॥ ऊर्ध्वमेनुमुच्छ्रय
 ताद्गिरौभारुहरन्निव ॥ अथास्यमद्यमेजतुशीतेवातेपुन
 निव ॥ २७ ॥ यदस्याह ॥ यदस्याऽअहंहुभेद्याहंकुधुस्तथु

१ यत्र मात्रिकाद्विमात्रिकात् पञ्चवर्गपरो विसगलत्र विसर्गस्य (६) इत्याकारिकया कर्त्तिकया निर्दिष्टः ।

श्रु. य.
सहि.

॥ २९ ॥

लमुपातंसत् ॥ मुष्ककाविदस्याऽएजतोगोशुफेशकुलाविव
॥ २८ ॥ यद्देवासः ॥ यद्देवासोलुलामंगुम्प्रविष्टीमिनुमा
विषुह ॥ सुक्थनादेदिश्यतेनारीसुत्त्यस्याविशुभुवोयथा ॥ २९ ॥
यद्धरिणः ॥ यद्धरिणोयवुमत्तिनपुष्टम्पुशुमन्यते ॥ शुद्राय
दर्य्यजाराणपोषायधनायति ॥ ३० ॥ यद्धरिणः ॥ यद्धरि
णोयवुमत्तिनपुष्टम्बहुमन्यते । शुद्रोयदर्य्ययैजारोणपोषम
नुमन्यते ॥ ३१ ॥ दुधिकक्रावणोऽअकारिपम् ॥ दुधिकक्रा

व. वि.

अ.

॥ २९ ॥

॥ २९ ॥

षण्णोऽअकारिपञ्चिष्णोरश्वस्यवाजिनः ॥ सुरभिर्नोमुखा
 करत्प्रणुऽआयूँषितारिषत् ॥ ३२ ॥ [१२-६] गायत्री
 त्रिष्टुप् ॥ गायत्रीत्रिष्टुब्जगत्त्यनुष्टुप्पङ्क्त्यासुह ॥ बृहत्त्यु
 षिण्णहांकुकुप्सुचीभिःशम्भ्यन्तुत्वा ॥ ३३ ॥ द्विपदायाः ॥
 द्विपदायाश्चतुष्पदास्त्रिपदायाश्चपदृदाः ॥ त्रिच्छन्दायाश्चस
 च्छन्दाःसुचीभिःशम्भ्यन्तुत्वा ॥ ३४ ॥ महानाभ्योरे
 वत्यः ॥ महानाभ्योरेवत्योविश्वाऽआशाःप्रभूर्वरीः ॥

मैघीर्विद्युतोद्वाचः सुचीभिः शम्भ्यन्तुत्वा ॥ ३५ ॥ नाय्यै
स्ते ॥ नाय्यैस्तेपत्कन्योऽलोमुद्विचिन्वन्तुमनीपया ॥ देवा
नाम्पत्कन्योदिशः सुचीभिः शम्भ्यन्तुत्वा ॥ ३६ ॥ रजुता
हरिणीः ॥ रजुताहरिणीः सीसायुजोयुज्यन्तेकर्मभिः ॥
अश्वस्यद्वाजिनस्त्वचिसिमाः शम्भ्यन्तुशम्भ्यन्तीः ॥ ३७ ॥
कुविदुङ्ग । यवमन्तोयवश्चिद्यथादान्त्यनुपूर्वञ्चियूय ॥ इहेहै
पाङ्क्तुणुहिभोजनानियेवर्हिपोनमऽउक्त्तुव्यजन्ति ॥ ३८ ॥

[६-७] कस्त्वा ॥ कस्त्वाच्छयतिकस्त्वाविशास्तिक्स्ते
 गात्राणिशम्यति ॥ कऽउतेशमिताकुविः ॥ ३९ ॥ क्रुत
 वस्ते ॥ क्रुतवस्तेऽक्रुतथापर्वशमितारोविशासतु ॥ संवत्सर
 स्युतेजसाशमीभिःशम्यन्तुत्वा ॥ ४० ॥ अर्द्धमासाप
 रू०पि । तेमासाऽआच्छयन्तुशम्यन्तः ॥ अहोरात्राणि
 मरुतोबिलिष्टःसूदयन्तुते ॥ ४१ ॥ दैव्याऽअद्भुत्यवः ॥
 दैव्याऽअद्भुत्यवस्त्वाच्छयन्तुविचशासतु ॥ गात्राणिपर्व

११३३११

ਚ. ਵਿ.

३५

॥ २६ ॥

॥ ३३ ॥

५ “हिमाद्रिक सुषुप्तकम्” (वा. शि.) इति विषयान् शीर्षस्वरितम्बराद्यत्र पुरो विमर्शकात्र (८) इत्याकारकः कनिष्ठिका निर्देशवाचकोऽगुष्टि निर्देशः सत्यत्र कायः ॥

म्वावर्पनम्मुहत् ॥ ४५ ॥ सूर्य्यैऽएककी । चरतिचन्द्र
 माजायतेपुनः ॥ अग्निर्हिमस्यभेपुजम्सूमिरावर्पनम्मुहत्
 ॥ ४६ ॥ किंस्वित् ॥ किंस्वित्सूर्य्यैसमुद्योतिःकिं
 समुद्रसमुद्रसरः ॥ किंस्वित्पृथिव्यैवर्षीयुःकस्यमात्रानवि
 द्यते ॥ ४७ ॥ ब्रह्मसूर्य्यैसमम् ॥ ब्रह्मसूर्य्यैसमुद्योतिर्द्यौः
 समुद्रसमुद्रसरः ॥ इन्द्रःपृथिव्यैवर्षीयाङ्गोस्तुमात्रानवि
 द्यते ॥ ४८ ॥ पूछामित्वा । चितयेदेवसख्यदित्त्वमत्रम

नंसाजुगन्थं ॥ येषु द्विष्णुंस्त्रिपुपदेष्ण्वेष्टुस्तेषु द्विष्णुम्भुवनमा
विवेशा ३ ॥ ४९ ॥ अपितेषु । त्रिपुपदेष्ण्वस्मिन्मयेषु द्विष्णु
म्भुवनमाविवेश ॥ सद्यः पर्य्येमि पृथिवीमुत द्यामे केनाङ्गेन दि
वोऽअस्य पृष्ठम् ॥ ५० ॥ केष्ण्वन्तः । पुरुषोऽआविवेश का
श्यन्तः पुरुषेऽअपि तानि ॥ एतद्ब्रह्म नृपवंशं हामसि त्वा किं
स्मिन्नुहं प्रति वोचास्यत्र ॥ ५१ ॥ पृञ्चस्वन्तः । पुरुषोऽआवि

१ 'कुर्वन्ती लङ्कारयोः' (मा वि) लङ्कारद्वयार्थोक्तौ कुर्वन्तीनाम् स्वरभक्तिः । अत्र पञ्चानां स्वरभक्त्यानां मध्ये कुर्वन्ती वर्तते ।

वेशताड्युन्तः पुरुषेऽअपि तानि ॥ एतच्चात्रप्रतिमन्वानोऽ
अस्मिन्मायया भवस्युत्तरो मतः ॥ ५२ ॥ [८-९] काखित् ॥
काखिदासीत्पूर्वचित्तिः किं० खिदासीद्दुहद्वयः ॥ काखि
दासीत्पिपिलिकाखिदासीत्पिशङ्गिला ॥ ५३ ॥ द्यौरा
सीत् ॥ द्यौरासीत्पूर्वचित्तिरश्च० आसीद्दुहद्वयः ॥ अविरासी
त्पिपिलिरात्रिरासीत्पिशङ्गिला ॥ ५४ ॥ काऽईम् ॥
काऽईमरेपिशङ्गिलाकाऽईङ्कुरुपिशङ्गिला ॥ कऽईमास्वकन्दम

र्षतिकऽर्हुम्पन्थां विसर्पति ॥ ५५ ॥ अजारे । पिशङ्गिला
 श्वाविर्त्कुसुपिशङ्गिला ॥ शुशऽआस्वकन्दर्मर्पुत्त्यहिः पन्थां वी
 सर्पति ॥ ५६ ॥ कर्त्त्यस्य । विष्टाः कर्त्त्युक्क्षराणिकतिहोमासः क
 तिधासमिद्धः ॥ युजज्ञस्यत्त्वाविदथापृच्छुमत्रुक्तिहोतारऽऽकृतु
 शोयजन्ति ॥ ५७ ॥ पडस्य । विष्टाः श्रुतमुक्क्षराण्यशीतिहोमाः
 समिधो हतिस्रः ॥ युजज्ञस्यते विदथाप्प्रब्रवीमिसुप्तहोतारऽऽकृतु

१ अत्र "श्व" तु हंसपदानाम् सा तु रेफप्रायोः । (पा. शि) रकारप्राग्वर्त्यो हंसपदानाम् स्वरभक्तिः । अत्र हंसपदानाम् स्वरभक्तिः । युव समेधः ।

शोयजन्ति ॥५८॥ कोऽस्य । वेदुभुवनस्य नाभिः कोद्यावापृथि
 वीऽअन्तरिक्षम् ॥ कः सूर्यस्य वेदवृहतो जुनित्रुङ्को वेदचन्द्रम
 सँय्यतो जाः ॥५९॥ वेदाहम् ॥ वेदाहमस्य भुवनस्य नाभिः वेदुद्या
 वापृथिवीऽअन्तरिक्षम् ॥ वेदुसूर्यस्य वृहतो जुनित्रुमथो वेदच
 न्द्रमसँय्यतो जाः ॥६०॥ पृच्छामि त्वा ॥ पृच्छामि त्वा परमन्त
 र्पृथिव्याः पृच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः ॥ पृच्छामि त्वा ब्र
 ह्मणोऽअश्वस्य रेतः पृच्छामि वाचः परमं ध्योम ॥ ६१ ॥ इयं

वेदिः ॥ इयं वेदिः परोऽनन्तः पृथिव्याऽअयं यजज्ञो भुवनस्य
नाभिः ॥ अयं सोमो बृहन्मणोऽअश्वस्युरेतो ब्रह्मायं वाचः पंगमं
व्योम ॥ ६२ ॥ [१०-१०] सुभूः स्वयम्भूः । प्रथमोऽन्त
र्महत्त्युर्णवे ॥ दुधेहगर्भमूर्त्तिवयं यतो जातः प्रजापतिः
॥ ६३ ॥ होताय कक्षत् ॥ होताय कक्षत् प्रजापतिः सोमस्य म
हिम्नः ॥ जुपताम्पि वतु सोमः होतुर्न्यज ॥ ६४ ॥ प्रजापते
न । त्वदेता न्युन्यो विश्वा रूपाणि परितावभूव ॥ यत्कामा

स्तेजुहुमस्तन्नोऽस्तुब्रुयंस्यामपतयोरयीणाम् ॥ ६५ ॥

[३-११] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां त्रयोविंशोऽध्यायः

॥ २३ ॥ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥

अश्वस्तूपरो, धूम्रान्वसन्ताय, समुद्रायशिशुमारान्, मयुः

प्राजापत्योदशका, श्वत्वारश्चत्वारिंशत् [अ. २४ मं.

४० अनु. ४] ॥ हरिः ॐ ॥ अश्वस्तूपरः ॥ अश्वस्तूपरोगो

मृगस्तेप्राजापत्याः कृष्णगन्धर्वः आग्नेयोरुराट् पुरस्तात्सार

स्वतीमेष्प्यधस्ताद्वर्षोराश्विनावधोराश्विनाहोःसौमापौ
 ण्णःश्यामोनाम्याःसौम्यपुमौश्वेतश्चकृष्णश्चपार्श्वयो
 रत्वाष्टौलौमशसंवत्थौसंवत्थोर्वायुव्यःश्वेतःपुच्छऽइन्द्रायस्व
 पस्यायब्रह्मैष्णवोवामुनः ॥ १ ॥ रोहितोधुम्नरोहि
 तः । कुर्कन्धुरोहितस्तेसौम्यावन्धुररुणवन्धुःशुक्लवन्धुस्ते
 वारुणाःशितिरन्ध्रोऽन्यतःशितिरन्ध्रःसमुन्तशितिरन्ध्रस्ते
 सावित्राःशितिवाहुरन्यतःशितिवाहुःसमुन्तशितिवाहुस्ते

बार्हस्पत्याः पृषतीकक्षुद्रपृषतीस्थूलपृषतीतामैत्रावरुण्यः
 ॥ २ ॥ शुद्धवालहंसुर्बशुद्धवालहंसुर्बशुद्धवा
 लोमणिवालुस्तऽआश्विनाः श्येतः श्येतावक्षोरुणस्तेरुद्राय
 पशुपतयेकर्णायामाऽअवलिप्तारौद्रानभोरूपाऽपार्जुन्याः
 ॥ ३ ॥ पृश्निस्तिरश्चीनपृश्निहंसुर्बशुद्धवालुस्तऽ
 पृश्निस्तेमारुताः फल्गुर्होहितोर्णोपलुवक्षीताः सारस्वत्यः
 प्लीहाकर्णः शुण्ठाकर्णोऽद्यालोहकर्णस्तेत्वाष्ट्राः कृष्ण

ग्रीवः शितिकवक्षोऽङ्गिसुवथस्तऽऐन्द्राग्न्याः कृष्णाञ्जिरल्पा
 जिर्महाञ्जिस्तऽउपस्याः ॥ ४ ॥ शिल्पावैश्वदेव्यः ॥
 शिल्पावैश्वदेव्योरोहिण्यरुयवयोवाचेविज्ज्ञाताऽअदित्यैस
 रूपाधुन्नेवत्सतुर्योदेवानाम्पत्नीभ्यः ॥ ५ ॥ कृष्ण
 ग्रीवाऽआग्नेयाः । शितिभ्रवोवसूनांरोहितारुद्राणां
 श्वेताऽअवरोकिणऽआदित्यानाम्भोः रूपाऽपार्जुन्याः ॥ ६ ॥

१ अत्रिसंरूपक्षणे अत्र 'आतिशयः सर्वसमानपदे' (सु. य. प्र. ५ अ. ५९ सू.) इत्यनेन सस्य वक्ष्ये प्राप्ते 'अनुसम्भनो नु वृद्धरूपनिभूतस्य सम्यगिन्द्रिय
सुसन्दसमवासाऽभिप्रेतिसन्त सुसत्ताप्रतिश्रुतस्युपलक्षणी सेवाज्ञानकनुस्मृतिकर्मणो (सु. य. प्र. ६ अ. ८२ सू.) इत्यनेन सस्य प्रकृतिभावे रूपस्य

स. वि.

५

॥ ॐ नमः ॥

॥ ॐ ॥

उन्नतऽक्रपुमः ॥ उन्नतऽक्रपुभोवामुनस्तऽऐन्द्रावैष्णवाऽ
 उन्नतः शितिवाहुः शितिपृष्ठस्तऽऐन्द्रावार्हस्पत्याः शुक्ररूपा
 वाजिनाः कुल्म्भापाऽआग्निमारुताः श्यामाः पौष्णाः ॥ ७ ॥
 एताऽऐन्द्राग्नाः ॥ एताऽऐन्द्राग्नाद्विरूपाऽअग्नीषोमीयाः
 वामुनाऽअनङ्गहऽआग्नावैष्णवावृशामैत्रावरुण्योऽन्यतऽए
 न्योऽमैत्र्यः ॥ ८ ॥ कृष्णग्रीवाऽआग्नेयाः ॥ कृष्णग्री

१ अत्र 'जात्ये च स्वरिते चैव वकारा यत्र दृश्यन्ते कर्तव्यस्त्वयक्षप' वायुर्या- इति निर्देशम् '(धा कि) शुक्लापरपर्याये जात्यस्वरे वकारा यत्र वा
 वासश्चक्रवर्ण कुमारीकुचयुग्मवत् () इत्याकारका इति हस्तसामुद्रिका उभयक्षेपः काथ । यथा वकारयोगे जात्य उभयक्षेपस्यैव वकारऽप्युभयक्षेप

वाऽआग्नेयाबुध्रवःसौम्याःश्वेतावायव्याऽअविज्ज्ञाताऽ
अदित्यैसरूपाधात्रेवत्सतुर्व्योदेवानाम्पत्नीभ्यः ॥ ९ ॥
कृष्णाभौमाः ॥ कृष्णाभौमाधुम्नाऽआन्तरिक्षाबृहन्तो
दिव्याःशुबलावैद्युताःसिद्धिमास्तारिकाः ॥ १० ॥ [१०-१]
धुम्नाह्वसन्ताय ॥ धुम्नाह्वसन्तायालभतेश्वेतान्ग्रीष्माय
कृष्णाह्वर्पाभ्योरुणाञ्जुरदेष्टुर्पतोहेमन्तायपिशङ्गाञ्छि
शिराय ॥ ११ ॥ अथवयोगायुज्यै । पञ्चावयस्त्रिष्टुभैदित्य

बाहोजगत्त्यैत्रिवृत्साऽअनुष्टुभैतुर्व्यवाहऽउष्णिहः ॥ १२ ॥
 पृष्टुवाहोविराजः ॥ पृष्टुवाहोविराजऽउक्क्षाणोबृहत्याऽऋष
 भाःकुक्कुभैनुद्वाहःपृङ्क्त्यैधेनवोतिच्छन्दसे ॥ १३ ॥ कृष्ण
 ग्रीवाऽआग्नेयाः ॥ कृष्णग्रीवाऽआग्नेयावृश्चवःसौ
 म्याऽउपधुस्ताःसावित्रावृत्सतुर्व्यःसारस्वत्यःश्यामाः
 पौष्ण्याःपृश्नयोमारुतावहुरुपावैश्वदेवावृशाद्योवापृथिवी
 याः ॥ १४ ॥ उक्ताःसञ्चराः ॥ उक्ताःसञ्चराऽएताऽऐन्द्रा

गन्नाः कृष्णणाच्चारुणाः पृश्नयोमारुताः कायास्तूपराः ॥ १५ ॥

अग्नयेनीकवते । पथमुजानालभते मरुद्भ्यः सान्तपुने

भ्यः सवाच्यान् मरुद्भ्यो गृहमेधिभ्यो बर्षिहान् मरुद्भ्यः

वक्रीढिभ्यः सः सृष्टान् मरुद्भ्यः स्वतवद्भ्यो नुसृष्टान् ॥ १६ ॥

उक्ताः संञ्चराः ॥ उक्ताः संञ्चराऽएताऽऐन्द्राग्नाः प्राशुङ्गा

माहेन्द्रा बहुरूपा वैश्वकर्म्मणाः ॥ १७ ॥ धुम्न्ना बभ्रुनीका

१ माञ्जना । अत्र मञ्जना इति नबन् । मञ्जनात् अञ्जनादे पठे "मथनश्चक्रपालेषु" (शु. व. मा. ६ अ. १०५ सू.) इत्यनेन इत्याकारस्य दीर्घाकारे प्राग्वत्या

शाह । पितृणां सोमंवताम्बुध्रवो धुम्भ्रनीकाशाहपितृणां बर्हि
 पदाङ्गुष्ठाणां ब्रुध्रुनीकाशाहपितृणामग्निष्वात्तानाङ्गुष्ठाणां पृ
 पन्तस्त्रयम्बुकाः ॥ १८ ॥ उक्ताः सञ्चराः ॥ उक्ताः
 सञ्चराऽएताः शुनासीरीयाः श्वेतावायुव्याः श्वेताः सौर्याः
 ॥ १९ ॥ ब्रुमन्ताय कपिञ्जलान् ॥ ब्रुसन्ताय कपिञ्जलानां

१ सोमवतीम् अत्र "विश्वदेवसोमी" (शु. ब. मा. ३ अ. ११८ सू.) इत्यनेन वतीशब्दपरे सोमशब्दकारणस्य दार्ढ्यकारविधानं न कलापरे भवति,
 अतो न वीर्यः । २ कृष्णा ब्रुध्रुनीकाशाः । अत्र समानपदे "अपरेभ्य" इति शब्दप्राप्तौ "निबन्धनस्य प्रपीनम्" (शु. ब. मा. ३ अ. ११ सू.)
 इत्यनेन निबन्धनस्य प्रपीनस्य एते नकाराः प्रकृत्यः सम्बन्धिः समानपदे इति निषेधाच्चान्न गणम् । त्वय्य निबन्धनस्य दार्ढ्यं "धीवासोमम्" (शु. ब.
 मा. ३ अ. ११० सू.) इत्यनेन भवति ।

शु. य.
संहि.
॥ २९ ॥

भतेग्नीष्मायंकलुविङ्काश्चर्पाभ्यंस्तिस्तिरीञ्छुरदेवत्तिकाहे
मुन्तायुककराञ्छिशिरायुविककरान् ॥ २० ॥ [१०-२]
समुद्रायशिशुमारान् ॥ समुद्रायशिशुमारुनालभतेपर्जन्या
यमुण्डूकानुद्ध्योमत्स्यान्मित्रायकुलीपयाश्चरुणायनाक्का
न् ॥ २१ ॥ सोमायहृत्मान् ॥ सोमायहृत्सानालभतेवायवेव
लाकाऽइन्द्राग्निभ्याङ्कुञ्चाग्निमित्रायमुद्गुश्चरुणायचक्रवाका
न् ॥ २२ ॥ अग्नयेकुटरून् ॥ अग्नयेकुटरूनालभतेवनस्पति

उ. वि.

अ.

॥ २४ ॥

॥ २९ ॥

ऋभ्यऽउलूकानुग्नीषोमाऽभ्याऽद्वाषानुश्विऽभ्याम्सुयूरादिमुत्राव
 रुणाऽभ्याहुपोतान् ॥ २३ ॥ सोमायलुवान् ॥ सोमायलुवा
 नालभतेत्त्वष्ट्रेऽकौलीकान्गोषादीर्देवानाम्पत्न्यनीऽभ्यऽकुलीका
 देवजाभिऽभ्योग्नयैर्गृहपतयेपारुष्णान् ॥ २४ ॥ अह्वेपागव
 तान् ॥ अह्वेपारावतानालभतेरात्र्यैसीचापूग्होरात्रयोऽसुन्धि
 ऋभ्योजुतूर्मासेऽभ्योदात्योहान्तस्मैवत्सुरायमहृतःसुपुष्णान्
 ॥ २५ ॥ भूम्याऽआखून् ॥ भूम्याऽआखूनालभतेन्तरि

वक्षायपाङ्ङान्दिदुवेकशान्दिदुग्भ्योर्नकुलाश्चञ्चुकानवान्तर
दिशाब्भ्यः ॥ २६ ॥ ब्रसुब्भ्यऽक्रश्रयान् ॥ ब्रसुब्भ्यऽक्रश्रया
नालभतेरुद्रेब्भ्योरुरुनादित्येब्भ्योऽन्यङ्ङुश्चिबश्चोब्भ्योर्देवेब्भ्यः
पृपृतान्तसाद्येब्भ्यःकुलुङ्गान् ॥ २७ ॥ ईशानायपरस्वतः ॥
ईशानायपरस्वतऽआलभतेमित्रायगौराश्चरुणायमहिपाश्चह
स्पतयेगव्याँस्त्वष्टुऽउष्ट्रान् ॥ २८ ॥ प्रजापतयेपुरुषान् ॥
प्रजापतयेपुरुषाहस्तिनऽआलभतेवाचेऽप्लुपीँश्चक्षुषेऽमुश

काञ्छोत्रायभृङ्गाः ॥ २९ ॥ शतम् ॥ १४०० ॥ प्रजापतये च ।
 आयर्वेचगोमृगोवरुणायारुण्योमेपोयुमायुकृष्णोमनुष्यरा
 जायमुक्कटः शार्दुलायरोहिदपुभायगवयीविश्वप्रश्येनायव
 त्तिकानीलङ्गोऽविकर्मिः समुद्रायशिशुमारोहिमवतेहस्ती
 ॥ ३० ॥ [१०-३] मयुः प्राजापत्यः ॥ मयुः प्राजापत्यः
 उलोहलिकक्ष्णोवृषदुदशस्तेधात्रेदिशाङ्गुङ्गोधुङ्गाग्नेयीकल
 विङ्गोलोहिताहिः पुष्करसादस्तेत्वाष्ट्रावाचेककुञ्जः ॥ ३१ ॥

सोमायकुलुङ्गः ॥ सोमायकुलुङ्गऽआरण्यो जोनकुलः शक्रा
तेपौष्णाः वक्रोष्टामायोरिन्द्रस्य गौरमुगः पिहो न्यङ्कुः कक्कुट
स्तेनुमत्त्येप्पति श्रुत्कायै चक्रवाकः ॥ ३२ ॥ सौरोवत्याका ।
शागर्गः मृजुयः शयाण्डकस्तेमैत्राः सरस्वत्येशारिः पुरुषवाक्
श्वोविहोमीशार्हुत्योवृकुः पृदाकुस्तेमन्यवेसरस्वतेशुकः पुरुष
वाक् ॥ ३३ ॥ सुपुर्णः पार्जुन्यः ॥ सुपुर्णः पार्जुन्यऽ
आतिर्बाहुसोदर्विदुतेवायवेबृहस्पतयेवाचस्पतयेपेङ्गराजो

१ बाविर्हीमी जय अविर्जामी इति षष्ठम् । "अश्वारिममतिमुमतिश्चतु" (सु प मा ३ अ ५० सू) इत्यनेन अक १ पर अत्य हन्वा/का/ए दायकार ।

लुजऽआन्तरिक्षः प्लवोमुहुर्मत्स्यस्तेन दीपतयेद्यावापृथिवी
 यः कुर्मः ॥ ३४ ॥ पुरुषमृगश्चन्द्रमसः ॥ पुरुषमृगश्चन्द्र
 मसो गोधाकालकादौर्धाघाटस्ते बनुस्पतीनाङ्कुक्रवाकुः सावि
 त्रो हृदसो ब्रातस्य नाक्रोमकरः कुलीपयस्ते कूपारस्य ह्रियै शह्य
 कः ॥ ३५ ॥ एण्यहः ॥ एण्यहो मण्डूको मूपिकाति

१ दावोघाटः । दाह भाघत इति पदम् । अत्र 'व आर्धादनाऽन्वरात्' (शु. ष. प्रा. ३ अ. ४८ सू.) इत्यनेनानादम्बरादाधोऽर्धाऽन्वरात्स्य
 तकारस्य मूर्धन्यो भवति दावोघाट इति । २ तिसिरिक्षे । अत्र "सकारे परे य" (शु. ष. प्रा. ३ अ. ४८ सू.) इत्यनेन सकारपरादकारादकारपर
 तकारे विसर्जनीयस्य सकारः प्राप्तः । सः 'प्रकृत्या तानापश्ये तकार' (शु. ष. प्रा. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन प्रकृतिभावे प्राप्ते "अनुसन्तनोत्" (शु. ष. प्रा. ३ अ. ८२ सू.) इत्यनेन निषिध्यते । सकारो भवत्येव ।

तिरिस्तेसुपर्णाणो ह्योपाशऽआश्विनः कृष्णो रात्र्याऽऽकवक्षौ जु
तूः सुषिलीकातऽइतरजुनानाञ्जहंकावैष्णवी ॥ ३६ ॥ अन्य
वापोर्द्धमासानाम् ॥ अन्यवापोर्द्धमासानामृश्योमयूरः
सुपर्णस्तेगन्धर्वाणामुपामुद्रोमासाङ्कुश्यपोरोहिर्कुण्डुणा
चीगोलत्तिकृतेप्सुरसाम्मृत्त्यवैसितः ॥ ३७ ॥ वर्षाहर्कैतु
नाम् ॥ वर्षाहर्कैतुनामाखुः कशोमान्थालस्तेपितूणाम्बलाया

१ "०-ओ-लाभ्यामुदात्तभ्यामकारे निहितः कः । स य यत्र प्रत्ययेते तं चानिनिहितं विदुः" या. शि । अत्र ते अप्परसामित्यामीत । अर्थकारा-
त्यस्याकारस्य 'पदोद्वेषामकारः' (शु. व. या. अ. ३. १. सू.) इत्यनेनाकारस्य पूर्वङ्गः । अत्रानिनिहितस्यो वेगः । तस्योकारेऽपि वेगः ।

जगुरोवमूनाङ्गुपिञ्जलःकुपोतऽउलूकःशुशस्तेनिर्ऋत्यैव रुणा
यारुण्योमेषः ॥ ३८ ॥ श्वित्रऽआदित्यानाम् ॥ श्वित्रऽ
आदित्यानामुद्गोर्ध्वणीवान्वाध्रीनसस्तेमुत्त्याऽअरुण्यायम्
मुरोरुर्गुहःक्रयिःकुटुर्दात्यौहस्तेव्राजिनाङ्गामायपिकः
॥ ३९ ॥ सुहोवैश्वदेवः । श्वाकुण्णःकुण्णोर्गर्हभस्तुग्वक्षु
स्तेरवक्षसामिन्द्रायसूकरःसिद्धोमारुतःकुंकल्लासःपिप्पकाशु

१ पृणीवान् अथ 'अधारिमर्गमुमतिश्चमुनचारकपूणि' इत्यनेन वकारे पूर्व एणिक्त्वस्यैकारस्य रीत्येकार
कंधरेऽपि इति प्राच्यप्रसंगे 'तिष्ठतिगस प्रपीतम्' (छु व मा. ३ अ ११ सू) इत्यनेन नसः प्राच्य निविज्जति अतो अणःत्वम्

कुनिस्त्तेशंरुध्यायैविश्वेषान्देवानांस्पृषतः ॥ ४० ॥ [१०-४]
इति श्रीवाजसनेयमंहितायां चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥
श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकभूत्रम् ॥ शादन्दुद्धिर्नवैकैका,
हिरण्यगवर्भश्चतस्र, ऽआनोदश, मानोमित्रो, यदश्वस्या
एको, यत्तेपडि, मानुकंद्वे, पञ्चदशसप्तचत्वारिंशत् ॥
[अ. २५.-मं. ४७ अनु. १५] हरिः ॐ ॥ शादन्दुद्धिः ॥
शादन्दुद्धिरवकान्दन्तमुलैर्मृदुस्वस्तेगान्दंष्ट्राब्भ्यां

सरस्वत्याऽअग्रजिह्वजिह्वायांऽउत्सुदमर्वककुन्देनतालुवा
 जुहनुब्भ्यामुपऽआस्येनवृषणमाण्डाब्भ्यामादित्याँश्मश्रु
 मिहपन्थानमभ्रुब्भ्यान्द्यावापृथिवीवर्तौब्भ्यांविद्युतङ्गुनीनका
 ष्यांशुक्लायुस्वाहाकुण्णायुस्वाहापाश्याँणिपक्ष्माण्यवा
 र्याऽइवक्षवौवार्याँणिपक्ष्माणिपाश्याँऽइवक्षवः ॥ १ ॥
 [१-१] वातम्प्राणेन ॥ वातम्प्राणेनापानेननासिकेऽउपयाम

शु. य.
संहि.

॥ ४४ ॥

मधरेणौष्ठेन सदुत्तरेण प्रकाशेनान्तरमनूकाशेन बाह्यनिवेष्ट्य
म्मुर्द्धास्तनयित्वनुन्निर्वाधेनाशनिम्मुस्तिष्ककेण द्विद्युतङ्कुनी
नकाभ्याङ्कुर्णाभ्यां श्रोत्रं श्रोत्राभ्याङ्कुर्णोतिदुनीमधर
कुण्ठेनापशुष्कककुण्ठेन चित्तम्मन्त्र्याभिरदिति षशीष्णानि
र्कतिनिर्जर्जह्येन शीष्णानि सङ्कोशैः प्राणाञ्चेष्टमाणं स्तुपेन
॥ २ ॥ [१-२] मुशकाङ्केशैः ॥ मुशकाङ्केशैरिन्द्रं स्वपसाञ्चहेन

६३६

उ. वि.

अ.

॥ २५ ॥

॥ ४४ ॥

बृहस्पतिं शकुनिसादेन कुर्माञ्जुफैराक्रमणं स्थुराब्भ्या
 मृक्क्षलाभिः कुपिञ्जलाञ्जवञ्जङ्गाब्भ्यामद्धानम्बाहुब्भ्याञ्जा
 म्बीलेनारण्यमुग्निमतिरुग्ग्भ्याम्पुपणन्दोब्भ्यामुश्विनावः
 साब्भ्यां रुद्रं रोगाब्भ्याम् ॥ ३ ॥ [१-३] अग्नेः पञ्चक्षुतिः ॥
 अग्नेः पञ्चक्षुतिर्वायोर्निपञ्चक्षतिरिन्द्रस्य तृतीया सोमस्य चतुर्थ्य
 दिर्यैषाञ्चमीन्द्राण्यैषुष्टीमुरुतां सप्तमी बृहस्पतेरष्टम्युर्थ्य

१ शकुनि सादेन । अत्र 'भाविम्य स तं सप्तमपदे' (शु. ब. प्र. ३ अ. १५ सू.) इत्यनेन सप्त परवप्रसिद्धिः । तृतीयोऽष्टम्युपनिषत्पर्येषां शकुनियः ।
 तिभ्याः (शु. ब. प्र. ३ अ. ८५ सू.) इत्यनेन शकुनिपरस्य सप्त प्रकृतभावे न परवम् ।

म्मणोनं वमीधातुर्दशमीन्द्रस्यैकादुशीवरुणस्यद्वादुशीयुमस्यत्र
योदुशी ॥ ४ ॥ [१-४] इन्द्राग्नयोऽपक्वक्षुतिः । सरस्वत्यैनि
पक्वक्षतिर्मिमुत्रस्यतृतीयापाञ्चतुर्थीनिकैत्यैपञ्चम्युग्मीपोम
योऽपष्टीसर्पाणां सप्तमीविष्णोरष्टमीपुष्णोनं वमीत्त्वष्टुर्द
शमीन्द्रस्यैकादुशीवरुणस्यद्वादुशीयुमस्यैत्रयोदुशीद्यावाप्रथि
व्योर्दक्षिणम्पाश्विष्वेपान्देवानामुत्तरम् ॥ ५ ॥ [१-५]
मरुतां स्ककुन्धाः ॥ मरुतां स्ककुन्धाविष्वेपान्देवानाम्प्रथ

माकीकंसारुद्राणान्द्रितीयादित्यानान्तृतीयावायोऽपुच्छम्
 ग्नीपोमयोऽर्भासंदौक्क्रुञ्चौऽश्रोणिऽभ्यामिन्द्रावृहस्पतीऽकु
 रुऽभ्यामिमुत्रावरुणावल्गवाऽभ्यामाक्क्रमणंस्थुराऽभ्याम्बल
 ह्नुष्टाऽभ्याम् ॥ ६ ॥ [१-६] पुपणं वनिष्टुना । न्धाही
 न्तस्थूलगुदयासुर्पाङ्गुदाभिर्विहृतऽआन्त्रैरपोवृस्तिनावृपण
 माण्डाऽभ्यांवाजिनदृशेपेनप्रजांरेतसाचाषाद्विपत्तेनप्रदुरा
 ष्पायुनाकुश्ममाञ्छकपिण्डैः ॥ ७ ॥ [१-७] इन्द्रस्य

कक्रोडः ॥ इन्द्रस्य कक्रोडोदित्यै पाजुस्य न्दिशाञ्जुवोदित्यै
भुसज्जीमूताङ्गदयोपशेनान्तरिक्षम्पुरीततानभऽउदुर्घ्येणच
कक्रवाकौमर्तस्नाब्भ्यान्दिवंब्रूकाब्भ्याङ्गिरीङ्गुशिभिरुपला
ङ्गुलीङ्गुलम्मीकाङ्गुलोमभिर्गुल्लोभिर्गुल्ममाङ्गिराभिःस्रव
न्तीर्हृदाङ्गुकिशब्भ्यां० समुद्रमुदरेणवैश्वानुरम्भस्मना ॥ ८॥
[१-८] विद्युतिन्नाब्भ्यां । घृतंरसेनापोयुष्णामरीं चैर्वि
प्रुह्मिर्भोहारमुष्मणाशीनं ब्रसयाप्प्रुष्ण्वाऽअश्रुभिर्हृद्दुर्ना

हृषीकाभिरुस्नारवक्षां०सिचित्राण्यज्ञैर्ध्वक्षत्राणिरूपेणपृथि
 वीन्त्वचाजुम्बुकायुस्वाहा ॥ ९ ॥ [१-९] हिरण्यग
 र्भः३सम् ॥ हिरण्यगर्भः३समवर्त्तताग्नेभूतस्यजातः३पतिरे
 कंऽआसीत् ॥ सदाधारपृथिवीन्द्यामुतेमाङ्गस्मैदेवायंहवि
 पाविधेम ॥ १० ॥ यः३प्राणतः३ ॥ यः३प्राणतोनिमिप
 तोमंहिरैकऽइद्राजाजगतोबभूव ॥ यऽईशेऽअस्यद्विपदु
 श्रतुष्पदुःकस्मैदेवायंहविपाविधेम ॥ ११ ॥ यस्येमे ।

हिमवन्तोमहि त्वायस्यसमुद्ररसयांसहाहुः ॥ यस्येमाः
प्रदिशोयस्यवाहूकस्मै देवायंहविर्पाविधेम ॥ १२ ॥ यऽ
आत्कमुदाः ॥ यऽआत्कमुदावेलुदायस्युविश्वऽउपासतेप्रशिपं
यस्यदेवाः ॥ यस्यलुयामृतं यस्यमृत्युः कस्मै देवायंहवि
र्पाविधेम ॥ १३ ॥ [४-१०] आनः ॥ आनोभुद्राः क
नवोयन्तुविश्वतोदग्धासोऽअपरीतासऽउद्भिदः ॥ देवानोय
थासदुमिह्वेऽअसन्नप्रायुवोरक्षितारोदिवेदिवे ॥ १४ ॥ देवा

नाम्भुद्रा ॥ देवानांम्भुद्रासुमतिर्कैज्यूतान्देवानां७राति
रुभिनोनिवर्त्तताम् ॥ देवानां७सुक्ख्यमुपसेदिमावृयन्देवान्ऽ
आयुहंप्रतिरन्तुजीवसे ॥ १५ ॥ तान्पूर्व्या । निविदाह
महेवृयम्भगमिमुन्नमदितिन्दक्षमुस्त्रिधम् ॥ अर्युमणुंवरुणं
सोममुश्विनासरस्वतीनहसुभगामयस्वकरत् ॥ १६ ॥ तन्नः ॥
तन्नोवातोमयोभुवतुभेपुजन्तन्मातापृथिवीतरिपुताद्यौः ॥

१ कज्यूता । अत्र वकारे परे "अपोदादिष्ट" (अ. य. प्रा. ३ अ. ११३ सू.) इत्यनेन ह्रस्वाकारस्य सौर्ध्वे ऋज्यूता । २ उपसेदिमावृयम् ।
अत्र "अश्वरश्मिभतिसुमतिश्चमुनश्चरयष्टाणिसेदिमे" (अ. य. प्रा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेन वकारे परे उपसदिमपदघटितह्रस्वाकारस्य सौर्ध्वे ऋज्यूता ।

तद्वावाणहसोमुसुतोमयोभुवस्तदश्विनाशृणुतन्धिष्ण्यायुवम्
॥ १७ ॥ तमीशानम् ॥ तमीशानुज्जगतस्तुस्तथुपस्प
तिन्धियञ्जिह्वमवसेहूमहेव्यम् ॥ पुपानोयथावेदसामसंह्रुधे
रविक्षतापायुरदब्धहस्वस्तये ॥ १८ ॥ स्वस्तिनः ॥ स्वस्ति
नुऽइन्द्रोबृद्धश्रवाहस्वस्तिनःपुपाव्विश्ववेदाह ॥ स्वस्तिन
स्तावक्ष्योऽअरिष्टनेमिहस्वस्तिनोवृहस्पतिर्दधातु ॥ १९ ॥

१ वृहस्पतिः अत्र 'तद्वावाणहसोमुसुतोमयोभुवस्तदश्विनाशृणुतन्धिष्ण्यायुवम्' (शु. य. भा. ३ अ. ५२ सू.) तद् वृहत्तर्क करवतिशब्दधोर्ध्वभासात्तयं सकारेण व्यवर्धयते तकारस्य लोपे भवति । अयं वृहत्तर्क इत्यनेनान्ये परे सकारस्य लोपे सकारस्य विधानम् तत् ऊष्माशब्दाभ्याम् स्पर्शः (शु. य. भा. ३ अ. १०२) इत्यनेन पकारस्य द्विबन्धः ।

पृषदश्वामरुतः ॥ पृषदश्वामरुतः पृश्निमातरः शुभ्रय्या
 वानो द्विदथे पुजग्मयः ॥ अग्निजिह्वामनवः सूरचक्षसो वि
 श्वे नो देवाऽअवसागं मन्त्रिह ॥ २० ॥ भुद्रङ्गणोभिः ।
 शृणुयाम देवा भुद्रम्पश्येमः कक्षभिर्व्यजत्राः ॥ स्थिरैरङ्गैस्तु
 पृवा ॐ संस्तु नूभिर्व्यशेम हि देवहितं व्यदायुः ॥ २१ ॥ शत
 मित् ॥ शतमिन्नुशुरदोऽअन्ति देवा यत्रानश्चक्राजुरसन्तु नूना
 म् ॥ पुत्रा सो यत्र पितरो भवन्ति मानो मुद्यारी रिपुतायुर्गन्तोः

॥ २२ ॥ अदितिर्द्यौः ॥ अदितिर्द्यौरदितिर्न्तरिक्षमदिति
 र्मातासपितासपुत्रः ॥ विश्वेदेवाऽअदितिर्हपञ्चजनाऽअदि
 तिर्जातमदितिर्जनित्वम् ॥ २३ ॥ [१०-११] मानः ॥
 मानो मित्रो वरुणोऽअर्यमायुरिन्द्रऽक्रभुवक्षामरुतऽपरिक्वय
 न् ॥ यद्वाजिनो देवजातस्य सप्तेऽप्रवक्ष्यामो विदथे वीर्याणि
 ॥ २४ ॥ यन्निर्णिणजा ॥ यन्निर्णिणजारेक्वणसाप्प्रावृतस्य गति
 र्भूमीताम्मुखतो नयन्ति ॥ सुप्पाहुजो मे मयं हि विश्वरूपऽइन्द्रा

पुष्पणोऽप्रियमप्येति पार्थः ॥ २५ ॥ एपच्छागः । पुरोऽअश्वे
 नवाजिनापुष्पणोभागोनीयतेविश्वदेव्यहं ॥ अभिप्रियय्य
 त्पुरोडाशुमर्वातात्त्वष्टेदेनः सोऽश्वसायजिह्वति ॥ २६ ॥ यद्वि
 प्यम् ॥ यद्विप्यमृतुशोदेवयानन्निर्मानुपाहपर्यश्वन्न
 यन्ति ॥ अत्रापुष्पणः प्रथमोभागऽएतियजज्ञन्देवेभ्यः प्र
 तिवेदयन्नजः ॥ २७ ॥ होताद्धुर्युः ॥ होताद्धुर्युरावयाऽ
 अग्निमिन्धोग्रावग्राभऽउतशस्तुसुविप्रहं ॥ तेनयजज्ञे

१ अत्रापुष्पणः । अत्र पुष्पणो जहीमस्तप्यत्र" (शु. ब. श. ३ अ. १२१ सू.) इत्यनेन पुष्प. जहीम. ते इत्येतेषु पदेषु परेषु अत्राशब्दस्य बोधोकार

नृसुरङ्कुतेनस्त्रिष्टेनब्रुकक्षणाऽआपृणद्धम् ॥ २८ ॥ यूपव्रस्कका
ऽउत । येयूपवाहाश्चुपालुंर्येऽअश्वयुपायुतकक्षति ॥ येचाव्वि
तेपचनठसुम्भरन्त्युतोतेपामुभिगूर्तिर्नऽइवतु ॥ २९ ॥
उपुप्प्र ॥ उपुप्प्रागात्सुमन्मैधायिमन्मदेवानामाशाऽउपवीत
पृष्ठः ॥ अन्वेनुंविप्प्राऽकपयोमदन्तिदेवानाम्पुष्टेचक्रमासुव
न्धुम् ॥ ३० ॥ यद्वाजिनः ॥ यद्वाजिनोदामसुन्दानुमर्च
तोवाशीर्षण्यारशुनारज्जुरस्य ॥ यद्वाघासुप्प्रभृतमास्येतृणह

सर्वातातेऽअपिदेवेष्वस्तु ॥ ३१ ॥ [८-१२] यदश्वस्य ।
कक्रविपोमक्शिकाशयद्वास्वरोस्वधितौरिप्तमस्ति ॥ यद्ध
स्तयोऽशमितुर्व्यन्नखेपुसर्वातातेऽअपिदेवेष्वस्तु ॥ ३२ ॥
यदूवंध्यम् ॥ यदूवंध्यमुदरस्यापवातियऽआमस्यकक्रविपो
गन्धोऽअस्ति ॥ सुकृतातच्छमितारः कृण्वन्तुतमेधंशत
पाकंप्पचन्तु ॥ ३३ ॥ यत्ते ॥ यत्तेगात्रादुग्निनापुच्य
मानादुभिशूलनिहतस्यावधावति ॥ मातङ्गम्यामाश्चिप

न्मातृणंपुदेवेभ्यस्तदुशद्व्योरातमस्तु ॥ ३४ ॥ येद्वाजि
नम् ॥ येद्वाजिनम्परिपश्यन्तिपुक्कय्यऽईमाहुःसुरभिर्नि
हरेति ॥ येचार्धतोमाऽमभिकक्षामुपासंतऽउतोतेषामभिगूत्ति
न्नऽइद्वतु ॥ ३५ ॥ यन्नीक्षेणम् ॥ यन्नीक्षेणम्माँस्पचन्याऽ
उखायायापात्राणियुष्णऽआसेचनानि ॥ उष्ममुण्यापिधा
नाचरुणामुक्काऽसुनाऽपरिभूपन्त्यश्वम् ॥ ३६ ॥ मात्वा ॥
मात्वाग्निर्द्वनयीदुमर्गन्धिर्मोखाब्भ्राजन्त्यभिविक्कुज

ग्निः ॥ इष्टं ब्रूतमुभिर्गुत्तं वपं तृत्तु न्तन्देवासु हं प्रतिगृह्णन्त्य
 श्वम् ॥ ३७ ॥ निक्क्रमंणन्निपदनम् ॥ निक्क्रमंणन्निपदनं द्विवर्त्त
 नं न्यच्चपङ्क्तिशुमर्ब्वतः ॥ यच्चपुपौ यच्चघासिञ्जुघासु सर्वाता
 तेऽपि देवेष्वस्तु ॥ ३८ ॥ यदश्वाय ॥ यदश्वायुर्बासऽ
 उपस्तृणन्त्यधीवासं न्याहिरण्यान्यस्मै ॥ सुन्दानुमर्ब्वन्तु
 म्पङ्क्तिशुमिप्रयादेवेष्वायामयन्ति ॥ ३९ ॥ [८-१२] यत्ते ।

१ मणीषासम् । जत्र "मन्त्रविम" (शु. व. मा. ३ अ. २४ सू.) इत्यनेन बाह्यमित्यस्य प्रकारे परे अपि ह्यस्य हस्ताकावत्यं दीर्घकारः ।

सादेमहसाशूकृतस्यपाष्ण्यावाकशयावातुतोद ॥ सुचेवताहु
विषोऽअद्धरेपुसर्वातातेब्रह्मणासूदयामि ॥ ४० ॥ चतुस्त्रिं
शद्वाजिनः ॥ चतुस्त्रिंशद्वाजिनोदेवबन्धोर्बद्धीरश्वस्यस्यधि
तिहंसमैति ॥ अच्छिद्रागात्राव्युनाकृणोतपरुष्परुनधुप्या
विशस्त ॥ ४१ ॥ एकस्त्वष्टुः ॥ एकस्त्वष्टुरेश्वस्याविशु
स्ताद्वायुन्ताराभवतस्तथऽक्रतुः ॥ यातेगात्राणामृतुथाकृ

१ तनुपुर्याविकृतः । अत्र 'अथरक्षिमतिमुमतिशुतधाय' (शु. म. प्रा. ३. १. ५८) इत्यनेन वकारे परे धुयेत्यस्य ह्रस्वाकारस्य दीर्घाकारः २ अथ-
स्याविकृतान् । अत्र 'अथरक्षिमतिमुमतिशुतधाय' इति सिद्धिमेन्द्रियधारयत्विद्रमह्वयुनाशस्य' इत्यनेन वकारे परे अथशब्दस्याङस्य दीर्घाकारः ।

णोमितातापिण्डानाम्प्रजुहोम्युग्मौ ॥ ४२ ॥ मात्त्वा ।
 तपस्त्रिप्रयऽआत्कमापियन्तम्मास्वधितिस्तुष्ट्वुऽआतिष्ठिपत्ते ॥
 मातेगृधुरंविशुस्ततिहायलिङ्गागात्राण्यसिनामिथूकः ॥ ४३ ॥
 नवै ॥ नवाऽउऽएतद्विभ्रयसेनरिष्यसिदेवाँ २ ॥ ऽइदेपिपुथि
 भिःसुगेभिः ॥ हरीतेयुञ्जापृपतीऽअभूतामुपास्थाद्वाजीधू
 रिरासंभस्य ॥ ४४ ॥ सुगध्यन्नः ॥ सुगध्यन्नोवाजीस्वश्र्यम्पुह
 सःपुत्राँ २ ॥ ऽउतविश्वोपुपंरुयिम् ॥ अनागास्त्वन्नोऽअदि

१ मिथ्यापुत्रः । अथ 'मिथमहमुपुपवसु' । (सु. व. पा. ६ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पुपपरे विधाकारस्य दीर्घोकारः ।

तिः कृणोतु वक्षत्रन्नोऽअश्वो ब्रनता ॐ हविष्मान् ॥ ४५ ॥
 [६-१३] इमानु । कुम्भुवनासीपधामेन्द्रं शुब्रिष्वैच देवाः ॥
 आदित्यैरिन्द्रं सगणो मरुद्भिर्गस्ममभ्यम्भेषु जाकंरत् ॥ युज्ज
 अनस्तु नृवृक्षप्रजा आदित्यैरिन्द्रः सहसीपधाति ॥ ४६ ॥
 अग्नेत्त्वम् ॥ अग्नेत्त्वन्नोऽअन्तमऽउत त्राता शिवो भवा ब्रह्म
 त्थ्युः ॥ ब्रह्मसुरगिर्ब्रह्मसुः शवाऽअच्छानि विश्व्युमत्तमं ६ रयिन्दां ॥

१ तीव्रधामेन्द्रः । सीपधामेन्द्रः इति पदम् । अत्र 'अग्निः स ६ सप्तमः' (शु. ष. प्रा. ३ अ. ५६ सू.) प्रकारम् एव रूपम्

तन्त्वागोचिष्टदीदिवहंसुम्नायनूनमीमहेसखिब्भ्यह ॥ ४७ ॥

[२-१४] इति श्रीवाजसनेयसंहितायांपञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ अग्निश्चपंचदशो, चातऽ

एकादश, द्वौ पङ्क्तिशतः [अ. २६ मं. २६ अनु. २] ॥ हरिः

ॐ ॥ अग्निश्च । पृथिवीचसन्नतेतेमेसन्नमतामुदोवायुश्चान्त

रिक्षश्चसन्नतेतेमेसन्नमतामुदऽआदित्यश्चद्यौश्चसन्नतेतेमेसन्न

मतामुदऽआपश्चवरुणश्चसन्नतेतेमेसन्नमतामुदः ॥ सप्तसहस्र

दोऽअष्टमीभूतसाधनी ॥ सकामौ २ ॥ ५ अद्धनस्कुरुसंज्ञानमस्तु
मेमुना ॥ १ ॥ यथेमाम् ॥ यथेमांश्चाचङ्कल्याणीमावदानिजने
व्यह ॥ ब्रह्मराज्याभ्यांशुद्रायचार्य्ययचस्वायचारणा
यच ॥ प्रियोदेवानुन्दविक्षणायैदातुरिहभूयासमुयस्मेकामह
समृद्धतामुपमादोनमतु ॥ २ ॥ बृहस्पतेऽअति ॥ बृहस्पतेऽ
अतियदुष्योऽअहीद्युमहिभातिक्कतुंमज्जनेपु ॥ यद्दीदयच्छव

१ अद्धनस्कुरु इति पद । “अद्धनस्कुर्वति क” (शु. व. प्रा. ३ अ. २० सू.) इत्यनेनात्र कृत्कारे पदे अद्धनो भित्तर्ज्जोपल लकारो आठ ।

ततः ‘कृत्प्राप्तव्याभ्यामभ्यां’ (शु. व. प्रा. ४ अ. १०२ सू.) इत्यनेन ककारस्य द्वित्वम् ।

सऽकृतप्रजातुतदुस्ममासूद्रविणन्धेहिचित्रम् ॥ उपयामगृ
हीतोसिबृहस्पतयेत्त्वेपतेयोनिर्बृहस्पतयेत्त्वा ॥ ३ ॥ इन्द्र
गोमन् ॥ इन्द्रगोमन्निहायाहिपिवासोमंऽशतक्कतो ॥
द्विचद्विर्ग्रावभिःसुतम् ॥ उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वागोमन्तऽ
एपतेयोनिरिन्द्रायत्त्वागोमन्ते ॥ ४ ॥ इन्द्रायाहि ॥ इन्द्रा
याहिवृत्रहृन्पिवासोमंऽशतक्कतो ॥ गोमद्विर्ग्रावभिःसुतम् ॥
उपयामगृहीतोसीन्द्रायत्त्वागोमन्तऽएपतेयोनिरिन्द्रायत्त्वा

गोमते ॥ ५ ॥ कृतावानं वैश्वानुरम् ॥ कृतावानं वैश्वानुरम् त
स्य ज्योतिरुत्पत्तिम् ॥ अजं सद्ब्रह्म ममीमहे ॥ उपयामर्गही
तोमि वैश्वानुराय त्वैपते योनिं वैश्वानुराय त्वा ॥ ६ ॥ वैश्वान
नुरस्य सुमतो । स्यामुराजा हि कुम्भुर्वनानामभिः श्रीः ॥ इतो
जातो विश्वमिदं विचष्टे वैश्वानुरो यतते सूर्येण ॥ उपयामर्गही
तोमि वैश्वानुराय त्वैपते योनिं वैश्वानुराय त्वा ॥ ७ ॥ वैश्वान
रो नः ॥ वैश्वानुरो नऽकुतयऽआप्प्रयातु परावतः ॥ अग्निरु

कथेनुवाहंसा ॥ उपयामगृहीतोसिबैश्वानुरायत्त्वैपतेयोनिर्बै
 श्वानुरायत्त्वा ॥ ८ ॥ अग्निर्ऋषिः ॥ अग्निर्ऋषिर्हवमानु
 पाञ्चजन्यहपुरोहितः ॥ तमीमहेमहागुयम् ॥ उपयामगृही
 तोस्यग्नेयैत्वावर्चसऽएपतेयोनिर्ऋग्नेयैत्वावर्चसे ॥ ९ ॥ मुहौ
 २॥ऽइन्द्रः ॥ मुहौ२॥ऽइन्द्रोवज्रहस्तहपोदुशीशर्मयच्छ
 तु ॥ हन्तुपाप्मानुव्योस्मान्द्वेष्टि ॥ उपयामगृहीतोसिमहे
 न्द्रायत्त्वैपतेयोनिर्महेन्द्रायत्त्वा ॥ १० ॥ तं बः ॥ तं बौदु

स्ममृतीपहं बसोर्मन्दानमन्धसः ॥ अभिवृत्तसन्नस्वसरेपुधे
नवुऽइन्द्रज्ञीर्भिर्नैवामहे ॥ ११ ॥ यद्वाहिष्ठम् ॥ यद्वाहिष्ठ
न्तदुग्नयेवृहदर्चविभावसो ॥ महिपीवृत्त्वद्रियस्त्वद्वाजाऽउ
दीरते ॥ १२ ॥ एहि ॥ एह्युपुधवाणितेग्नऽइत्येतं रागिरः ॥
एभिर्ब्रह्मासुऽइन्दुभिः ॥ १३ ॥ क्रतवस्ते ॥ क्रतवस्तेयुज्जं
वितन्वन्तु मासारवक्षन्तु ते हविः ॥ संवृत्तसुरस्तेयुज्जन्दधातुनः

१ अभिवृत्तम् । अत्र "अभिवृत्तमिति" (शु य प्रा ३ अ १८ सू) इत्यनेन प्राप्तस्य अभिवृत्तस्य वकारे परे प्राप्तस्य दीर्घकारण्यः । अभिवृत्तस्य
वीरचिह्नमस्ति" (शु य प्रा ३ अ १०० सू) इत्यनेन वृत्तेषु परेषु दीर्घमित्येवात्राद्य वरसप्तम्यपरे दीर्घकारणः ।

प्रजाश्चपरिपातुनः ॥ १४ ॥ उपह्वरेगिरीणाम् ॥ उपह्वरेगि
 रीणां सङ्गमेचनदीनाम् ॥ धियाव्विष्णोऽअजायत ॥ १५ ॥
 [१५-१] उच्चाते ॥ उच्चाते जातमन्धसोदिविसङ्गम्याददे ॥
 उग्रशर्म्ममहिश्चरः ॥ १६ ॥ सनः ॥ सनऽइन्द्रायय
 ज्यवेव्वरुणायमुरुद्व्यः ॥ बुरियोवित्परिस्त्रव ॥ १७ ॥
 एनाविश्वानि ॥ एनाविश्वाऽन्युर्यऽआद्युम्नानिमानुपाणाम् ॥

१ अत्र भूमिः आददे । "भूमेवाकारेऽपूके" (शु. ब. प्र. ४ अ. ३० सू.) ह्रस्वेनाकारेऽपूकमरे भूमिशब्दस्य विलग्नस्य लोपः ततो वकारे भूम्याददे ।

सिपांसन्तोव्वनामहे १८ ॥ अनुवीरैः ॥ अनुवीरैरनु
पुष्यास्मृगोभिरन्वश्वैरनुसर्वेणपुष्टैः ॥ अनुद्विपदानुचतु
ष्पदाव्यन्देवानोयुज्जम्भतुथानयन्तु ॥ १९ ॥ अग्नेपत्कीह ॥
अग्नेपत्कीरिहावंहदेवानामुशुतीरुप ॥ त्वष्टारुहसोमपीतये
॥ २० ॥ अभियुज्जम् ॥ अभियुज्जङ्गणीहिनोग्नावोनेष्टुहपिच
ऽक्रतुना ॥ त्वहिरत्कनुधाऽअसि ॥ २१ ॥ द्रविणोदाशपिपी
पति । जुहोतुप्प्रचतिष्ठत ॥ नेष्ट्रादृतुभिरिष्यत ॥ २२ ॥

तवायम् ॥ तवायऽसोमस्त्वमेह्यर्वाङ्मशश्चतुमऽसुमनाऽअ
 स्यपाहि ॥ अस्मिन्मयुज्ज्ञेवर्हिष्यानिपद्यादधिष्वेमञ्जुठरऽ
 इन्दुमिन्द्र ॥ २३ ॥ अमेवनह ॥ अमेवनहसुहवाऽआहिगन्तं
 ननिवर्हिपिसदतनारणिष्टन ॥ अथामन्दस्वजुजुपाणोऽअन्ध
 सम्त्वष्टुर्वेभिर्जनिभिःसुमङ्गणह ॥ २४ ॥ स्वादिष्ट्यामदि
 ष्ट्या ॥ स्वादिष्ट्यामदिष्ट्यापवस्वसोमुधारया ॥ इन्द्रायुपातं
 वेसुतः ॥ २५ ॥ रक्शोहाविश्चर्पणिरुभियोनिमयोहते ॥

द्रोणेसुधस्तुमासदत् ॥ २६ ॥ [११-२] ॥ २ ॥ इति
श्रीवाजसनेयसंहितायां पड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥
श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ समास्त्वादशो,
र्द्धाऽअस्य, पीवोऽअन्नाद्वादशका, वभित्त्वैकादश, चत्वारः
पंचचत्वारिंशत् [अ. २७ मं. ४५ अनु. ४] ॥ हरिःॐ॥
समास्त्वा ॥ समास्त्वाग्मऽकृतवोर्बर्द्धयन्तुसंब्रत्सुराऽकपंयो
यानिसुत्त्या ॥ सन्दिध्येनदीदिहिरोचनेनृबिश्वाऽआभाहिप्सु

दिशुश्चतस्रः ॥ १ ॥ सञ्च ॥ सञ्चेद्यस्वाग्नेप्पचवोधयैनुमुचं
तिष्ठमहुतेसौभगाय ॥ मार्चरिपदुपसुत्तातेऽअग्नेब्रह्माणस्ते
युशसः सन्तुमान्ये ॥ २ ॥ त्वामग्ने ॥ त्वामग्नेब्रूणतेब्राह्म
णाऽइमेशिवोऽअग्नेसुव्वरणेभवानह ॥ सुपत्तुहानोऽअभिमा
तिजिच्चस्वेगयेजागूह्यप्पयुच्छन् ॥ ३ ॥ इहैव ॥ इहैवाग्नेऽअ
धिधारयारुयिम्मारुचानिक्कंरूपूर्वचितो निकारिणः ॥ क्षुत्रमं
ग्नेसुयमंमस्तुतुब्भ्यमुपसुत्ताव्वद्धतान्तेऽअनिष्टुतह ॥ ४ ॥ क्षुत्रे

णाग्ने ॥ क्षुत्रेणाग्नेस्वायुःसदरंभस्वमित्रेणाग्नेमित्रधेयेयत
स्व ॥ सुजातानाम्मद्यमुस्तथाऽपुधिराज्ज्ञामग्नेविहृव्योदीदि
हीह ॥ ५ ॥ अतिनिहः ॥ अतिनिहोऽअतिसिधोत्त्यचि
त्तिमत्त्यरातिमग्ने ॥ विश्वाह्यग्नेदुरितासहस्वाथास्ममभ्यं
सहवीगंरुयिन्दाह ॥ ६ ॥ अनाधूप्योजातवेदाह ॥ अनाधू
प्योजातवेदाऽअनिष्टूतोविगडग्नेकक्षत्रभृदीदिहीह ॥ विश्वा
ऽआशाहंप्रमुञ्चमानुपीर्भियशिवेभिरुद्यपरिपाहिनोबुधे

॥ ७ ॥ बृहस्पतेसवित६ ॥ बृहस्पतेसवितर्बोधयैनुहस६शि
 तञ्चित्सन्तुरा०स६शिशधि ॥ बृद्धयैनम्महुतेसौभगायुवि
 श्व॥एनुमनुमदन्तुदेवा? ॥ ८ ॥ अमुत्रभूयादधं ॥ अमुत्रभू
 यादधुयद्युमस्यबृहस्पतेऽअभिशास्तेरमुञ्च६ ॥ प्रत्यौहताम्
 श्विनामृत्युमस्मादेवानामग्नेभिपजाशचीभिः ॥ ९ ॥ उह्य
 यम् ॥ उह्ययन्तमसस्पारिस्त्रु६पश्यन्तुऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रा
 सूर्यमगंमज्ज्योतिरुत्तमम् ॥ १० ॥ [१०-१] ऊर्द्धाऽअ

स्यसुमिधो भवन्त्युर्द्धाशुक्क्राशोचीं प्युग्नेः ॥ द्युमत्तमासुप्र
तीकस्यसुनोः ॥ ११ ॥ तनूनपादसुरं ॥ तनूनपादसुरो द्वि
श्ववेदादेवो देवेषु देवः ॥ पृथोऽननक्तुमद्धाघृतेन ॥ १२ ॥
मद्धाय जज्ञम् ॥ मद्धाय जज्ञन्नक्षसे प्रीणानो नराशंसोऽअग्ने ॥
सुकृदेवः सविता विश्ववारं ॥ १३ ॥ अच्छायम् ॥ अच्छाय
मेति शर्वसा घृतेनैडानो बन्धिर्नर्मसा ॥ अग्निं सुचोऽअद्धरे
पुप्प्रयत्सु ॥ १४ ॥ सयं वक्षत् ॥ सयं वक्षदस्य महिमानं मुग्नेः

सऽईम्मुन्द्रासुं प्रयसः ॥ ब्रसुश्चेतिष्ठो ब्रसुधातमश्च ॥ १५ ॥ द्वारो
 देवीः ॥ द्वारो देवीरन्वस्य विश्वे ब्रुता ददन्तेऽअग्नेः ॥ उरुध्यचसो
 धाम्नापत्यमानाः ॥ १६ ॥ शतम् १६०० ॥ तेऽअस्य ॥ तेऽअस्य
 योषणे दिव्ये नयोनाऽउपासानकृताः ॥ इमं व्यज्जमवतामद्धुरं
 नः ॥ १७ ॥ दैव्या होतारा ॥ दैव्या होताराऽऊर्ध्वमद्धुरन्नो
 ग्नेर्जिह्वामुभिर्गृणीतम् ॥ कुणुतन्नं स्विष्टिम् ॥ १८ ॥ तिस्रो

१ सोनाऽउपासा नव लोकात्परस्य उप इत्यस्य "उप सहोमिनेति मीकारेऽकारोकारनकारेभ्यः" (शु. व. मा. ३. ३. ११९ सू.) इत्यनेन नम इत्ययं
 हस्वो दीर्घत्वमापद्यते महोमि इत्यादिपरेषु साधु । तेनायं हस्ताकारस्य दीर्घाकारः ।

देवीः ॥ तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं सन्दुन्ति त्वडा सरस्वती भारती ॥
महीगुणाना ॥ १९ ॥ तन्नः ॥ तन्नस्तुरीपम हुतम्पुरुषशुत्त्वष्टा
सुवीर्यम् ॥ रायस्पोपं विष्यन्तु नाभिं मुस्महे ॥ २० ॥ वन
स्पतेव ॥ वनस्पतेव सृजारराणस्त्वमना देवेपु ॥ अग्निर्हृदयं
शमितासूदयाति ॥ २१ ॥ अग्ने स्वाहा । कृणु हि जातवेदुः
इन्द्राय हुदयम् ॥ विश्वे देवा हविरिदं जुपन्ताम् ॥ २२ ॥
[१२-२] पीवोऽअन्नारयि वृधः । सुमेधाः श्वेतः सिपक्त्तिनि

युतामभिः श्रीः ॥ ते ब्राह्मणे सर्मनसो बितस्तथुर्विश्वे चरः स्वप-
 त्यानि चक्रुः ॥ २३ ॥ रायेनु । यजुज्ज्ञतुरोदसीमे राये देवीधि-
 पणाधातिदेवम् ॥ अधं ब्राह्मण्युन्नियुतः सश्चतुस्वाऽउतश्चेतं वसुधि-
 तिनिरेके ॥ २४ ॥ आपोह ॥ आपोहयद्दृहतीर्विश्वमायुग्म-
 र्भुन्दधाना जुनयन्ती रग्निम् ॥ ततो देवानां समवर्त्ततासुरे-
 कुलं कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ २५ ॥ यश्चित् ॥ यश्चिदापो-
 महिना पृथ्व्यं पश्यद्दक्षुन्दधाना जुनयन्ती पृथ्व्यज्ज्ञम् ॥ यो देवे

एष्वधिदेवऽएकऽआसीत्करस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ २६ ॥
 प्रयाभिः ॥ प्रयाभिर्ध्यासिंदाश्वाऽसुमच्छानियुद्धिर्वायविष्ट
 येदुरोणे ॥ निनोरुयिऽसुभोजसंयुवस्वनिवीरङ्गयुमश्रव्यं
 राधः ॥ २७ ॥ आनः ॥ आनोनियुद्धिःशुतिनीभिरद्धरऽ
 सहस्त्रिणीभिरुपयाहियुज्जम् ॥ द्वायोऽअस्मिन्त्सर्वनेमादय
 स्वयुयम्पातस्वस्तिभिःसदानः ॥ २८ ॥ नियुत्वाऽन्वायो ॥
 नियुत्वाऽन्वायुवागह्ययऽशुक्क्रोऽअयामिते ॥ गन्तांसिसुह्व

तोगृहम् ॥ २९ ॥ वायोऽशुक्क्रः ॥ वायोऽशुक्क्रोऽअयामितेम
द्धोऽअग्रन्दिविष्टिपु ॥ आयाहिसोमपीतयेस्पुहोदेवनियुत्त्व
ता ॥ ३० ॥ वायुरंग्रेगाः ॥ वायुरंग्रेगायज्जुप्तीःसाकङ्गम
नसायज्जम् ॥ शिवोनियुद्धिःशिवभिः ॥ ३१ ॥ वायोये । तैस
हस्त्रिणोरथासुस्तेभिरागाहि ॥ नियुत्त्वान्तसोमपीतये ॥ ३२ ॥
एकयाच । दुशभिश्चस्वभूतेद्वाभ्यामिष्टयेद्विदशतीच ॥
तिसृभिश्चब्रह्मसेत्रिदशताचनियुद्धिर्वायविहताविमुञ्च ॥ ३३ ॥

शु. य.
संहि.
॥ ६३ ॥

तवं द्वायो ॥ तवं द्वायवृतस्पते त्वष्टुर्जामातरद्भुत ॥ अवातुं
स्यावृणीमहे ॥ ३४ ॥ [१२-३] अभित्त्वा । शूरनोनुमोदुग्ग्धाऽ
इव धेनवः ॥ ईशानमुस्य जगत्स्वर्दृशमीशानमिन्द्रतुस्तथुपः
॥ ३५ ॥ नत्वावान् ॥ नत्वावाँ ॥ ॥ ३६ ॥ त्वामित् ॥ त्वामिद्विहवामहे

उ. वि

न.

॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥

१ अतश्च यत्नः । "प्रकृत्या कवयोः कवयोश्च" (शु. य. मा. ३. १. ११ सू.) इति प्रकृतिभावे प्राप्ते "कृताचरी च परयोः" (शु. य. मा. ३. १. ५१ सू.)
अतः कवराश्च यथासंख्यं वृत्तिपक्षो सकारेण व्यवधीयते । इति सकारे एव "कृपान्तस्याभ्यश्च स्पर्शः" (शु. य. मा. ३. १. १२ सू.) इत्यनेन वक्तव्यं दिश्यते ।

सुतौवाजस्यकुरवः ॥ त्वांबृत्रेष्विन्द्रसत्पतिन्नरस्त्वाङ्गा
 ह्वास्वर्बतः ॥ ३७ ॥ सत्त्वम् ॥ सत्त्वन्नश्चित्रवज्रहस्तधृ
 ण्णुयामहस्तवानोऽअद्विवः ॥ गामश्चरुत्थमिन्द्रसङ्किर
 सुत्रावाजुन्नजिग्युपे ॥ ३८ ॥ कयानः ॥ कयानश्चित्रऽ
 आभुवदुतीसदावृधुःसखा ॥ कयाशचिष्टयावृता ॥ ३९ ॥
 कस्त्वा । सुत्थोमदानाम्महिष्टोमत्सुदन्धसः ॥ दृढाचिदा
 रुजेवसु ॥ ४० ॥ अभीपुणः ॥ अभीषुणःसखीनामविता

। अनीपुणः । अथ अभीपुणः । अथ समानपदवासावेन अन्वयाद्वाही 'विधवा' (कु. म. मा. ३ अ. ८१ सू.) इत्यनेन वाक्यं निपात्यते ।

जरितूणाम् ॥ शुतम्भं वास्युतये ॥ ४१ ॥ युज्जायं ज्जावहं ॥
युज्जायं ज्जावोऽअग्मये गिरा गिरा च दक्षसे ॥ प्रप्पं वयममृतं
ज्जातवेदसस्मि यस्मिन्नन्नं शब्दं सिषम् ॥ ४२ ॥ पाहि नः ॥ पाहि
नोऽअग्मऽएकया पाह्युत द्वितीयया ॥ पाहि गीर्भिस्तिसृभिः
रुर्जाम्पते पाहि चतसृभिर्ब्रह्मसो ॥ ४३ ॥ ऊर्जो न पातम् ॥
ऊर्जो न पातुहसहिनायमस्मयुर्दार्शो मह्यदातये ॥ भुवद्वा
जेष्वविता भुवद्बुधऽउत ब्रातातनूनाम् ॥ ४४ ॥ संब्रत्सरो

सि । परिवत्सुरोसीदावत्सुरोसीद्वत्सुरोसिब्रत्सुरोसि ॥ उप
सस्तेकल्पन्तामहोरात्रास्तेकल्पन्तामर्द्धमासास्तेकल्पन्ता
ममासास्तेकल्पन्तामृतवस्तेकल्पन्ता०संब्रत्सरस्तेकल्प
ताम् ॥ प्रेत्याऽएत्यैसञ्चाञ्चप्रचसारय ॥ सुपुर्णचिदसितया
देवतयाङ्गिरस्वद्भुवःसीद ॥ ४५ ॥ [११-४] इति श्रीवाज-
सनेयसंहितायां सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ श्रीवेदपुरुषाय
नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ होतायक्षदेकादश, देववर्हिर्द्वादश,

पुनरप्येवं, चत्वारः पद्चत्वारिंशत् [अ. २८ मं. ४६
अनु. ४] हरिः ॐ ॥ होतायकक्षत् ॥ होतायकक्षत्सुमिधेन्द्र
मिडस्पुदेनाभापृथिव्याऽअधि ॥ दिवोद्वप्सुन्तसमिद्धयत्
ओजिष्ठश्चर्पणीसहांश्चेत्वाज्यस्यहोतुर्ग्यज ॥ १ ॥ होता
यकक्षत्तनूनपातमूतिभिः ॥ होतायकक्षत्तनूनपातमूतिभिर्ज
तारुमपराजितम् ॥ इन्द्रन्देवः सुर्विदम्पृथिविभिर्मधुमत्त

१ चर्पणीसहादेव । अथ "आविन्दः अं च समागच्छे" (शु. श. अ. १ अ. ५१ सू.) इत्यनेन चर्पणीपातवारपरस्य सहा ब्रह्मापची "पृथिवीभिर्मधुमते
चर्पेति शकुनियासिम्भः" (शु. श. अ. १ अ. ८४ सू.) इत्यनेन तत्परस्य सस्य प्रकृतिसाधे न ब्रह्म ।

मैत्रराशेन तेजसा द्वेत्वा ज्यस्य होतुर्व्यज ॥ २ ॥ होता
यकक्षुदिडाभिरिन्द्रम् ॥ होतायकक्षुदिडाभिरिन्द्रमीडितमाजु
ह्वानममन्त्यम् ॥ देवो देवैः सर्वाभ्यो ब्रज्जहस्तत्पुनरुदरो द्वेत्वा
ज्यस्य होतुर्व्यज ॥ ३ ॥ होतायकक्षुर्हिपीन्द्रम् ॥ होता
यकक्षुर्हिपीन्द्रं निपह्वरं वृषभन्नभ्यापसम् ॥ वसुभीरुद्वैरादि
त्यैः स युग्मिभर्द्वा हि रासं दुद्वेत्वा ज्यस्य होतुर्व्यज ॥ ४ ॥ होता
यकक्षुदोजोन ॥ होतायकक्षुदोजोनवीर्यं सहोद्वारऽइन्द्रम्

वर्द्धयन् ॥ सुप्रायुणाऽअस्मिन्नुज्ज्ञेविश्रयन्तामृतावृधो
 द्वारऽइन्द्रायमीदुषेध्यन्त्वाज्यस्य होतुर्यज ॥ ५ ॥ होतां
 यक्शदुषेऽइन्द्रस्य । धेनू सुदुधेमातरामुही ॥ सुवातरौ नते
 जसावृत्समिन्द्रमवर्द्धतां ब्रीतामाज्यस्य होतुर्यज ॥ ६ ॥ होतां
 यक्शद्वेद्या होतारः । भिपजा सखाया हविषेन्द्रं भिपज्यतः ॥
 कुरीदेवौ प्रचेतसा विन्द्राय धत्तऽइन्द्रियं ब्रीतामाज्यस्य होतु
 र्यज ॥ ७ ॥ होता यक्शत्तिस्त्रो देवीः ॥ होता यक्शत्तिस्त्रो देवी

नभेषु जन्त्रयस्त्रिधा तवोपसुऽद्दृष्टासरे स्वती भारती महीः ॥ इन्द्र
 पत्नीर्हविष्मन्तीर्ध्यन्त्वा ज्यम्भुहोतुर्यज ॥ ८ ॥ होताय कश्च
 त्वष्टारमिन्द्रम् ॥ होताय कश्च त्वष्टारमिन्द्रं न देवम्भिपजं ६ सुय
 जं हवितुश्चियम् ॥ पुरुरूपं ६ सुरेतं सम्मूघो नुमिन्द्राय त्वष्टा दधं दि
 न्द्रियाणि त्वेत्वा ज्यम्भुहोतुर्यज ॥ ९ ॥ होताय कश्च नृन्स्पतिं ६
 शमितारम् ॥ होताय कश्च नृन्स्पतिं ६ शमितारं ६ शतक्रतुन्धि
 योजोष्टारमिन्द्रियम् ॥ मद्धासमुञ्जन्पृथिभिः सुगेभिः स्वदाति

शु. ब.
संहि.

॥ ६७ ॥

युज्जन्मधुनाघृतेनवेत्त्वाज्यस्यहोतुर्ग्यज ॥ १० ॥ होतायकक्षु
दिन्द्रं स्वाहा ॥ होतायकक्षुदिन्द्रं स्वाहाज्यस्यस्वाहामेदंसु
स्वाहास्तोकानां स्वाहास्वाहाकृतीनां स्वाहाहृद्व्यसूक्तीना
म् ॥ स्वाहादेवाऽआज्यपाजुपाणाऽइन्द्रऽआज्यस्यध्यन्तुहो
तुर्ग्यज ॥ ११ ॥ [११-१] देवम्बर्हिरिन्द्रम् ॥ देवम्बर्हि
रिन्द्रं सुदेवन्देवैर्ब्रह्मैर्वत्सतीर्णवेद्यामवर्द्धयत् ॥ ब्रह्मैर्वत्
म्प्राक्कोर्भूतं रायाबर्हिष्मृतोर्ग्यगाद्वसुवनेष्वसुधेर्यस्यवेतुय

६८२

उ. वि.

अ.

॥ २८ ॥

॥ ६७ ॥

ज ॥ १२ ॥ देवीद्वारः ॥ देवीद्वारऽइदं सङ्घाते श्रीद्वीप्या
मन्त्रवर्द्धयन् ॥ आवत्सेनतरुणेनकुमारेणचमीवतापाद्वाणि
रेणुकंकाटनुदन्तांबसुवनेंबसुधेयंस्यव्यन्तुयज ॥ १३ ॥ देवीऽ
उपासानवक्ता ॥ देवीऽउपासानवक्तेन्द्रंयुज्ज्ञेय्युत्तुह्विताम् ॥
देवीर्बिशुष्पायासिद्धां सुप्तीते सुधितेबसुवनेंबसुधेयंस्यद्वी
तांयज ॥ १४ ॥ देवीजोष्टी ॥ देवीजोष्टीबसुधितिदेवमि

१ देवी उपासा २ अथ "उपवहोमिर्नमोकारोकारोकारोकारेभ्यः" (मु.च.मा. ३ अ. ११५ अ) इत्यनेन देवीसंख्येकतात्परस्य उप इत्यस्य
इत्ताकारस्य शीर्षाकारः ।

न्द्रमवर्द्धताम् ॥ अयाध्ययाघाद्वेषां स्यान्त्यावकक्षुद्वसुवार्थ्या
णियजमानायशिक्षितेव सुवर्नेव सुधेयस्य वीताय्यज ॥ १५ ॥
देवीऽऊर्जाहुती ॥ देवीऽऊर्जाहुती दुर्घे सुदुर्घे पयसेन्द्रमवर्द्धता
म् ॥ इपमूर्जमन्यावकक्षुत्सगिधुदसपीति मन्यानवेन पूर्वन्दय
माने पुराणेन नवमधातामूर्जमूर्जाहुतीऽऊर्जयमानेव सुवार्थ्या
णियजमानायशिक्षितेव सुवर्नेव सुधेयस्य वीताय्यज ॥ १६ ॥
देवादैव्या ॥ देवादैव्या होतारा देवमिन्द्रमवर्द्धताम् ॥ हुताघ

शः सुवाभाष्टां ब्रह्मसुवाभ्यां णियजमानाय शिषिस्तौ ब्रह्मसुवने ब्रह्म
 धेयस्य ब्रवीतां यज ॥ १७ ॥ देवीस्तिष्ठ ॥ देवीस्तिष्ठस्तिष्ठ
 सो देवीः पतिमिन्द्रं मवर्द्धयन् ॥ अस्पृक्षन्द्धारती दिवं रुद्रैर्य
 ज्ज्ञं सरस्वतीं डाब्रसुमतीं गृहाण्य सुवने ब्रह्मसुधेयस्य ध्यन्तु यज
 ॥ १८ ॥ देवऽइन्द्रः ॥ देवऽइन्द्रो नरा शः सस्त्रिवरुथस्त्रिव
 न्धुरो देवमिन्द्रं मवर्द्धयत् ॥ शतेन शितिपृष्ठानामाहितं सहस्रेण
 प्रवर्त्तते मित्रावरुणे दस्यहोत्रमर्हतो बृहस्पतिस्तोत्रमुश्विना

शु. य.
संहि.

॥ ६९ ॥

हृष्यं वं ब्रसुवने ब्रसुधेयस्य ब्रेतुयजं ॥ १९ ॥ देवो देवैः ॥ देवो
देवैर्ब्रनस्पतिर्हिरण्यपण्णो मधुशाखः सुपिप्पुलो देवमिन्द्रं मव
र्द्धयत् ॥ दिवमग्नेनास्पृक् शुदान्तरिक्षम् पृथिवीमदृढीह्य ब्रसुव
ने ब्रसुधेयस्य ब्रेतुयजं ॥ २० ॥ देवम्बुर्हिः ॥ देवम्बुर्हिर्ब्रारिती
नान् देवमिन्द्रं मवर्द्धयत् ॥ स्वासुस्थमिन्द्रेणासन्नमुन्याव
हीं ष्युन्म्य भूह्य ब्रसुवने ब्रसुधेयस्य ब्रेतुयजं ॥ २१ ॥ देवोऽ
अग्निः ॥ देवोऽअग्निः स्विष्टकृदेवमिन्द्रं मवर्द्धयत् ॥ स्विष्टकृ

६८६

च. वि.

ज.

॥ २८ ॥

॥ ६९ ॥

ब्रन्तिस्वष्टुर्त्विष्टमुद्यकरोतुनोब्रसुवनैब्रसुधेयस्यबेतुयज
 ॥ २२ ॥ अग्निमुद्य । होतारमवृणीतायैव्यजमानुहपचुन्प
 कर्त्तुहपचन्पुरोडाशम्बुधन्निन्द्रायच्छागम् ॥ सुपुस्तथाऽअद्यदे
 वोब्रनस्पतिरभवदिन्द्रायच्छागेन ॥ अद्यत्तम्मैदुस्तत्तत्प्रतिपच
 ताग्रभीदवीवृधत्पुरोडाशेन ॥ त्वामुद्यऽक्रवे ॥ २३ ॥ [१२-२]
 होतायकक्षत्समिधानम्महत् ॥ होतायकक्षत्समिधानम्महद्य
 शुःसुसमिद्ध्वरेण्यसुग्निमिन्द्रैवयोधसम् ॥ गायत्रीञ्छन्दऽ

इन्द्रियज्यविज्ञां वयोदधुद्वेत्वा ज्यस्य होतुर्यज ॥ २४ ॥ होता
यकश्चुत्तनूनपातमुद्भिदम् ॥ होतायकश्चुत्तनूनपातमुद्भिदुस्य
ज्ञवर्भमदितिर्दधेशुचिमिन्द्रं वयोधसम् ॥ उष्णिहज्जलन्दऽ
इन्द्रियान्दिदत्युवाह ज्ञां वयोदधुद्वेत्वा ज्यस्य होतुर्यज ॥ २५ ॥
होतायकश्चदीडेन्यमीडितम् ॥ होतायकश्चदीडेन्यमीडितं वृत्रह
न्तं मुमिडाभिरीड्युहसहुहसो मुमिन्द्रं वयोधसम् ॥ अनुष्टुभज्जल
न्दऽइन्द्रियस्पञ्चाविज्ञां वयोदधुद्वेत्वा ज्यस्य होतुर्यज ॥ २६ ॥

होतायकश्चसुबर्हिषम्पूषण्वन्तम् ॥ होतायकश्चसुबर्हिषम्पू
 पूषण्वन्तुममर्त्यहसीदन्तम्बुर्हिषिष्प्रिये मृतेन्द्रैवयोधसम् ॥
 बृहतीञ्छन्दऽइन्द्रियन्निवृत्तसङ्गां वयोदधुद्वेत्वाज्यस्य होतुर्य
 ज ॥ २७ ॥ होतायकश्चद्वयचस्वतीः सुप्रायुणाः ॥ होतायकश्च
 द्वयचस्वतीः सुप्रायुणाऽक्रता वृधो द्वारो देवीर्हिरण्ययीर्ब्रह्मा
 णमिन्द्रैवयोधसम् ॥ पुङ्क्तिञ्छन्दऽइहेन्द्रियन्तुर्त्यवाहुङ्गां व
 योदधुद्वयन्त्वाज्यस्य होतुर्यज ॥ २८ ॥ होतायकश्चसुपेश

सासुशिल्पे। बृहतीऽउभेनक् कोपामानदंशतेबि श्वमिन्द्रं बयो
धसम् ॥ त्रिष्टुभञ्छन्दऽइहेन्द्रियम्पष्टुवाहृङ्गां बयोदधं ह्रीता
माज्यस्य होतुर्व्यजं ॥ २९ ॥ होताय कक्षुत्प्रचेतसा देवानाम् ॥
होताय कक्षुत्प्रचेतसा देवानामुत्तमं व्यशो होता रुदैव्यां कवीसु
युजेन्द्रं बयोधसम् ॥ जगतीञ्छन्दऽइन्द्रियमनुङ्गाहृङ्गां बयोदधं
ह्रीतामाज्यस्य होतुर्व्यजं ॥ ३० ॥ होताय कक्षुत्पेशस्वतीरित्तु
स्रः ॥ होताय कक्षुत्पेशस्वतीरित्तुस्रो देवीर्हिरण्ययीभरिंती

बृहतीर्महीः पतिमिन्द्रैवयोधसम् ॥ विराजुञ्छन्दऽइहेन्द्रि
 यन्धेनुज्ञान्नवयोदधुद्वन्त्वाज्यस्यहोतुर्यज ॥ ३१ ॥ होता
 यकश्चसुरेतसन्त्वष्टारम् ॥ होतायकश्चसुरेतसन्त्वष्टारम्पुष्टिव
 र्धनैरुपाणिभिर्भ्रतुमृथक्पुष्टिमिन्द्रैवयोधसम् ॥ द्विपदुञ्छ
 न्दऽइन्द्रियमुक्क्षाणुज्ञान्नवयोदधुद्वेत्वाज्यस्यहोतुर्यज ३२ ॥
 होतायकश्चद्वनस्पतिं शमितारम् ॥ होतायकश्चद्वनस्पतिं श
 मितारं शतकक्रतुहिरण्यपण्णमुक्त्विथनैरशुनाम्बिर्भ्रतं ब्र

शिमभगुमिन्द्रं ब्रयोधसम् ॥ ककुभञ्छन्दऽइहेन्द्रियं वेहतज्ञां ब्र
योदधुद्वेत्वाज्यस्य होतुर्यज ॥ ३३ ॥ होताय कक्षुत्स्वाहा कृती
रग्निम् ॥ होताय कक्षुत्स्वाहा कृती रग्निं हृहपतिं स्पृथुग्वरुणम्भे
पुजङ्गुविङ्गुत्रमिन्द्रं ब्रयोधसम् ॥ अतिच्छन्दसुञ्छन्दऽइन्द्रि
यम्बुहृदपुभज्ञां ब्रयोदधुद्वन्त्वाज्यस्य होतुर्यज ॥ ३४ ॥
[११-२] देवम्बुर्हिः ॥ देवम्बुर्हिर्ब्रयोधसन् देवमिन्द्रमवर्द्ध
यत् ॥ गायत्र्या च्छन्दसेन्द्रियञ्च कक्षुरिन्द्रे ब्रयोदधुद्वसुवने ब्रसु

धेयस्य त्रैतु यज ॥ ३५ ॥ देवीद्वारं ॥ देवीद्वारो ब्रयो धसु
शुचि मिन्द्रं मवर्द्धयन् ॥ उष्णिण हाच्छन्दसेन्द्रियम् प्राणमिन्द्रे
ब्रयो दधद्वसुवने ब्रसुधेयस्य व्यन्तु यज ॥ ३६ ॥ देवीऽउपासा
नक्ता । देवमिन्द्रं ब्रयो धसन्देवी देवमवर्द्धताम् ॥ अनुष्टुभा
च्छन्दसेन्द्रियम्बलमिन्द्रे ब्रयो दधद्वसुवने ब्रसुधेयस्य वीताँ व्यज
॥ ३७ ॥ देवीजोष्टी ॥ देवीजोष्टी ब्रसुधिति देवमिन्द्रं ब्रयो
धसन्देवी देवमवर्द्धताम् ॥ बृहत्याच्छन्दसेन्द्रियं श्रोत्रमि

न्द्रेवयोदधद्वसुवनेवसुधेयस्यवीताँय्यजं ॥ ३८ ॥ देवीऽरु
र्जाहुंती ॥ देवीऽरुर्जाहुंतीदुधेसुदुधेपयसेन्द्रम्बयोधसन्देवी
देवमवर्द्धताम् ॥ पङ्क्त्याच्छन्दसेन्द्रियऽशुक्कमिन्द्रेवयोद
धद्वसुवनेवसुधेयस्यवीताँय्यजं ॥ ३९ ॥ देवादैव्या ॥ देवा
दैव्याहोतारादेवमिन्द्रं बयोधसन्देवौ देवमवर्द्धताम् ॥ त्रिष्टुभा
च्छन्दसेन्द्रियन्तिवपिमिन्द्रेवयोदधद्वसुवनेवसुधेयस्यवीताँ
य्यजं ॥ ४० ॥ देवीस्तिस्त्रः ॥ देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीर्ब्रियो

धसुम्पतिमिन्द्रं मवर्द्धयन् ॥ जगत्त्याच्छन्दसेन्द्रियं रूपमि
 न्द्रे ब्रयोदधं ह्यसुवने ब्रसुधेयस्य व्यन्तु यज ॥ ४१ ॥ देवो नराश
 षः ॥ देवो नराश षः सो देवमिन्द्रं ब्रयोधसं देवो देवमवर्द्धयत् ॥
 विराजाच्छन्दसेन्द्रियं रूपमिन्द्रे ब्रयोदधं ह्यसुवने ह्यसुधेयस्य
 व्यन्तु यज ४२ ॥ देवो ब्रनस्पतिः ॥ देवो ब्रनस्पतिर्देवमिन्द्रं
 ब्रयोधसं देवो देवमवर्द्धयत् ॥ द्विपदाच्छन्दसेन्द्रियम् भगुमि
 न्द्रे ब्रयोदधं ह्यसुवने ब्रसुधेयस्य व्यन्तु यज ॥ ४३ ॥ देवमवर्हिः ॥

देवम्बुर्हिर्वा रित्तीनान्देवमिन्द्रं ब्रयोधसन्देवन्देवमंवर्द्धयत् ॥
 कुकुभाच्छन्दसेन्द्रियं यशः ऽइन्द्रे ब्रयोदधं द्वसुवने ब्रसुधेयस्य ब्र
 तुयजं ॥ ४४ ॥ देवोऽअग्निः । सिष्टुर्देवमिन्द्रं ब्रयोधसन्दे
 वो देवमंवर्द्धयत् ॥ अतिच्छन्दसाच्छन्दसेन्द्रियं ब्रमिन्द्रे ब्र
 योदधं द्वसुवने ब्रसुधेयस्य ब्रतुयजं ॥ ४५ ॥ अग्निमुद्य ।
 होतारमवृणीतायै यजमानं पचन्पक्वकीं पचन्पुरोडाशं ब्रध
 निन्द्राय ब्रयोधसेच्छागं ॥ सुपस्थोऽअद्य देवो ब्रनरुष्पतिर

भवदिन्द्राय ब्रयोधसेच्छागेन ॥ अघुत्तम्मैदुस्तः प्रतिपचुता
 ग्रभीदवीवृधत्पुगोडाशेन ॥ त्वामुद्यऽक्रपे ॥ ४६ ॥ [१२-४]
 इति श्रीवाजसनेयसंहितायाम् अष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥
 श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ समिद्धोऽअञ्जने
 कादश, यदक्कन्दस्त्रयोदश, समिद्धोऽअद्यद्वादश, केतुंकृण्वं
 श्वतुर्विंशति, श्वत्वारःषष्टिः [अ. २९ मं. ६० अनु. ४] ॥
 हरिः ॐ ॥ समिद्धोऽअञ्जन् ॥ समिद्धोऽअञ्जन्कृदरम्मती

१ अ. २१ ॥ मं. ५१ ॥ त्वामुद्यःकपे ५ ॥ इति अनीकः ॥

शु. य.
सहि.
॥ ७५ ॥

नाहुतमग्नेमधुमृत्पिपत्र्यमानः ॥ ब्राजीब्रह्मवाजिनञ्जातवे
दोदेवानां ब्रविक्षप्प्रियमासुधस्त्यम् ॥ १ ॥ घृतेनाञ्जन् ॥ घृते
नाञ्जन्तसम्पथोदेवयानां प्रजानन्वाज्यप्येतुदेवान् ॥ अनु
त्वासप्तेप्रदिशः सचन्ता ॐ स्वधामुस्मैयजमानायधेहि ॥ २ ॥
ईड्यश्च ॥ ईड्यश्चासिब्रन्द्यश्च ब्राजिन्नाशुश्चासिमेघांश्च सप्ते ॥
अग्निष्टुदेवैर्बसुभिः सुजोपाः प्रीतं ब्रह्मि ब्रहतुजातवेदाः ॥ ३ ॥
स्तीर्णम्बुहिः । सुष्टरीमाजुपाणोरुपशुप्रथमानमृथिष्याम् ॥

च. वि.
अ.
॥ ३२ ॥

॥ ७५ ॥

देवेभिर्घुक्कमदितिःसुजोपाःस्योनङ्कुण्वानासुवितेदधातु
॥ ४ ॥ एताऽउवः । सुभगाविश्वरूपाविपक्षोभिःश्रयमाणाऽ
उदातैः ॥ कृण्वामसतीःकुवपःशुम्भमानाद्वारोदेवीःसुप्पाय
णाभवन्तु ॥ ५ ॥ अन्तरामित्रावरुणा ॥ अन्तरामित्रावरु
णाचरन्तीमुखंघुञ्जानामभिसंबिदाने ॥ उपासावाँसुहिर
ण्येसुशिल्पेऽकृतस्ययोनाविहसादयामि ॥ ६ ॥ प्रथमावा
म् ॥ प्रथमावाँसरुधिनासुवर्णादेवौपश्यन्तौभुवनानिबि

श्रवा ॥ अपिप्रयुञ्जोदनावाग्मिमानाहोतारुज्योतिःप्रदिशा
 दिशन्ता ॥ ७ ॥ आदित्यैर्नः ॥ आदित्यैर्नोभारतीबहुय
 ज्ज्ञदसरस्वतीसुहृद्वैर्नऽआवीत् ॥ इडोपहृतावसुभिःसजोषा
 युज्ज्ञन्नोदेवीरमृतेपुधत्त ॥ ८ ॥ त्वष्टावीरम् ॥ त्वष्टावीरन्देवका
 मञ्जजानुत्त्वष्टुरबाजायतऽआशुरश्वः ॥ त्वष्टेदंविश्वम्भुवनञ्ज
 जानबुहोऽकुर्तारमिहयविक्षहोतः ॥ ९ ॥ अश्वोघृतेन ॥ अश्वोघृ
 तेनुत्तमन्यासमवक्तुऽउपदेवाँ २ ॥ ऽऋतुशऽपार्थऽएतु ॥ वनुरप्प

तिर्देवलोकम्प्रजानन्नग्निनाहुर्द्व्यास्वदितानिब्रवक्षत् ॥ १० ॥
 प्रजापतेस्तपसा । वावृधानश्सुद्योजातोदधिपेयज्जमग्ने ॥
 स्वाहाकृतेनहुविषापुरोगायाहिसाद्याहविरदन्तुदेवाः ॥ ११ ॥
 [११-१] यदक्कन्दह । प्रथमञ्जयमानऽउद्यन्त्समुद्राद्
 तवापुरीषात् ॥ इयेनस्यपक्शाहरिणस्यबाहूऽउपस्तुत्यम्महि
 जातन्तेऽअर्धन् ॥ १२ ॥ युमेनदुत्तम् ॥ युमेनदुत्तन्नितऽ
 एनमायुनगिन्द्रेऽएणम्प्रथमोऽअर्धतिष्ठत् ॥ गुन्धर्वोऽअस्य

१ इयऽऽणम् । अत्र नक्षत्रानप्युक्तेषां प्राप्ती 'मिषवणात् इधवाहुमसिन्द्रऽएणम्' (छ. ए. मा. ३. ब. ८० सू.) इत्यनेन ज्ञाय निपासते ।

रशुनामंगृब्भणात्सूरादश्वंबसवोनिरंतष्ट ॥ १३ ॥ असिय
मः ॥ असियमोऽस्यादित्योऽअर्बुक्षसिंत्रितोगुह्येनवृतेन ॥
असिसोमेनसमयाविष्टकक्तऽआहुस्तेत्रीणिदिविवन्धनानि
॥ १४ ॥ त्रीणिते ॥ त्रीणितऽआहुर्दिविवन्धनानित्रीण्युप्सु
त्रीण्युन्तःसमुद्रे ॥ उतेवमेववरुणश्छन्तस्यर्बुक्षयत्रातऽआहुः
परमञ्जुनित्रम् ॥ १५ ॥ इमातेवाजिन् ॥ इमातेवाजिन्व
मार्ज्जनानीमाशुफानाँसनितुर्निधाना ॥ अत्रातेभुद्धारंशु

नाऽअपश्यमृतस्ययाऽअभिरक्षन्तिगोपाः ॥ १६ ॥ आत्कमा
 नन्ते ॥ आत्कमानन्तेमनसारादजानामुबोदुवापुतयन्तम्प
 तुङ्गम् ॥ शिरोऽअपश्यम्पृथिभिःसुगेभिररेणुभिर्जैहमान
 म्पतत्रि ॥ १७ ॥ अत्राते । रूपमुत्तममपश्यद्विगीपमा
 णमिषऽआपुदेगोः ॥ यदातेमर्त्तोऽअनुभोगुमानुडादिद्रुसि
 ष्टुऽओषधीरजीगह ॥ १८ ॥ अनुत्वा ॥ अनुत्वारथोऽअनु
 मर्योऽअर्बुननुगावोऽनुभगःकुनीनाम् ॥ अनुव्रातासुस्तव

१ अत्राते । अत्र ते परं अत्रशब्दस्य द्वयाकारण "पूयो गहीमस्तेष्वत्र" (कु. ५. प्रा. ३ अ. १२१ सू.) इत्यनेन दीर्घः ।

सुख्यमीयुरनुदेवाममिरेव्वीर्यन्ते ॥ १९ ॥ हिरण्यशृङ्गो
यः ॥ हिरण्यशृङ्गो योऽस्य पादामनो जवाऽअवरऽइन्द्रऽ
आसीत् ॥ देवाऽइदस्य हविरधमायुज्योऽअर्धन्तम्प्रथमोऽअ
द्यतिष्ठत् ॥ २० ॥ ईर्म्मान्तासुहसिलिकमद्यमासह ॥ ईर्म्मा
न्तासुहसिलिकमद्यमासुहसहशूरणासोदिव्यासोऽअत्त्याह ॥
हुहसाऽइवश्रेणिशोयतन्तेयदाविक्षपुर्द्विध्यमज्जमुमश्वाः
॥ २१ ॥ तवशरीरम् ॥ तवशरीरम्पतयिष्ण्वर्धन्तवचित्तं

वातंऽइवद्धंजीमान् ॥ तवशृङ्गाणिबिष्टितापुरुत्रारण्येपुजन्भु
 राणाचरन्ति ॥२२॥ उपुष्प ॥ उपुष्पागाच्छसंनंवाज्यर्वादेवद्वी
 चामनंसादीद्यानः ॥ अजःपुरोनीयतेनाभिरस्यानुपश्चात्कुव
 योयन्तिरेभाः ॥२३॥ उपुष्प ॥ उपुष्पागात्परमंयत्सुधस्तथम
 र्वा ॥२४॥ऽअच्छापितरम्मातरंञ्च ॥ अद्यादेवाञ्जुष्टतमोहिगम्याऽ
 अथाशास्तेदुशुपेवाय्याणि ॥२४॥ [१३-२] समिद्धोऽअद्य ।

१ प्रतिमान् । अत्र 'शृणुत्विविप्रमिथयत पिनेतसनिहरन्ता मकारे' (शु. व. प्रा. ३. म. ११० सू.) इत्यनेन मकारे परे एते दीर्घा भवन्ति
 तेन दीर्घे जजीमान् ।

मनुषोदुरोणेदेवोदेवाह्यंजसिजातवेदः ॥ आचुब्रह्ममित्रमह
 श्रिकित्त्वान्त्वन्दुतः कुविरसिप्रचेताः ॥ २५ ॥ तनूनपात्पुथः ॥
 तनूनपात्पुथऽकृतस्ययानाहमद्धासमुञ्जन्त्स्वदयासुजिह्व ॥ म
 ह्मानिधीभिरुतयुज्जमून्धन्देवत्राचंकुणह्यद्धुरन्नः ॥ २६ ॥ नरा
 शठसस्यमाहिमानम् ॥ नराशठसस्यमाहिमानमेषामुपस्तोपा
 मवजुतस्ययुज्जैः ॥ येसुक्कतवृक्षुचंयोधियुन्धाः स्वदन्तिदेवा
 ऽउभयानिहुष्या ॥ २७ ॥ आजुह्वान्ऽईड्यः ॥ आजुह्वान्ऽ

उ वि.

अ.

॥ २९ ॥

॥ ७९ ॥

ईद्वयोवन्द्यश्चायाह्यग्मेवसुभिःसुजोपाः॥ त्वन्देवानामसियह
 होतासऽएनान्यवक्षीपितायजीयान्॥ २८॥ प्राचीनंम्वर्हि३। प्र
 दिशां पृथिव्यावस्तोरस्यावृज्यतेऽअग्नेऽअह्नाम्॥ द्युप्रथतेवि
 तुरं वरीयोदेवेभ्योऽअदितयेस्योनम्॥ २९॥ द्यचंस्वतीरुर्वियवि
 श्रयन्ताम्पतिभ्योनजनयुहशुभमानाः॥ देवीर्द्वारोवृहती
 विश्वमिह्वादेवेभ्योभवतसुप्रायुणाः॥ ३॥० आसुप्स्वयन्ती। य
 जुतेऽउपाकेऽउपासानवक्तासदतान्नियोनौ॥ दिव्येयोपणेवृहती

सुरुक्ममेऽअधिश्चियं६शुक्क्रुपिशुन्दधाने॥३१॥दैव्याहोतांरा ।
प्रथमासुवाचा॥मिमानायजज्ञम्मनुपोयजंश्चै ॥ प्रचोदयन्तावृ
दथेषुकुरूप्राचीनुभ्योतिः॥प्रदिशादिशन्तां॥३२॥ आनः॥
आनोयजज्ञम्भार्गतीतूयमेत्त्विडांमनुष्वदिहचेतयन्ती॥तिस्रो
देवीर्बर्हिरेदं०स्योन०सगस्वतीस्वपंस०सदन्तु ॥३३॥ यऽइमे ।
द्यावापृथिवीजनित्रीरूपैरपि०शुद्धुवनानिब्रिश्वा ॥ तमेद्यहोत

१ अण्डोत्पत्तिः । अत्र "अण्डं न हकारेणकारभक्तपूर्णाभक्तदेवेषु (सु. य. प्रा. ३ न. ११५ सू.) इत्यनेन हकारे परे दीर्घे प्राप्ते 'महोतये' (सु. य. प्रा. ३ न. ११६ सू.) इत्यनेन निषेधाच्च दीर्घः ।

रिपितोयजीयान्देवन्त्वष्टारमिहयंकिञ्चिद्विद्वान् ॥ ३४ ॥ उपाव
 सृजुत्वमन्या । समुञ्जन्देवानाम्पार्थऽकतुथाहवींषि ॥ वनं
 स्पतिःशमितादेवोऽअग्निःस्वदन्तुहुव्यम्मधुनाघृतेन ॥ ३५ ॥
 सुद्योजातः॥सुद्योजातोव्यमिमीतयुज्जमग्निर्देवानामभवत्पु
 रोगाः ॥ अस्यहोतुःप्रदिशश्चतस्यैवाचिस्वाहाकृतःहविरद
 न्तुदेवाः ॥ ३६ ॥ [१२-३] केतुङ्कुण्वन् ॥ केतुङ्कुण्वन्नकेत

पतःपतः अत्र 'प' च शकारण (शु. य. मा. ३. ३. १० सू.) इत्यनेन पानशब्द परं वनेशब्दः स्कारेण व्यञ्जयते ततः कपःपतःपतः
 अस्पति (शु. य. मा. ३. ३. १० सू.) इत्यनेन पकारस्य द्विष रूपम् । "प्रकृत्या रूपयोः लफयोश्च" (शु. य. मा. ३. ३. ११ सू.) इत्यस्यापवादोऽपम्

वेपेशोमय्याऽअपेशसे ॥ समुपद्विरजायथाह ॥ ३७ ॥ जीमूतं
स्येवभवति ॥ जीमूतम्येवभवतिप्रतीकंयद्दुर्मर्मीयातिमुमदां
मुपस्थे ॥ अनाविद्वयातुन्वाजयुत्त्वदसत्त्वावर्मणोमहिमा
पिपत्तु ॥ ३८ ॥ धन्वंनागाः ॥ धन्वंनागाधन्वंनाजिज्ञेसुध
न्वंनातीद्वाःसमदोजयेम ॥ धनुःशत्रोर्गपशुमङ्कुणोतिधन्वं
नासर्वाःप्रदिशोजयेम ॥ ३९ ॥ ब्रुकक्ष्यन्तीयेत् ॥ ब्रुकक्ष्यन्ती
वेदागनीगन्तिकर्णमिप्रयदसखायम्परिषस्वजाना ॥ योपैव

उ वि

अ.

॥ ३९ ॥

॥ ८१ ॥

शिङ्गेवितुताधिधन्वश्रुयाऽद्वयसमनेपारयन्ती ॥ ४० ॥ तेऽ
 आचरन्ती ॥ तेऽआचरन्तीसमनेवयोपामातेवपुत्रस्त्रिभृता
 मुपस्थे ॥ अपुशत्रून्निबध्यतां संविद्वानेऽआत्मीऽद्वमेव
 प्पुङ्गुरन्तीऽअमित्रान् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मीनाम्पिता । बहुरस्यपुत्र
 श्चिश्चाकृणोतिसमनावगच्छ ॥ इषुधिःमङ्गुलपतनाश्चसर्वाः
 पूष्टेनिनद्धोजयतिष्प्रसूतः ॥ ४२ ॥ रथेतिष्ठन् ॥ रथेतिष्ठन्नय
 तिब्राजिनःपुरोयत्रयत्रकामयतेसुपारुथिः ॥ अभीशूनाम्म

शु. व.
सहि
॥ ८२ ॥

हिमानम्पनायतुमनःपुश्चादनुयच्छन्तिरश्मयः ॥ ४३ ॥
तीव्राद्योपांश्चकृण्वतेवृषपाणयोश्चारथैभिः
सहव्राजयन्तः ॥ अवक्क्रामन्तुःप्रपदैरुमित्राक्षिणन्तिशत्रूँ
१ ॥ ४४ ॥ रथवाहणं हविः ॥ रथवाहणं
हविरस्यनामुयत्रायुधनिहितमस्यवर्म ॥ तत्रारथमुपशुग्मः
संदेमद्विश्वाहाव्रुयःसुमनुस्यमानाः ॥ ४५ ॥ स्वादुपुंसदः

उ. वि.
अ.
॥ २९ ॥

॥ ८२ ॥

१ रथवाहणः । अत्र धर्कोरेण रथवाहणमिन्द्रः । एषमभिरिणायते समिन्द्रेण । उक्त्वाणो रक्षाणः । पूषः पूषः पूषा । सखा
स्त्रणोत्पूरिणोऽप्राणः । आयुधि' (यु. य. प्रा. ३. अ. ८. क) इत्यनेन शरव निपात्यते ।

पितरः ॥ स्वादुपदसदः पितरो ब्रयोधाः कृच्छ्रे श्रितुर्हंशकृत्
 वन्तोगभीराः ॥ चित्रसेनाऽइपुंवत्सुऽअमृद्वाहसुतोवीराऽदुर
 वो ब्रातसाहाः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणासुहंपितरः ॥ ब्राह्मणासुहं
 पितरः सोम्यासुहं शिवेनोद्यावापृथिवीऽअनेहसा ॥ पुपानः
 पातुदुरितादृतावृधोरैवक्षामाकिर्नोऽअघशंसऽईशत ॥ ४७ ॥
 सुपुष्पं ब्रूते । मृगोऽअस्यादन्तोगोभिः सन्नद्धापततिप्प्रसूता ॥

१ शाकीवत् । अत्र "अक्षतस्मिन्मनुमति" (शु प ॥ ३ अ ५८ क) इत्यनेन वन्त इति प्रकारे परे शक्तिशब्दस्य ह्रस्वकारस्य लोपकार
 २ रक्षाम् । अत्र "छणुत्खिपिभजि" (शु प मा. ३ अ. १११ सू.) इत्यनेन माकारे परे रक्षशब्दस्य दन्तकारस्य दीर्घाकारः स्त रक्षाम् ।

येत्रानरुहसञ्चविचद्वन्तितत्रास्ममभ्युमिपवृहशर्मयदंसन्
॥ ४८ ॥ ऋजीतेपरि । वृद्धिधिनोश्ममाभवतुनस्तनूः ॥ सोमोऽ
अधिब्रवीतुनोदितिहशर्मयच्छतु ॥ ४९ ॥ आजंङ्वन्ति ॥
आजंङ्वन्तिसाद्वेषाञ्जघनाँर॥ ५० ॥ उपजिग्मते ॥ अश्वाजनिष्प्र
चेतुसोश्वान्तसमत्सुचोदय ॥ ५० ॥ अहिरिवभोगेः । पर्य्ये
तिवाहुड्यायाहेतिम्परिबाधमानः ॥ हुस्तुग्धोद्विश्वाव्रुयुना
निविद्वाहपुमान्पुमाँसुम्परिपातुविश्वतः ॥ ५१ ॥ वनं

१ यवानर । अत्र 'यरमसऽक्षपीसम्' आहुर्नियुक्तिषु यव' (शु. य. प्र. ३ अ. १३३ धृ.) इत्यनेनात्र नरपरे यवशब्दाकारस्य दीर्घः ।

स्प्यतेवीङ्गः ॥ वनस्पतेवीङ्गोहिभूयाऽअस्मत्सखाप्प्र
 तरणःसुवीरः ॥ गोभिःसन्नद्धोऽअसिबीडयस्वास्थता
 तेजयतुजेत्त्वानि ॥ ५२ ॥ दिवःपृथिव्याः ॥ दिवः
 पृथिव्याःपर्योऽनुऽउद्धृतंवनस्पतिभ्युःपर्याभृतुसहः ॥
 अपामोज्जमानुम्परिगोभिरावृतमिन्द्रस्यवज्ज्रंहुविषारथैश्च
 ज ॥ ५३ ॥ इन्द्रस्यवज्ज्रः ॥ इन्द्रस्यवज्ज्रोमरुतामनीक

१ दिवःपृथिव्याः । इत्यत्र "दिवोऽकङ्कापृथिव्यो" (शु. य. मा. ३ अ. १८ सू.) इत्यनेनाकङ्कापृथिव्योः स इतिषेधादिसर्जनीय एव नाम्बन्तः ।

मिस्रस्यगन्धोर्वरुणस्यनाभिः ॥ सेमान्नोहृद्यदातिश्रुपाणो
देवरथप्रतिहृद्यागृभाय ॥ ५४ ॥ उपश्वासय । पृथिवीमुत
द्याम्पुरुत्रातेमनुतांविष्टितुञ्जगत् ॥ सदुन्दुभेसजूरिन्द्रेणदेवै
र्हुरादवीयोऽपसेधुशत्रून् ॥ ५५ ॥ आक्कन्दय ॥ आक्कन्द
युबलुमोजोन्ऽआधुनिष्टनिहिदुरिताबाधमानः ॥ अपंप्रो

१ सः इमाश्च इति पदद्वयम् । अत्र 'मञ्जोपधीमञ्जो' (शु. प. भा. ३ अ. १५ सू.) इत्यनेन श्मेपरे सपदवटितस्य विसर्जनीयस्य 'लोपे च गुणे सेमाश्च' इति सिद्धयति । २ निपुनिहि । अत्र 'ने भ्यास्तनो' (शु. प. भा. ३ अ. ०० सू.) नेक्यसर्गात्परस्य स्तास्तनोः लकारस्य प्रकारः । इति क्षनोः सकारस्य चान्ते कृते 'ऊष्मान्तस्याभ्यस्य स्पर्श' (शु. प. भा. ४ अ. १०० सू.) इत्यनेन द्विवचम् ।

थदुन्दुभेदुच्छुनाऽइतऽइन्द्रस्यमुष्टिरसिञ्जीडयस्व ॥ ५६ ॥

आमूः ॥ आमूरजप्प्रच्यावत्तयेमाःकेतुमहुन्दुभिर्वावदी

ति ॥ समश्वपण्णुश्चरन्तिनोनरोस्ममाकंमिन्द्ररथिनोजयन्तु

॥ ५७ ॥ आग्नेयःकृष्णग्रीवः । सारस्वतीमेपीवबभ्रुः

सोम्यःपौष्णःइश्यामःशितिपुष्टोवाहस्पत्यःशिल्पोवैश्व

१ तथिगो जयन्तु अत्र कृष्णग्रीवः (सु य प्र ३ अ ७ सू) इत्यनेन 'स्वययवदकपि' (सु य प्र ३ अ ८ सू) इत्यनेनैतेभ्योवधानं
शितिनस्य शन्वस्य शितिनारिकःशयकपयवधानेनाप्राप्तार्थं "शितिर्गिरिर्गमःपयवदकपि" (सु य प्र ३ अ ९ सू) इत्यनेन प्रकृतिभावे
विदीयते । इदं शिल्पवृद्धिरुपावनाधम्

देवऽऐन्द्रोरुणोमारुतःकुलम्मापऽऐन्द्राग्नःसंहितोधोरांसह
सावित्रोव्यारुणःकुष्णऽएकंशितिपात्पेत्त्वः ॥ ५८ ॥ अग्नये
नीकवते ॥ अग्नयेनीकवतेरोहिताग्निरनुद्वानुधोरांसोमावि
त्रोपोष्णोरेजुतनाभीवैश्वदेवोपिशङ्गोतूपुरोमारुतःकुलम्मापः
ऽआग्नेयःकुष्णो जःसारस्यतीमेपीव्यारुणःपेत्त्वः ॥ ५९ ॥
अग्नयेगायत्राय । त्रिवृतेराथन्तरायाष्टाकपालऽइन्द्रायत्रैष्टु
भायपञ्चदशायुवाहतायैकादशकपालोवैश्वेदेभ्योदेवेभ्योजा

गतेऽभ्यहंसप्तदुशेऽभ्यो वैरूपेऽभ्यो द्वादशकपालो मित्रावरुणा
 अभ्यामानुष्टुभाभ्यामेकविंशतिदशाभ्यां वैराजाभ्याम्पयस्याबृह
 स्पतयेपाङ्गायत्रिणवायंशक्कुरायचरुसंवित्रऽऔष्णिहाय
 त्रयस्त्रिदशायैवतायुद्वादशकपालहंप्राजापत्यश्चरुरादित्यौ वि
 ष्णुपत्वन्ये चरुर्गगन्ये वैश्वानुरायुद्वादशकपालो नमस्त्याऽअष्टा
 कपालहं ॥६०॥ [२४-४] ॥ इति श्रीवाजसनेयसंहितायामेको-
 नविंशोऽध्यायः ॥२९॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्र-

उ. य.
सहि.
॥ ८६ ॥

म् ॥ देवसवितः षट्, तपसेकौलालङ्पोडश, द्वौ द्वाविंशतिः ॥
[अ. ३० मं. २२ अ. २] हरिःॐ ॥ देवसवितः ॥ देवसवितुः
प्रसुवयुज्जम्प्रसुवयुज्जपतिम्भगाय ॥ दिव्योगन्धुर्बुधैः केतपूः
केतन्नः पुनातु वाचस्पतिर्वाचन्नः स्वदतु ॥ १ ॥ तत्सवितुः ॥
तत्सवितुर्बरेण्युम्भर्गो देवस्य धीमहि ॥ धियो यो नः प्रचो
दयात् ॥ २ ॥ विश्वानि देव । सवितर्दुरितानि परासुव ॥
यद्भद्रन्तन्नऽआसुव ॥ ३ ॥ बिभ्रकत्तारं हवामहे ॥ बिभ्र

उ. वि.

अ.

॥ ८७ ॥

॥ ८६ ॥

कक्करं हवामहे वसोश्चित्रस्य राधसः ॥ सुवितारं नृचक्षसम्
 ॥४॥ ब्रह्मणे ब्राह्मणम् ॥ ब्रह्मणे ब्राह्मणं नृत्राय राजान्यम्
 रुद्रो वै रश्यन्तर्पसे शुद्धन्तर्मसे तस्वकरन्नारकाय वीरुहणम्पा
 ण्मने क्लीबमाकृयायाऽअयोगूङ्गामायपुंश्चलूमतिक्कुष्टाय
 मागुधम् ॥ ५ ॥ नृत्ताय सुतम् ॥ नृत्ताय सुतङ्गीताय शैलपन्ध
 र्माय सभाचरन्नरिष्टायै भीमलक्ष्मणायै भट्टहसाय कारिमान्
 न्दाय स्त्रीपुत्रमदेकुमारीपुत्रमेधायै रथकारन्धैर्याय तवक्षा

णम् ॥ ६ ॥ [६-१] तपसेकौलुलम् ॥ तपसेकौलुलम्मा
यायैकुम्मरिंरुपायमणिकुरंशुभेवपठंशरुच्यायाऽइपुका
रंहेत्त्यैधनुष्ककुरङ्कम्मणेज्याकुरन्दिष्टायंरज्जुसुर्जम्मूत्त्यवे
मृगयुमन्तकायश्चनिनम् ॥ ७ ॥ नुदीब्भ्यःपौञ्जिष्ठम् ॥
नुदीब्भ्यःपौञ्जिष्ठमूक्षीकाब्भ्योनैषादम्पुरुषव्यागघायदुर्मदं
ङ्गन्धर्वाप्सुरोब्भ्योव्रात्यम्प्रयुग्गभ्युऽउन्मत्तंसर्पदेवजुने
ब्भ्योप्प्रतिपदुमयेब्भ्यःकितुवमीर्यतायाऽअकितवम्पिशाचे

बभ्योविदलकुरीय्यातुधानेबभ्यहंकण्टकीकुरीम् ॥ ८ ॥ सुन्ध
 येजारम् ॥ सुन्धयेजारहेहायोपपुतिमात्त्यैपरिवित्तुनिर्कृत्यैप
 रिविविदुनमराद्ध्याऽएदिधिपुहपुतिनिष्कृत्यैपेशस्ककुरी७
 सुज्ज्ञानायस्ममकुरीम्प्रकामोद्यायोपमदुब्बण्णायानुरुधुम्ब
 लायोपदाम् ॥ ९ ॥ उत्तसादेबभ्यःकुब्जम् ॥ उत्तसादेबभ्यःकुब्ज
 म्प्रमुदेवामुनन्द्वाबभ्यःस्राम७स्वप्नायान्धमधम्ममायवधिरम्प
 वित्रायभिपजम्प्रज्ज्ञानायनक्क्षत्रदुर्शमाशिवक्षायैप्प्रश्चिन्नम्मु

पशुवक्ष्यायाऽअभिप्सुश्चिन्ननम्मुख्यादायैप्प्रश्नविवाकम् ॥ १० ॥
 अम्मैब्भ्योहस्तिपम् ॥ अम्मैब्भ्योहस्तिपञ्जवायाश्चपम्पुष्ट्यै
 गोपालंद्वाय्याविपालन्तेजसेजपालमिरायैकीनाशङ्गीलालां
 यसुराकारम्भुद्रायगृहप० श्रेयसेवित्तुधमाच्चक्ष्यायानुवक्षु
 त्तारम् ॥ ११ ॥ भायैदाब्बाहारम् ॥ भायैदाब्बाहारम्प्रभायाऽअ
 म्भ्येधम्भुद्रस्यविष्टपायाभिषेक्कारुं बर्पिष्ठायुनाकायपरिवेष्टा
 रन्देवल्लोकायपेशितारम्मनुष्यल्लोकायप्प्रकरितारुहसर्वैब्भ्यो

लोकेभ्यः उपसेवकारमवऽकृत्यैव धायोपमन्थितारम्मेधाय
 ब्राह्मणपुत्रीम्प्रकामायंरजयित्रीम् ॥ १२ ॥ कृतयेस्तेनह
 दयम् ॥ कृतयेस्तेनहृदयं वैरहत्यायपिशुनं द्विविकृतयेवक्ष
 तारमोपद्रष्ट्यायानुकक्षतारम्बलायानुचरम्भुम्भेपरिष्क
 न्दमिप्रयायप्रियवादिनमरिष्ट्याऽअश्वसादलंस्वर्गायलोकाय
 भागदुग्धं वपिष्टायनाकायपरिवेष्टारम् ॥ १३ ॥ मुख्यवेयस्ता

१ वासः परपुत्रीम् । अत्र "समानवदे" (अ. व. मा. १ अ. १० सू.) इत्यनेन चकारे मासे "वास्तपतिर्वांसऽपदिमिपुरस्तः पराध्वेनास्ताः
 पाश्वर्यमिति च" (अ. व. मा. १ अ. १० सू.) इति सूत्रेण वास्तपतिर्वास्तपतिस्त्वन्तीपक्षे चकारनिषेधः ।

पम् ॥ मुन्यवैयस्तापङ्कोर्धायनिसुरैर्योगाययोक्त्तारुहशोका
याभिसुत्तारुह्येमांयद्विमोक्त्तारमुत्कूलनिकूलेभ्यस्त्रिष्टिनंब
पुपेमानस्कृतंशीलायाञ्जनीकुरीत्तिर्कैत्यैकोशकुरीय्युमा
यासूम् ॥ १४ ॥ युमाययमसूम् ॥ युमाययमसूमथर्ब
भ्योवतोका०संवत्सरायपय्यायिणीम्परिवत्सरायाविजाता
मिदावत्सरायातीत्वंरीमिद्वत्सरायातिष्ककद्वरीवत्सरायुद्वि
जर्जरा०संवत्सरायपलिकनीमृभुभ्योजिनसुन्ध०साद्येभ्य

श्रुर्मुम्भम् ॥ १५ ॥ सरोब्भयोधैवुरम् ॥ सरोब्भयोधैवुरमु
 पुस्तथावराब्भयोदाशैवैशुन्ताब्भयोवैन्दन्नड्डुलाब्भ्युहशौष्क
 लम्पारायमागर्गारमवारायकैवर्त्तन्तीर्थेब्भ्यऽआन्दंविषमे
 ऋभ्योमैनालुस्वनेब्भ्युपण्णैकुङ्कुहाब्भ्युकिरातुहसानुब्भ्यो
 जम्भकुम्पर्वीतेब्भ्युकिम्पूरुपम् ॥ १६ ॥ वीभुत्सायैपौ
 ल्वकुसम् ॥ वीभुत्सायैपौल्वकुसंव्वर्णायहिरण्यकुरन्तुला

१ चर्मम्भम् । अत्र 'क्षुब्भयो' (शु. प्र. प्रा. ३. ८. ५.) इत्यनेन समानपदे प्राप्तस्य पाठस्य "हृन्दासी" (शु. प्र. प्रा. ३. ८. ५.) इत्यनेन विषेवात्र पाठ्यम् ।

यैवाणिजम्पश्चादुपायंग्लुविनं द्विश्वेभ्यो भूतेभ्यः सिद्धम्
लम्भूत्यै जागरणमभूत्यै स्वपनमात्त्यै जनवादिनं व्युद्ध्या अपगु
लम्भट्संशरायं प्रच्छिदम् ॥ १७ ॥ अक्षुराजाय कितु
वम् ॥ अक्षुराजाय कितु वङ्कृताया दिनवदुर्शन्नेतायै कुलिप्पनं
न्द्वापरायाधिकुलिप्पनं मास्वकुन्दाय सभास्थाणुम्मुत्त्यवेगो
व्यच्छमन्तकाय गोघातङ्कुधेयोगां बिकुन्तन्तुम्भिवक्षमाणऽउ
पतिष्ठति दुष्कृताय चरकाचार्यम्पाप्मने सैलुगम् ॥ १८ ॥ प्रति

शुक्कायाऽअर्त्तनम् ॥ प्रतिशुक्कायाऽअर्त्तनङ्गोपायभुपम
 न्तायबहुवादिनमनुन्तायमूकहृशब्दायां डम्बराधातम्महसेवी
 णावादङ्कोशायतूणवृद्धममवैरस्पृशायशङ्खद्वध्मं वनायवनप
 मुह्यतोरण्यायदावपम् ॥ १९ ॥ नुम्मरियपुँश्चलूम् ॥ नुम्मरियपुँश्च
 लूँहसायकारिँच्यादसेशावृह्याङ्गामुण्युङ्गणकमभिवक्रोश

१ आडम्बराधातश्च । अत्र 'त भाषादनाडम्बरात्' (सु. व. प्र. ३ अ. ४८ सू.) इत्यनेनानाडम्बरात्परस्य विधानादाधातशब्दप्रयुक्तस्य लकारस्य
 भूर्त्तन्त्यत्वं (२) न भवति । २ अवैरस्पृशाय । अत्र 'प्रकृत्या कस्यभोः पफयोश्च' (सु. व. प्र. ३ अ. ११ सू.) इति 'अवैर' इत्यस्य विसर्गस्य प्रकृति-
 भावः प्राप्ते 'कृतावर्तौ च एतिपरयोः' (सु. व. प्र. ३ अ. ३ सू. ५०) कृतः जनरश्च शब्दौ सकारेण व्यसधीयेते यथास्तथैव पतिपरयोः । इत्यनेनात्र-
 रश्चन्त्यस्य विसर्गस्य परे पदपरे सत्ये जाते 'अप्राप्तस्त्वस्मिन् स्वर्गः' (सु. व. प्र. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन पकारस्य द्वित्वे कम् ।

कुन्ताहमहंसेव्रीणावाद्दम्पाणिगन्तूणवुद्धमन्तान्नृत्तायान्
न्दायतलुवम् ॥ २० ॥ अग्नयेपीवानम् ॥ अग्नयेपीवानम्पृथिद्यै
पीठसुर्पिणं द्वायवेचाण्डालमुन्तरिक्षाय ब्रह्म शनूर्तिर्नान्दिद्वेखं
लुतिहं सूर्याय हर्युक्क्षत्रकक्षत्रेभ्यः किर्मिमुश्चन्द्रमसे किल
समहं शुक्लम्पिङ्गाक्षं रात्र्यै कृष्णम्पिङ्गाक्षम् ॥ २१ ॥ अथै
तान् ॥ अथैतानुष्टौबिरूपानालभुतेति दीर्घञ्चातिहस्वञ्चाति

१ अतिस्मृत्तम् । अथ याविश्वं स. प समानपत् (शु. य. प्र. ३ अ. ५५ क.) इत्यनेन समानपदे रूपलस्य सस्य प्रकारे प्राप्ते "अनुस्मृत्यनात्
वृद्धस्वनिमुन्य सुममिद्वय सुसन्दर्भमनिसवाभिर्गोषदान् सुमस्यतिह्वलं" (शु. य. प्र. ३ अ. ५५ क.) इत्यनेन प्रकृतिभावे न वाच्यं एत
"अप्मान्तस्याप्यथ स्वर्ग" (शु. य. प्र. ५ अ. १०२ सू.) इति भस्म द्विवे चार्थं तकारः ।

स्तथूलुञ्चातिक्शुञ्चातिशुक्लञ्चातिक्वण्णञ्चातिकुल्लञ्चातिलोम
 शञ्च ॥ अशूद्राऽअब्राह्मणास्तेप्साजापुत्याः ॥ मागधः पुंश्च
 लीकितुवः क्लीबोशूद्राऽअब्राह्मणास्तेप्साजापुत्याः ॥ २२ ॥
 [१६-२] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां त्रिंशत्तमोऽध्यायः
 ॥ ३० ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ सहस्र-
 शीर्षा षोडशा, ज्यःसंभृतः षट्, द्वौ द्वाविंशतिः [अ. ३१
 मं. २२ अनु. २] ॥ हरिः ॐ ॥ सहस्रशीर्षापुरुषः । सह

स्राक्क्षःसहस्रपात् ॥ सभूमिदःसुर्वतस्पृत्वात्यतिष्ठदशाङ्गु-
लम् ॥ १ ॥ पुरुषऽएव ॥ पुरुषएवेददःसर्व्व्यङ्ग्यद्रुतंयच्चभा-
द्यम् ॥ उतामृतुत्त्वस्येशानोयदन्नेनातिरोहति ॥ २ ॥ एता-
वानस्य । महिमातो ज्यार्याश्चपुरुषः ॥ पादौस्यद्विश्वाभृता
नित्रिपादस्यामृतन्दिवि ॥ ३ ॥ त्रिपादूर्ध्वः ॥ त्रिपादूर्ध्वऽ
उदैत्पुरुषःपादौस्येहाभवत्पुनः ॥ ततोद्विष्वङ्द्व्युक्क्राम-
त्साशनानशुनेऽभुभि ॥ ४ ॥ ततोद्विराट् ॥ ततोद्विराडजा

यतद्विराजोऽधिपूरुषः ॥ सजातोऽत्यरिच्यतपश्चाद्भूमि
 मथोपुरः ॥ ५ ॥ तस्माद्यज्ज्ञात् ॥ तस्माद्यज्ज्ञात्सर्वहुतःसम्भू
 तमृषदुज्जयम् ॥ पशूस्तौश्चक्रेवायुध्यानारण्याग्राम्या
 श्वये ॥ ६ ॥ तस्माद्यज्ज्ञात् ॥ तस्माद्यज्ज्ञात्सर्वहुतःकचः
 सामानिजजिह्वरे ॥ छन्दांसिजजिह्वरेतस्माद्यजुस्तस्माद
 जायत ॥ ७ ॥ तस्मादश्वाः ॥ तस्मादश्वाऽअजायन्त
 येकेचोभयादतः ॥ गावोहजजिह्वरेतस्मात्तस्माज्जाताऽअ

जावयः ॥ ८ ॥ तँयुज्जम् ॥ तँयुज्जम्बुहिपिप्पौकक्षुपुरुप
ज्ञातऽमंग्रुतः ॥ तेनदेवाऽअयजन्तसाध्याऽअपयश्चये ॥ ९ ॥
यत्पुरुपम् ॥ यत्पुरुपंयदधुलंकतिधाव्यकल्पयन् ॥ मुख
ङ्किमस्यासीत्किम्बाहूकिमूरूपादाऽउच्येते ॥ १० ॥ ब्राह्म
णोस्य ॥ ब्राह्मणोस्यमुखंमासीद्ब्राह्मणंजुयःकृतः ॥ ऊरू
तदस्ययद्वैश्यःपुद्ग्याऽशुद्रोऽअजायत ॥ ११ ॥ चन्द्रमा
मनसः ॥ चन्द्रमामनसोजातश्चक्षोःसूर्योऽअजायत ॥

श्रोत्राद्वायुश्चप्राणश्चमुखादुग्निरजायत ॥ १२ ॥ नाब्भ्यांऽ
आसीन् ॥ नाब्भ्यांऽआसीदुन्तरिक्षक्षदंशीप्पर्णोद्यौःसमवर्त्त
त ॥ पृथ्व्याम्भूमिर्दिशुहश्चोत्रात्तथाऽल्लोकाँः॥२॥ऽअकल्पयन्
॥ १३ ॥ यत्पुरुषेण । हविषादेवायुज्जन्मतन्वत ॥ ब्रुसुन्तो
स्यासीदाज्यंक्षीप्समऽहुद्धमश्शुग्धुविः ॥ १४ ॥ सुप्तास्या
सन् ॥ सुप्तास्यासन्परिधयम्ब्रिःसुप्तसुमिधःकृताः ॥ देवा
यद्युज्जन्तन्वानाऽअवद्भुन्पुरुषम्पशुम् ॥ १५ ॥ युज्जेनयुज्ज

सु ॥ युज्जेनेयुज्जमंयजन्तदेवास्तानिधर्माणिप्रथमान्या
सन् ॥ तेहुनाकेम्महिमानं सचन्तुयत्रपूर्वेसाध्यासन्तिदेवाः
॥ १६ ॥ [१६-१] अद्ध्यःसम्भृतं । पृथिव्यैरसाच्चद्वि
श्वकर्मणःसमवर्त्तताग्रे ॥ तस्युत्त्वष्टाद्विदधद्रूपमेतितन्म
र्त्यस्यदेवुत्त्वमाजानुमग्रे ॥ १७ ॥ वेदाहम् ॥ वेदाहमेतम्पु
रूपम्मुहान्तमादित्यवर्णन्तमसंहंपरस्तात् ॥ तमेवद्विदित्त्वा

१ समस-परस्तात् । अत्र "वमसोऽपरस्तात्" (शु. य. प्र. १. व. २६ सू.) इत्यनेन विधीयमानं सत्यं न भवति तत्रापरस्तादित्युक्तत्वात् ।

तिमुत्सुमेतिनायः पन्थां विद्यतेयनाय ॥ १८ ॥ प्रजापति
 श्वरति ॥ प्रजापतिश्चरतिगर्भेऽअन्तरजायमानो बहुधा विजा
 यते ॥ तस्य योनिम्परिपश्यन्ति धीरास्तस्मिन् ब्रह्म तस्थुर्भुव
 नानि विश्वा ॥ १९ ॥ यो देवेभ्यः ॥ यो देवेभ्यःऽआतपतियो
 देवानां पुरोहितः ॥ पूर्वो यो देवेभ्यो जातो नमो रुचाय ब्राह्मणे
 ॥ २० ॥ रुचम्ब्राह्मम् ॥ रुचम्ब्राह्मं जनयन्तो देवाऽअग्रेत
 दं ब्रुवन् ॥ यस्त्वेवम्ब्राह्मणो विद्यात्तस्य देवाऽअसुवर्शे ॥ २१ ॥

श्रीश्च ॥ श्रीश्चतेलुक्ष्मीश्चपत्वन्यावहौरात्रेषुश्चैनवक्षत्राणिरूप
 मश्विनौघ्यात्तम् ॥ इष्णन्निपाणामुम्मऽइपाणसर्वलोकम्मऽ
 इपाण ॥ २२ ॥ [६-२] ॥ इतिश्रीवाजसनेयसंहितायामे-
 कत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनु-
 वाकसूत्रम् ॥ तदेव सप्त, वेनस्तन्नव, द्वौ षोडश [अ. ३२ मं.
 १६ अनु. २] ॥ हरिःॐ ॥ तदेव ॥ तदेवाग्निस्तदादित्यस्त
 ह्यायुस्तदेचन्द्रमाह ॥ तदेवशुक्रकन्तद्ब्रह्मताऽआपःसप्पजा

पतिः ॥ १ ॥ सर्वे निमेपाः ॥ सर्वे निमेपा जजिज्ञरे विद्युतः पुरुषा
 दधि ॥ नैनमुद्धनतिर्यञ्चनमद्योपरि जग्यभत् ॥ २ ॥ नतस्य ।
 प्रतिमाऽअस्ति यस्य नामं मुह्यशः ॥ हिरण्यगुर्भऽइत्येप
 मामाहिऽसीदित्येपायस्मान्न जातऽइत्येपः ॥ ३ ॥ एपोह ।
 देवः प्रदिशो नु सर्वाऽपूर्वाह जातः सऽउगर्भऽअन्तः ॥ सऽएव
 जातः सजनिष्यमाणऽप्रत्यङ्गनास्तिष्ठति सर्वतो मुखः ॥ ४ ॥

१ हिरण्यगर्भऽमेव चापदि ॥ ४ अ २० अंश १०११५२१५३ ॥ १ मर्मादिऽमोद १ अ. १० अ. १०२ ॥ १ यस्माच्च १ १ इत्येव १ अ. ८ अ. ३५
 सं. ३५ ॥ इति मनीषाणि ॥

शु. य
सहि.

॥ ९६ ॥

यस्माज्जातम् ॥ यस्माज्जातन्नपुराकिञ्चनैवयऽअविभूवुभुव
नानिद्विश्वा ॥ प्रजापतिः प्रजयासदरराणस्त्रीणि ज्योतीं
पिसचते सपोडुशी ॥ ५ ॥ येनुद्यौः ॥ येनुद्यौरुग्रापृथिवी
च हृदायेनुस्वस्तमित्तयेनुनाकः ॥ योऽअन्तरिक्षक्षेरजसो
विमानुः कस्मै देवाय हविषां विधेम ॥ ६ ॥ यङ्गन्दसी ॥
यङ्गन्दसीऽअवसातस्तभानेऽअवभ्यैकक्षैताम्मनसुरेजमाने ॥
यत्राधिसूरऽउदितो विभातिकस्मै देवाय हविषां विधेम ॥

व. वि

अ.

॥ ३२ ॥

॥ ९६ ॥

आपोहयद्वहतीर्यश्चिदापः ॥ ७ ॥ [७-१] वेनस्तत् ॥ वेन
 स्तत्तत्पश्यन्निहितहुहासद्यत्रुविश्वम्भवत्येकनीडम् ॥ तस्मिन्
 निदः सञ्चुविचैतिसर्वद्वसऽओतुः प्रोतश्चुविभूः प्रजासु ॥ ८ ॥
 प्रतत् ॥ प्रतद्वोचेदुमृतनुविद्वान्गन्धर्वो धामविभृतहुहासत् ॥
 त्रीणिपदानिनिहितागुहास्ययस्तानिब्रेदुसपितुः पितामत् ॥ ९ ॥
 सनः ॥ सनोवन्धुर्जनितसविधाताधामानिब्रेदुभुवनानि

विश्वा ॥ यत्र देवाऽऽमृतमानशानास्तुतीये धामन्नुच्चैर्यन्त
॥ १० ॥ पुरीत्य भूतानि । पुरीत्य लोकाऽपरीत्य सर्वाः । पुरीति
शोदिशश्च ॥ उपस्थाय प्रथमं जामृतस्यात्कमनात्कमानं म
भिसंविवेश ॥ ११ ॥ परिद्यावा पृथिवी । सुद्यऽहुत्वा परि लो
काऽपरिदिशः परिस्वः ॥ क्रुतस्य तन्तुं ब्रितं तं ब्रिचृत्य तदं पश्य
त्तदं भवत्तदासीत् ॥ १२ ॥ सदंसुस्पतिम् ॥ सदंसुस्पति
महुतमिप्रयमिन्द्रस्य काम्यम् ॥ सुनिम्मे धामयासि पृच्छाहा

॥ १३ ॥ याम्मेधाम् ॥ याम्मेधान्देवगुणाः पितरंश्चोपासते ॥
 तयामामुद्यमेधयाग्नेमेधाविनङ्कुरुस्वाहा ॥ १४ ॥ मेधाम्मे ॥
 मेधाम्मेव्वरुणोददातुमेधामग्निः प्रजापतिः ॥ मेधामिन्द्रश्च
 वायुश्चमेधान्धाताददातुमेस्वाहा ॥ १५ ॥ इदम्मे ॥ इदम्मे
 ब्रह्मचक्षुत्रश्चोभेऽश्रियमश्नुताम् ॥ मयिदेवादधतुः श्रियमुत्त-
 मान्तस्यैतेस्वाहा ॥ १६ ॥ [९-२] ॥ इति श्रीवाजसनेय-
 संहितायां द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥

अनुवाकसूत्रम् ॥ अस्याजरासः सप्तदशा, पश्चित् द्वादश, त्रिभ्रा
द् चतुर्दश, प्रवावृजऽएकादश, प्रवायुं पञ्चदश, प्रवीरया पञ्च
दश,ऽआनस्रयोदश, सप्त सप्तनवतिः [अ. ३३ मं. ९७
अनु. ७] ॥ हरिःॐ॥ अस्याजरासः ॥ अस्याजरासोदुमाम्
रित्राऽअर्चद्धूमासोऽअग्नयःपावुकाः ॥ श्रुतीचयःश्वात्रा
सोभुरण्यवोवर्नर्पदोवायवोनसोमाः ॥ १ ॥ हरयोधुमके

उ. वि.

अ.

॥ १३ ॥

॥ १८ ॥

१ वनसद्वं इति पदम् । अत्र वनसद्वं इति रेफेण (छ ए प्रा ३ अ ४८ सू) ह्यनेन सदशब्दे परे वनशब्दो रेफेण व्यवधीयते

तवह ॥ हरयोधूमकेतवोद्वातजूताऽउपुद्यवि ॥ यतन्तेवृथंगु
 ग्नयः ॥ २ ॥ यजानह ॥ यजानोमित्रावरुणायजदिवौ २ ॥ ५
 ऋतम्बृहत् ॥ अग्नेयविक्ष्वन्दमम् ॥ ३ ॥ युवक्ष्वाहि । देव
 हूतमाँ २ ॥ ५ अश्वौ २ ॥ ५ अग्नेरथीरिव ॥ निहोतापुर्ध्यः सदह ॥ ४ ॥
 द्वेद्विरूपे । चरतहस्यत्थेऽअन्यान्यावृत्तसमुपधापयेते ॥
 हरिरन्यस्याम्भवतिस्वधावाञ्जुक्क्रोऽअन्यस्यान्ददृशेसुवर्चीह

१ यजानो अत्र यजान्दस्य ह्रस्वकारस्य न इति नकारे पर 'धारपाध' स्वेजान् (शु घ प्र १ अ १०८ सू) इत्यनेन दीर्घाकार
 २ स्वधावाञ्जुक्ः अत्र नकारे च (शु घ प्र ४ अ २१ सू) इत्यनेन नकारे परे तयस्यध्वनः प्राप्नोति अतः युक्तस्य नकारे यो स्वधावान्
 इत्यस्य नकारस्य अकारः । ३ न परब्राह्मणपाठस्य (शु घ प्र ४ अ २७ सू) इत्यनेन नकारस्य प्रकारः कृते 'स्वधावाञ्जुक्' इति

शु. य.
सहि.

॥ ९९ ॥

॥ ५ ॥ शतम् ॥ १७०० ॥ अयमिह । प्रथमोधायिधातु
भिर्होतायजिष्ठोऽअद्धरेण्वीड्यः ॥ यमप्रवानोभृगवोबिरुरु
चुर्बनेपुचित्रंविबभ्वंविशेविशे ॥ ६ ॥ त्रीणिशुता । त्रीसहस्रा
ण्युग्मिन्निहृशच्चदेवानवचासपर्यन् ॥ औक्क्षन्धृतैरस्तृणन्व
हिरंस्ममाऽआदिद्धोतारुयसादयन्त ॥ ७ ॥ मुद्गानिन्दिवः ॥
मुद्गानिन्दिवोऽअरुतिम्प्रथिष्यावैश्वानुरमृतऽआजातमुग्निम् ॥
कुविट्सुम्प्राजुमतिथिञ्जनानामासन्नापात्रञ्जनयन्तदेवाः ॥ ८ ॥

व. वि.

न.

॥ ९९ ॥

॥ ९९ ॥

अग्निर्वृत्राणि । जह्वनद्रविणस्युर्विपुन्यया ॥ समिद्धं शु-
 कक्रऽआहुतं ॥ ९ ॥ विश्वेभिः सोम्यम् ॥ विश्वेभिः सोम्यम् म-
 द्धम् ॥ इन्द्रेण वायुना ॥ पिबामित्रस्य धामभिः ॥ १० ॥ आयत् ॥
 आयदिपे नृपतिन्तेजुऽआनुद्दशुचिरेतो निपिक्कुन्धोरभीके ॥
 अग्निः शर्द्धमनवृद्धं युवानं ॥ स्वाद्ध्यञ्जनयत्सुदयं च ॥ ११ ॥
 अग्ने शर्द्ध । महते सौभगायतवद्ध्युम्नान्युत्तमानि सन्तु ॥

१ पिबामित्रम् । क्तम् "वृणुत सिद्धिभिः मित्रवत्पिबेत्स्मृतिद्वारा मकारे" (सु. व. भा. १. १० क) इत्यनेन मकारे क्तम् दीर्घं पिबामित्रम् ।

सञ्जस्त्पुत्त्यः सुयमुमाकृणुष्वशत्रूयतामुभितिष्ठामहांसि
 ॥ १२ ॥ त्वांसिहि । मुन्द्रतममवर्कशोकैर्बवूमहेमहिनुहश्रो
 ष्यग्ने ॥ इन्द्रन्नत्वाशर्वसादेवतावायुस्पृणन्तिराधसानृतमाह
 ॥ १३ ॥ त्वेऽअग्ने । स्वाहुतप्रियासः सन्तुसुरयः ॥ यन्ता
 रोयेमुधवानोजनानामुर्बान्दयन्तुगोनान् ॥ १४ ॥ श्रुधिश्श्रु
 त्कर्ण ॥ श्रुधिश्श्रुत्कर्णब्रह्मिभिर्देवैरग्नेसुयार्वाभिः ॥ आसी
 दन्तुवर्हिपिमित्रोऽअर्घ्यमाप्नातुर्घ्यावाणोऽअद्भुरम् ॥ १५ ॥

विश्वेषामदितिः ॥ विश्वेषामदितिर्युजिज्ञयानां विश्वेषामति
 थिर्मानुपाणाम् ॥ अग्निर्देवानामवोऽआवृणानः सुमृडीको
 भवतु जातवेदाः ॥ १६ ॥ महोऽअग्नेः । समिधानस्य श
 र्मण्यनां गामिन्ने ब्रूणे सुस्तये ॥ श्रेष्ठे स्याम सवितुः सर्वो म
 नित देवानामवोऽअद्यावृणीमहे ॥ १७ ॥ [१७-१] आप
 श्वित् ॥ आपश्चिप्प्युस्तु य्यो न गावो न वशं नृतञ्जरितारस्तुऽ

१ अद्यावृणीमहे । अत्र 'अद्य' तं लकारः प्रकृत्यर्थः प्रतीतिः । अद्यपि ११० सू । इत्यनेन अद्य इत्यस्य वृणीमहे परं वाच्यं
 अद्यावृणीमहे इत्यस्य शब्दस्य लकारस्य स्वार्थः । इत्यनेन द्विवचनम्

इन्द्र ॥ याहिवायुर्ननियुतो नोऽअच्छात्त्वः हिधीभिर्दयसेवि
वाजान् ॥ १८ ॥ गावुऽउप ॥ गावुऽउपावतावतम्महीयुज्ज्ञ
स्यरुप्सुदा ॥ उभाकर्णार्णहिरण्यया ॥ १९ ॥ यदुद्य । सूरऽ
उदितेनागामित्रोऽअय्यमा ॥ सुवातिसविताभगः ॥ २० ॥
आसुतेसिञ्चतुश्चिद्यदुरोदस्योरभिश्चियम् ॥ रसादधीतवृष
भम् ॥ तम्प्रत्कथायंबेनः ॥ २१ ॥ आतिष्ठन्तुम्परि ॥ आति

धृन्तुम्परिविश्वेऽअभूषजिह्वोवसानश्चरतिस्वरोचिः ॥ मुहत्त
 द्दृष्ट्वाणोऽअसुरस्यनामाविश्वरूपोऽअमृतानितस्तथौ ॥ २२ ॥
 प्रवः ॥ प्रवोमुहेमन्दमानायान्धुसोर्चाविश्वानरायविश्वामुवे ॥
 इन्द्रस्ययस्यसुमखुहसहोमहिश्रवोनुम्म्णञ्चरोदसीसपुष्यतः
 ॥ २३ ॥ बृहन्नित् ॥ बृहन्निदिद्धमऽएपांभूरिशुस्तम्पूथुः
 स्वरुः ॥ येषामिन्द्रोयुवासखा ॥ २४ ॥ इन्द्रेहि ॥ इन्द्रेहि

१ अर्चाविश्वानराय । अथ "अचरतिस्वरोचिः" (शु. प. भा. १ अ. १८ सू.) इत्यनेन विश्वानराय इत्यत्र चकारे परे अर्चाम्पूथु इत्याकारस्य दीर्घाकारः ।
 २ विश्वानराय । अथ "महत्तमिदं ब" (शु. प. भा. १ अ. १०३ सू.) इत्यनेन नराब्दे परे विश्वाम्पूथु इत्याकारस्य दीर्घाकारो निधीयते ।
 ३ विश्वामुवे । अथ "विश्वं सप्तसुमखुहसहो" (शु. प. भा. १ अ. १०२ सू.) इत्यनेन सुवे परे विश्वाम्पूथु इत्याकारस्य दीर्घाकारः ।

मत्स्यन्धसोविश्वेभिःसोमुपर्वभिः ॥ मुहौं२॥ऽअभिष्टिरोज
सा ॥ २५ ॥ इन्द्रोबृत्रम् ॥ इन्द्रोबृत्रमवृणोच्छर्दनीतिःप्र
मायिनाममिनाद्वर्षणीतिः ॥ अहव्युदिसमुशधुग्वनेष्व्या
विर्देनाऽअकृणोद्रुम्याणाम् ॥ २६ ॥ कुतस्त्वम् ॥ कुतस्त्व
मिन्द्रमगहिनुःसन्नेकोयासिसत्पतेकिन्तऽइत्था ॥ सम्पृच्छसे
समराणःशुभानैर्वाचेस्तन्नोहरिवोयत्तेऽअस्ममे ॥ मुहौं२॥ऽइ

व. वि.

अ.

॥ २२ ॥

॥ १०२ ॥

१ मुहौं२॥ऽइन्द्राय १ अ २ म ५० ॥ १ कुदायुन अ ८ म २ ॥ १ कुदायनम अ ८ म १ ॥ इति पत्नीकालि ॥

नद्रोयऽओजसाकुदाचनस्तुरीरसिकुदाचनप्रयुच्छसि ॥ २७ ॥
 आतत् ॥ आतत्तऽइन्द्रायवःपनन्ताभियऽकुर्वद्भोमन्तुन्ति
 तृत्तसान् ॥ सुकृत्स्न्यैपुरुषुत्राम्मुही०सहस्रधाराम्बृहतीन्दुं
 दुक्क्षन् ॥ २८ ॥ इमान्तै ॥ इमान्तोधियुम्प्रभरेमहोमुहीमस्य
 स्तोत्रेधिपणायत्तऽआनुजे ॥ तमुत्सवेचप्रसवेचसासहिमि
 न्द्रन्देवासहशर्वमामदुन्ननु ॥ २९ ॥ [१२-२] त्रिन्भ्राडूहत् ॥

१ दुहुक्षन् । मय दुधुक्षन् इति पदम् । दुधुक्षन्तो दकारम्" (४७, प. मा २ अ. ५५ सू.) इत्यनेन दुधुक्षन् शब्दवदितस्य धकारस्य दकार .

त्रिभ्राह्महर्षिपत्रतुसोम्यम्मदध्वायुर्दधंयुज्ज्ञपतावविहुतम् ॥
 वातजूतायोऽभिरक्षंतित्कमनांप्रजाःपुपोपपुरुधाद्विराज
 ति ॥३०॥ उदुत्थम् ॥ उदुत्थञ्जातवेदसन्देवंब्रह्मन्तिकेतवः ॥
 दृशेद्विश्वायुसूर्यम् ॥ ३१ ॥ येनापावक ॥ येनापावकुचक्ष
 साभुरण्यन्तञ्जनां ॥ ३२ ॥ त्वं ब्रूण पश्यसि ॥ ३२ ॥ दैव्या
 वद्धर्यु ॥ दैव्यावद्धर्युऽआगतुह्रथेनसूर्यत्त्वचा ॥ मदध्वा
 युज्ज्ञसमञ्जाथे ॥ तम्प्रत्नथायंवेनश्चित्रन्देवानाम् ॥ ३३ ॥

१ तम्रकपां १ म. ५ मं १२ ॥ १ अथवेन ३० १ म. ५ मं १५ ॥ १ विहं देवानाम् १ म. १२ मं. ५५ ॥ हवि मतीक्षानि ॥

आनः ॥ आनुऽइडांभिर्विदथेमुशुस्तिविश्वानरः सवितादेवऽ
 एतु ॥ अपियथायुवानोमत्सथानोविश्वज्जगदभिपित्वेमनी
 पा ॥ ३४ ॥ यदुद्य । कच्चबृत्रहनुदगाऽअभिमूर्ध्य ॥ सर्व
 न्तदिन्द्रतेवशे ॥ ३५ ॥ तुरणिर्विश्वदर्शतः ॥ तुरणिर्विश्वदर्श
 तोज्योतिष्कदसिसूर्य ॥ विश्वमाभांसिरोचुनम् ॥ ३६ ॥ तत्सू
 र्यस्य । देवत्त्वन्तर्महिस्त्वम्मुद्ध्याकर्त्तुर्विततुहसज्जभार ॥

१ मन्थ नः इति पदम् । अत्र सरस्य इत्यस्य धकारस्य ह्रस्वाकारस्य नः इति मकारे परं "धारायाम्" (छु य भा. ३ अ. १-४ सू.) इत्यनन
 दीर्घाकारे मासधान ।

युदेदयुक्कहुरितः सुधस्थादाद्रात्रीद्वासंस्तनुतेसिमस्मै
॥ ३७ ॥ तन्निमुत्रस्य ॥ तन्निमुत्रस्यब्रह्मणस्याभिचक्षेसूर्योऽरु
पङ्कणुतेद्योरुपस्थे ॥ अनुन्तमुन्यद्गुणदस्युपाजः कृष्णमुन्य
द्वुरितुहसम्भरन्ति ॥ ३८ ॥ वर्णमुहान् ॥ वर्णमुहौ २ ॥ अंसि
सूर्यबडादिच्यमुहौ २ ॥ अंसि ॥ मुहस्तेसुतोमहिमापनस्य
तेद्धादेवमुहौ २ ॥ अंसि ॥ ३९ ॥ बहूसूर्य ॥ बहूसूर्यश्चवसा

१ अथ बहसहात् । "वर्णमेव वर्णम्" (सु. य. वा. ४ अ. १२१ सू.) इत्यनेन वर्णमेव सूर्योऽपरे अपञ्चमः सूर्योऽपञ्चमो भवति । इति दृष्ट्वा णकारे
दिने च रूपम् ।

मुहौं २॥ ५ असि सुत्रा देव मुहौं २॥ ५ असि ॥ मुह्ना देवानां मसूर्यः
 पुरोहितो विभुज्योतिरदाब्ध्यम् ॥ ४० ॥ श्रायन्तऽहवसूर्यम् ॥
 श्रायन्तऽहवसूर्यं विश्वेदिन्द्रं सभक्क्षत ॥ वसूनि जाते जनमा
 नुऽओजसा प्रतिभागन्नदीधिम् ॥ ४१ ॥ अद्या देवाः ॥ अद्या दे
 वाऽउदिता सूर्यस्य निरहं सः पिपृता निरवद्यात् ॥ तन्नो मित्रो
 वरुणो मामहन्ता मदितिः सिन्धुः पृथिवीऽउत द्यौः ॥ ४२ ॥

१ अद्य देवाः । अद्य "अद्य तं लृकारणकारणस्य वृणीमहे देवेभ्यः" (अ. य. प्र. ३. ४. १५ सू.) इत्यनेन देवा इति परे दीर्घे अद्यादेव । २ पिपृता
 निरवद्यात् इति पठम् । अद्य लृकारणकारणस्य लिखितवकारे परे "आमन्ताः" (अ. य. प्र. ३. ४. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घे पिपृतानिरवद्यात् ।

आकुण्ठणेन ॥ आकुण्ठणेनुरजसावर्त्तमानोनिवेशयन्मृतम्
 र्यैव ॥ हिरण्ययेनसवितारथेनादेवोयातिभुवनानिपश्य
 न ॥ ४३ ॥ [१४-३] प्रवावृजे । सुप्प्रयावृहिरेषामावि
 श्यतीवृषीरिटऽदयाते ॥ विशामवृक्कोरुपसः-पूर्वहृतौद्यायुः
 पुषाम्बुस्तयेनियुत्त्वान् ॥ ४४ ॥ इन्द्रवायूवृहस्पतिम् ॥
 इन्द्रवायूवृहस्पतिंभिमुत्राग्निम्पुषण्भगम् ॥ आदित्या

१ प्रवृज इति पदम् । अथ "वृषवृजे" (सु. य. भा. १ अ. ११४ सू.) इत्यनेन वृज परे वेत्याका इत्याकारस्य दीर्घाकारे प्रवावृज ।

द्मरुतङ्गुणम् ॥ ४५ ॥ वरुणहंप्राविता । भुवन्मित्रोवि
 श्वाभिरुतिभिः ॥ कर्तान्नहंसुगधसह ॥ ४६ ॥ अर्धि
 नह ॥ अर्धिनऽइन्द्रेपांविष्णोसजुत्यानाम् ॥ इतामरुतोऽ
 अश्विना ॥ तम्प्रत्कथायंवेनोयेदेवामुऽआनुऽइडाभिर्विश्वेभिः
 सोम्यम्महोमासश्चर्पणीधृतह ॥ ४७ ॥ अग्नऽइन्द्र ॥ अग्नऽ
 इन्द्रवरुणमित्रदेवाहर्षहंप्रयन्तुमारुतोतविष्णो ॥ उभा

१ इत्यमरः । अत्र मृगुतस्त्रिभिर्वाजेष्वपि ११ अंगपरका मकरे (सु म मा अ ३ सू ११७) इत्यनेन मकरे पर दार्प इतामराः ।
 २ तमुक्त्वा, अ ७ मं १२ । ३ अयन्वेनः अ ७ मं १४ ॥ ४ येदवास्, अ ७ मं १५ । ५ आनुऽइडाभि अ ३३ मं ३४ ॥ ६ विश्वेभिः
 सोम्यम् अ ३३ मं ३५ ॥ ७ ओमासचर्पणीधृत अ ७ मं ३३ ॥ इति पत्नीकानि ॥

नासंत्थारुद्रोऽअधग्माःपुपाभगुहंमरंस्वतीजुपन्त ॥ ४८ ॥
 इन्द्राग्नीमित्रावरुणा ॥ इन्द्राग्नीमित्रावरुणादिति०सूः
 पृथिवीन्ध्याम्मरुतुहंपर्वताँ२॥ऽअपः ॥ हुवेद्विष्णुंस्पृपणुम्ब्रह्म
 णस्पृतिम्भगुनुशठःसठःसवितारंमृतये ॥ ४९ ॥ अस्मैरुद्राः ॥
 अस्मैरुद्रामेहनापर्वतासोबृत्रहृत्येभरंहूतोसुजोपाह ॥ यह
 शठःसतेस्तुवतेधायिपज्जःइन्द्रज्येष्ठाऽअस्मौँ२॥ऽअवन्तुदे
 वाः ॥ ५० ॥ अर्वाञ्चोऽअद्य ॥ अर्वाञ्चोऽअद्याभवतायजत्राऽ

१ अद्य भवत । अद्य "अद्य सं ह्यजायन्तामवतन्तुमीमहे देवेभ्यः" (ऋ. व. भा. अ. १ सू. ११५) इत्यनेन अवतरणे दीर्घे अद्याभव इति ।

आवोहाहिभयमानोध्ययेयम् ॥ त्राद्ध्वन्नोदेवानिजुरोवृकस्य
 त्राद्ध्वंहुत्ताद्वपदोयजत्राः ॥ ५१ ॥ विश्वेऽअद्य । मरुतोवि
 श्वऽकुतीविश्वेभवन्त्वग्मयुहसमिद्धाः ॥ विश्वेनोदेवाऽअवसा
 गमन्तुविश्वमस्तुद्रविणुंवाजोऽअस्मे ॥ ५२ ॥ विश्वेदेवाः ।
 शृणुतेमह्वंमेयेऽअन्तरिक्षेयऽउपद्यविष्ट ॥ येऽअग्निजि
 ह्वाऽउतवायजत्राऽआसद्यास्मिन्बर्हिषिमादयद्धम् ॥ ५३ ॥

१ अथपिह । "चरेष" (कु. य. भा. अ. १ सू. ५५) इत्यनेन यविताध्यातरस्य स्ववदितकारस्य वन्मे हृये "अग्राम्भवाभ्यश्च स्पर्शः"
 (कु. य. भा. अ. ४ सू. १०२) इत्यनेन उकारस्य द्विगम् ।

देवेभ्योहि । प्रथमैर्युजिज्ञयेभ्योमृतत्त्वदसुवसिभागमुत्त-
मम् ॥ आदिहामानंदसवितुर्धूर्णुपेनूचीनाजीवितामानुपे-
भ्यह ॥ ५४ ॥ [११-४] प्रवायुम् ॥ प्रवायुमच्छावृहती
मनीपावृहद्रयिंविश्ववारदरथुप्पाम् ॥ द्युतद्यामानियुतहपत्त्य-
मानहकुविःकुविमियक्क्षसिप्प्रयज्यो ॥ ५५ ॥ इन्द्रवायूऽहमे ।
सुताऽउपुप्प्रयोभिरागतम् ॥ इन्द्रवोवामुशान्तिहि ॥ ५६ ॥
मित्रहृवे । पुतदंक्षुंबुरुणञ्जरिशादंसम् ॥ धियंक्षुताचींसा

धन्ता ॥५७॥ दस्रायुवाकवह । सुतानासत्त्याब्रुकक्तवर्हिपह ॥
 आयातठरुद्रवर्त्तनी ॥ तम्प्रत्कथायन्त्रेनः ॥५८॥ विदद्यदी ॥
 विदद्यदीसुगमारुगणमद्वेर्महिपार्थः पुर्व्यठसुदध्युक्कह ॥
 अग्रन्नयत्सुपद्यक्क्षराणामच्छारवंप्रथुमाजानुतीगात् ॥५९॥
 नुहिस्पशम् ॥ नुहिस्पशुमविदन्नन्यमुस्ममाद्वैश्वानुरात्पुनरऽ
 एतारमुग्मेः ॥ एमेनमवृधन्नमृताऽअमर्त्यवैश्वानुरद्वैत्रजि

१ तम्प्रत्कथा. अ ० सं १२ ॥ २ पुर्व्यवेन. अ ० सं. ११ ॥ इति प्रतीकः ॥

त्थाय देवाः ॥ ६० ॥ उग्राविघ्निना ॥ उग्राविघ्निनामृधः
इन्द्राग्नीहवामहे ॥ तानोमृडातऽर्द्धदशैः ॥ ६१ ॥ उपास्मै ।
गायतानरुपवमानायेन्दवे ॥ अभिदेवाँः ॥ इयं कक्षते ॥ ६२ ॥
येत्त्वा ॥ हिह त्वेयं मघवन्नवर्द्धयेतांभ्वरे हरिबोयेगविष्टौ ॥ येत्त्वा
नूनमनुमदन्ति त्विप्स्राहपिबेन्द्रसोमहसगणो मरुद्भिः ॥ ६३ ॥
जनिष्ठाऽउग्रः । सहसेतुरायं मुन्द्रऽओजिष्ठो बहुलाभिः

मानः ॥ अवर्द्धन्निन्द्रम्मुस्तश्चिदत्रमातायद्दीरन्दुधनुद्धनिष्ठा
 ॥ ६४ ॥ आतु ॥ आतूनऽइन्द्रवृत्रहन्स्माकमुद्धमागहि ॥
 महाश्महीभिरुतिभिः ॥ ६५ ॥ त्वमिन्द्र ॥ त्वमिन्द्रप्य
 तूर्तिष्णुभिविश्वाऽअसिस्पृधः ॥ अशस्तिहाजनिताविश्व
 तूरसित्वन्तूर्ध्वतरुण्युतः ॥ ६६ ॥ अनुते ॥ अनुतेशुष्म
 न्तरयन्तमीयतुत्वक्षोणीशिशुन्नमातरा ॥ विश्वास्तेस्पृधःश्च

१ आतु न इन्द्र इति पदम् । तुक्प्राचरवर्जितो इत्याकारण ' धाव्य म' (शु. य. भा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन नकारे परे दोष आतून इन्द्र इति ।

ययन्तमुच्यवैवृत्रैर्यदिन्द्रतूत्रैसि ॥ ६७ ॥ युज्जोदेवानाम् ॥
युज्जोदेवानाम्प्रत्येतिमुम्नमादित्यासोभवतामृडयन्तः ॥
आवोर्वाचीमुमतिर्वैवृत्त्यादुहोश्चिद्याव्रिबोवित्तरासन्तः ॥ ६८ ॥
अदब्धेभिः सवितः । पायुभिष्टुष्टिशिवेभिरुद्यपरिपाहिनोग
यम् ॥ हिरण्यजिह्वः सुवितायुनध्यंसेरक्शामाकिन्नोऽअघशं
सऽर्द्धशत ॥ ६९ ॥ [१५-५] प्रवीरया । शुचयोदद्विरेवाम

१ पायुति त्वम् इति पदम् अथ "मायुभिरचिभिः पायुनिर्वहन्ती" (शु. य. पा. १ अ. ५९ सू.) इत्यनेन एकाक्षरे पदं यत्र पायुभिः इत्यस्य
विस्तारो यत्र 'वासयो नृधेयम्' (शु. य. पा. १ अ. ८० सू.) वक्ष्यते "अध्यान्तस्याम्बध इति" (शु. य. पा. १ अ. १०२ सू.) इति वक्ष्यते ।

द्रव्युभिर्मधुमन्तःसुतासः ॥ ब्रह्मवायोनियुतोयाह्यच्छापि
 वासुतस्यान्धसोमदाय ॥ ७० ॥ गावऽउप ॥ गावऽउपावता
 वृतम्मुहीयुज्जस्यरुप्सुदा ॥ उभाकर्णार्हिरण्यया ॥ ७१ ॥
 काव्ययोराजानेषु ॥ काव्ययोराजानेषुककत्वादकक्षस्यदुरोणे ॥
 रिशादसासुधस्थऽआ ॥ ७२ ॥ दैव्याविदध्वर्यू ॥ दैव्यावद्व
 र्युऽआगतुद्वरथेनसूर्यस्त्वचा ॥ मद्धायुज्जऽसमंज्ञाथे ॥ त

मप्रत्कथायंवेनः ॥ ७३ ॥ तिरश्चीनोब्रिततः ॥ तिरश्चीनो
 ब्रिततोरुद्विस्मरेपामुधःस्विदासी ३दुपरिस्विदासी ३त् ॥ रेतो
 धाऽआसन्महिमानंऽआसन्त्स्वधाऽअवस्तुत्प्रयतिःपुरस्ता
 त् ॥ ७४ ॥ आरोदसी ॥ आरोदसीऽअपृणदास्वर्महजा
 तय्यदेनमुपसोऽअधारयन् ॥ सोऽअद्भुरायुपरिणीयतेकुविर
 त्योनव्वाजसातयेचनोहितः ॥ ७५ ॥ उक्त्येभिर्बृहन्तमा ॥
 उक्त्येभिर्बृहन्तमायामन्दानाचिदागिरा ॥ आङ्गुपैराविवा

व. वि.

अ.

॥ ३३ ॥

१२१०।

सतहं ॥ ७६ ॥ उपनहं । सुनवोगिरंःशृण्वन्त्वमृतस्यये ॥
सुमूढीकाभवन्तुनहं ॥ ७७ ॥ ब्रह्माणिमे । मृतयुहंशठिसुता
सहंशुष्मंऽइयत्तिप्रभृतोमेऽअद्विः ॥ आशासतेप्रतिहय्य
न्त्युक्त्थेमाहरीब्रहतस्तानोऽअच्छं ॥ ७८ ॥ अनुत्तमाते ।
मघवृक्षकिर्णुनत्वावाँ२॥ऽअस्तिदेवताविदानहं ॥ नजायमा
नोनशतेनजातोयानिकरिष्याकृणुहिप्रवृद्ध ॥ ७९॥ तदित् ॥
तदिदासुभुवनेपुज्येष्ठंयतोऽजुज्ज्ञऽउग्रस्त्वेपनृम्णहं ॥ सुद्यो

जंज्जानो निरिणातिशत्रुननुयं विश्वेमदुन्त्यूमां ॥ ८० ॥ इमाऽ
उत्था । पुरुवसोगिरोवर्द्धन्तुयाममं ॥ पावकवर्णांश्चुर्चयो
विपश्चितोभिस्तोमेरनूपत ॥ ८१ ॥ यम्यायम् ॥ यम्यायंवि
श्वऽआप्योदासः शोवधिपाऽअरिः ॥ तिरश्चिदुय्येमुशमेपवी
रवितुब्भ्येत्सोऽअज्यतेरुयिः ॥ ८२ ॥ अयं सुहस्रम् ॥ अयं
सुहस्रमृषिभिः सहस्कृतं समुद्रऽइवपप्रथे ॥ सुत्त्यः सोऽअस्य
महिमागृणेशवोयुज्ज्ञेपुंविप्रराज्ये ॥ ८३ ॥ अदब्धेभिः मवि

१ पुरुवस । अत्र अधःश्रितानामुपमति (शु. य. प्रा. १ अ. १८ सू.) इत्यनेन चम इत्यस्य वकारे परे पुराज्येत्यस्य हस्योकारस्य चकार

तः । पायुभिष्टुट्शिवेभिरुद्यपरिपाहिनोगयम् ॥ हिम्ण्यजि
 त्वंसुवितायुनव्यसेरक्शामाकिर्नोऽअवशं सऽईशत ॥ ८४ ॥
 [१५-६] आनः ॥ आनोयुज्जन्दिविम्पृशंवायोषाहिमुम
 र्मभिः ॥ अन्तःपुवित्रंऽउपरिश्चीणानोयः शुक्कोऽअयामि
 ते ॥ ८५ ॥ हुन्ट्रवायूमुसुन्दरा । सुहवेहहवामहे ॥ यथानुः
 सर्वऽइज्जनोनमीवः सुहमेभुमनाऽअमत् ॥ ८६ ॥ क्रयगित्था ।
 समर्त्यः शशुमेदेवतातये ॥ योनूनम्मिन्नावरुणावुभिष्टुयऽ

आचुक्केहुद्यदातये ॥ ८७ ॥ आयातम् ॥ आयातुमुपभूयत
ममद्धःपिवतमश्विना ॥ दुग्धम्पयोवृषणाजेन्यावसमानाम
द्विष्टुमागतम् ॥ ८८ ॥ प्रेतुं ॥ प्रेतुब्रह्मणस्पतिःप्रदेष्टुमुसु
तां ॥ अच्छाब्रीरन्नस्यम्पुङ्क्तिर्गन्धसन्देवायुज्ज्ञानयन्तुनः ॥ ८९ ॥
चन्द्रमाऽअप्सु ॥ चन्द्रमाऽअप्सुन्तरासुपुण्णोधावतेदिवि ॥
रयिम्पिशङ्गम्बहुलम्पुरुस्पृहहृरिरेतिकनिक्कदत् ॥ ९० ॥ देव
न्देवंब्रह्म ॥ देवन्देवंब्रह्मसेदेवन्देवमुभिष्टये ॥ देवन्देवह्रिवेमु

वाजसातयेगुणन्तोदेव्याधिया ॥ ९१ ॥ दिविपृष्टः ॥ दिवि
 पृष्टोऽअरोचताग्निर्वैश्वानरोबृहन् ॥ क्षमयावृधानोऽओजसा
 चनोहितोज्योतिपावाधतेतमः ॥ ९२ ॥ इन्द्राग्नीऽअपा
 त ॥ इन्द्राग्नीऽअपादियम्पूर्वागारुपद्वतीविभ्यः ॥ हित्वीशि
 रोजिह्वयावावन्दुचरत्रिदशरुपदाह्यंक्रमीत् ॥ ९३ ॥ देवासो
 हि ॥ क्षमामनवेसमंश्यवोविश्वेसाकट्सरातयः ॥ तेनोऽ

१ हित्वसमनवे इति पदम् अत्र "शृणुवन्निविधद्विभवनपितृकान्तिकरणा मकारे" (अ. प. श. ३ अ. ११० सू.) इत्यनेन मकारे सा इत्यस्या-
 कारस्य वीर्णाकारे विधीयमाने हित्वसामनवे । अत्र मस्य द्वित्वं "इप्सान्तस्याभ्यत्र स्पर्शः" (अ. प. श. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन शेषम् ।

अद्यतेऽअपरन्तुचेतुनोभवन्तुवरिवोविदः ॥ ९४ ॥ अपाध
मत् ॥ अपाधमदुभिर्शस्तीरशमित्तुहाथेन्द्रोद्युम्ह्याभवत् ॥
देवास्तऽइन्द्रसुकरुयाययेमिरेवृहद्भानोमरुद्वण ॥ ९५ ॥
प्रवः ॥ प्रवऽइन्द्रायवृहतेमरुतोवृह्णार्चत ॥ वृत्रदहनतिवृत्र
हाशुतकक्रतुर्वज्रेणशुतपर्वणा ॥ ९६ ॥ अस्येत् ॥ अम्येदि
न्द्रोवावृधेवृण्णयुहशवोमदेसुतस्यवृण्णवि ॥ अद्यातमम्यम

व वि.

अ.

॥ ३३ ॥

॥ ११३ ॥

१ अद्यत तस्य दानं पश्य । अद्य रक्षावताः तवतवृणीमहे देवेभ्यः (शु. य. प्र. ५. अ. १९५. सू.) इत्यत्र त्वत्त्वत्त्वं च ॥ अद्यातमस्य दानं

हिमानमायवोनुष्टुबन्तिपूर्वथा ॥ इमाऽउत्वायम्यायमयः
सहस्रमूर्द्धऽरुपुणः ॥ ९७ ॥ [१३-८] इति श्रीवाजसनेय-
संहितायां त्रयविंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥
अनुवाकसूत्रम् ॥ यजाग्रतो दश, पञ्चनद्यो दश, सोमोधेनु-
न्दश, ऽआकृष्णेन दश, पूषन्तव दश, नतदष्टौ, पटष्टपञ्चा-

१ अनु वन्ति अत्र अतो स्पृश्याम (शु व मा ३ अ ७२ सू) इत्यनेन भनोरुपसर्गापरस्य अनुवन्तिपद पर लघादिभक्त्यादस्य
पद १ तत् 'अध्यायान्तव्याख्यायते स्पर्शा' (शु व मा ५ अ १०० सू) इत्यनेन हकारस्य विभक्त्य २ इमाऽउत्वाय अ ३३ मे ८१ ॥
३ अध्यायम् मे ८२ ॥ ४ अथपुनस्तम् मे ८३ ॥ ५ कृद्दिकुपु अ ११ मे ४२ ॥ इति प्रसंगानि ॥

अत [अ. ३४ मं. ५८ अनु. ६] ॥ हरिःॐ ॥ यज्जाग्र
तः ॥ यज्जाग्रतोदुरमुदैतिदेवन्तदुमुप्सस्युतथैवेति ॥ दुरङ्गम
द्योतिपाद्योतिरेकन्तन्मेमनःशिवसङ्कल्पमस्तु ॥ १ ॥
येनकर्मणि ॥ येनकर्मणिण्युपसोमनीपिणोयज्ज्ञेकृण्वन्ति
विदथेपुधीराः ॥ यदपुर्व्वयुक्शमन्तःप्रजानान्तन्मेमनः
शिवसङ्कल्पमस्तु ॥ २ ॥ यत्प्रज्ज्ञानम् ॥ यत्प्रज्ज्ञानमुत
चेतोदृतिश्चयज्ज्योतिरन्तरमृतम्प्रजामु ॥ यस्मान्नऽकृतेकि

अनकर्मविक्रयतेतन्मेमनःशिवसङ्कल्पमस्तु ॥ ३ ॥ येने
दम् ॥ येनेदम्भुतम्भुवनम्भविष्यत्परिगृहीतमुमृतेनसर्वम् ॥
येनयज्ज्ञस्तायतेसप्तहोतातन्मेमनःशिवसङ्कल्पमस्तु ॥ ४ ॥
यस्मिन्नुचः ॥ यस्मिन्नुचःसामयजूंषियस्मिन्नुप्रति
ष्ठितारथनाभाविवाराः ॥ यस्मिन्नुचःसर्वमोतम्प्रजाना
न्तन्मेमनःशिवसङ्कल्पमस्तु ॥ ५ ॥ सुपारथिरश्वानिव ॥
सुपारथिरश्वानिवयन्मनुष्यान्नेनीयतेभीशुंभिर्वाजिनऽइव ॥

हृत्प्रतिष्ठयदजिरञ्जविष्टुन्तन्मेमनः शिवसङ्कल्पमस्तु ॥६॥
पितुन्नु । स्तोपम्मुहोधुर्माणन्तविपीम् ॥ यम्यत्रितोव्यो
जसावृत्रंविपर्वमुर्दयत् ॥ ७ ॥ अश्वित् ॥ अश्विदनुमते
त्वम्मन्यासैशञ्जनस्कृधि ॥ क्रत्वेदक्क्षायनोहिनुष्पणुऽआ
युं० पितारिपह ॥ ८ ॥ शतम् ॥ १८०० ॥ अनुनह ॥ अनु
नोद्यानुमतिर्युज्जन्देवैपुमन्यताम् ॥ अग्निश्चहव्यवाहनोभ
वतन्दाशुपेमयः ॥ ९ ॥ सिनीवालिपृथुंष्टुके ॥ सिनीवालिपृथुं

ष्टुकेयादेवानामसिस्वसा ॥ जुषस्वहृद्व्यमाहुतम्प्रजान्देविदि
 दिष्टिनः ॥ १० ॥ [१-१] पञ्चनद्यः ॥ पञ्चनद्यः सरस्वती
 मपियन्तिसस्रोतसः ॥ सरस्वतीतुपञ्चधासोदेशे भवत्स्मरित्
 ॥ ११ ॥ त्वमग्ने । प्रथमोऽअङ्गिराऽऋषिर्देवोदेवानामभवः
 शिवः सखा ॥ तवव्रतेकुवयोविद्वन्नापसोजायन्तमरुतोऽभ्रा
 जहृष्टयः ॥ १२ ॥ त्वन्नः ॥ त्वन्नोऽअग्नेतवदेवपायुभिर्मर्म
 धौनोरक्षतुष्टुश्चवन्द्य ॥ त्रातातोकस्यतनयेगवांस्यनिमेपह

रक्षमाणस्तत्तवब्रुते ॥ १३ ॥ उत्तानायामव । भराचिकित्वा
 न्सुद्यः प्रवीतावृषणञ्जान ॥ अरुपस्तूपोरुशंस्यपाजुऽइडां
 यास्पुत्रोव्युनेजनिष्ट ॥ १४ ॥ इडायास्त्वा । पुदेव्यन्ना
 भापृथिव्याऽअधि ॥ जातवेदोनिधीमह्यग्नेहव्यायुबोढवे
 ॥ १५ ॥ प्रमन्महे । शवसानायशुपमाङ्गपङ्क्तिर्वैणसेऽअङ्गिर
 स्वत ॥ सुवृक्किभिस्तुवतऽक्रगिमुयायाच्चांमावर्कनरेविविश्रुता
 य ॥ १६ ॥ प्रवः ॥ प्रवोमुहेमहिनिमोभरद्धवमाङ्गुष्युऽशव

सानायुसाम ॥ येनानुहपूर्वपितरः पदुज्ज्ञाऽअर्चन्तोऽअङ्गिर
 सोगाऽअविन्दन् ॥ १७ ॥ इच्छन्तित्वा । सोम्यासुहंसखायह
 सुवन्ति सोमन्दधतिप्रयांसि ॥ तितिक्षन्तेऽअभिशास्ति
 अनानामिन्द्रत्वदाकश्चुनहिप्रकेतः ॥ १८ ॥ नतै । दुरेपर
 माचिद्रजांम्यातुप्रयाहिहारिवोहर्गिभ्याम् ॥ स्थिरायबृ
 ष्णेष्वेनाकृतेमायुक्ताग्रावाणहसमिधानेऽअग्नी ॥ १९ ॥

१ येन न. हान पदम् अत्र येनेत्यस्य लकाराकारस्य नः पद परे "धारयामसो जायस्यतुदम" पुजयस्यत्वरक्षमवच्छमासपमिधृतायतातुयेन
 नकारः" (अ. य. प्रा. ३ अ. १०८ सू.) इत्यनेन दीर्घाकारे जाते येनानु इति पदम् ।

अपांढ्र्युत्सु । पृतनासुपप्पि० सु० पामुप्सां बृजनस्य गोपाम् ॥
भुरेपुजा० सु० वि० क्षुति० सु० श्रव० सु० ज्ञय० न्तु० त्वामनु० मदे० मसो० मा० २० ॥
[१०-२] सोमो० धेनु० ॥ सोमो० धेनु० सोमो० ऽअर्ब० न्तमा० शु०
सोमो० वी० रङ्ग० र्म० ण्य० न्ददा० ति ॥ सा० दु० न्य० वि० दु० त्य० सु० मे० र्या० म्पि० तू
श्रव० ण० यो० ददा० शद० स्मै ॥ २१ ॥ त्वमि० मा० ॥ त्वमि० मा० ऽ
ओ० प० धी० सोम० वि० श्र० त्व० म० पो० ऽअ० जन० यु० र० त्व० ज्ञा० ॥ त्वमा० त० त

१ ख. साय० इति पदम् । अत्र 'स्वर्गः' सा० सहस्रो. (अ. प. भा. ३. ४. ५१. सू.) इत्यनेन यथासंभवं सूरस्य विसर्जनाय स्य साय० पदे परे रेफत्वं
सकारस्य च सूर्यन्यपत्तय जातम्

नथोर्बुन्तरिक्शुन्त्वदुयोतिपाद्वितमोव्ववर्त्थ ॥ २२ ॥ देवेननह ॥
 देवेननोमनसादेवसोमरायोभागहंसहसावन्नभियुञ्च ॥ मात्त्वा
 तनूदीशिपेव्वायस्योभयेभ्युहंप्रचिकित्सागविष्टौ ॥ २३ ॥
 अष्टौवि ॥ अष्टौव्यक्ख्यत्तुकुभः पृथिव्यास्त्रीधन्वयोजनासु
 प्तसिन्धून् । हिरण्यक्शः सवितादेवऽआगाहधुद्रत्वनानाशु
 पेव्वाय्याणि ॥ २४ ॥ हिरण्यपाणिहंसविता । विचर्पणिरुभे
 द्यावापृथिवीऽअन्तरीयते ॥ अपामीवाम्बाधतेव्वेतिसूर्यमभि

कृष्णेनुरजंसाद्यामृणोति ॥ २५ ॥ हिरण्यहस्तोऽअसुरः ।
मुनीशःसुमृडीकःस्ववायात्त्वर्वाङ् ॥ अपसेधंन्नक्षसोयातु
धानानस्तथादेवःप्रतिदोषहृणानः ॥ २६ ॥ येते ॥ येतेपन्थाः
सवितःपुर्वासोरेणवःसुकृताऽअन्तरिक्षे ॥ तेभिर्नोऽअद्यप
थिभिःसुगेभीरक्षान्नोऽअधिचब्रूहिदेव ॥ २७ ॥ उभापिवत
म् ॥ उभापिवतमश्विनोभानुःशर्मयच्छतम् ॥ अविद्विया
भिरुतिभिः ॥ २८ ॥ अप्सस्वतीमश्विना ॥ अप्सस्वतीम

श्विनाद्वाचमुस्ममेकृतन्नोदस्यावृपणामनीपाम् ॥ अद्युत्त्येवसे
 निह्वयेवांब्रुधेचनोभवतुंवाजंसातौ ॥ २९ ॥ द्युभिर्गच्छुभिः ॥
 द्युभिर्गच्छुभिःपरिपातमुस्मानरिष्टेभिरश्विनासौभगेभिः ॥
 तन्नोसिन्नोब्रुणोमामहन्तामदितिहंसिन्धुः पृथिवीऽउतद्यौः
 ॥ ३० ॥ [१०-३] आकृष्णणेन ॥ आकृष्णणेनुरजंसावृत्तं
 मानानिवेशयन्मृतुम्मर्त्यञ्च ॥ हिरण्ययनसवितारथेनादे
 वोयातिभुवनानिपश्यन् ॥ ३१ ॥ आरात्रि ॥ आरात्रिपा

श्विनावाचमुस्मेकृतन्नोदस्त्रावृषणामनीपाम् ॥ अद्युत्त्येवसे
 निह्वयेवांब्रूधेचनोभवतुंब्राजसातो ॥ २९ ॥ द्युभिर्गच्छुभिः ॥
 द्युभिर्गच्छुभिः परिपातमुस्मानरिष्टेभिरश्विनासौभंगेभिः ॥
 तन्नोभिन्नोब्रूणोमामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवीऽउतद्यौः
 ॥ ३० ॥ [१०-३] आकृष्णेन ॥ आकृष्णेन गजसावर्त्त
 मानो निवेशयन्मृतमर्त्यञ्च ॥ हिरण्ययनसवितारथेनादे
 वोयातिभुवनानि पश्यन् ॥ ३१ ॥ आरात्रि ॥ आरात्रिपा

स्थिवृरजःपितुरंप्रायिधामंभिः ॥ दिवःसदां०सिबृहतीबि
तिष्ठसुऽआत्वेगंवर्त्ततेतमः ॥ ३२ ॥ उपस्तत् ॥ उपस्तच्चि
त्रमाभंरास्ममभ्यंवाजिनीवति ॥ येनंतोकञ्चुतनयञ्चधामहे
॥ ३३ ॥ प्रातरग्निम् ॥ प्रातरग्निम्प्रातरिन्द्रं०हवामहेप्रात
र्मित्रावरुणाप्रातरश्विनां ॥ प्रातर्भगं०पुषण्म०ब्रह्मणस्पति
म्प्रातः०सोमं०मुतरुद्रं०हुवेम ॥ ३४ ॥ प्रातर्जितुम्भगं० ॥ प्रात
र्जितुम्भगं०मुग्रं०हुवेम०वयम्पुत्रमदिते०र्यो०बिधृत्ता ॥ आङ्गश्चि

दृद्यम्मह्यमानस्तुरश्चिद्राजाचिद्यम्भगम्भुक्क्षीत्याह ॥ ३५ ॥
 भगुप्प्रणेतः ॥ भगुप्प्रणेतुर्भगुसत्त्यराधोभगेमान्धियमुद
 वाददन्नः ॥ भगुप्प्रनोजनयुगोभिरश्चैवर्भगुप्प्रनृभिर्नृवन्तः
 स्याम ॥ ३६ ॥ उतेदानीम् ॥ उतेदानीम्भगवन्तःस्यामोत
 प्पपित्त्वऽउतमद्येऽअह्नाम् ॥ उतोदितामघवन्तसूर्य्यस्यवुय
 न्देवानां सुमृतौस्याम ॥ ३७ ॥ भगऽएव । भगवाँ२॥ऽअ

१ प्रजा जनधगोभिः । अथ सप्तमपदवाक्यादेन "कधरेभ्यो" इत्यनेन वाक्याग्राही 'निपणाय' इत्यनेनासमानपदोऽपि विधीयमानस्य वाक्यस्य
 प्रत्ययः इत्यर्थः वायुपिपद एव विधानाच्च जनधगोभिः पदं परे जत्वम् ।

स्तुदेवास्तेनब्रूयम्भगवन्तहस्याम ॥ तन्त्वांभगुसर्वुऽइज्जोह
वीतिसनोभगपुरऽएताभवेह ॥ ३८ ॥ समंद्धराय ॥ समं
द्धरायोपसोनमन्तदधिवक्रावेवुशुचयेपुदाय ॥ अर्वाचीनं ब्रू
विदुम्भगन्नोरथमिवाश्वाब्वाजिनुऽआवहन्तु ॥ ३९ ॥ अश्वाव
तीर्गोमंतीह ॥ अश्वावतीर्गोमंतीर्नऽउपासोब्बीरवतीहसदमु
च्छन्तुमुद्राः ॥ घृतन्दुहानाबिश्चतुहप्रपीतायुयंपातस्युस्ति

१ तद्व्यासः । अत्र वक्रावपदस्य अत्र इत्यस्य 'ल्लाकारस्य "अपमहोविबेकेसीकारे" (शु. व. पा. ३ अ. ११९ सू.) इत्यनेन सूत्राकारः ।

भिःसदानः ॥ ४० ॥ [१०-४] पूपुन्तव । ब्रुतेब्रुयन्नरिप्ये
 मुकदाचुन ॥ स्तोतारस्तऽइहस्मसि ॥ ४१ ॥ पृथस्पर्धुः
 परिपतिम् ॥ पृथस्पर्धुःपरिपतिं ब्रुयाकामेनकृतोऽब्रुभ्या
 नहुक्कम् ॥ सनोरासच्छुरुधश्चन्द्राग्राधियन्धियःसीपधाति
 प्रपपा ॥ ४२ ॥ त्रीणिपुंदाविचक्रमेविष्णुं गौपाऽअदाब्रुयः ॥
 अतोधर्माणिधुरयन् ॥ ४३ ॥ तद्विप्रासः ॥ तद्विप्रासो

१ पूपुन्तव अथ "कृपरेभ्य" इत्यनेन समानपदे द्वितीयमानं पठ्यते 'मङ्गला पदान्तीवः' (सु. व. भा. ३ अ. १० सू.) इत्यनेन लिपिपठते ।
 २ "त्रीणि पदा" अत्र पदालिखितस्य लिङ्कारस्य "निशब्दो बहुलम्" (सु. व. भा. ३ अ. १६ सू.) इत्यनेन कोपे "त्रीणि पदा" इति पठम् ।

द्विपुन्यवो जागृवा ॐ सहसमिन्धते ॥ द्विष्णोऽर्थं तर्पणमम्पुदम्
॥ ४४ ॥ घृतवती भुवनानाम् ॥ घृतवती भुवनानामभिश्चि
योर्ब्रौपृथ्वीमधुदुधे सुपेशसा ॥ द्यावापृथिवीवरुणस्य धर्मणा
द्विष्कर्मभितेऽअजरेभूरिरेतसा ॥ ४५ ॥ येनः । सुपत्क्राऽअ
पुते भवन्ति त्वन्द्राग्निबभ्यामववाधामहेतान् ॥ ब्रह्मवोरुद्राऽ
आदित्याऽउपरिस्पृशंमोग्रश्चेत्तारमधिराजमंक्कन ॥ ४६ ॥
आनासत्या । त्रिभिरेकादुशैरिह देवेभिर्न्यातममधुपेयमश्चि

ना ॥ प्रायुस्तारिष्टुनीरपां०सिमृक्क्षतु०सेधंतुन्देपोभवत०
 सचाभुवा ॥ ४७ ॥ एपर्वः ॥ एपवुस्तोमोमस्तऽइयङ्गी
 म्मन्दिह्यस्यमाह्यम्यकुरोः ॥ एपायासीष्टुन्वेव्यांविद्या
 मेपंवृजनञ्जीरदानुम् ॥ ४८ ॥ सहस्तोमा०सहछन्दसः ॥
 सहस्तोमा०सहछन्दसऽआवृत्तःसहप्रमाऽकपय०सुप्तदे
 ह्याः ॥ पूर्वेपाप्पन्थामनुदृश्यधीराऽअन्वालेभिरेरुत्थ्योन
 रुग्मीन् ॥ ४९ ॥ आयुष्यंवर्चम्यम् ॥ आयुष्यंवर्चम्य०राय

स्फोपमौद्भिदम् ॥ इदं हिरण्यं ब्रह्मैवायं विशतादुमाम्
 ॥५०॥ [१०-५] नतत् ॥ नतद्वक्त्रां सिनपिशाचास्तरन्ति दे
 वानामोजः प्रथमं जलं ह्येतत् ॥ यो विभक्तिं दाकक्षायुणं हिरं
 ण्यं स देवेषु कृणुते दीर्घमायुः समं नृष्येषु कृणुते दीर्घमायुः
 ॥५१॥ यदा बद्धन् ॥ यदा बद्धन् दाकक्षायुणा हिरण्यं शता
 नीकाय सुमनस्यमानाः ॥ तन्मुऽआ बद्धामिश्रतशारदायायुं
 ष्ममाञ्जुरदंष्ट्रिर्न्यथासम् ॥५२॥ उत्तनः ॥ उत्तनो हि ब्रह्मैव ॥

शृणोच्चजऽएकपात्पृथिवीसमुद्रः ॥ विश्वेदेवाऽक्रंतावृधोहु
वानास्तुतामन्त्राहकविशुस्ताऽअवन्तु ॥ ५३ ॥ इमागिरः ॥ इ
मागिरऽआदित्येभ्योघृतस्नूहसुनाद्राजंभ्योजुह्वाजुहोमि ॥
शृणोतुमित्रोऽअय्यमाभर्गोनस्तुविजातोवरुणोदक्षोऽअह
र्षः ॥ ५४ ॥ सुप्तऽअपयह ॥ सुप्तऽअपयहप्रतिहिताहशरीरे
सुप्तरक्षन्तिसदुमप्रमादम् ॥ सुप्तापहस्वपंतोलोकमीयुस्त
त्रंजागृतोऽअस्वप्नजोसत्रसदौचदेवौ ॥ ५५ ॥ उत्तिष्ठ ।

ब्रह्मणस्पतेदेवयन्तस्त्वेमहे ॥ उपप्रयन्तुमरुतःसुदानवः
इन्द्रं प्राशू^१र्भवासचां ॥५६॥ प्रनूनम् ॥ प्रनूनम्ब्रह्मणस्पतिर्म
त्रैवदत्तयुक्थ्यम् ॥ यस्मिन्निन्द्रोवरुणोमित्रोऽअर्यमादे
वाऽओकांसिचक्रिरे ॥५७॥ ब्रह्मणस्पते ॥ ब्रह्मणस्पतेत्त्व
मस्ययन्तासुक्तास्यंबोधितनयञ्चजिह्व ॥ विश्वन्तद्द्रव्यदव

१ ब्रह्मणस्पते अत्र विसर्जनीयक 'मकृत्वा कर्त्तव्योः पदपोष' (शु. य. मा. ३ अ. ११ सू.) इत्यनेन प्रकृत्याभावे यास्यति 'पतिनात्तत्त्वस्योदये'
(शु. य. मा. ३ अ. १५ सू.) इत्यनेन पतिशब्दे परे सकातो विधीयते। ततः 'ऊमात्तत्त्वात्पक्षे स्पर्शः' (शु. य. मा. ३ अ. १०२ सू.) इत्यनेन
पकारत्वं द्विष्यते। २ अयं सचा इति पदम्। यकाराकारस्य सचा परे 'सचापकृत्यव' अकारायुषु च' (शु. य. मा. ३ अ. ११० सू.) इत्यनेन एतेषु
पदेषु अक्षरेणैतत्पदं दीर्घं भवति। अतो दीर्घाकारे अवाप्त्या इति पदम्।

न्तिदेवाबृहद्देमद्विदथेसुवीराः ॥ यंऽइमाविश्वाविश्वकर्म
 योनःपितान्नपुतेन्नस्यनोदेहि ॥ ५८ ॥ [८-६] ॥ इति श्री-
 वाजसनेयसंहितायां चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ श्रीवेदपुरुषाय
 नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ अपेतो दशा, पाघन्द्वादश, द्वौ द्वाविं-
 शतिः [अ. ३५ मं. २२ अनु. २] ॥ हरिःॐ॥अपेत॥अपेतो
 यन्तुपुण्योसुम्नादेवपीयवः ॥ अस्यलोकःसुतावतः ॥ द्युभि-
 रहोभिरुक्तुभिर्व्यक्तैर्युमोदद्वात्त्वयुसानमस्मै ॥ १ ॥ सुवि

१ यऽइमाविश्वा अ. १० मं. १७ ॥ २ द्विषकमुद्दिशतः अ. १० मं. २६ ॥ ३ योनः पितृ अ. १० मं. २७ ॥ ४ न्नपुतेन्नस्य अ. ११ मं. ८३ ॥ इति मनीषामि ॥

ताते ॥ सुवितातेशरीरेभ्यः प्रथिव्याँल्लोकमिच्छतु ॥ तस्मै
युज्यन्तामुस्त्रियाँ ॥ २ ॥ वायुपुनातु । सवितापुनात्त्व
ग्नेर्भ्राजसासूर्यस्य ब्रह्मसा ॥ त्रिमुच्यन्तामुस्त्रियाँ ॥ ३ ॥
अश्वत्थेवः ॥ अश्वत्थेवोनिपदनम्पुर्णेवोवसुतिष्कृता ॥
गोभाजुऽइत्तिकलासथुयत्सुनवथुपूरुपम् ॥ ४ ॥ सुविताते ॥
सुवितातेशरीराणिमातुरुपस्थऽआवपतु ॥ तस्मै प्रथिविश
म्भव ॥ ५ ॥ प्रजापतौत्वा । देवतायामुपोदकेलुकेनिद

धाम्म्यसौ ॥ अपनुदशोशुचदुघम् ॥ ६ ॥ परंमृत्यो ॥
परंमृत्योऽअनुपरेहिपन्थाँयस्तेऽअन्यऽइतरोदेवयानात् ॥
चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मानः प्रजा ७ शीरिपो मोत ब्रीरान्
॥ ७ ॥ शंवातः ॥ शंवातुदशदहिते घृणिदशन्ते भवन्ति वष्ट
काद ॥ शन्ते भवन्त्वग्मयुदपात्थिवासोमात्त्वाभि शूशुचन्
॥ ८ ॥ कल्पन्तान्ते ॥ कल्पन्तान्ते दिशुस्तुब्भ्युमापः शि
वतमास्तुब्भ्यम्भवन्तु सिन्धवः ॥ अन्तरिक्षदशिवन्तुब्भ्यु

कल्पन्तान्तेदिशुहसर्वाः ॥९॥ अश्मन्वतीरीयतेसर्भभृमु
त्तिष्ठतुप्रतरतासखायह॥ अत्राजहीमोजिवायेऽअसञ्छिवाञ्च
यमुत्तरेमाभिवाजान् ॥ १० ॥ [१०-१] अपाघम् ॥ अपाघमप
किल्बिषमपंकृत्यामपोरपः ॥ अपासागुर्वमुस्मदपदुह्व
पयःसुव ॥ ११ ॥ सुमित्रियानः ॥ सुमित्रियान्ऽआपुऽओप
धयहसन्तुदुर्मित्रियास्तस्मैसन्तुयोस्मान्द्वेष्टियञ्चयन्दि

१ अत्र 'अहोम' । अत्र 'अहोम' इति पदं पर कथयदस्य दशाकारस्य 'शुष्का जहोमन्वती' (शु. य. मा. ३ अ. ३२१ सू.) इत्यनेन धीयां भवति
२ दुःस्वप्नसुव । अत्र 'मादित्व स. वं समानपदे' (शु. य. मा. ३ अ. ५६ सू.) इत्यनेन विभक्तनीयस्य व्यवधानात्तत्प्राप्तौ 'दुःस्वप्नसुव'
(शु. य. मा. ३ अ. ७१ सू.) इत्यनेन दोषात्त्वमपटितसस्य पदं निपात्यते

पम्मः ॥ १२ ॥ अनुद्वाहं मुञ्चवारं भामहे ॥ अनुद्वाहं मुञ्चवारं भाम
 हे सौरं भेयं सुस्तये ॥ सनुऽइन्द्रंऽइव देवेभ्यो ब्रह्मिः सुन्तारं
 णो भव ॥ १३ ॥ उद्द्वयम् ॥ उद्द्वयन्तमं सस्पृशस्वः पश्य
 न्तुऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रासूर्यमगन्तुज्योतिरुत्तमम् ॥ १४ ॥
 इमञ्जीवेभ्यः । परिधिन्दधामिमैषानुगादपरोऽअर्थमेतम् ॥
 शतञ्जीवन्तुशरदः पुरुचीरन्तर्मुत्त्युन्दधताम्पर्वतेन ॥ १५ ॥

१ अन्तर्वाहम् इति पदम् । अन्तर्वाहं वाहो लकारो दकारम् (गु. घ. षा. ३ अ. ४५ सू.) अत्र अन्तर्वाहस्य लकारस्य वाहो परे अकारो
 विधीयते तेन अन्तर्वाहम् ।

अग्नुऽआयूँपि । पवसुऽआसुवोर्जुमिपञ्चनह ॥ अरेवाध
स्वदुच्छुनाम् ॥ १६ ॥ आयुष्मानग्ने । हविषां ब्रधानो घृत
प्रतीको घृतयोनिरेधि ॥ घृतम्पीत्त्वामधुचारुगव्यम्पितेव पुत्र
मभिरैकक्षतादिमान्त्स्वाहा ॥ १७ ॥ परीमे । गामनेपतु पर्व्य
ग्निमहपत ॥ देवेष्वेकक्रतुश्च वृहकऽइमाँ २ ॥ आदधर्पति
॥ १८ ॥ क्रुध्यादमुग्निम् ॥ क्रुध्यादमुग्निम्प्रहिणोमिदुरैर्य
मुराज्यं हच्छतुरिप्रवाहः ॥ इहैवायमितरो जातवैदा देवेभ्यो

१ प्रहिजोयि ॥ अथ समानपशुवाभावेन 'क्रुधरेभ्य' इत्यनेन गत्वाम ही 'अ नेतिपुनरातिहिनीमीनाम्' (शु. य. प्रा. ३ म ८९ सू.) इत्यनेन गत्वाम् ।

हुष्यं ब्रह्म तु प्रजानन् ॥ १९ ॥ ब्रह्म ब्रह्मपाम् ॥ ब्रह्म ब्रह्मपाञ्चातवेदः
पितृभ्यो यत्रैनास्वेत्यनिहितात्परुके ॥ मेदसः कुक्ष्याऽउप-
तान्त्स्रवन्तु सत्त्याऽएपामाशिपुः सन्नमन्ताः स्वाहा ॥ २० ॥
स्योनाप्रथिवि । नो भवानृक्क्षुरानिवेशनी ॥ यच्छानुः शर्म-
सुप्रथाः ॥ अपनुः शोशुचदुघम् ॥ २१ ॥ अस्ममात्त्वम् ॥
अस्ममात्त्वमधिजातोसित्त्वदुयज्ञायताम्पुनः ॥ असौ सुर्गा-
यल्लोकयस्वाहा ॥ २२ ॥ [१२-२] इति श्रीवाजसनेयसंहि-

तायां पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥
अनुवाकसूत्रम् ॥ ऋचंवाचटिपोडश, द्यौःशान्तिरष्टौ, द्वौ
चतुर्विंशतिः [अ. ३६ मं. २४ अनु. २] ॥ हरिः ॐ ॥
ऋचंवाचम् ॥ ऋचंवाचुम्प्रपद्येमनोयजुह्वप्रपद्येसामंप्राण
म्प्रपद्येचक्षुह्वश्रोत्रुम्प्रपद्ये ॥ वागोजःसहोजोमयिप्राणापा
नौ ॥ १ ॥ यन्मै । छिद्रञ्चक्षुपोहृदयस्यमनसोवातितृणमृ
हुरप्पतिर्मुतदधातु ॥ शन्नोभवतुभुवनस्ययस्पतिः ॥ २ ॥

भूर्भुवः ॥ भूर्भुवःस्वः तत्संवितुर्बरेण्युम्भर्गोदेवस्यधीम
 हि ॥ धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ ३ ॥ कयानह ॥ कयानश्चित्रऽ
 आभुवदुतीसुदावृधुहसखा ॥ कयाशचिष्ठयावृता ॥ ४ ॥ क
 स्त्वा । सुत्त्योमदानाम्महहिष्ठोमत्सुदन्धसह ॥ दृढाचिदुह
 जेद्वसु ॥ ५ ॥ अभीपुणः ॥ अभीपुणहसखीनामविताजरितृणा
 म् ॥ शुतम्भवास्युतिभिः ॥ ६ ॥ कयात्त्वम् ॥ कयात्त्वन्नऽकुत्त्या

भिप्रमन्दसेवृपन् ॥ कयोस्तोतृभ्यऽआभर ॥ ७ ॥ इन्द्रो
 विश्वस्य राजति ॥ शन्नोऽस्तुष्टिपदेशञ्चतुष्पदे ॥ ८ ॥
 शन्नः ॥ शन्नोमित्रशंवरुणश्शन्नोभवत्त्वय्यमा ॥ शन्नऽइ
 न्द्रोबृहस्पतिश्शन्नोविष्णुरुरुक्क्रमः ॥ ९ ॥ शन्नोवार्तः ।
 पवतांश्शन्नस्तपतुसूर्यः ॥ शन्नऽकनिक्कदहेवःपुर्ज्ज्वयोऽ
 अभिवर्षतु ॥ १० ॥ अहानिशम् ॥ अहानिशम्भवन्तुनक्ष
 त्रास्त्रिंशत्प्रतिधीयताम् ॥ शन्नऽइन्द्राग्नीभवतामवोभिःश

नृऽइन्द्रावरुणारुतहव्या ॥ शन्नंऽइन्द्रापुपणाब्राजंसातोशमि
 न्द्रासोमांसुवितायुशँय्योः ॥ ११ ॥ शन्नः ॥ शन्नोदेवीरुभि
 ष्ट्युऽआपोभवन्तुपीतये ॥ शँय्योरुभिस्त्रवन्तुनह ॥ १२ ॥
 म्योनापृथिवि । नोभवानृक्शुरानिवेशनी ॥ यच्छानुहशर्मसु
 प्रथाह ॥ १३ ॥ आपोहि । घामयोभुवस्तानंऽऊर्जं देवात
 न ॥ मुहेरणायुचक्षमे ॥ १४ ॥ योवः । शिवतमोरसुस्तस्य

१ अत्र षष्ठः सः हां वदन् । षष्ठ इत्यस्य ह्रस्वाकारस्य न इत्यस्य नकारे परे धारणायसोतावसंचस्विनुवमोपुतयनोरागरक्षयज्यवत्संस्थयिहस-
 साधनं तु येन नकारे (सु य प्र ३ म १०८ सू) इत्यनेन दीर्घाकारे कृतं षष्ठान्

शु. य.
संहि.

॥ १२९ ॥

भाजयतेहनः ॥ उशुतीरिवमातरः ॥ १५ ॥ तस्ममाऽअरम् ॥
तस्ममाऽअरङ्गमामवोयस्यकक्षयायुजिह्वथ ॥ आपोजुनय
थाचनः ॥ १६ ॥ [१६-१] द्यौःशान्तिः ॥ द्यौःशान्तिरुन्त
रिक्शुहशान्तिः पृथिवीशान्तिरापहशान्तिरोपधयुहशान्तिः ॥
वनस्पतयुहशान्तिर्विश्वेदेवाःशान्तिर्ब्रह्मशान्तिः सर्वहशा
न्तिहशान्तिरेवशान्तिहसामागान्तिरेधि ॥ १७ ॥ दृतेदृढह
मा । मित्रस्यमाचक्षुषासर्वाणिभूतानिसमीक्षन्ताम् ॥ मित्र

व. वि.

अ.

॥ ३६ ॥

॥ १२९ ॥

स्याहञ्चक्षुं पासर्वाणि भूतानि समीक्षे ॥ मित्रस्य चक्षुं पासमी
 क्षामहे ॥ १८ ॥ दृते दृढं मा ॥ ज्योक्ते सुन्दशि जीव्यासु
 ज्योक्ते सुन्दशि जीव्यासम् ॥ १९ ॥ नमस्ते ॥ नमस्ते हर
 सेशोचिपे नमस्ते ऽ अस्त्वर्चिपे ॥ अर्च्योस्ते ऽ अस्मत्तपन्तु
 हेतयः पावको ऽ अस्मन्नभ्यं शिवो भव ॥ २० ॥ नमस्ते ।
 ऽ अस्तु विद्युते नमस्ते स्तनयित्व नवे ॥ नमस्ते भगवन्नस्तु यतः
 स्वः समीहसे ॥ २१ ॥ यतो यतः समीहसे ततो नो ऽ अभयङ्कुरु ॥

शनः कुरुप्रजाभ्योभयक्षत्पशुभ्यः ॥ २२ ॥ सुमित्रियानः ॥
सुमित्रियानऽआपऽओषधयः सन्तु दुर्मित्रियास्तस्मै सन्तु
योस्मान्द्वेष्टियञ्च वृयन्दिष्टमः ॥ २३ ॥ तच्चक्षुः ॥ तच्चक्षुः
हवहितम्पुरस्ताच्छुक्कमुच्चरत् ॥ पश्यैमशुरदः शुतजीवे
मशुरदः शुतः शृणुयामशुरदः शुतम्प्रव्वामशुरदः शुतमदी
नाः स्यामशुरदः शुतम्भूयश्चशुरदः शुतात् ॥ २४ ॥ [८-२]
इति श्रीवाजसनेयसंहितायां पट्विंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ॥

श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवाकमूत्रम् ॥ देवस्यत्वा दश, यमाय
 त्वैकादश, द्वा, वेकविंशतिः [अ. ३७ म. २१ अनु. २] ॥
 हरिः ॐ ॥ देवस्यत्वा । सवितुः प्रसवे श्विनोर्वाहुभ्याम्पुष्णो
 हस्तौभ्याम् ॥ आददेनारिरसि ॥ १ ॥ युञ्जतेमनः ॥ युञ्ज
 तेमनऽउतयुञ्जतेधियोविष्णोर्विष्णस्यबृहतोर्विपुश्चितः ॥ विहो
 ब्रादधेब्रयुनाविदेकऽइहमहीदेवस्यसवितुःपरिदुति ॥ २ ॥
 देवीचावापृथिवी । मुखस्यवामुद्यशिरोराज्यासन्देवयजनेपृथि

ध्याः ॥ मुखायत्त्वामुखस्यत्वाशीर्ष्णं ॥ ३ ॥ देव्योव
म्भयः ॥ देव्योवम्भयोभुतस्यप्रथमुजामुखस्यवोद्यशिरोराद्या
सन्देवयजनेपृथिध्याः ॥ मुखायत्त्वामुखस्यत्वाशीर्ष्णं ॥ ४ ॥
शतम् ॥ १९०० ॥ इयुत्त्यग्रं ॥ इयुत्त्यग्रंऽआसीन्मुखस्य
तेद्यशिरोराद्यासन्देवयजनेपृथिध्याः ॥ मुखायत्त्वामुखस्य
त्वाशीर्ष्णं ॥ ५ ॥ इन्द्रस्यौजः ॥ इन्द्रस्यौजस्तथमुखस्यवो
द्यशिरोराद्यासन्देवयजनेपृथिध्याः ॥ मुखायत्त्वामुखस्यत्वा

शीघर्णे ॥ मुखाय त्वामुखस्य त्वाशीघर्णे ॥ मुखाय त्वामुखस्य
त्वाशीघर्णे ॥ ६ ॥ प्रेतु ॥ प्रेतुब्रह्मणस्पतिहप्रदेव्येतुसुनृता ॥
अच्छाब्रीरन्नय्यम्पुङ्क्तिराधसन्देवायुज्ज्ञन्नयन्तुनह ॥ मुखाय
त्वामुखस्य त्वाशीघर्णे ॥ मुखाय त्वामुखस्य त्वाशीघर्णे ॥ मुखा
य त्वामुखस्य त्वाशीघर्णे ॥ ७ ॥ मुखस्य शिरः ॥ मुखस्य शिरो
सि ॥ मुखाय त्वामुखस्य त्वाशीघर्णे ॥ मुखस्य शिरोसि ॥ मुखा
य त्वामुखस्य त्वाशीघर्णे ॥ मुखस्य शिरोसि ॥ मुखाय त्वा

मुखस्यंत्वाशीष्णं ॥ मुखायंत्वामुखस्यंत्वाशीष्णं ॥ मुख
यंत्वामुखस्यंत्वाशीष्णं ॥ मुखायंत्वामुखस्यंत्वाशीष्णं
॥ ८ ॥ अश्वंस्त्वत्वा ॥ अश्वंस्त्वत्वावृष्णः शुक्नाधूपयामि
देवयजनेष्टुथिष्याः ॥ मुखायंत्वामुखस्यंत्वाशीष्णं ॥ अश्व
स्यत्वावृष्णः शुक्नाधूपयामिदेवयजनेष्टुथिष्याः ॥ मुखायं
त्वामुखस्यंत्वाशीष्णं ॥ अश्वंस्त्वत्वावृष्णः शुक्नाधूपयामि
देवयजनेष्टुथिष्याः ॥ मुखायंत्वामुखस्यंत्वाशीष्णं ॥ मुखायं

त्वामुखस्य त्वाशीर्षर्णे ॥ मुखाय त्वामुखस्य त्वाशीर्षर्णे ॥
 मुखाय त्वामुखस्य त्वाशीर्षर्णे ॥ ९ ॥ ऋजवे त्वा । साधवे
 त्वामुक्किक्षुर्यै त्वा ॥ मुखाय त्वामुखस्य त्वाशीर्षर्णे ॥ मुखाय
 त्वामुखस्य त्वाशीर्षर्णे ॥ मुखाय त्वामुखस्य त्वाशीर्षर्णे
 ॥ १० ॥ [१०-१] युमाय त्वा । मुखाय त्वासूर्यस्य त्वा
 तपसे ॥ देवस्त्वासवितामज्ज्ञानकक्तुपृथिव्याः सुष्ठु स्पृशं स्पृशा

१ सुष्ठुस्पृशं स्पृशा इति अथ अथान्न तत्तया विष स्पृशं स्पृशातो (सु य प्रो ३ अ २८ सू) इत्यस्मिन् पाताविभिधानुग्रहणान् पशति इति पाथातो
 इति सप्तम्यनूपस्य कवचतस्य रूपे पदे स्पृशं विद्यमानं स .

हि ॥ अर्चिरसिशोचिरसितपोसि ॥ ११ ॥ अनाधृष्टापुरस्तां
 त् ॥ अनाधृष्टापुरस्तादुग्धेराधिपत्त्युऽआयुर्मेदाहंपुत्रवतीद
 विक्षणुतऽइन्द्रस्याधिपत्येप्पुजाम्मेदाहं ॥ सुपदापश्चादेवस्य
 सवितुराधिपत्येचक्षुर्मेदाऽआश्रुतिरुत्तरतोधातुराधिपत्ये
 रायस्पोपमेदाहं ॥ विधृतिरुपरिष्ठाहृहस्पतेराधिपत्त्युऽओ
 जोमेदाविश्वोऽभ्योमानाष्ट्राभ्यस्पाहिमनोरश्वासि ॥ १२ ॥
 स्वाहामुरुद्धिः ॥ स्वाहामुरुद्धिःपरिश्रीयस्वदिवःसुष्टुश

स्प्पाहि ॥ मधुमधुमधुं ॥ १३ ॥ गन्धर्वादेवानाम् ॥ गन्धर्वा
 देवानाम्पितामतीनाम्पतिः प्रजानाम् ॥ सन्देवोदेवेनसवि
 त्रागतसठ्सूर्येणरोचते ॥ १४ ॥ समुग्निः ॥ समुग्निरुग्नि
 नागतसन्देवेनसवित्रासठ्सूर्येणारोचिष्ट ॥ स्वाहासमुग्नि
 रुत्तपसागतसन्देव्येनसवित्रासठ्सूर्येणारुरुचत ॥ १५ ॥
 धूर्त्तादिवः ॥ धूर्त्तादिवोद्विभातितपसस्पृथिव्यान्धूर्त्तादिवो

शु थ
सहि
॥१३४॥

देवानाममर्त्यस्तपोजाः ॥ द्वाचंमुस्मेनियच्छदेवायुवंम्
॥ १६ ॥ अपश्यङ्गोपाम् ॥ अपश्यङ्गोपामनिपद्यमानमा
चपराचपुथिभिश्चरन्तम् ॥ ससुद्धीचीहंसद्विपूचीर्द्वसानुऽआव
रीवर्त्तिभुवनेष्वन्तः ॥ १७ ॥ त्रिश्वासांभुवाम् ॥ त्रिश्वा
सांभुवाम्पते त्रिश्वास्यमनसरुपते त्रिश्वास्यवचसरुपते सर्वस्यव
चसरुपते ॥ देवश्रुत्वन्दैवघर्मदेवो देवाऽपाह्यत्रुप्यावीरनुवा
न्देववीतये ॥ मधुमाङ्गीभ्याम्मधुमाधूचीभ्याम् ॥ १८ ॥

उ. वि

अ

॥ ३७ ॥

॥ १३४ ॥

हृदेत्त्वा ॥ हृदेत्त्वामनसेत्त्वादिवेत्त्वासूय्यायत्त्वा ॥ ऊर्ध्वोऽ
 अंक्षुरन्दिदुविदेवेपुंधेहि ॥ १९ ॥ पितानेः ॥ पितानोसिपि
 तानोबोधि नमस्तेऽस्तुमामाहिःसीह ॥ त्वष्टृमन्तस्त्वा
 सपेमपुत्राःपशून्मयिधेहिप्रजामुस्ममासुधेह्यरिष्टाहःसुहप
 त्याभूयासम् ॥ २० ॥ अहंःकेतुना । जुपता०सुज्योति
 ज्योतिपास्वाहा ॥ रात्रिःकेतुनाजुपता०सुज्योतिज्योतिपा
 स्वाहा ॥ २१ ॥ [११-२] इति श्रीवाजसनेयसंहितायां

सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥ अनुवा-
कसूत्रम् ॥ देवस्यत्वाष्टौ, यमायत्त्वा क्षत्रस्यत्वा दशकौ,
त्रयोऽष्टाविंशतिः [अ. ३८ मं. २८ अनु. ३] ॥ हरिःॐ॥
देवस्यत्त्वा ॥ देवस्यत्त्वासवितुः३प्पसुवेऽश्विनोर्बाहुभ्याम्पुष्णो
हस्ताभ्याम् ॥ आदुदेदित्यैरास्नासि ॥ १ ॥ इडुऽ
एहि ॥ इडुऽएह्यदितुऽएहिसरस्वत्येहि ॥ असावेह्यसावेह्य
सावेहि ॥ २ ॥ अदित्यैरास्ना । सीन्द्राण्ययाऽपुष्णीपः ॥

च. वि.

अ.

॥ ३८ ॥

॥ १३५ ॥

पुषासिंघुर्मायदीप्त्वा ॥ ३ ॥ अश्विब्भ्यामपिहवस्व ॥ अश्वि
 ष्भ्यामपिहवस्व सरस्वत्यैपिहवस्वेन्द्रायपिहवस्व ॥ स्वाहेन्द्रव
 त्स्वाहेन्द्रवत्स्वाहेन्द्रवत् ॥ ४ ॥ यस्ते ॥ यस्तेस्तनःशश
 योयोमंयोभूर्योरित्वनुधावसुविद्यमुदत्रः ॥ येनुद्विश्वापुष्प्यं
 सिद्वाय्याणिसरस्वतितमिहधातवेकः ॥ उर्वन्तरिक्षमद्वेमि
 ॥ ५ ॥ गायत्रञ्छन्दः ॥ गायत्रञ्छन्दोसित्रैष्टुभञ्छन्दोसि
 द्वावापृथिवीब्भ्यान्त्वापरिगृह्णाभ्यन्तरिक्षेणोपयच्छामि ॥

इन्द्राश्विनामधुनः सारुघस्यधुर्मम्पातुवसवोयजंतुवाद् ॥ स्वा
 हासूर्यस्यरुद्रमयेवृष्टिवनये ॥ ६ ॥ समुद्रायत्वा ॥ समु
 द्रायत्वावातायस्वाहासरिरायत्वावातायस्वाहा ॥ अनाधु
 ष्यायत्वावातायस्वाहाप्रतिधुष्यायत्वावातायस्वाहा ॥ अ
 वस्यवेत्वावातायस्वाहाशिमिदायत्वावातायस्वाहा ॥ ७ ॥
 इन्द्रायत्वा ॥ इन्द्रायत्वावसुमतेरुद्रवतेस्वाहेन्द्रायत्वाहि
 त्यवतेस्वाहेन्द्रायत्वाभिमातिग्नेस्वाहा ॥ सुवित्रेत्वंऽक्रभूम

तैविभुमतेवाजवतेस्वाहाबृहस्पतयेत्त्वाविश्वदेव्यावतेस्वाहा
 ॥ ८ ॥ [८-१] युमायत्त्वा ॥ युमायुत्वाङ्गिरस्यतेपितृम
 तेस्वाहा ॥ स्वाहाघुर्मर्मायुस्वाहाघुर्मर्मपित्रे ॥ ९ ॥ विश्वाऽ
 आशाः ॥ विश्वाऽआशादक्षिणमद्विश्वान्देवानयाद्विह ॥
 स्वाहाकृतस्यघुर्मर्मस्यमधोऽपिवतमश्विना ॥ १० ॥ द्विविधाः ॥
 द्विविधाऽहुर्मय्युज्जमिम्युज्जन्दिद्विविधाः ॥ स्वाहाग्नयेयु
 ज्जियायुशय्यजुर्मर्यः ॥ ११ ॥ अश्विनाघुर्मर्मम् ॥ अश्विनाघ

र्मम्पातुह्वाद्वातुमहर्द्वाभिस्तुतिभिः ॥ तुन्त्रायिणेनमोद्या
वापृथिवीभ्याम् ॥ १२ ॥ अपातासुश्विना । घर्ममनुद्या
वापृथिवीऽअमठसाताम् ॥ इहेवगुतयः सन्तु ॥ १३ ॥ इपे
पिन्वस्व ॥ इपेपिन्वस्वोर्जपिन्वस्वब्रह्मणेपिन्वस्वकशुत्रायपिन्व
स्वद्यावापृथिवीभ्याम्पिन्वस्व ॥ धर्मासिमुधर्मासिन्धुस्मिन्
म्णानिधारयुब्रह्मधारयकशुत्रन्धारयुविशन्धारय ॥ १४ ॥
स्वाहापुष्णे । शरसेस्वाहाग्रावेभ्युहस्वाहाप्रतिरुवेभ्यः ॥

स्वाहापितृभ्यः ऽ ऊर्ध्वर्हिभ्यो घर्मपावभ्यः स्वाहाद्यावापृथि
 वीभ्यां ऽ स्वाहाविश्वेभ्यो देवेभ्यः ॥ १५ ॥ स्वाहारुद्राय ।
 रुद्रहृतये स्वाहा सङ्गोतिपाज्ज्योतिः ॥ अहःकेतुना जुपता
 ऽ सुज्ज्योतिर्ज्योतिपा स्वाहा ॥ रात्रिःकेतुना जुपता ऽ सुज्ज्यो
 तिर्ज्योतिपा स्वाहा ॥ मधुहुतमिन्द्रतमे ऽ अग्नावृश्यामते देव
 घर्मनमस्ते ऽ अस्तु मामाहि ऽ सी ॥ १६ ॥ अभीमम् ॥
 अभीमम्महिमा दिवं विप्रो बभूव सुप्रथा ॥ उतश्च वसापृथि

वी०स०सीदस्वमुहाँ२॥ऽअमिरोचस्वदेववीतम६ ॥ विधुम
मग्नेऽअरुपम्मियेद्वयसुजप्पशस्तदर्शुतम् ॥ १७ ॥ यातै ।
घम्मदिद्व्याशुग्गयागायुद्व्या०हंविद्वाने ॥ सातुऽआप्पयायतु
निष्टयायतुन्तस्यैतेस्वाहा ॥ यातैघम्मन्तरिक्क्षेशुग्गयात्रिष्टु
ब्भ्याग्गीद्धे ॥ सातुऽआप्पयायतुनिष्टयायतुन्तस्यैतेस्वाहा ॥
यातैघम्मप्रथिद्व्या०शुग्गयाजगत्त्या०सदुस्या ॥ सातुऽआ
प्पयायतुनिष्टयायतुन्तस्यैतेस्वाहा ॥ १८ ॥ [१०-२]

शुत्रस्यत्वा । पुरस्पायुब्रह्मणस्तुष्टुम्पाहि ॥ विशम्त्वाधम्म
णाब्रुयमनुक्कामामगुवितायुनध्यसे ॥ १९ ॥ चतुःस्रक्किर्त्ता
भिः ॥ चतुःस्रक्किर्त्ताभिर्कृतस्यसुप्पथाहमनोविश्वायुःसुप्प
थाहसनःसुर्वायुःसुप्पथाह ॥ अपुद्देषोऽपुद्दगोदयव्रतस्यस
श्चिम ॥ २० ॥ घम्मैतत् ॥ घम्मैतत्तेपुरीपन्तेनुब्रद्धैस्सुचाच
प्पयायस्व ॥ बुद्धिपीमहिचब्रुयमाचप्पयासिपीमहि ॥ २१ ॥
अचिक्कदुद्धृपा ॥ अचिक्कदुद्धृपाहरिम्महास्मिन्नोनदर्शतः ॥

सठःसूर्येणदिद्युतदुदुधिर्निधिः ॥ २२ ॥ सुमित्रियानः ॥
सुमित्रियानऽआपऽओषधयःसन्तुदुर्मित्रियास्तस्मैसन्तु
यास्मान्द्वेष्टियञ्चब्रुयन्निदुष्मः ॥ २३ ॥ उद्भयम् ॥ उद्भयन्त
मसुस्परिस्त्रुःपश्यन्तुऽउत्तरम् ॥ देवन्देवत्रासूर्यमगन्म
ज्योतिरुत्तमम् ॥ २४ ॥ एधोसि ॥ एधोस्येधिपीमहिसुमि
दसितेजोसितेजोमयिधेहि ॥ २५ ॥ यावन्तीद्यावापृथिवी ।
यावच्चसुप्तसिन्धवोवितस्तिथुरे ॥ तावन्तमिन्द्रतेग्रहंमुज्जगृ

लाम्भ्यविक्षतुम्मयिगृह्णाम्भ्यविक्षतम् ॥ २६ ॥ मयित्त्यत् ॥
 मयित्त्यदिन्द्रियम्बृहन्मयिदक्क्षोमयिक्रतुः ॥ घुर्मस्त्रिशु
 गिध्वराजतिविराजाज्योतिपासुहब्रह्मणातेजसासुह ॥ २७ ॥ पर्य
 सोरेतः ॥ पर्यसोरेतुऽआभृतन्तस्यदोहमशीमुह्युत्तरामुत्तरां
 समां ॥ त्विपःसंवृक्कक्त्वेदक्क्षस्यतेसुपुम्भ्यस्यतेसुपुम्भ्या
 ग्निहुतः ॥ इन्द्रपीतस्यप्पुजापतिभक्क्षितस्यमधुमतुऽउपहृतुऽ
 उपहृतस्यभक्क्षयामि ॥ २८ ॥ [१०-३] ॥ इतिश्रीवाजसनेय-

संहितायामष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ श्रीवेदपुरुषाय नमः ॥
अनुवाकसूत्रम् ॥ स्वाहाप्राणेभ्यःपटु, ग्रश्च सप्त, द्वौ त्रयो-
दश ॥ [अ. ३९ मं. १३ अनु. २] हरिःॐ ॥ स्वाहाप्राणे
भ्यः ॥ स्वाहाप्राणेभ्युःसाधिपतिकेभ्यः ॥ पृथिष्यैस्वाहा
ग्नयेस्वाहान्तरिक्षायस्वाहावायवेस्वाहा ॥ दिवेस्वाहासूर्याय
स्वाहा ॥ १ ॥ दिग्भ्यस्वाहा ॥ चन्द्रायस्वाहानक्षत्रेभ्युःस्वाहा
दृष्ट्यस्वाहावरुणायस्वाहा ॥ नाभ्यैस्वाहापुतायस्वाहा ॥ २ ॥

ब्राचेस्वाहा । प्राणायस्वाहाप्राणायस्वाहा ॥ चक्षुषेस्वाहाच
 क्षुषेस्वाहाश्रोत्रायस्वाहाश्रोत्रायस्वाहा ॥ ३ ॥ मनसुहका
 मम् ॥ मनसुहकाममाकूतिंब्राचःसुत्यमंशीय ॥ पुशूनांरूप
 मन्नस्यरसोयशुहश्रीःश्रयताम्मयिस्वाहा ॥ ४ ॥ प्रजापतिहसमिभ्र
 यमाणह । सुम्प्राट्पुम्भृतोवैश्वदेवःसंठःसुन्नोघुर्मःप्रवृक्तस्ते
 जुऽउद्यंतऽआश्विनःपयम्यानीयमानेपौष्णोबिष्युन्दमाने
 मारुतःकक्थन् ॥ मैत्रःशरंसिसन्ताप्यमानेवायव्योह्रियमा

अभ्यामीशानम्मुद्रयुनामहादेवमन्तं ६ पर्शुष्येनोग्रन्देवंबनिष्ठु
 नावसिष्ठहनु ६ शिङ्गानिकोश्रयाभ्याम् ॥ ८ ॥ उग्रैर्लोहितेन ।
 मित्र ६ सौव्रत्येन रुद्रन्दोर्व्रत्येनेन्द्रम्प्रवक्रीडेन मरुतो बलेन सा
 ध्यान्मुमुदा ॥ भुवस्य कण्ठ्य ६ रुद्रस्यान्तं ६ पाश्र्व्यम् महादेवस्य य
 कृच्छुर्वस्य वनिष्ठुः पशुपतं ६ पुरीतत् ॥ ९ ॥ लोमंभ्यु ६ स्वाहा ॥
 लोमंभ्यु ६ स्वाहा लोमंभ्यु ६ स्वाहा त्वचे स्वाहा त्वचे स्वाहा लोहि

१ कण्ठः पराश्वेन । अथ "सप्तमपदे व" (शु. य. प्रा. ३ अ. २० सू.) इत्यनेन सकारे प्राप्ते 'वाजपतिकेसऽप्राविपुनन्तः पराश्वेनान्तः पाश्र्वेति' (शु. य. प्रा. ३ अ. २० सू.) इत्यनेन निविध्यते अन्तः पाश्र्वर्पम् इत्यत्र 'परं रेवाहकान्याम्' (शु. य. प्रा. ३ अ. १० सू.) इत्यनेन शकारस्य द्वित्वम् ।

तायुस्वाहालोहितायुस्वाहामेदोऽभ्युहंस्वाहामेदोऽभ्युहंस्वाहा ॥
मांसेऽभ्युहंस्वाहामांसेऽभ्युहंस्वाहास्नावंऽभ्युहंस्वाहास्नावं
ऽभ्युहंस्वाहास्त्यऽभ्युहंस्वाहास्त्यऽभ्युहंस्वाहामुज्जऽभ्युहंस्वाहा
मुज्जऽभ्युहंस्वाहा ॥ रेतमेस्वाहापायवेस्वाहा ॥ १० ॥ आया
सायुस्वाहा । प्रयासायुस्वाहासंख्यासायुस्वाहात्रियासायुस्वा
हाद्यामायुस्वाहा ॥ शुचेस्वाहाशोचतेस्वाहाशोचमानायुस्वा
हाशोकायुस्वाहा ॥ ११ ॥ तपसेस्वाहा ॥ तपसेस्वाहातप्य

१ प्रयासाय । २ वाय हन्ति पदम् । अत्र पञ्चणवृत्तपासयु (शु. य. प्रा. ३. अ. १०५ सू.) इत्यनेन प्रशब्दायासशब्दं धन प्रशब्दाकारस्य दीर्घः ।

तेम्राहातप्यमानायुस्वाहातुप्तायुस्वाहाधुर्मायुस्वाहा ॥

निष्कृत्यैम्राहाप्रायश्चित्त्यैस्वाहाभेषुजायुस्वाहा ॥ १२ ॥

युमायुस्वाहा ॥ युमायुस्वाहान्तकायुस्वाहामृत्यवेस्वाहा ॥

ब्रह्मणेम्राहाब्रह्महृत्यायैस्वाहाविश्वेभ्योदेवेभ्युस्वाहाद्यावा

पृथिवीभ्युस्वाहा ॥ १३ ॥ [७-२] इतिश्रीवाजसनेय-

संहितायामेकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ श्रीवेद-

पुरुषाय नमः ॥ अनुवाकसूत्रम् ॥ ईशावास्यमष्टा, बन्धन्तमो

नव, द्वा सप्तदश ॥ [अ. ४० मं. १७ अनु. २] हरिःॐ ॥

दृशां ब्राम्पुम् ॥ दृशां ब्राम्पुमिदं सर्वं द्युत्तिकञ्च जगत्त्याञ्जगत् ॥

तेन त्र्युक्तेन भुञ्जीथा मागृधः कर्म्यस्त्रिद्वनम् ॥ १ ॥ कुर्वन्नेव ॥

कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेच्छ्रुतं समाह ॥ एवन्त्वयिना

द्यथेतोस्ति न कर्मलिप्यते नरैः ॥ २ ॥ असुर्यानां मे ॥ असुर्या

नामुते लोकाऽअन्धेन तमसावृताः ॥ तांस्तप्ते रयापि गच्छन्ति

ये केचां त्वमुह नोजनाः ॥ ३ ॥ अनेजुदेकम् ॥ अनेजुदेकम्मनसो

जवीयोनेनहेवाऽआप्सुबृहपूर्वमशीत् ॥ तद्वावतोऽन्यानर्येति
सन्निवृत्तपोमानुरिश्वादिधाति ॥ ४ ॥ **[तदेजति]** ॥ तदेजतित
जतिरुत्तरेतद्वन्तिके ॥ तदुन्तरम्यसर्वम्यतदुसर्वस्याम्यवा
ह्यतः ॥ ५ ॥ **[यस्त्व]** ॥ यस्तुगर्वाणिभुताद्यात्कमन्नेवानुप
श्यति ॥ सर्वभूतेषुचात्कमानुन्ततोऽनविचिकित्सति ॥ ६ ॥
यस्मिन्सर्वीणि । भुताद्यात्कमेवाभूद्विजानुतः ॥ तत्रकोमो
हृकःशोकऽएकत्वंमनुपश्यतः ॥ ७ ॥ **[सपरि]** ॥ सपर्य

गाच्छुक्कमंकायमंभ्रणमस्त्राविरटिशुद्धमपापविद्धम् ॥ कुवि
र्मनीपीपरिभूस्वयुम्भूर्याथातत्थ्युतोर्थाद्व्यदधाच्छाश्वती
व्युहंसमाव्यहं ॥ ८ ॥ [८-१] **अन्धन्तमः** ॥ अन्धन्त
मुहंप्रविशन्ति ये सम्भूतिमुपासते ॥ ततोभूयऽइव ते तमो यऽ
उसम्भूत्या एरुताः ॥ ९ ॥ **अन्यदेव** ॥ अन्यदेवाहुः सम्भू
वा दुन्यदाहुरसम्भवात् ॥ इति शुश्रुमर्धराणां व्येनस्तद्विचय
विश्वरे ॥ १० ॥ सम्भूतिश्च । विनाशश्च यस्तद्वेदोभयं सह ॥

विनाशेन मृत्पुन्तीर्त्वा सम्भूत्या मृतमश्नुते ॥ ११ ॥ **अन्ध**
न्तमः ॥ अन्धन्तमुहप्रविशन्ति ये विद्यामुपासते ॥ ततो भू-
यऽद्वते तमो यऽउ विद्यायां रताः ॥ १२ ॥ **अन्यदेव** ॥
अन्यदेवाहुर्विद्यायां अन्यदाहुरविद्यायां ॥ इति शुश्रुम धी-
राणां येन स्तद्धिचचक्षुरे ॥ १३ ॥ **विद्याञ्च** ॥ विद्याञ्चा-
विद्याञ्च यस्तद्धेदोभयं सुह ॥ अविद्यया मृत्पुन्तीर्त्वा वि-
द्यया मृतमश्नुते ॥ १४ ॥ **वायुरनिलम्** ॥ वायुरनिलमुह

तुमथेदम्भस्मान्तुं शरीरम् ॥ ॐ ३ ॥ क्रतोस्मर ॥ त्रिवे
 स्मर ॥ कुतः स्मर ॥ १५ ॥ अग्नेनयं ॥ सुपथांगयेऽनुस्ममा
 त्रिविधां निदेव ब्रुयुनां निब्रुहान् ॥ युयोद्ध्युस्मज्जुहुराणमेना
 भूयिष्ठान्तं नमःऽउक्किं कविधेम ॥ १६ ॥ हिरण्मयेन पात्रेण ।
 सुरयस्यापि हितुम्भुग्वम् ॥ योसावादि त्रये पुरुषोसावुहम् ॥
 ॐ ३ ॥ अस्मब्रह्म ॥ १ ॥ [९-२] [आदितो मन्त्रसंख्या १९७५]
 इति श्रीवाजसनेयसंहितायां चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥

श्रीवेदपुरुषार्पणमस्तु ॥ दशाध्याये समाख्याता अनुवाकास्तु
 संख्यया ॥ शतं दशानुवाकाश्च नवान्ये च मनीषिभिः ॥ १ ॥
 सप्तपट्टिश्चितौ ज्ञेया सौत्रे द्वाविंशतिस्तथा ॥ अश्व एकोनपञ्चा-
 शत्पञ्चत्रिंशत्खिले स्मृताः ॥ २ ॥ शुक्रियेषु तु विज्ञेया एकादश
 मनीषिभिः ॥ एकीकृत्य समाख्यातं त्रिशतं त्र्यधिकं मतम् ॥ ३ ॥
 इति श्रीवाजसनेयसंहितायामनुवाकसूत्राध्यायः समाप्तः ॥

इयं श्रीशुक्रयजुर्वेदसंहिता आमनगरनिवासिनाऽऽचार्यावरुण्डेन त्रिकमजीतनुजनुपाऽमृतलालशास्त्रिणा या० शिक्षा०
 का० प्रणीतयजुःप्रातिशाख्यानुसारेण च शके १८७२ चैत्रमासे शुक्लपक्षे प्रतिपदि रविवामरे वत्सरारम्भे
 संशोधिता "अमृतवर्षिण्या टिप्पण्या" च समलङ्कृता समाप्ता ॥

इति श्रीवाजसनेयसंहितोत्तरविंशतिः समाप्ता ।

॥ अथाष्टविकृतिप्रारंभः ॥